

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

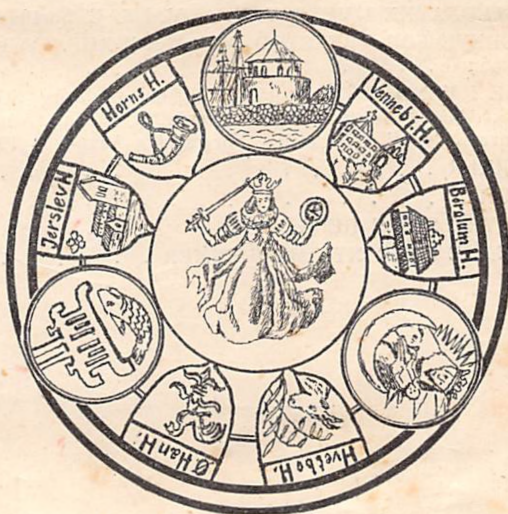
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

VENDSYSSELSKE
AARBØGER

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR HJØRING AMT
1919

HJØRING
I KOMMISSION HOS H. F. SIGETTY
EXPRES-TRYKKERIET (TH. JØRGENSEN)
1919

INDHOLDSFORTEGNELSE.

	Side
VENDSYSSELSKE VISITATSINDBERETNINGER 1738 — 64.	
Meddelt ved Christian Christensen	1
EN KRIMINALHISTORIE FRA BØRGLUM KLOSTER. Ved	
C. Klitgaard.	22
PEDER JACOB HVID. Den Horne-Asdal Præst, der blev	
Prokurator. Af H. Hjorth-Nielsen	50
GAMLE STEDNAVNE I VENDSYSSEL. Ved S. C. Sortfeldt .	105
GRANDEBREVE FOR VRENSTED OG AASENDRUP. Ved C.	
Klitgaard	130
KIRKERNE I VENDSYSSEL o. 1735. Efter »Aalborg Stifts	
Beskrivelse i Nørre Jylland«. Forfattet af Mag. Albert	
Thura. Ved C. Klitgaard. Fortsat fra Aarbogen 1918	146
SMAASTYKKER	156
LITERATUR	163
FRA BESTYRELSE OG REDAKTION	164
FORTEGNELSE OVER NYE MEDLEMMER	172

VENDSYSSELSKE VISITATSINDBERETNINGER 1738—64.

Meddelt ved CHRISTIAN CHRISTENSEN.

Nedenstaaende er et Uddrag af en Samling Visitatsindberetninger, der paa Christian VI's og Frederik V's Tid aarlig blev indsendt fra Landets Biskopper til Generalkirkeinspektionskollegiet og nu findes i Rigsarkivet. De her udgivne skyldes alle Biskop Broder Brorson, der i Tiden 1737—78 var Biskop over Aalborg Stift, og om hvis Levnedsbeskrivelse henvises til Dansk biogr. Lex. og I. P. Stenholm: Aalb. Bispedømmes Historie. Biskop Brorson foretog flittigt Visitatsrejser rundt omkring i sit Stift, der dengang som nu omfattede saavel Thy og Mors som Vendsyssel, og afgav en ofte ret fyldig og meddelssom Aarsberetning om Forholdene i hvert enkelt af de Sogne, han paa sin Rejse havde besøgt, og fortæller herunder om Præster, Degne og Skoleholdere, om disses Duelighed i Embedet, sædelige Vandel og andre personlige Egenskaber, om Ungdommens Undervisning, om Oplysningen og Andagten i Menigheden samt om Menighedens Vandel i Almindelighed og dens „sorte Faar“ i Særdeleshed. Vi faar gennem Læsningen af alt dette en hel Del Oplysninger saavel vedrørende Gejstlighedens Personalhistorie som det aandelige Liv og andre Kulturforskyld i Vendsyssel, hvorved der dannes ligesom et

Supplement til de tidligere her i Aarbogen udgivne Relationer af 1735, der omhandler de verdslige og økonomiske Forhold.

Som Overskriften angiver, medtages her kun Indberetninger fra Sognene i Vendsyssel, hvortil er medregnet Øster Han-Herred — medens de, der vedrører V. Han-Herred, Thy og Mors er udeladt. Da Visitatsindberetningerne ligesom Relationerne af 1735 i første Række maa siges at have Værdi som Kildestof, har jeg ment, at de til saadant Brug vil blive lettest overskuelige ved at udtages af deres kronologiske Sammenhæng og udgives i topografisk Orden, saaledes at hvert Pastorat omhandles for sig, hvilket derfor er sket. Der fremkommer nu den Vanskelighed, at der fra hvert Pastorat som Regel foreligger 7 à 8 Indberetninger, hvis ordrette Genivelse vilde medføre en Mængde trættende og overflødige Gentagelser og optage altfor megen Plads. For dels at komme ud over denne Vanskelighed og dels for yderligere at fremme Overskueligheden er der foretaget en Omredigering af Stoffet, saaledes at dette for hvert Pastorats Vedkommende fremtræder som en enkelt samlet Indberetning, hvis Indhold dog er ordnet efter det samme Princip som i Originalerne — nemlig angaaende Præsterne, Degnene, Skoleholderne, Ungdommen osv.; men paa den anden Side har jeg bestræbt mig for, at intet væsentligt af Indholdet trods det skete Sammendrag er gaaet tabt, ligesom Originalens egne Ord og Udtryksmaade saavidt muligt er bibeholdt. Til yderligere Vejledning er for hvert Pastorat angivet Datoerne for de enkelte Visitatser, til hvilke der ligeledes i Teksten paa forskellige Steder er henvist, ligesom der efter hver Præsts Navn er angivet hans Funktionstid i det paagældende Embede. Hvad Noterne angaar, er der for Præsternes Vedkommende som Regel ikke meddelt andet end, hvad der i Mandtallet til

Kop-, Formue- og Karosseskatten for 1743 findes meddelt vedrørende deres økonomiske Forhold og Tyendehold, hvilket skulde danne et Supplement til de tilsvarende Oplysninger i Relationerne af 1735 vedr. de verdslige Personer; men iøvrigt maa Læseren af Hensyn til Pladsen henvises til Wibergs Præstehistorie. For Degnenes Vedkommende findes ligeledes anført en Bemærkning om deres økonomiske Stilling, ligesom jeg, hvor jeg har kunnet skaffe en eller anden Oplysning om deres eller Skoleholdernes Familieforhold m. v., har meddelt dette. Endelig anføres hvilke Skoler, der efter en i Generalkirkeinspektionskollegiets Arkiv beroende Fortegnelse, dateret 11/6 1742, forefandtes i hvert Sogn.

HORNS HERRED.

SKAGEN.

(Visitater 25/7 1738, 18/6 41, 14/8 45, 13/9 48, 27.6 51, 30/5 56, 10/5 60).

Sognepræsten Hr. Mathias Hemmer (Præst i Skagen 1721—53) omtales af Biskoppen som en flittig, christelig og retsindig Mand, der havde gjort sig stor Flid med sin Ungdom, som Provst førte flittigt Tilsyn med sit Herred og som Prædikant talte „opbyggeligt og andægtigt“¹⁾. Hans Efterfølger, Hr. Søren Lodberg (1753—1777) var „en vindskibelig og munter Mand i hans Embede og ustraffelig i hans Levned“, prædikede opbyggeligt og søgte i Forening med sin Kapellan i Tide at faa rettet de Fejl, der kunde forekomme i Menigheden.

Af Kapellanerne var Ernst Hiøring (1731—48) en

1) Paa Grund af Kaldets ringe Indkomst og Byens slette Tilstand kom han 1743 kun til at svare halv Kopskat, og han ses da ogsaa at have forholdsvis faa Folk i sin Tjeneste, nemlig kun en Tjenestedreng og 2 Piger. Karosse eller andet Luksuskøretøj var der ikke Tale om.

flittig og ustraffelig Mand i Liv og Lærdom, men havde kun et ringe Levebrød¹). Johan Bierman (1748—1754²) prædikede opbyggeligt og levede uden Forargelse, hvilket ogsaa gjaldt Søren Lodbergs Broder, Jens Lodberg (1754—1777³).

1741 var Morten Fladstrand⁴) Sogndegn og fik da Ros for at have gjort sit Bedste med Hensyn til Ungdommens Undervisning, ligesom han ogsaa ved de to følgende Visitatser kaldes vindskibelig i sit Embede og ulastelig i Levnet, men 1751 var han bleven anklaget for Forsømmelse i Skolen og for haard Medfart med Børnene, hvilket blev undersøgt og befundet rigtigt, hvorefter han blev ikendt en Mulkt af 2 Rd. og „gav en skriftlig Forpligt fra sig om Forbedring, og saaledes blev det ham til videre eftergivet i Haab om Forbedring“. 1756 var han bleven noget til Aars, men „holdtes i god Skik ved idelige Paamindelser baade til hans Degne- og Skoleembede“; ved sidste Visitats klagedes der ikke over hans Degnetjeneste, men han var nu bleven for gammel til at bestride Undervisningen.

1748 omtales en „vindskibelig“ Skoleholder i Højen⁵).

-
- 1) Derimod havde han 1743 otte »uopfødde Børn« og svarede kun halv Kopskat. Han døde 1748 paa en Rejse til Aalborg Pinsemarked og blev begravet i Aalborg.
 - 2) Blev 1754 Præst ved Ribe Hospital og 1755 Sognepræst til Felding—Assing, hvor han døde 1760.
 - 3) Blev efter sin Broders Død 1777 Sognepræst i Skagen, hvor han døde 1787.
 - 4) Morten Olufsen Fladstrand, der i Kirkebogen kaldes »Klokker og Chordegne«, var født 1696, ^{30/1} 1724 g.¹ m. Sarah Høyer, 1763 g.² med Anne Christensdatter af Apholm, og døde 1767, ^{717/12} Aar gl. (begr. ^{20/11}). Hans Kaar var smaa, men af Hensyn til et lille Jordlod, som han dyrkede, holdt han dog en Tjenestekarl og »2 gamle udslæbde Bæster«.
 - 5) Børnene fra Bunken søgte 1740 Skole her eller blev undervist af en dertil antaget Omgangsskolemester.

Det var maaske den Christen Nielsen, der 1756 beklædte denne Stilling og ligesom sin Efterfølger, Bernt Hiøring (1760) fik et godt Lov baade for Levned og Embedsførelse. I Skagen By var der — af Hensyn til Degnens Ufuldkommenhed — 1756 ansat en særlig Skoleholder ved Navn Paul Landt, der 1760 var bleven afløst af Johannes Prentz¹⁾. — Ungdommen fik stadig Ros for at være vel bevandret i deres Børnelærdom og Menigheden for at være andægtig og uden Forargelse, dog 3 sorte Faar undtagne (1756), hvorom det hedder: Iblandt de vildfarende er Søren Mortensen den værste. Han har været fangen i Tyrkiet, men er siden hans Hiemkomst uordentlig og haard imod hans Hustrue. Han blev vel advaret og paamindet, men hans hastige og fortrædelige Sind samt daarlige Modsigelse gav liden Haab om, at han vilde lade gode Raad Rum, saa at hans Adfærd forer ham nok til Tugthuset.

RAABJERG SOGN.

(²³/₇ 1738, ¹⁷/₆ 41, ¹⁵/₈ 45, ¹²/₉ 48, ²⁶/₆ 51, ²⁹/₅ 56 og ¹⁸/₅ 1760).

Sognepræsten Hr. Niels Mygind (1713—1751) kaldes „en enfoldig, fattig, flittig og ustraffelig gammel Mand“ (1741) og en „gammel uskyldig og ærlig Mand“ (1748). Han led stor Trang paa dette fattige Sted²⁾,

1) Den latinske Skole i Skagen var bleven nedlagt 1739, og Olavius siger i sin Skagensbeskrivelse (1787), at der aldeles ingen Levning var at se af den »og meget mindre at finde Spor til de Videnskaber, som der tilforn bleve lærte: thi Borgerne, hvoraf de allerfleste ere simple Fiskere, lade sig nu omstunder nøie med, at deres Børn lære Pontoppidans Forklaring ved Præsternes eller Skoleholdernes Hjælp, uden at bryde sig om videre Undervisning i Regning og Skrivning, som dog er Grundvold til Handel og Vandel især, enkelte faa undtagne.«

2) Han faar i Kopskattemandt. for 1743 følgende Vedtegning: »Saa som Sognet fast er ødelagt af Sandflugten, saa Præsten derover

men gjorde sin Flid og levede ustraffeligt og „ædrueligt“, ligesom han endnu i sin høje Alderdom prædikede opbyggeligt ved Visitatsen 1751. Samme Aar døde han og efterfulgtes i Embedet af sin Søn Frands Mygind, (1751—1776), der gik i Faderens Fodspor saavel i sin Præstegerning som i Livsførelse.

Sognedegnen Christen Simonsen Damsgaard nævnes 1738—48. Han var „skikkelig og flittig“, men Kaldet var saa ringe, at han (1740) ikke havde 20 Sletdaler i visse og uvisse Indkomster, og han maatte for at faa Levebrod „tjene uden Sognet“ (1738). Det bemærkes dog 1748, at det var ved Paamindelser og Tilsyn af Præsten, at hans Skole- og Degnetjeneste var ulastelig; han var maaske da bleven noget gammel, thi ved den følgende Visitats holdt han og hans Søn Skole i Forening. 1756 var han imidlertid bleven afløst af Michel Terp, der var upaaklagelig baade som Menneske, Lærer og Degn. — Af Skoleholdere nævnes 1745 Christen Mortensen, der baade lærte og levede opbyggeligt, 1748 Niels Nielsen, der var Omgangsskoleholder „sønder i Sognet“ og varede flittigt paa sit Embede, men 1751 var der sket det Uheld, at en Skolemester maatte afskediges paa Grund af Drukkenskab. 1756 var Christen Jensen Marmes Skoleholder i søndre Skoledistrikt, — Degnen holdt da Omgangsskole i Aalbæk og Klitten —, og begge havde et godt Vidnesbyrd.

Menigheden var „skikkelig undervist“ (1738 og 41), og Ungdommen gik stadig fremad i Kundskaber, indtil den ved sidste Visitats (1760) blev befunden at staa

fast ingen Indkomster haver, altsaa kand ej ventes noget i Kopskat fra hannem, saasom en gammel Mand med mange Børn sidder i yderste Armod. I sin Tjeneste havde kan kun 1 Dreng og 1 Pige.

noget tilbage for de omliggende Sognes Ungdom „men dog kunde passere“. Iøvrigt roser Biskoppen stadig Menighedens Andagt og siger (1751) „Jeg har altid mærket en synderlig devotion¹⁾ i denne Menighed hos de gamle“. Der kunde dog naturligvis til Tider komme et og andet i Vejen, som Præsten da søgte at udjevne, men der var ingen „grove Forargelser“ undtagen (1756) „ond Forligelsesmaal“ imellem 2 Brødre, Niels og Christen Jensen i Jennet, som i den Anledning blev formandede og forligte.

ELLING OG TOLNE SOGNE.

(²²/₇ 1738, ²³/₇ 40, ¹³/₃ 44, ¹⁰/₉ 48, ²³/₆ 51, ²⁸/₅ 56, ²/₃ 59, ²⁰/₉ 64).

Sognepræsten Hr. Erik Møller (1736—1760²⁾ var en opbyggelig Prædikant og tog sig af Menighedens Undervisning, men ved Visitatsen 1748 var han bleven „syg paa Legemet og i Sindet“ og havde faaet Thomas Thodberg til Kapellan; kort Tid efter blev han „rørt paa sit Mæle“, saa at kun de, som jevnligt omgikkes ham, kunde forstaa, hvad han sagde. Han var en Tid meget urolig i Sindet og „ikke i alt ustraffelig“, men lovede Biskoppen at forbedre sig (1751). Thomas Thodberg (1760—1770), der siden 1759 stadig havde været hans Kapellan, overtog Embedet ved hans Dod og var baade som Kapellan og Sognepræst en opbyggelig og flittig Mand.

1738 var Peder Fix Sognedegn; han havde „hidtil intet bestilt“ men forbedrede sig og blev „flittig og ustraffelig“. Hans Efterfølger, Zacharias Hansen Brandt (1744) var en god Degn og flittig Skoleholder, der lige-

1) Guds frygt.

2) Han havde lidt Formue og holdt 1743 foruden en »Præceptor« til sine Børn, 2 Karle, 1 Dreng og 2 Piger. Af Luksuskøretøjer havde han en »Cariok«, der dog angaves at være ubrugelig.

som de andre Skoleholdere havde et godt Vidnesbyrd. Af disse nævnes 1748 Arne Jensen i „Hjarup“ (Jerup), der var Omgangsskolelærer, og Christen Michelsen i Tolne, begge ulastelige, samt Christen Marcussen i Strandby, om hvem dette ikke kunde siges, idet han for „hans Synd contra 6um“ var bleven sat fra sit Embede. 1751: Axel Jensen i Strandby og Jens Olesen i Jerup, der begge var duelige i deres Fag; endelig Anders Jensen, der førte et ustraffeligt Levned og var kommen i Stedet for en Christen Marcussen, som vel har været identisk med den nysnævnte, han var nemlig tilligemed to andre Personer af en utugtlig Kvinde bleven udlagt som Barnefader og „slagen af Samvittigheden“ borttrømt. Jens Olesen, Anders Jensen og Axel Jensen omtales ogsaa rosende ved de senere Visitatser, og den førstnævnte fremhæves som den bedste¹⁾.

Da Hr. Erik Møller kom til Kaldet, var Menigheden vankundig, men han sørgede for, at det blev bedre, og 1744 hedder det: „I Menigheden er der ikke aabenbar Forargelser, Kirken søge de fliggen og vise Andagt ved Ordets Hørelse. Ungdommen gjorde Bekiendelse og Rede for deres Bornelærdom til stoer Glæde“, og ved de senere Visitatser var Forholdene, bortset fra Tilfældet med Kvinden og de 3 Barnefædre, ligeledes tilfredsstillende.

TVERSTED, UGGERBY OG BINDSLEV.

(²⁷/₇ 1738, ¹⁰/₁₀ 41, ¹²/₈ 45, ¹⁵/₉ 48, ²¹/₅ 53, ¹/₆ 56, ²¹/₅ 60).

Sognepræsten Hr. Peder Biering (1725—1761) fik, da han ved den seneste Visitats laa dødelig syg, det

1) 1742 var der en Degneskole i Elling By, som søgtes af Børnene fra Sortkjær, Frøkjær, Vindervad, Elling, Engen og Lerbæk Mølle, og en Skole i Strandby for samme By samt Nørtved, Søjeltved og en Del af Bratten. I Tolne Sogn var der en Skole i Dvergtved for hele Sognets Ungdom.

Skudsmaal, at han var ustraffelig i sit Levnedforhold og ligeledes havde været det i sit Præste- og Provste-Embede. Da Biskoppen visiterede 1738, bemærkede han dog, at Biering „havde nogle præjudicier (o: Fordomme), prædikede derfor ikke med Sandhed, som jeg rettede ham i, og han lod sig sige“; næste Gang havde han „mærkelig forbedret sig“ og prædikede da og siden opbyggeligt. Af sine Menigheder fik han et godt Skudsmaal¹⁾.

Der var to Degne i Pastoratet; de omtales ikke 1738, og 1741 nævnes ej heller nogen af dem ved Navn, men der anfores kun, at de begge lovede Forbedring. 1745 staar der om Degnen i Tversted, Johan Madsen Dal, at han var „ringe“ og blev truet med en Substitut, hvis han ikke forbedrede sig til næste Gang; da havde han vistnok strammet sig lidt op, men Biskoppen siger dog om ham, at han „faldt til Ladhed, dersom Præsten ikke saa des flittigere til med hannem“. 1753 var han endnu Degn, men var nu bleven gammel, og Christen Nielsen Marmes maatte hjælpe ham med at holde Skole. Paa hans Livsførelse v. der dog intet at klage²⁾, og det samme var Tilfældet med hans Kollega i Bindslev, Jochum Frølich, der dog i Henseende til Skolevirksomheden fik et bedre Skudsmaal. 1753 var der kommen en ny Degn i Bindslev, nemlig Knud Rammé, der ogsaa var Degn for Uggerby, og 1756 var Johan Madsen i Tversted bleven afløst af Johan Herman Bojsen; begge passede deres Kirke og Skole godt og førte et uangribeligt Liv. 1760 synes der at være lagt om paa deres Embedsomraader, idet Bojsen da kaldes Degn til

1) Han var velhavende og svarede af sin Formue 31 Rd. 8 Sk, og af sine Indkomster 4 Rd. 58 Sk. Han holdt 3 Karle og 3 Piger.

2) Han holdt ingen Tjenestefolk og hans Indkomster var ringe, saa at han kun formaaede at svare halv Kopskat.

Tversted og Uggerby, medens Ramme kun kaldes Degn i Bindslev. — Af Skoleholdere nævnes, i Perioden 1745—60, Friederich Friederichsen i Uggerby Skole, stadig rosende omtalt¹⁾.

Menigheden befandtes 1738 „maadelig undervist“, men 1741 var Ungdommen dog „skikkelig“ undervist, og siden hen blev det stadig bedre, saa at den uilsidst (1760) viste sig „saare god i at gjøre Rede for sig i sin Børnelærdom“. Ellers var der ikke noget at klage paa Menigheden, hvor i det hele og store alt gik skikkeligt til, idet Medlemmerne med det gode lod sig retlede af Præsten; denne bemærkede dog 1760, at der var arbejdet en Del paa Helligdagene, hvilket han imidlertid undskyldte med, at „det mestendel skede af Fornødenhed og af Kiærlighed til deres fattige Medchristne“.

HIRTSHOLMENE.

Her afholdtes kun 1 Visitats, hvorom Indberetningen lyder saaledes:

„Den 22. Juli 1741 paa den lille Øe Hirtzholm. Præsten Hr. Niels Holst prædiker og lever opbyggelig, Degnen holder og flittig Skole. Ungdommen svarede lovlige vel“²⁾. — I Visitatsindberetningen for 1748 bemærkes derhos: „Hirtzholm hafde ieg sat mig for at besøge, Dom. 13. paa Trinitatis, men Blæst og Modbør

¹⁾ 1742 havde hvert af Sognene sin Skole, henholdsvis i Tversted, Nørre Bindslev og Uggerby; af disse var de to førstnævnte Degneskoler.

²⁾ N. H. var Sognepræst her 1711—44. I Kopskattemandt 1743 siges det om ham, at han var en gammel fattig Mand, hos hvem det var utænkeligt at faa nogen Kopskat, eftersom hans Indkomster ikke overgik 100 Sletdr. aarlig. — Degnen Christian Kramer var af lige Beskaffenhed og kunde derfor heller intet svare.

hindrede mig fra mit Forsæt. Imidlertid kan jeg vist vidne, at Sognepræsten paa denne lilde Øe Hr. Erlandt Ransstad¹⁾ er en christelig og opbyggelig Siælesørgere, men hans Degn har ieg tilbørlig paamindet og formanet hans Fejl og Forseelse baade i hans Levnet og Embedssager. Hand har lovet at forbedre sig, som ieg haaber, at hand efterkommer ved Guds Biestand.“

MOSBJERG OG HØRMESTED.

(²⁴/₇ 1741, ¹⁰/₈ 45, ¹⁹/₁₁ 48, ¹⁷/₆ 53, ²/₆ 56, ²⁸/₅ 60).

Sognepræsten Hr. Thomas Kjærsgaard (1736—73) „levede og lærte vel“, og hans Menigheder gav ham et godt Vidnesbyrd²⁾. Degnen Severin Olesen Kliim var ogsaa en ordentlig og pligtopfyldende Mand; han maatte om Vinteren til Hjælp i Skolen holde en Substitut, som 1756 var Peder Skiærum, der „lærte Børnene til Fornøjelse og levede christelig“³⁾. Af Skoleholdere nævnes 1745 — dog ikke ved Navn — en Skoleholder i Hørmested og en Omgangsskolemester i Vogn, begge med godt Vidnesbyrd⁴⁾, ligesom Christen Christensen Dybro og Nicolai Jensen, der 1748 og senere respektive beklædte disse to Stillinger; navnlig fremhævedes førstnævnte (1753) som „en meget nyttig og opbyggelig Skolemester“. 1760 var Jens Christen-

1) Sognepræst her 1744—51. I en Bemærkning til Prinsessestyret 1749 anfører Biskoppen, at han er en meget fattig Mand, som lider Mangel og Trang.

2) Han holdt 2 Karle, 1 Røgter og 3 Piger, men havde ikke Formue. Af sine Indkomster svarede han 3 Rd. 38 Sk.

3) Han holdt en Dreng og en Pige, men formaaede kun at betale halv Kopskat. † 1763 og begr. ³/₅, 60 Aar gl.

4) 1742 var der en Degneskole i Mosbjerg for hele Sognet, undtagen Stederne paa Kæret, som maatte antage en Omgangsskolemester. I Hørmested var der 1 Skole for hele dette Sogn.

sen en god Omgangsskolemester i Vogn og paa Kæret og Christen Laursen en god og opbyggelig Skolemester i Hørmested.

Med Ungdommens Kundskaber gik det til at begynde med op og ned, eller rettere omvendt, og fra 1753 var den endog meget vel undervist. I moralsk Henseende var Tilstanden i Menighederne ogsaa ret god, og Præsten søgte i Stilhed at faa rettet de „Irringer“, der kunde forefalde. 1756 udtaler dog Biskoppen følgende: „I Menigheden ere onde og gode. Ere der somme, som vil frem, saa ere der andre, som skal trykkes frem. Grove Forargelser findes der ikke udover deres, som haver Lyst til Brændeviin, hvilke toge imod Formaning og lovede Forbedring.“

HORNE OG ASDAL.

(16/6 1741, 10/8 45, 12/7 48, 28/5 53, 8/7 57, 15/5 60).

Sognepræsten Hr. Michael von Haven (1732—1751) var en duelig Mand, prædikede „evangelisk“, „grundig og bevægelig“, var trofast i sit Embede og levede eksemplarisk, men hans Helbred var svageligt (1745¹). Hans Eftermand, Hr. Christian Mølmarch (1751—1764) var ogsaa „en christelig og opbyggelig Mand i Embede og Levnet og prædikede grundigt.

1741 var der en Degn, der var „til Opbyggelse og Forfremmelse for de unge særdeles“, men hans Navn angives ikke. 1745 hed Degnen Johan Bech²); der var da ikke noget at klage paa ham i nogen Retning, og heller ikke 1753, men 1757 hedder det: „Degnen Johan Bech er gienstridig og fortrædelig, men det kommer

1) Han svarede 1743 10 Rd. af Formue og 3 Rd. af Indkomster samt holdt 3 Dreng, 2 Piger og 1 Amme.

2) Var allerede Degn 1743, da han svarede 4 Rd. i Kopskat.

deraf, at hand pr. intervalla¹⁾ er noget urigtig i Hovedet, som er kommen deraf, at en Pige, hand friede til, ikke vilde ægte ham. Man bærer over med ham i Taalmodighed og Haab om hans Restitution.“ Ved næste Visitats havde han ikke forbedret sig, hvorfor der var beskikket en anden, nemlig Peder Eschildsen, til at holde Skole i hans Sted, hvilket blev udført med Flid. „For Degnens Modvillighed mod Præsten og strafværdige Forhold blev der sadt en Provsteræt over ham, men som han under Sagen gjorde Deprecation (Anger) og lovede Forbedring, er han mulcteret i Haab om hans Forbedring. Den Moderation var derhos fornøden, fordi den elendige Mand synes undertiden fra sin rette Sands og Samling.“ [Han udstedte 1760 følgende Afbigt, der er indført i Horns Herreds gejstlige Justitsprotokol 1692—1801, fol. 129 ff.:

„Da jeg undertegnede Johannes Bæch, Sognedegn for Horne og Asdal Menigheder, af en Slags Sindets Overilelse, Skrøbelighed og Ubetænksomhed ikke haver opført mig imod min høje Øvrighed, Deres højædle Højærværdighed Hr. Broder Brodersen, min fromme og gunstige Hr. Biskop, ved hans sidste Kirkevisitats i Horne Kirke, som jeg burde, og desuden ofte formedelst Gjenstridighed og Ulydighed forset mig baade imod min Provst og Præst, samt med forargelig Opførsel under Gudstjenestes Forretning i Kirkerne givet Menighederne Aarsag til offentlig Klagemaal over mig i Kirken ved høje bemeldte sidste Kirkevisitats, saa afbeder jeg herved i dybeste Ydmyghed disse mine begangne Forseelser, forsikrende derhos ganske helligt, at om disse saavel som andre flere mine Overilelser og Forbrydelser maatte pardones, jeg med Guds Hjælp ikke mere skal blive nogen af dem, der af Gud og Kongen ere beskikkede til min Øvrighed, til Fortræd eller den Menighed, som jeg bør lyse for med et godt Eksempel, til Bedrøvelse, Stød og

1) Med Mellemrum.

Forargelse enten i Guds, andres eller mit eget Hus, ligesom jeg og desuden til Forsoning erbyder at betale seks Rigsdaler og fire Mark til Stiftets fattige Præsteenker og skal være fornojet med, at saafremt jeg oftere imod Øvrigheden eller paa andre Maader i mit Embede forsættelig, det Gud forbyde, skulde forsee mig, disse ovenrørte mine begangne Forbrydelser alle Tider til Paatale og Straf blive staaende aabne for mig.

Horne Degnebolig, d. 7. Juli 1760.

Johannes Hansen Bæch.

Johannes Bechs Villie synes dog at have været bedre end hans Evne, thi allerede det følgende Aar var det galt med ham igen, og 9. December 1761 holdtes Provstetret i Raabjerg Degnebolig, hvor Kordeggen fra Skagen, Morten Fladstrand, mødte som beskikket Aktor i den af Øvrigheden mod Bech anlagte Sag for hans „ukristelige, usømmelige, skammelige og forargelige Opførsel“ baade i og uden for sit Embede, „uagtet alle hidindtil brugte kjærlige Formaninger, Irettesættelser og Advarsler, hvorefter man (∴ Biskop Brorson) havde ventet hans Forbedring, men alt forgjæves.“

For Retten var foruden Johannes Bech indstævnet Pastor Mølmarch af Horne, Præstens Medhjælper¹⁾: Stephan Christensen i Horne, Stephan Nielsen i Højrup og Niels Laursen i Stejlbjerg samt følgende Vidner af Horne Sogn: Mikkkel Svendsen, Niels Pedersen, Niels Krag, Jakob Mikkelsen og Christen Sørensen Skræder af Højrup, Laurs Christensen i Reren, Laurs Beck og Christen i Mosen.

Da Stævningsmændene kom til Degnen, hvem de traf i hans Gaard, og leverede ham en Kopi af Stævningen, kastede han den straks fra sig, idet han sagde, at slige

1) ∴ de Mænd, som var tilforordnet Priæsten i Henseende til Udøvelse af Kirketugt o. l.

Kærlingebreve kom ham ikke ved, og da den ene af Stævningmændene derefter fremtog Originalstævningen for at oplæse den for Degnen, snappede han den, men Stævningmanden holdt fast i den ene Ende af Papiret, der saa blev revet i Stykker. Degnen slog saa til Stævningmanden med et Trug, han havde i Haanden, og løb ind i sit Hus, hvis Dor han laasede.

Da Retsdagen kom, gav Johannes Bech naturligvis ikke Møde, og Pastor Mølmarch, der var syg af Brystsyge, kunde heller ikke møde, men afgav en skriftlig Beretning, som blev tilfort Protokollen.

I dette Indlæg, der vel giver Oplysning om de væsentligste Anklagepunkter, siges, at Degnen har været egensindig, ulydig og genstridig, han har ikke villet synge i Kirken efter Præstens Begæring og har ikke ved Brudevielse og Begravelse villet synge de anordnede Salmer; i Asdal Kirke havde Præsten anmodet ham om at se efter, om Kirkegangs-Koner var mødte, men dette havde han afslaaet med den Ytring: „Gaa selv, det hører jer til“, og endvidere havde han „forvendt“ Salmeteksterne efter sit eget Sind, nægtet Præstens Bud Nøglerne til Kirken, naar han havde haft Ærinde der, som at trolove Folk o. s. v. Ligeledes havde han uden Aarsag skældet og skændet Præsten og Menigheden uden Foranledning, „det store Guds Navn til Vanære og Menighederne til Forargelse.“

Under Prædiken og Skriftemaal havde han idelig snakket og „brumlet“, saa Menigheden ikke havde kunnet høre Præsten, selv efter at Provsten sidst havde holdt Visitats i Kirken og havde formanet ham til Ro.

Han vilde ikke bringe Vin og Kalk og Disk til Kirken, idet han sagde, at han vilde ikke være Præstens Dreng eller, at han ikke kunde komme i Præstegaarden for Præstens løse Hund, som Præsten maatte holde af Hensyn til Trusler om Ildebrand og sligt.

Endvidere vilde han aldrig ringe Fredsklokken eller Bedeklokken eller ringe til Kirkegang og Skriftemaal og tegne Kommunikanter.

Præsten var fornøjet med, at Degnen blev fjernet fra Embedet, og at der blev beskikket ham en „Adjunktus.“

De indstævnede Vidner attesterede Præstens Klage-maal, og da Degnen ikke var mødt, blev Sagen udsat til 28. December. Saa udgik der ny Stævning til Degnen, men da Stævningsmændene kom til Horne Degnebolig 14. Decbr., Formiddag Kl. 10, kom Degnens Hustru, Abelone Andersdatter Møller, til dem i Forstuen og sagde, at han laa i sin Seng og ej vilde staa op. Stævningsmændene oplæste saa Stævningen, og Døren til Degnens Sengekammer stod aaben, men desuagtet mødte Degnen ikke i Retten.

Efter Anklagens strænge Ordlyd skulde man jo nu tro, at Degnen var blevet hængt eller lignende, men Provsteretten nøjedes med at udtale, at Johannes Bech maatte anses for at være forrykt og forvirret, saa Degneembedet ikke længer kunde betros ham, hvorfor han derfra maatte „removeres“, d: fjernes, men for at han tilligemed Hustru og Børn „formedelst hans svage og hojtynkværdige Omstændigheder“ ikke skulde gaa rent i Hundene, burde han af Øvrigheden tilforordnes en Substitut, som kunde bestride Embedet forsvarligen, og vilde Degnen ikke finde sig i denne Afgørelse, skulde han have forbrudt sit Embede. Endvidere skulde han betale Sagens Omkostninger.

Red.]

Af Skoleholdere nævnes 1745, 48 og 60 Christen Lendum som Skolemester i Højrup Skole, men 1755 som Omgangsskolemester i Asdal. Han var den dygtigste af sine Kolleger og en meget god Skoleholder.

Peder Christensen, der 1748 var Omgangsskolemester i Asdal, var derimod „kun maadelig, men ved

flittigt Tilsyn dog til Nytte“, og paa hans Levned var der ikke noget at sige. Peder Eschildsen nævnes 1757 som en „ret god“ Skoleholder i Horne, og s. A. samt 1760 de to Omgangsskolemestre i Asdal Sogn, Christen Smed og Iver Jensen, om hvilke der intet var at sige andet end godt²⁾.

Menigheden var i von Havens Tid til Biskoppens særlige Tilfredshed, og Ungdommen var „dejlig til at gjøre Rede for sig“ (1745) og „meget dejlig undervist“ (1748). Ogsaa ved de senere Visitatser var Ungdommen flink, men 1753 siger Biskoppen, at der i Horne og Asdal var „mange ret christelige Mennesker, men der findes og de, som ere forfaldne især til Drukkenskab, hvis Omvendelse Præsten med Flid stræber for.“ Ved de følgende Visitatser fik Menigheden dog i det hele et godt Skudsmaal af Sognepræsten, om der end var „Klinte iblandt Hveden“; hvad Uregelmæsigheder, der indtraf, lod sig rette i Mindelighed.

TORNBY OG VIDSTRUP.

(^{21/6} 1741, ^{17/8} 45, ^{14/7} 48, ^{24/5} 53, ^{7/7} 57).

Sognepræsten Hr. Anders Brønlund (1730—1760) var nidkær i Embede, prædikede andægtigt og førte et kristeligt Levned¹⁾. Han havde 1741 en flittig Degn, der dog ikke navngives. 1745 var Christian Ludvig Bønsdorph Degn, men han blev kun gennem Paamindelser hjulpen til Flid og Ædruelighed, og paa lignende Maade omtales han ved den følgende Visitats, da det om hans Skolevirksomhed siges, at den var „til nogen men ej til

1) 1742 var der en Degneskole i Horne By for hele Sognet, undtagen Højrup, som havde Frihed til at antage en Omgangsskolemester. I Asdal Sogn var der en Omgangsskoleholder til Undervisning af dette Sogns Ungdom.

2) Hans Indkomster var »maadelige«, og han havde ingen Formue, men holdt dog 2 Karle og 2 Piger (1743).

fornøjelig Nytte“, i hvilken Anledning han fik en alvorlig Paamindelse, der synes at have frugtet nogenlunde, men hvad hans personlige Forhold angik, var der dog (1753) Frygt for, at han „lønligen besværede sig med Drik“. Af Skoleholdere nævnes alene (1745—57) Niels Thomsen i Vidstrup, der stadig omtales rosende baade for Undervisning og Livsførelse.

Menigheden gav ikke Anledning til Klage udover, at nogle Forældre i Tornby (1757) havde udvist Skødesløshed ved at lade deres Børn forsømme Skolen. Ungdommen var dog vel undervist og „svarede for sig til Fornøjelse“¹⁾.

SINDAL OG ASTRUP.

(²⁸/₇ 1738, ²⁵/₇ 41, ⁰/₈ 45, ¹⁷/₉ 48, ¹⁸/₅ 53, ¹²/₅ 56, ²²/₅ 60).

Sognepræsten Provst Bertel Brun (1702—1742) prædikede ulasteligt, men maatte ved begge Visitatser love Forbedring med Hensyn til Menighedens Kundskaber. Hans Eftermand Christian Henrik Kiærulf (1742—71) førte et ustraffeligt Liv og prædikede opbyggeligt, men ved Visitatsen 1760 kunde han „neppe tale for Brystsygdom“²⁾.

1738 var Johan Mumme Degn. Biskoppen ventede sig da nogen mere Frugt af ham, og det var vel ogsaa ham, der 1741 betegnedes som „ringe“³⁾. Hans Efter-

1) 1742 var der en Degneskole i Tornby og en Omgangsskoleholder for de nordligste Steder i Sognet.

2) Han svarede 1743 af sine Indkomster 6 Rd., men havde ikke Formue; i sin Tjeneste havde han 2 Karle, 1 Pige og 1 Amme. (Hans Biografi findes i C. Klitgaards »Kjærulfske Studier S. 133) — Han havde 14 Børn.

3) Det fremgaar af Kirkebogen, at han har trukket sig tilbage, idet han først døde 1752 (61 Aar). Han var allerede Degn her 1716, da han den ¹/₁₀ i Ugilt Kirke blev viet til M^selle Marie Christensd. fra den derværende Præstegaard. Hun døde 1732 (56 Aar). 1734 d ²/₇ blev han g. m. Rebecca Bagge.

følger Peder Trane, varede derimod med Flid paa sit Embede og „fortjente megen Berømmelse“ baade som Degn og Skoleholder¹⁾. — 1745 havde det hidindtil „ingen ræt Skik“ haft med Skolehold i Astrup Sogn, men 1748 var der her kommen en Skoleholder ved Navn Christian Christensen Sindal, der fik samme Ros som Peder Trane, hvilket ogsaa gjaldt hans Efterfølger Peder Biering (1756), ligesom Niels Nielsen, der beklædte samme Stilling 1760, ogsaa omtales rosende for sin Vandel og Skolegerning²⁾.

I Provst Bruns Tid var Menigheden „vankundig og dum“, og 1741 maatte Kirkeejeren, Justitsraad Braem, „gøre Anstalt til med Skolehold at komme Provsten til Hielp“, hvilket ogsaa ved den næste Visitats syntes at have frugtet, om end foreløbig kun i ringe Grad for Astrups Vedkommende, men 1748 var Ungdommen „fortræffelig i deres Børnelærdom og dertil hjælper meget Etatsraad Braems Bistand, som har nøje Indseende med, at de søge Undervisning“, og Biskoppen udtaler 1753 sin Glæde over den „dejlige Forandring“, der var sket med Ungdommen i begge Sognene, som han ved alle de følgende Visitatser vedblivende omtaler meget rosende. Iøvrigt kunde Pastor Kiærulf kun sige godt om sin Menighed, og at der ikke fandtes „en forargelig Lem deri“, men hans Sognebørn lod sig altid rette med det gode. Biskoppen omtaler 1756, at Lars Jensen i Stokholm der i Sognet havde 4 „dumme“ (stumme) og døve Børn og

- 1) Han, der var f. ca. 1718, var g. m. Maren Lauridsdatter († 1790, 75 Aar gl.), med hvem han havde følgende Børn: 1) Jens Larsen, f. 1743, 2) Kirsten Cathrine, f. 1744, 3) Jens, f. 1751 og 4) Laurids, f. 1753. Han døde 1790, men var allerede for længst bleven afløst i Embedet af sin Søn Jens, der var Degn 1794 og havde et talrigt Afkom (6 Sønner og 3 Døtre).
- 2) 1742 var der en Degneskole i Sindal By og en Omgangsskoleholder i Fielsted samt for Astrup Sogn en Skole i Astrup By.

et 5te, der var „saare lidet bedre“, men de havde dog Forstand til Husgerning. Den ældste, en 20aarig Datter Anna, kom til Biskoppen ledsaget af sin Moder, der forklarede, at Datteren havde grædt og jamret sig, fordi hun ikke, som en yngre Søster, kunde stedes til Alterens Sakramente. Biskoppen søgte ved Tegn og Billeder at tale med Pigen, men turde dog ikke straks imødekomme hendes Ønske, men havde ved næste Visitats bestemt sig dertil og fik ved en Samtale, som han nærmere gengiver, ogsaa Kiærulf, som havde næret Betænkeligheder, vundet for sine Synspunkter.

BJERGBY OG MYGDAL.

(²⁰/₈ 1741, ¹¹/₈ 45, ¹⁶/₉ 48, ²⁸/₅ 53, ¹⁰/₇ 57, ¹⁶/₅ 60).

Sognepræsten Hr. Jes Almstrup Vogelius (1735—63) „prædikede maadelig, dog opbyggelig efter det maadelige Pund, som ham er betroet“, „hans Gemyt var bedre end hans Gaver“, og hans Levned var der intet at sige om uden rosværdigt. Ved Visitatsen 1760 var han saa svagelig, at han ikke selv kunde prædike¹⁾.

Der nævnes kun 1 Degn, nemlig Friederic Hausen²⁾, der var duelig og eksemplarisk i enhver Henseende. Han var 1760 „Livs ad Ende“ og havde da nylig faaet en Substitut, Anders Faber³⁾, om hvem der næredes godt Haab. Af andre Skoleholdere omtales Jens Krag i Mygdal; han var 1745 og 48 ulastelig, men 1753 ble-

1) Han svarede 1743 2 Rd. af Formue og 3 Rd. 40 Sk. af Indkomster. Af Folk holdt han 2 Karle, 1 Dreng og 2 Piger.

2) Friederich Leopold Wilhelm von Hausen var efter de 1748 til Klevenfeldt indsendte Relationer af adelig Stamme, idet hans Fader, Johan Wilh. v. H., der endte som Løjtnant i dansk Tjeneste, var af gammel tysk Adel. Degnen svarede sin fulde Kopskat og holdt 1 Karl og 1 Pige.

3) Døde 1780 som Sogndegn her, 50 Aar gl. Han fik 1763 døbt en Søn ved Navn Hans.

ven „befunden efter Præstens og Sognefolkets Klage-
maal over ham unyttig til Skolehold for Børnene; der-
for blev hand, siden hand efter Advarsel og Formaning
af Provsten ifjor ingen Forbedring haver vist, nu fra sit
Skoleembede afsat.“ Christen Find var den næste
Skoleholder i Mygdal, men blev ved Paasketid forflyttet
til Hvorup Skole i Kjær Herred. Han efterfulgtes af Ras-
mus Smidt „der var en god Mand i hans Skoleembede
saavel som i Levnedforhold.“ I Bjergby Sogn var der
endelig en Omgangsskolemester ved Navn Niels Chri-
stoffersen, der ligeledes blev godt omtalt¹⁾.

Menigheden var „andægtig og lydige imod Ordet“ og
Ungdommens Kundskaber tilfredsstillende.

¹⁾ 1742 var der en Degneskole i Bjergby, en Omgangsskolemester
for Snevre, Ørnø og Hvirrekjær samt i Mygdal Sogn en Skole
for hele dette Sogn.

EN KRIMINALHISTORIE FRA BØRGLUM KLOSTER

ved C. KLITGAARD.

I den af Redaktør Anton Jakobsen, Sæby, udgivne Aar-
bog „Vendsyssel Folk og Land“, har jeg 1910 kortel-
lig omtalt et Bombeattentat, som 1764 fandt Sted mod
Børglum Klosters daværende Ejer, Oberst Jens de
Poulsen, ligesom A. Jakobsen ogsaa omtaler det Side
109 ff., men da de nærmere Omstændigheder ikke den
Gang lod sig udrede, fordi Arkivmaterialet savnedes, og
da de sikkert vil kunne paaregne Interesse hos Læserne
af „Vendsysselske Aarbøger“, skal jeg i det følgende
give en mere udtømmende Fremstilling af Sagen paa
Grundlag af de Aktstykker, der er indførte i Børglum
Klosters Birks Tingbog 1760—1771, som jeg ved Gods-
ejer Rottbølls Velvilje har haft Adgang til, og som nu
tilligemed Klosters øvrige Arkivalier er afgivet til Lands-
arkivet.

1757 solgte Generalmajor, kgl. Bygmester Lauritz
Thurah, Børglum Kloster med en Mængde Fæstegods
m. v. til Oberst Jens de Poulson, der var Søn af Niels
de Poulson til Gunderupgaard og Vaar og Gertrud Hof-
man. Obersten var født 1713 paa Gunderupgaard og
blev 1718 optaget i Adelstanden tilligemed sin Fader.
1734 blev han Fændrik ved nordre jyske Infanteri Re-

giment, 1737 Kaptajn, 1747 Major og 1751 afskediget med Oberstløjtnants Karakter, hvilken 1757 forbedredes til Obersts Karakter og 1774 til karakter. Generalmajor. 1739 blev han gift med Charlotte Amalie Wurff, f. 1716, død i Viborg 1786, med hvem han havde 3 Sønner og 2 Døtre¹).

Han var altsaa i sin bedste Alder, da han overtog Godset, og i den Aarrække, han besad det, indtil 1772, synes han efter alt at dømme ogsaa at have været meget energisk med Hensyn til dets Administration; men denne hans Energi, som vistnok var parret med Haardhændethed og en vis Brydskhed — han var jo gammel Militær — forvoldte ham tillige mange Genvordigheder, og muligt er det disse, der gjorde ham træt af Godsejerstillingen og fik ham til at foretrække Livet som Rentier i Aalborg, hvor han døde som titulær Generalmajor 17. December 1784 i en Alder af 71 Aar²).

Medens han ejede Klosteret hørte Rømninger fra Godset til dagligdags Begivenheder, og det gik saa vidt, at endog hans Ridefoged tog Flugten, ligesom den gamle Rytterofficer ogsaa stadig laa i Strid med Omegnens Herremænd og gennem mange Aar med Børglum Præst.

— — — — —

Først i Aaret 1764 indeholdt „Kjøbenhavns Adresse-avis“ (Nr. 19) en Meddelelse, hvori der berettes, at en Bonde fra Omegnen af Børglum Kloster var kommen op til Klostret med en Kasse, som skulde overbringes Obersten, der ogsaa tog imod den og bragte den ind i Salen. Da Obersten derefter aabnede den, lød der et Knald, som fik det gamle Kloster til at ryste, og Obersten faldt

¹) Se Danm. Adels Aarvog XXVI S. 366.

²) I Artiklen i »Vends. Folk og Land« har jeg fejlagtigt opgivet hans Dødsaar til 1809; der er her sket en Forveksling med hans Søn.

om paa Gulvet ynkelig og ilde tilredt paa Ansigt, Hænder og Klæder. Efter at de tililende havde faaet slukket Ilden i Oberstens Klæder og ligeledes havde forhindret Ilden fra de antændte Gardiner i at brede sig videre, anstillede man Undersøgelser angaaende Eksplosionen, og det viste sig da, at den nævnte Kasse havde indeholdt Krudt, og at der i Krudtet laa en Pistol, der havde været ladet med en Kugle. „Spibsubens onde Øjemærke“ havde aabenbart været, at naar Pistolen, der var indrettet til at gaa af, naar Kassen aabnedes, antændte det i Kassen værende Krudt, skulde Obersten blive dræbt enten af Eksplosionen eller af Pistolkuglen; men Forsynet vilde det anderledes, og Obersten slap med at blive slemt forbrændt. Salens Spejle, Lampetter og kostelige Møbler blev tildels ødelagte, og Vinduerne sprængtes.

Det lykkedes besynderligt nok ikke at komme paa Spor efter Gerningsmanden, og der ses ikke at være foretaget noget i den Anledning ved Børglum Kloster Birks Ret, men godt 3 Aar senere røbede Personen sig selv, og den mærkelige Historie blev da opklaret i sine Enkeltheder.

Da de gamle Aktstykker for en stor Del fortjener at beholde hin Tids Duft over sig, hvilken vilde gaa bort, naar deres Indhold kun kortelig refereredes, skal man saa vidt muligt lade Aktstykkerne tale, selv om Fremstillingen derved bliver noget bredere.

Natten mellem den 30. og 31. Marts 1767 rømte Ridefogden paa Børglum Kloster, N i e l s S p e n t r u p, uden at have gjort Regnskab for de Oppebørsler, han havde haft, navnlig af Skatter. Han havde ogsaa forsøgt at faa flere af Gaardens og Godsets Folk til ligeledes at rømme, og han havde lavet falske Pas for dem og for sig selv, hvilke Pas var underskrevne med „brave

Folks“ Navne og forseglede med falske Signeter. Endvidere havde Spentrup bedraget en Del af Godsets Fæstere for Penge.

2. April 1767 blev der paa Børglum Kloster Birke-ting optaget Forhør i Anledning af Rømningen, efter at der naturligvis tidligere privat var optaget Forhør over Gaardens Folk og andre, og Forhøret blev navnlig optaget over en Hejle Andersen fra Børglum, om hvem det var oplyst, at han havde faaet et Brev fra Spentrup, og at han havde været set sammen med Rømningsmanden den sidste Nat, ligesom han havde været med til at skrive falske Pas.

Paa Rettens Forespørgsel svarede Hejle, at Spentrup havde sagt til ham, at han vilde flygte til Fladstrand eller Dvergetved, og de var fulgte ad fra Klostret Kl. 2 om Natten, idet Spentrup medtog et lille Skrin med nogle Papirer, noget Tøj samt en Sadel og et Bidsel. Fra Børglum gik de til Christen Jakobsen Klejnsmed i Vejby, hvor de kom Kl. 4 om Morgenen, og her blev Spentrup til anden Dags Aften Kl. 7 $\frac{1}{2}$; Smeden og hans Kone, der vidste, at Fogden vilde flygte, vilde til en Begyndelse ikke huse ham; men de lod sig købe dertil, og senere kortede Niels Nielsen i Smidstrup ham og Smeden til Dvergetved, hvortil Niels i Forvejen var bestilt. Fra Fladstrand var det Spentrops Agt at begive sig til Holland, og han havde gjort Forsøg paa at overtale Hejle til at følge med og havde givet ham et falskt Pas. Hejle havde set, at Spentrup havde et Pas med Amtmand Ivar Holcks Haand og Segl under; men Hejle vidste nok, at det var falskt, thi Spentrup havde fortalt ham, at den Studenter fra Sæby ved Navn Neerland, som var paa Børglum Kloster og skulde have tjent for Skytte, havde slaaet Seglet i Bly i Børglum Klosters Smedie¹⁾.

¹⁾ Tingbogen fol. 433

Da Hejle Andersen saaledes var impliceret i denne Rønningssag og Forfærdigelsen af falske Pas, har Oberst Poulson utvivlsomt sikret sig hans Person, thi han tog strængt paa Rønningssager; men snart skulde værre Ting komme for Lyset, thi i et senere Privatforhør tilstod Hejle, at det var ham, der i sin Tid havde forsøgt at myrde Obersten.

4. April lod Obersten saa tilkalde Sognepræsten Hr. Stampe og to andre Vidner af Gaardens Folk til Forhør paa Skriverstuen over Hejle Andersen, og i Følge Poulsons Erklæring foregik der da følgende:

Obersten spurgte: „Hvem har gjort den Morder- og Brandmaskine, som Eders Fader hidbragte 8. Januar 1764?“

Hejle svarede: „Det har jeg jo allerede bekendt.“

Obersten: „Det er sandt, men jeg haver indkaldet Anton Knudsen og Jakob Andersen at anhøre Eders allerede aflagte Bekendelse for samme dernæst at kunne bevidne, og derfor maa I i deres Overværelse svare tydelig paa Spørgsmaalet.“

Hejle: „Jeg haver gjort den og frembaaret den til Enkens Søn i Vejby!.“

Obersten: „Hvem har hjulpet Eder at gøre dette Djævels Værk, og hvorledes kunde I finde derpaa?“

Hejle svarede, at ingen havde hjulpet ham, og det var meget let at finde paa.

Obersten: „Siden I haver udsagt, at den var gjort i Eders Faders Hus, vidste Eders Forældre da intet deraf?“

Hejle: „Nej, men de havde ofte fristet ham derfor.“ (o: mistænkt ham).

Obersten: „Var det Eders Tanker at baade dræbe mig og brænde Gaarden af?“

1) Om Enken og hendes Søn mere senere.

Hejle: „Ja, ja, var det vel saa, ja, det var saa.“

Obersten: „Hvad Ondt havde jeg da gjort Eder?“

Hejle: „Herren haver aldrig gjort mig noget Ondt, men da jeg ej maatte faa Enken i Vejby og Gaarden, tænkte jeg paa den Maade at komme dertil.“

Obersten: „Hvorfor haver I ikke lagt Ild paa Gaarden siden?“

Hejle: „Nej, det var mig forbudet, jeg haver fra den Tid aldrig haft Ro, men mange Gange ønsket, Herren vilde spurgt mig derom, ja, jeg har været paa Veje selv at ville sagt det for at faa mit Sind i Rolighed.“

Præsten oplyser yderligere, at Hejle Andersen hverken ved Ord eller Gerning blev tvungen til Bekendelsen; han aflagde den frivilligt og „hans Ansigt blegnede, hans Tunge blev saa ubevægelig i hans Mund, at han næppe kunde drage den ud eller ind, hans hele Legeme siddrede, og han segnede i sine Knæ, saa at han maatte holde sig ved Chatollet, han stod ved inden for Døren, af Frygt for at falde om“¹⁾.

Ved Birketinget efterlystes den bortrømte Foged 14. April (og følgende 2 Tingdage), og samme Dag læstes Auktionsplakaten angaaende en af Fogden efterladt lille Hestplag, som stod paa Foder i Mariegaard, samt en gammel graa Hoppe, der tilhørte Hejle Andersen, „der for sine iværksatte og uhørte grove Misgerninger er arresteret udi Aalborg Stads Arresthus.“ Auktionen holdtes 18. April i Tingstuen paa Børglum Kloster²⁾.

Man ser heraf, at Obersten havde ladet Hejle føre til Aalborg, formodentlig for at hans Venner i Børglum ikke skulde hjælpe ham til at flygte fra Arresten paa Klosteret, og i Aalborg blev han da siddende, undtagen naar han førtes til Børglum for at fremstilles i Retten der.

1) Tgl. 433 f. 2) a St. 429.

18. April udtoges Stævning mod ham til at møde for Birketinget 19. Maj næstfølgende. I Stævningen hedder det, at Obersten for Birkedommer Laurids Pedersen har ladet tilkendegive, „hvorledes det imod hans Person, hele Velfærds og Ejendoms Spilde intenderede uhørte, morderiske og mordbrændiske Forsæt i Aaret 1764 d. 8. Januar ved en besynderlig Opdagelse af et falskt Pas for Hejle Andersen fra Børglum By er bleven bekendt, idet hans Samvittighed endelig ved en særdeles Rørelse haver bragt ham til paa Spørgsmaal frit ud at bekende at være den sande, eneste og rette Gerningsmand til det her i disse Lande og Riger uhørte mordiske Foretagende“¹⁾

14. Maj skrev Obersten dernæst til Stiftamtmand, Gehejmekonferentsraad Ivar Holck om at faa beskikket en Defensor for Arrestanten, og 16. Maj beskikkedes Sr. Christian Worm²⁾ af Hjørring til at forsvare Hejle under den kommende Rettergang; paa Oberstens Vegne førtes Anklagen af Klosterets nye Ridefoged, Sr. Jens Jepsen.

Saa fanges der an med Rettergangen 19. Maj, hvor Delinkventen og hans Defensor giver Møde paa Tinget. Hejle tilstod her i det væsentlige det samme, som han tidligere havde tilstaaet; da Resterne af „Helvedesmaskinen“ blev ham forevist, forklarede han, at den var lavet af en 10 Tommer lang og 6 Tommer bred Spaanæske, i hvilken var lagt en overskaaren Pistolpibe af 5 Tommers Længde, hvilken var indlagt i et Stykke Træ; der var Laas³⁾ paa Piben, og den havde været stærkt ladet

1) a St. 432.

2) Senere Byfoged i Hjørring, se Vendsysselske Aarbøger I, 128 og Personallh. Tidsskrift 6, I 267.

3) Laasen var spændt og ved en Snor i Forbindelse med Indpakningsmaterialet eller Laaget.

med Krudt og et aflangt, spidst Projektil. Iøvrigt havde Æsken været fyldt med $\frac{3}{4}$ Pund Krudt og havde været omsvøbt med et Tørklæde. Adressesedlen, som fandtes derpaa, var en gammel Konvolut med Oberstens Adresse, som han en Gang havde tilegnet sig, og Tørklædet om Æsken havde han laant af Mikkel Hvidegaards Kone i S. Harridslev. Hejle tilstod paany, at han havde været ene om at lave Maskinen, som han selv havde opfundet; men han bekendte endvidere, at Niels Gregersen paa Løth og Peder Madsen i Frøkjær var Medvidere og Tilskyndere; de vidste Besked med Maskinen og Hensigten med dens Forfærdigelse. Hejle havde ogsaa betroet sig til Anders Christian, der nu tjente i Hjortnæs, og havde spurgt ham, om der kunde være nogen Synd i, at bringe Obersten af Dage paa den Maade, og hertil havde Anders Christian svaret: „Nej, det er ingen Synd“. Maskinen havde han lavet i sine Forældres Hus i Frøkjær i Børglum, men hverken hans Fader, Anders Clausen, eller hans Stedmoder og Søskende vidste noget derom, dog havde de haft Mistanke om, at han var Gerningsmanden til Attentatet og havde ofte udfrittet ham derom eller foreholdt ham at bekende Sandheden.

Hejle blev saa tilspurgt, om det havde været hans Hensigt baade at dræbe Obersten og at brænde Gaarden af, da det sidste let kunde være sket, eftersom Oberstens Klæder og Linned samt Gardinerne i Stuen havde været i fuld Brand, ligesom Panelet var antændt og Dørfyldningerne sprængte. Hejle svarede, at det var hans Tanke at ombringe Obersten, men egentlig ikke tillige at sætte Ild paa Gaarden; Motivet til Handlingen var udelukkende, at Obersten havde nægtet ham Gaarden og Enken i Vejby.

9. Spørgsmaal Iød: „Har I, Hejle Andersen, nogen-
sinde enten for Eders Sognepræst eller andre Guds Børn

bekendt dette forehavende Mord og Brand, førend I d. 4. April aabenbarede det for Hr. Oberst de Poulson?“ Svar: „Nej“. Saa blev der spurgt, om han vedkendte sig det Pas, som var udgivet til forrige Skytte paa Børglum Kloster under det Navn Anton Knudsen, og som nu blev forevist for Retten. Hejle svarede ja, han kendte det saa meget bedre, som han selv havde skrevet „dets derunder findende præstelige Paategning“, men Præstens Navn havde Niels Spenstrup skrevet, ligesom han ogsaa havde forsegleet Passet.

Efter Afhøringen af Hejle lod Jepsen Helvedesmaskinen og Resterne af Oberstens forbrændte Tøj forevise for Retsbetjentene og de 8 Bisiddere, og derpaa tog Defensor Ordet, idet han rettede en Række Spørgsmaal til Forbryderen angaaende hans Alder, Fødested m. v. Hejle svarede, at han var født i Frøkjær i Børglum Sogn, og at han var omtrent 27 Aar gammel, han havde søgt sit Brød saavel i Bondearbejde som siden lært Glarmesterhaandværk og med det sidste i nogle Aar ernæret sig. Paa Spørgsmaal, om han havde fuldkommen Forstand, Sands og Samling, svarede han, „at han kunde ikke med Aarsag klage over vor Herre i den Henseende, saasom han stedse og altid har haft Fornuft og Forstand“.

Videre spurgte Defensor om, hvad der gav Anledning til, at han første Gang aabenbarede, at han var Gerningsmanden til Attentatet, og Hejle svarede, at han aabenbarede det dels af Frygt for Oberstens Vrede og dels, fordi det var blevet ham fortalt, at naar Gerningsmanden vilde melde sig, vilde Obersten for sit Vedkommende eftergive ham Straffen og indstille ham til Benaadning hos Kongen; men fornemlig var det hans Samvittigheds Rørelser, der havde fremkaldt Tilstaaelsen. Yderligere spurgte Defensor, om Hejle ikke, siden „den

mordiske Maskine“ gik saa lykkelig af uden betydelig Skade, havde haft sit Sind, Tanker og Idrætter henvendt til at forbedre sig i det Gode uden nogensinde at begaa deslige eller andre Ondskaber, og Hejle svarede, at han siden Ulykken med Maskinen ej har haft Tanker om at gøre mere Fortræd, men takkede Gud, at Ulykken ikke var bleven større. Saa spurgte Defensor bl. a., om Hejle ikke, da han efter Udaaden var udsendt for at paagribe den af ham opdigtede Gerningsmand, var inde hos Jens Møller i Sejlstrup Mølle og der købte Glarmesterredskaber for 11 Rdl. 3 Mk., og om Beløbet endnu ikke var ubetalt, hvilke Hejle tilstod¹⁾.

Nu maatte Retten imidlertid hæves, da Aftenen faldt paa, og den fortsattes saa den følgende Morgen, hvor da de af Hejle angivne Medvidere, Peder Madsen i Frøkjær, Niels Gregersen fra Løth og Anders Christian Christensen i Hjortnæs blev afhørt. Peder Madsen nægtede aldeles at kende noget til Sagen, men han havde nok hørt Rygte om, at Hejle skulde være Gerningsmanden. Anders Christian indrømmede, at Hejle til ham havde talt om, at Obersten gjorde Synd imod ham ved ikke at ville lade ham faa Enken i Vejby, og at han derfor havde i Sinde at tage Obersten af Dage ved Hjælp af en Æske med Skud og Krudt. Hertil havde Anders Christian sagt: „Gud bevar os, hav ej saadanne Tanker!“ Da Gerningen var sket, havde Anders Christian sagt til Hejle: „Hvordan vil det nu gaa til efter Din forrige Tale?“ hvortil Hejle svarede, at det kunde vel blive godt endda, thi han havde faaet Æsken af en Karl paa Sejlstrup Ejendom og havde kun leveret den til Christen Jakobsen i Vejby, der skulde bringe den til Vrejlev Klo-

1) Tgb. Fol. 399 ff.

2) A. C. Christensen var Søn af den tidligere Birkeskriver Christen Christensen, der boede i Frøkjær.

ster, hvorfra den kom tilbage til Christen Jakobsen, som atter gav den til Hejles Fader, Anders Clausen i Frøkjær, som endelig tog den med til Børglum Kloster, da han om Søndagen gik til Kirke. Straks efter Ulykken havde Anders Christian talt med Niels Gregersen paa Løth, som da lod sig forstaa med, at han ogsaa havde Kjendskab til Mordmaskinen og Gerningsmanden, men naar de havde fortiet deres Viden, var Grunden den, at de savnede Beviser og derfor ikke vilde indblandes i Sagen. En Gang, da Anders Christians Kone var bleven uenig med Hejles Moder, havde A. C. dog truet med at melde ham, men Hejle havde saa sagt, at han skulde nok jævne Striden mellem Kvinderne. Niels Gregersen paa Løth forklarede, at en Gang, han var hos Hejle i Frøkjær, sagde Hejle, at han og en Urmager fra Aalborg havde i Sinde „at gøre et Spil med Herren paa Børglum Kloster med en Æske“, hvilken Æske han ogsaa saa og genkendte i den Morderæske, der nu blev ham forevist i Retten. Forøvrigt ansaa disse 3 Mænd Hejle Andersen for en skikkelig Person, der havde levet ærligt og kristeligt fra Barndommen af.

Paa Spørgsmaal af Aktor tilstod Hejle, at han havde faaet et falskt Pas af den bortrømte Foged, der vilde have haft ham til at rømme med sig, og hvad Hejles Ærlighed og Skikkelighed angik, mente Aktor, at de modbevistes af denne Tilstaaelse.

Saa blev fremstillet Anton Knudsen, der havde overværet det private Forhør 4. April, og han udtalte væsentligt det samme, som Hejle da oplyste i Forhøret. Han blev spurgt, om Hejle Andersen ikke ved sin Bekendelse den 4. April „viisedes at være meget nedslagen i Sind, Sjæl og Hjerter over hans begangne onde Giærning og derfor ligesom afmattet, zittrede med Hoved, Hænder og Knæer, som viisedes i alle hans Lædemod

og Læmmer, der ey kunde holdes stille, ligesom og om hans Ansigt ikke tillige ogsaa falmende“, og Vidnet svarede, at Hejle efter Bekendelse var meget bedrøvet, sittrende og sorrigfuld; han havde hørt, at Obersten, der var meget sagtomdig den Gang, havde sagt, at han vilde tilgive Hejle den onde Gerning, men derimod havde han intet hørt om, at Obersten vilde eftergive ham Straf eller indstille ham til Kongens Naade, Obersten havde tværtimod sagt: „Straffen at eftergive eller pardonere kan jeg ikke“¹⁾.

Atter var Dagen hengledet, saa man ikke længer kunde se at føre Protokollen, og Retshandlingen blev da afbrudt for at fortsættes næste Morgen Kl. 8.

Defensor spurgte da Vidnet, om han vidste andet, end at Hejle ellers har ført et redeligt, upaaklageligt og ærligt Levned, hvortil Anton Knudsen svarede, at han kun havde kendt Hejle fra Mikkelsdag af, og i den Tid havde han været tro og redelig med at skaffe Fogden Niels Spentrup bort fra Klosteret om Nattetider, men ellers kendte han ikke hans Levned. Med Hensyn til, at Hejle skal have været betroet i Oberstens Ærinde og Forretninger og der have vist sig vindskibelig, flittig og tro, saa Obersten skal have været velfornøjet med ham, vidste Vidnet kun, at Hejle skal have været Herskabet til Tjeneste ved at indbilde højstamme, at han vilde oplede Gerningsmanden for Attentatet, og at han derfor red til adskillige vise Folk for saaledes at indbilde Herskabet, at han var tjenestivrig. Adskillige havde iøvrigt udtalt til Obersten, at Hejle var Gerningsmanden, men Obersten havde ikke fæstet Lid dertil.

Saa spurgte Aktor, om Vidnet ikke havde hørt, at Hejle havde indladt sig i Købmandsskab og slemt Pran-

1) Tgb. fol. 403 f.

geri, medens han var paa fri Fod, og at han i saa Maade var blevet Folk Penge skyldig, som han ikke kunde betale; hertil svarede Vidnet jo, han havde hørt Folk sige, at Hejle havde handlet med et og andet og for udtagne Varer var blevet Penge skyldig i Aalborg, ligesom han ogsaa skyldte andre Steder. Saa dimitteredes Vidnet, og næste Vidne, Ladefogden Jakob Andersen blev indkaldt. Han havde tjent paa Klosteret i 8 Aar og besvarede Spørgsmaalene vedrørende Forhøret 4. April ganske i Overensstemmelse med Anton Knudsen; han kendte iøvrigt ikke videre til Hejle, men vidste, at han undertiden havde løbet med nogle Breve for Herskabet, ligesom han ogsaa havde sat Ruder ind paa Gaarden samt været Niels Spentrup behjælpelig med at flygte.

Aktor spurgte saa bl. a., om det ikke er Vidnet bekendt, at Obersten ved Attentatet blev temmelig opbrændt i Ansigt og paa Hænder og fik Skade i sin ene Side af den „fordømmelige mordiske Maskine“, hvortil Vidnet svarede jo, han havde selv set det. Videre Tilspørgsel: Om Vidnet ikke ved, at Obersten derefter laa dødelig syg og i mange Tider betaget sine Øjnes Lys og Skin samt var af enhver at anse, at Obersten aldrig mere skulde komme sig og faa sit Syn igen. Dette var ogsaa Vidnet velbekendt og ligeledes, at „havde Herrens, den store Guds, Haand ej været derimellem og forhindret videre Ulykke end skete, var det ikke ligere at anse, end jo baade Hr. Oberstens med fleres Liv maatte have blevet spoleret og berøvet, men endog Gaarden med Kirken lagt i Aske“.

Saa blev Hejles Fader, Anders Clausen fra Frøkjær afhørt. Han oplyste, at han først af sin Søns Tilstaelse og de aflagte Vidneudsagn var blevet bekendt med, at det var hans Søn, der havde lavet Maskinen og skaffet den i Oberstens Hænder; havde han tidligere vidst, at

det var en saadan Maskine, skulde den i Stedet for at blive bragt til Børglum Kloster være blevet sænket, hvor Havet var dybest. Maskinen var blevet ham tilbragt af Christen Jakobsen fra Vejby, just da han stod færdig til at gaa til Kirke d. 8. Januar 1764, og Christen havde da bedt ham om af tage den med til Obersten, idet han sagde, at Æsken var kommet fra Forpagter Wilsbech paa Sejlstrup og at Hejle først havde leveret den til Christen Jakobsen med Anmodning om at bringe den til Stenvad og formaa Peder Laursen der til at bringe den til Vrejlev Kloster; men da den var kommen til Vrejlev Kloster (til Oberstinde Helmiche Margrete de Hobe, f. Lassen¹), blev det opdaget, at den var adresseret til Oberst Poulson paa Børglum Kloster, og saa maatte Peder Laursens Karl tage den med tilbage og atter aflevere den til Christen Jakobsen i Vejby, der altsaa derefter bragte den til Anders Clausen i Frøkjær. Da Anders havde været i Kirke, gik han ind i Borggaarden og leverede Pakken til Husholdersken, Anne Marie Fogh. Hun bragte den ind til Obersten, og kort efter skete Ulykken, der vakte stor Opmærksomhed paa hele Gaarden. Han havde set en stærk Røg slaa ud af de sprængte Vinduer, og Husholdersken havde sagt, at den Pakke, han havde bragt, var Skyld i Ulykken.

Anders Clausen tilstød, at det var ham bekendt, at hans Søn drev Landprang og tog paa Kredit, hvor han kunde faa den, og siden han var kommet udi Handel (∩: Ægteskabshandel) med den Kone i Vejby, havde han ikke villet høre Faderens Raad og Formaninger. Efter endnu et Par Tilspørgsler var Anders færdig, og saa kom den 24aarige Christen Jakobsen fra Vejby for. Han var Søn af Enken i Vejby, som Hejle med Defensors

¹) Datter af Lars Jensen paa Kornumgaard, se Jydske Saml. 4. I, 513 f.

Ord var „forliebt i“, og han forklarede ligesom Anders Clausen angaaende Æskens Sendelse mellem Vejby, Stenvad, Vrejlev Kloster o. s. v., men ellers kendte han intet til Maskinen.

Saa var der ikke indstævnet flere Vidner til Afhoring den Dag, og Aktor stillede nu nogle Spørgsmaal til Hejle om Maskinens Indretning m. v. Delinkventen svarede, at Æsken var saaledes indrettet, at naar den blev aabnet, skulde Maskinen gøre sin Virkning. Først gik han ad Hjøring til med den i den Tanke, at han skulde træffe en eller anden ubekendt, som han kunde faa til at bringe den til Børglum Kloster; men da Vejen var „ond“, naaede han ikke længere end til Mikkel Hvidegaards i Sønder Harridslev, hvor han var om Natten, og hvor han fik et Tørklæde til at svøbe om Æsken, og her besluttede han at gaa til Frøkjær igen med Æsken, men paa Vejen blev han „omraad“ og gik saa ind til Christen Jacobsen i Vejby med den og bad ham om for Betaling at bringe den til Stenvad, for at den derfra kunde komme videre til Børglum, idet det ved en saadan Omvej vilde være mere „gedulgt,“ hvor Æsken egentlig kom fra. Hejle var ikke hjemme, da hans Fader tog imod Æsken og bragte den til Klosteret, men da han om Aftenen kom hjem og af Faderen fik at vide, hvad der var hændet, gik han til Klosteret for at retfærdiggøre sig med Hensyn til Mordinstrumentet, og han fortalte Husholdersken, at han havde faaet Pakken af en Karl paa Sejlstrup Mark, som havde betalt ham 24 Skilling for at bringe den til Vrejlev Kloster.

Endelig blev Hejle tilspurgt, om han kunde læse og skrive, hvilket han sagde ja til, og derefter blev Sagen opsat til d. 16. Juni for at der i Mellemtiden kunde søges

nøjere Oplysninger¹⁾. Til at møde i Retten for at afgive Vidneforklaring indstævnedes Antoinette Sødring, Anna Marie Fogh, Anna Margrethe Hegardt, alle tjenende paa Børglum Kloster, Degnen Stampes Hustru²⁾ fra Vrensted, Peder Larsen i Stenvad med begge de Karle, han havde 1764, Peder Madsen i Frøkjær, Niels Gregersen paa Løth og Anders Christian Christensen, tjenende i Hjortnæs, samt Poul Murmester i Vittrup og Mikkel Jakobsen og Hustru af Hvidegaard i S. Harridslev³⁾. Først fremkom Peder Larsen af Stenvad, der var Fæster under Vrejlev Kloster; men han kunde ikke oplyse andet om Æsken og dens Forsendelse, end der alt her er anført. Han havde først hørt om Ulykken, da han paa øster S n a p s t i n g s M a r k e d, som holdtes ved Nygaard i Serridslev Sogn, traf Christen Jakobsen fra Vejby. Derpaa fremstilledes Peder Larsens tidligere Karl, Jens Thomsen, som efter sin Husbonds Befaling havde været ridende til Vrejlev Kloster med Æsken, ligesom han ogsaa fik den med tilbage derfra, men han kunde heller ikke oplyse videre, end hvad der forhen er anført.

Næste Vidne var Mikkel Hvidegaard fra Harridslev, der fortalte, at da Hejle kom til ham, havde han en Pakke indbundet i graat Papir og med en Båstsæk omkring; da Mikkel gerne vilde have Båstsækken, fik Hejle et Tørklæde i Stedet for at binde om det foregivne Uhrværk. Vidnet havde nok hørt, at Hejle holdt af en Kone i Vejby, nemlig Christen Jakobsens Moder, men videre vidste han ikke at sige udover, at han havde solgt Stude og Køer til Hejle og faaet sin Betaling for dem. Mikkel Hustru vidste heller ikke mere at sige.

Saa fremlagde Aktor en Skrivelse af 5. Juni til An-

1) Tgb. fol. 406 f.

2) Kathrine Nielsdatter.

3) Tgb. fol. 433 b.

dreas Brychmann¹⁾, Porvalter paa Vrejlev Kloster, og Besvarelse, hvilke Aktstykker han lod protokollere.

De indeholdt en Anmodning fra Jepsen til Brychmann om at beskrive, hvorledes der var forholdt med Æsken, da den blev bragt til Vrejlev Kloster, og Brychmanns Svar herpaa. Brychmann forklarer, at han en eller to Dage før Hellig 3 Kongers Dag 1764 blev indkaldt til sit Herskab, Fru Oberstinde de Hobe, som sad i sin Dagligstue, og hun viste ham da en Æske, som stod paa Bordet i Karnappen ved det nordre Vindue. Under Æsken laa et Stykke graat Papir og derunder igen et Tørklæde, i hvilket Æsken havde været svøbt. Oberstinden befalede ham at efterse, om den var adresseret til hende, og Brychmann saa da, at der til Æsken, der var omsnøret med Garn, var klinet en hvid Seddel med Oberst de Poulsons Adresse, og da Brychmann løftede Æsken op fra Papiret for at efterse Adressen, blev han vaer, at der var ligesom en Linie paa Papiret bestaaende af Melkrudt, som var falden ud ved Æskens Bund. Da Oberstinden erfarede, at Æsken ikke var til hende, lod hun den straks indpakke igen og levere tilbage til Karlen med Befaling til, at han straks skulde levere den tilbage til den, han havde modtaget den fra. Og saa tilføjede hun: „Jeg skal vist lære Wilsbech at lade mine Bønder løbe Landet om med hans Æsker.“ Karlen havde nemlig sagt, da han afleverede Æsken, at han skulde hilse fra Forpagter Wilsbech, at her var en Æske til Oberstinden²⁾. Naar Oberstinden ikke straks havde aabnet Æsken, var Grunden den, at det forekom hende, at det var Oberst de Poulsons Navn, der stod paa den, men hun var da gammel og vel svagsynet.

¹⁾ Blev senere (1776) Birkefoged ved Gaardbo (Asdal) Birk og 1780 adj. Byfoged i Hjøring.

²⁾ Tgb. fol. 434.

Da Retten ikke længer kunde se, blev Forhandlingerne afbrudt for at fortsættes om Morgen den d. 17. Juni. Der blev da bl. a. afhørt Mølleren Jens Nielsen i Sejlstrup Mølle, hos hvem Hejle havde været, da han red omkring for at søge efter den foregivne Misdæder, samt Premierløjtnant J. Sachten fra Taars, der afgav skriftligt Udsagn, at han den omhandlede 8. Januar havde været paa Børglum Kloster, da Æsken blev bragt ind til Obersten, som aabnede den efter nogen Samtale med Løjtnanten, „da det derudi værende Gevær og Krudt efter Knaldet slog Døren sønder, antændte det store optrukne Gardin samt Papirerne paa Bordet, og Obersten, som ved alt dette dog blev staaende paa Fødderne, vendte sig imod mig med Sigende: „Jeg er blind“, men gik straks i næste Stue og derfra paa de øverste Værelser, hvor jeg fandt, at hans Manchetter og Linned, Nathue endnu brændte paa Livet. Han var ilde tilredt og forestillede et jammerligt Syn; Ansigt og „Handler“ var gjort ukendelig af Ilden, Klæderne røgte, paa hans venstre Side var han blesset, ventelig af Kuglen, der prellede tilbage fra Panelet, der ej var en Alen fra ham, da Skudet gik af. Jeg blev siden nogle Dage hos ham og ansaa hans bedrøvede Tilstand, forlod ham tilbunden, blind og elendig — — —“¹⁾).

Næste Vidne var Degnen Stampedes Hustru, Kathrine Nielsdatter, fra Vrensted, der ligeledes afgav skriftlig Erklæring. Hun havde Ulykkesaftenen befundet Obersten „ganske opbrændt i Ansigtet, Synet betaget, og Mælet ham snart ganske forment, saa ikke af nogen kunde ventes Liv — — —“. Efter lidt Skade fandtes dødelig Tegn i nogen Tid, dog Gud gjorde det bedre — — —“²⁾).

1) Tgb. fol. 434.

2) a. St. 434 b. Hun synes at have behandlet den tilskadekomne.

Saa fremkom Mademoisellerne Anne Marie Fogh, Antonette Sødring og Anne Margrete Hegardt. Førstnævnte havde taget mod Æsken og leveret den til Tjeneren, der bragte den op til Obersten. Da Eksplosionen havde fundet Sted, hørte hun sin Frue, der opholdt sig i Sovekammeret, raabe, og hun løb da derind og saa Ødelæggelsen, bl. a. var Døren mellem Herrens Værelse og Sovekammeret splintret med saadan Kraft, at Stykker af den laa langt inde i sidstnævnte Stue, hvor de lavede Molest; Gibsningen var faldet ned i flere Værelser, Dør-laaasene sprængt o. s. v. og Obersten frygtelig forbrændt. Hans Ansigt svulmede op, saa det var en Ynk at se derpaa, og i lang Tid kunde han ikke bevæge Munden op eller i, hvorfor Føden med stor Forsigtighed maatte hældes i ham med en Theske. Da Hejle Andersen om Aftenen kom til Klosteret, sagde han, at han havde faaet Æsken af en Mand imellem Sejlstrup og Sejlstrup Mølle, og han red i de følgende Dage rundt for at fange Manden, var endog helt sønden Fjorden — paa Randrup — efter hvad han havde sagt.

Jepsen spurgte hende, om hun havde hørt, at Hejles Forvildelse kom sig af, at han var bleven forlibt i en Enkekone i Vejby, som han vilde have haft til Ægte, hvorved han tillige kunde have faaet hendes Gaard i Fæste, men at det var blevet ham nægtet af Obersten. Vidnet svarede, at hun vel havde hørt saadant af Folkemunde, men ellers vidste hun intet herom, hun mindedes kun, at Enkens Søn i Vejby spurgte Herren, om han ikke vilde give Tilladelse til, at Hejle maatte drage til dem, men Obersten svarede, at det vilde han ikke høre mere om, han havde forhen givet fuld Besked.

Madsl. Antonette Sødring vidnede væsentligt det samme som Husholdersken, men tilføjede, at hun havde hørt Hejle sige, at han havde været hos den vise

Mand¹⁾ og budt ham 2 Ti-Rigsdalersedler, om han kunde bringe ham den Karl tilstede, som havde leveret ham Æsken, men den kloge Mand havde beklaget, at han kom for silde, thi nu var Misdæderen over Fjorden.

Paa Grund af Aftenens Komme maatte Rettergangen atter afbrydes for at genoptages den følgende Morgen, hvor da Madsl. Anne Margrethe Hegardt blev afhørt, uden at der fremkom noget nyt i Sagen.

Ved Slutningen af hver Vidneførsel havde Defensor Worm forespurgt Vidnet, om der var noget at sige paa Hejle Andersen med Hensyn til hans Kristendom og Opførsel i Almindelighed, og Svaret var næsten regelmæssigt, at Vidnerne intet daarligt havde at sige om Hejle. Denne Fremgangsmaade virkede imidlertid irriterende paa Aktor, der lod Protokollen tilføre en Protest, hvori der bl. a. forekommer følgende Arrigskab: „Mand veed, at det Hebræiske Folch for dum raabte, at den u-skyldiges Blod skulle komme over dem og deres Børn, Ønsket blev opfyldt, og Monsr. Worm, som søger at gjøre det her for Retten staaende gudsforgaaen Menne-ske til en Model paa Skickelighed, til en Helgen, ja til en Persohn, der har ført et u-straffeligt Levnet, og saa-ledes handler imod sit bedre Vidende, gjør sig u-stridig deelagtig i dend andens Synder; jeg har fremstillet for Rættens een Morder og Mordbrænder, og følgende Vidners Forklaring med Sagens øvrige Omstændigheder vil vise, om Monsr. Worm ydermere vil gjøre Spørsmaal ligerviis som forhen.“ Jepsen lod saa læse en Attest fra Præsten i Børglum, Christoffer Mumme Stampe, hvori udtales, at Hejle Andersen var døbt i Børglum 4. S. e. Tr. 1741. Hvad angik hans Haandtering, da kunde Stampe

1) Hvem denne var, nævnes ikke, men muligt var det Gaards Christen i Hune, der nævnes i Visitatsindberetning fra Jelstrup 1748.

ikke sige, hvad han egentlig har taget sig for, „thi hand haver strejft allevegne om og bedraget Folk ved at gjøre stor Gjæld, ligesom jeg og for faae Dage siden haver hørt, det hand skulde forlængst siden have anstillet Selvskud ved sin Faders Tørvestak, hvilket ult røber hands stedseværende onde Hierte“¹⁾).

Worm erklærede, at naar han havde stillet Spørgsmaal til Vidnerne om Hejles kristelige og ærlige Opførsel, var det fordi, det var hans Pligt som Defensor at søge oplyst alt, hvad der kunde tale til Fordel for Delinkventen og bevirke Straffens Formildelse. Han maatte hævde, at Hejle havde handlet i Desperation, fordi Obersten ikke vilde lade ham faa Enken og Stedet i Vejby, og naar Jepsen opholdt sig saa stærkt over, at Hejle havde drevet ulovligt Købmandsskab, syntes det mærkeligt, at Obersten ikke havde forbudt det for længe siden, da han næppe kunde være uvidende derom.

Jepsen fandt, at Worm ubeføjet ved alle Lejligheder søgte at undskylde Delinkventens formastelige Gerninger „ved at forgylde hans Liv og Levned“ — — og saa fremstillede han 4 Vidner til Afhøring. Mads Larsen paa Børglum Kloster vidnede, at en Paaskeaften 1761 saa han et Blus i Nærheden af Natmandens Hus i Børglum, og det forekom Vidnet, at det var Natmandens Hus, der brændte. Nogle Dage derefter kom han i Tale med Hejle om samme Blus, og Hejle sagde da, at han havde lavet Blusset af noget Langhalm for at skyde Graagæs. Mads spurgte da, hvordan han kunde finde paa at gøre saadant Spil, og fik til Svar, at Hejle kunde lave noget, der var mere kunstigt, og derpaa fortalte Hejle, hvorledes han havde lagt Selvskud for Natmanden i Børglum, idet han havde anbragt et ladt Gevær i sin Faders

1) Tgb. fol. 412 b og 434 b.

Ilders, saaledes at Piben stak ud gennem Væggen, og paa Aftrækkeren havde han bundet en Snor, som gik ud til Tørvestakken; da Anders Natmand saa kom for at stjæle Tørv, fik han fat i Snoren, og Skudet gik af.

Niels Gregersen paa Løth vidnede omtrent det samme.

Anders Chr. Christensen fra Hjortnæs vidnede, at første eller anden Sommer efter Ulykken gik han og Hejle en Dag i en Eng kaldet „Peers Sig“ paa Klostret, og da kom Obersten ridende mellem Stens Fald og Mel- leraas; Hejle havde da udtalt, at han vilde gøre endnu et Forsøg paa at rydde Obersten af Vejen ved Hjælp af en Bøsse med Strikke paa. Yderligere havde Hejle en Gang spurgt, om der ikke blev stjaalet af Anders Christians Faders Tørv, og da det var Tilfældet, havde han foreslaaet at tage en haard Knoptørv og lave et Hul deri, som saa skulde fyldes med 1 à 2 Kvartpund Krudt og derefter lukkes med en Tørveprop. Den saaledes præ- parerede Tørv skulde da lægges saaledes, at Tyven (Nat- manden) tog den, og naar den senere kom i Kakkell- oven, vilde denne jo sprænges og maaske gøre det, „som var værre“; men Natmandens Hus laa saa afsides, saa Risikoen for at blive opdaget var kun ringe. Hejle havde ogsaa tilbudt ham at skaffe en Rævesaks til at stille ved Tørvestakken for at fange Tyven i, og fangede man saa en af Natmandsfolkene, burde man give dem et Livfuld Hug. Medens Søren Ancher Munk var Præst i Børglum¹⁾, havde han en Vejrmølle staaende ved Præste- gaarden, og da Hejles Forældre en Gang var blevet uenige med Mølleren der, vilde Hejle „revangere“ sig og havde bedt Anders Christian om at være behjælpe- lig. Mølleren havde faaet en stor Foustage Brændevin, der laa i Møllen, og en Aften vilde Hejle tage en lang

¹⁾ 1741—1762.

Stage og stikke den gennem Møllens Klædning og stode Bunden af Foustagen ud.

Delinkventen svor, at hvad Anders Christian havde anført om Samtalen i „Peers Sig“ var Usandhed. Saa fremkom Peder Madsen fra Frøkjær, der dog ikke kunde fortælle noget af videre Interesse, og det samme var Tilfældet med Peder Sørensen af Vejby; sidstnævnte oplyste dog, at Hejle kun havde haft løst Krudt i det Selvskud, han lagde for Anders Andersen Natmand; men alle Vidner var enige om, at siden Hejle begyndte med det Kræmeri og Landprang, havde han ikke været helt reel at handle med.

Saa afbrødes Rettergangen paa Grund af Mørkets Frembrud og fortsattes den følgende Morgen, 19. Juni¹⁾. Her fremstillede Aktor Poul Nielsen Murmester fra Vittrup, som vidnede om den Skade, Mordermaskinen havde foraarsaget i Værelset. Dernæst gik Retspersonalet og alle de øvrige tilstedeværende op paa Kloštret for at bese de Lokalteter, der nu havde været talt saa meget om, og bl. a. vistes det, at Eksplosionen havde løftet det svære Bjælkeloft i Sovekammeret, og endelig tog Aktor 5 Ugers Opsættelse i Sagen, for at han kunde indhente en Attest fra Oberstens tidligere Tjener, der nu opholdt sig paa Lolland. I Mellemtiden var Hejle formentlig i Aalborg. 21. Juli²⁾ kom Sagen atter for, hvor da fremlagdes Erklæring fra Christen Andersen Wittrup, nu i Maribo Konsumtionskontor. Han havde 1764 været Tjener hos Obersten og havde bragt Pakken til ham ved Middagstid, ligesom han havde overværet Æskens Aabning, der foregik saaledes, at Obersten satte Æsken mod sit Bryst og derpaa tog Laaget af den, men i det samme gik Skudet af. Tjeneren havde derfor deltaget i Ildens Slukning.

1) Tgb. fol. 415 b.

2) Tgb. fol. 417.

Endvidere fremlagde Aktor en Fortegnelse over Hejle Andersens Gæld til adskillige, navnlig til Købmænd i Aalborg og Hjøring, hos hvem han havde faaet Varer paa Kredit, og da Gælden var paa 376 Rdl. paa en Tid, da en Arbejdshest almindeligvis kostede en halv Snes Daler, vil det skønnes, at Hejle ikke havde saa lidt Gæld, men han paastod da ogsaa at have mange udestaaende Fordringer. Da Aktor ikke var blevet helt færdig med Anklageakten, anmodede han om at maatte vente til næste Dag, og Retten blev da saa atter sat d. 22. Juli, hvor Jepsen lod nævnte Akt føre til Protokollen.

I Anklageakten udtales, at Jepsen for Retten fremstiller en Person, Hejle Andersen, hvis Gerninger kan kaldes forskrækkelige, idet han har villet myrde og levende forbrænde Oberst de Poulson og afbrænde Klosteret, „alene fordi han ikke maatte faa en 58aarig Enke i Vejby, der havde en fuldvoksen Søn og beboede en velbesat Gaard, den Hejle i sine forgældede Omstændigheder egentlig vilde ægte for at faa Enkens Formue til Raadighed. Da Hr. Obersten nu ikke vilde akkordere dette daarlige Forsæt, saa besluttes straks, at han skal dø paa den pinligste Maade, det føres i Værk, gør sin fulde Virkning, men den alvidende Gud sætter Grænser og viser dette gudsforgaaende Menneske, at intet Hovedhaar kan falde af den, Herren vil bevare — — — —“, „Nu er da Timen kommet til Afregning, og det kan ej føres Delinkventen til Indtægt, at den Allershøjeste haver reddet Obersten som en Brand ud af Ilden og opfyldt, hvad David siger: „Om tusinde falde ved Din Side og titusinde ved Din højre Haand, skal det dog ikke komme nær til Dig“. „Nej, denne af den onde Aand oplyste Hejle Andersen har vel hengaet saa nær 3 Aar i sin Sikkerhed; men se, uformodentlig sætter Herrernes Herre

Cainstegn paa ham saa synlig, at han under en i nogle Dage vedvarende eksemplarisk Rystelse frivilligt bekien-der — — — —“. Dernæst opregner Aktor alt det ugunstige, der er oplyst om Hejle, og gør sluttelig Paa-stand om, at Hejle straffes paa Livet, og at alle Sagens Omkostninger afholdes af Amtet¹⁾.

Da Defensor endnu ønskede et og andet oplyst, fik han Sagen opsat til 11. August, og i Mellemtiden blev Synderen atter indsat i Arresten i Aalborg Raadhus. Men 7. August modtog Obersten en Meddelelse fra Magistraten i nævnte By om, at Bysvenden Niels Lange havde indfundet sig paa Raadstuen hos Magistraten og forevist en opbrudt Hængelaas, som havde været for Raadhus-kælderdøren, og han fortalte, at da han havde aabnet Døren, var alle Fangerne borte. Magistraten havde straks gjort Anstalt til at eftersøge Arrestanterne; men den kunde maaske ikke skaffe Hejle tilstede til den beram- mede Dag, hvilket herved pr. Ekspresse meddeltes Ober- sten. Magistraten fortæller, at den har brugt al mulig Forsigtighed, men den havde Mistanke om, at Fange- vogteren stod i Ledtog med Fangerne, og den havde derfor indtil videre indsat ham i den tomme Arrest²⁾. Det viste sig senere, at det var en Poul Smed fra Sejl- strup, der havde brækket Laasen, hvorfor han blev ar- resteret.

Paa Tinget d. 11. August maatte Aktor da beklage, at han ikke kunde fremstille Hejle, men Sagen blev dog behandlet, og Defensor lod sin Forsvarsakt protokollere samt lod ligeledes læse en Attest fra den tidligere Præst i Børglum, S. A. Munk i Kornum, der erklærede, at Hejle i hans Tid havde opført sig som et kristeligt og skikkeligt ungt Menneske, hos hvem intet lasteligt var at kende i al hans Omgængelse.

1) Tgb. fol. 418 og 435. 2) Tgb. fol 436.

I Forsvarsindlægget søger Worm at hævde, at Hejle har handlet i Desperation, fordi han ikke maatte faa Enken, og Skriftet vidner om, at Worm var en dygtig og besindig Mand. Han vilde selvfølgelig ikke forsvare Hejles onde Gerning, men det var hans Pligt at hindre, at den blev betragtet gennem Forstørrelsesglas, saaledes som Aktor gerne vilde. Hejle „befriede“ en Enke i Vejby og vandt hendes Genkærlighed, men Obersten satte sig imod Forbindelsen; „dette satte hans Sind i Bevægelse, een Passion, nemlig Kiærlighed, som fremfor andre har influence paa de menneskelige Tilbøjeligheder; han saa sin Kiærlighed (thi den Indvending, at Enken var 58 Aar gammel, vil intet sige, da Smag og Behag er forskellig) med eet imod Forventning standset, tilsidesat — — — —“, og han blev forvildet i Sindet og hævngherrig. Defensor gjør sluttelig Paastand paa, at Hejle ikke idømmes Livsstraf, men at han dømmes til Arbejde paa Bremerholm i nogle Aar¹⁾.

Dette Forsvarsskrift virkede ogsaa helt ophidsende paa Aktor; han replicerede, at det lod til, efter Indlægget at dømme, at Defensor „vilde gjøre en af de groveste Matificanthers misdædiske Gjæringer til lutter Børnelig, der kunde forsones med en Rumpefuld“, og „Defensor taler om $\frac{3}{4}$ Pund Krudts Virkning, ligesom det ej betydede andet end at antænde en Svovlstikke — —“.

Omsider blev han dog færdig med sin Replik, til hvilken Defensor gav et kort Gensvar, og saa optoges Sagen til Domsafsigelse d. 25. August²⁾.

Præmisserne indledes saaledes: „Denne Act at gienemlæse kand i Henseende de derudiinden oplysende u-hørlige morder- og mordbrændiske samt øvrige diævelske fuldførte passagier, onde og ugudelige Giæringer aabenbare, viise og forestille ethvert rætsindig og chri-

1) Tgb. fol. 436. 2) Tgb, fol. 436 b f.

stelig Menniske som i et Speil den onde Aands hærskende Tyranie i et ont og fra Gud afviget Menniskes Hierte. Delinquenten Hejle Andersen er da den Persohn, hvorom denne Act handler, og applicationen passer sig saa meget nøyere, som alle hands u-gemeene, men tillige u-gudelige og fordømmelige Gierninger og Bedrifter med rette kand siges at være ham af den onde Aand inspireret og i Satans Værksted forfærdiget“. Saa opregnes alle de onde Bedrifter, som han „under Sathans information har paafundet“, saa at man af dette „klarlig kand erfahre, at hands heele Liv og Levnedes Fremdragelse har været en Kiæde af den onde Aands hærskende Laster, i hvilke hand saaledes længe nok har contenteret sine vellystige Begiærligheder, indtil da Gud rammer Tiden og sætter sliig et gudsforgaaen Menneske Grænsen fore, hvortil hand maae komme — — —“.

Thi kendes for Ret, at Delinquenten Hejle Andersen til sin velfortjente Straf og andre ligesindede, onde og gudsforgaaende Mennesker til desmere Afsky og Eksempel bør — — — at miste sit Hoved med Økse, og Hovedet at sættes paa Stage samt Kroppen af Natmandens Folk at henføres og begraves i Galgebakken¹⁾ eller paa Retterstedet — — — og Omkostningerne ved hele Rettergangen at afholdes af Amtet, forsaavidt Delinquentens Bo ikke kan dække dem²⁾.

Forinden Dommen kunde eksekveres, skulde den stadfæstes af Landsting- og Højesteret, og det er den maaske ogsaa nok blevet, men derimod er det tvivlsomt, om Hejle blev ramt af Straffen.

Da han 6. August flygtede fra Aalborg Arrest, skete

1) Galgebakken laa nordvest for Børglum Møllebakke — Baalhøj.

2) Tgb. fol. 437.

det i Følge med en Morderske, Ane Kolding fra Ulsted og hendes Mand, Christen Jensen, hvilken Morderske havde taget Livet af 4 Mennesker. Fra Aalborg drog Trekloveret vest paa, men da de kom til Sønderholm, forlod Hejle de to andre, der et Par Maaneder efter blev grebne paa Nørre Vosborg i Vestjylland¹⁾, Konen forklædt som Mand. Hejle har jeg derimod ikke senere set omtalt, men han er rimeligvis sluppet ud af Landet og bort fra den jordiske Gengældelse.

¹⁾ Kbh. Adresseavis Nr. 60, 120 og 160 for 1767 og Jydske Efterretninger 1767.

PEDER JACOB HVID.
DEN HORNE-ASDAL PRÆST, DER BLEV
PROKURATOR.

Af H. HJORTH-NIELSEN.

Peder Jacob Hvids krogede Livsvej er ikke tidligere behandlet i sin Helhed, idet de kortfattede Skildringer, der foreligger, slutter med Tiden omkr. Aar 1714, det Aar han dømtes fra Kjole, Kald og Ære, og kun i nogle faa Bemærkninger meddeler, at han blev Højesteretsprokurator, men ikke ved Tronskiftet kunde faa Konfirmation paa sin Bevilling, hvorfor han maatte lade sig nøje med Bevilling for Over- og Underretterne, og endelig, at han døde i stor Armod 1756. Da Hvid fik sin Ære fradømt 1714, var han kun 25 Aar gammel, og da han først døde, ikke 1756, men 1760, i en Alder af 71 Aar, havde han i 1714 den længste Del af sin Livsvej for sig, og det en Del, der var lige saa rig paa Begivenheder som den Del, han allerede havde tilbagelagt. Naar jeg nu her vil forsøge at rede de filtrede Traade i hans Livs Historie ud fra hinanden, kan jeg ikke undgaa ogsaa at beskæftige mig med Tiden efter 1727, det Aar, da hans Skæbne for stedse ophører at være knyttet til Vendsyssel, men jeg skal om dette, hans Manddoms og Alderdoms Liv, fatte mig i Korthed, ikke fordi der intet er at fortælle herom, men fordi en ud-

førligere Skildring heraf ikke har nogen lokalhistorisk Interesse.

Inden jeg gaar over til at fortælle Historien om „den arme nedfaldne Peder“, skal jeg bemærke, at Hvids Levned er behandlet følgende Steder: Wibergs Præstehistorie, under Horne og Asdal Sogne, Historisk Tidsskrift, 3. R., 1. B., S. 123 f., Danske Samlinger, 4. B., S. 275 (Holbergiana quaedam), Ny kirkehistoriske Samlinger, 4. B., S. 407—21, Festskrift i Anledning af Borchs Kollegiums 200-Aars Jubilæum, S. 93—95, og endelig i nærv. Tidsskrift 1918, S. 285 f.¹⁾

Af de anførte Skildringer er Pastor Friis's i Ny kirkehistoriske Samlinger den fyldigste, men langt fra fyldig nok, idet Friis ikke har kendt de omfattende Vidneudsagn for Horns og Vennebjerg Herreds Ting.

Peder Jacob Mathiesen Hvid fødtes i Odense 13. August 1689. Hans Fader, Mads Jacobsen Hvid, var Sognepræst til St. Hans Kirke i Odense. Moderen, der var Enke efter Hr. Mads's Forgænger i Embedet, var Datter af Borgmester i Odense Jens Rosenberg og Pernille Ottosdatter Lange. Peder Jacobs Farfader, An-

1) Til det i sidstnævnte Tidsskrift anførte, at Beskyldningerne mod Hvid for at have brugt Urin i Stedet for Vin ved Uddelingen af Sacramentet stammer fra Jacob Madsens Visitatsbog, maa jeg bemærke, at dette beror paa en Fejllæsning af Wibergs Anførsler, hvor der henvises til M. Nr. 497, et Manuskript uden Forfatterangivelse, og altsaa ganske uden Autoritet, i det kgl. Bibliothek, og ikke til J. M., hvormed Wiberg betegner Jacob Madsens Visitatsbog. Da Jacob Madsen iøvrigt døde 1606, var han af gode Grunde afskaaret fra i sin Visitatsbog at beskæftige sig med den Forbrydelse, som Hvid er blevet beskyldt for, idet denne jo fandt Sted et godt Hundrebaar senere.

ders Madsen Hvid, var Sognepræst til Asperup og Rorslev paa Fyn og vistnok Søn af Mathias Andersen Hvid, Sognepræst til Brenderup og Ore. Fra Vuggen af var Drengen saaledes forudbestemt til det gejstlige Kald. 1706 blev han Student fra Odense, 1710 tog han sin Attestats med Laud og fra Juni 1712 til Maj 1713 var han Alumnus paa Borchs Kollegium. 22 Marts 1713, altsaa kun ca. 23¹/₂ Aar gl., kaldtes han af Greve Otto Rantzau til Asdal m. m. til Sognepræst i Horne og Asdal, 31. Maj blev han ordineret, og alt syntes nu at tilsmile den unge Sjælesørger. Men saa er det, at Kvinden dukker frem i hans Liv — og øder det. Som det fortælles i det føromtalte Manuskript, skal han „være kaldet ved en Fruerpige, men tog hende ikke efter Løfte“. Pigens Navn var Kirstine Schwartzkopf. Om hendes Liv før det Tidspunkt, da hun dukker frem i Peder Jacob Hvids Livshistorie, vides intet. Af et enkelt Vidneudsagn fremgaar det, at hun omkring det Tidspunkt, paa hvilket hun blev trolovet med Hvid, har haft Familie, Søkende, i København og boet sammen med disse, men om hendes Forhold til Grev Rantzau, som det, af Hensyn til Hvids Historie, vilde være interessant at faa nærmere Oplysninger om, faar vi, beklageligt nok, intet at vide.

Den Greve Rantzau, som sigtes for at have staaet i Forhold til Kirstine, kan neppe tænkes at være Grev Otto Rantzau, thi denne var 1713 en Mand paa 81 Aar, men maa snarere være en af hans Sønner, Generalmajor Frederik Rantzau til Rosenvold eller Christian Rantzau, senere til Asdal og Rosenvold, Vice-Statholder i Norge. Christian Rantzau var født 1684 og saaledes i 1713 kun 29 Aar gammel.

Som nævnt var det i Maj, at Hvid blev ordineret, og af Vidneudsagnene, som vi senere skal komme til,

ser vi, at han kom til Embedet i Pinsedagene, altsaa omkr. 4. Juni. 9. Aug. s. A. fik Kirstine Schwartzkopf Bevilling til fri Proces i sin Ægteskabssag mod Hvid, og s. D. fik Stiftsbefalingsmand, Baron Rudolph Gersdorff Befaling til at forordne hende en lovkyndig Mand, som kunde gaa i Rette for hende. 20. Septbr. foretoges Sagen for Aalborg Tamperret, hvor da Kirstine mødte ved sin beskikkede Prokurator Christen Thomesen¹⁾.

Denne fremlagde da bl. a. adskillige Attester om Jaords Holdelse melløm Hvid og Kirstine, men disse Attester har det ikke været muligt at finde, desværre; thi de maatte have kunnet give Oplysninger, som vi nu maa savne. Hvid fremkom derefter for Tamperretten med Kontrastævning, dateret 8. Septbr., men den blev ikke modtaget af Retten, da den ikke var Modparten rettidigt forkyndt, og Sagen opsattes saa til 20. Decbr., hvor Retten da afsagde følgende Kendelse:

„Endog at Hr. Peder Jacob Hvid ikke kan siges at have fulde Jaord med Kirstine Schwartzkopf efter kgl. Majestæts Lov og Forordnings Maade om Jaord at tale paa, saa kan dog ikke ses andet af de imod ham her i Retten fremlagte Breve og Dokumenter, end at han jo har tilsagt hende Ægteskab og i saa Maade været forlovet med hende, hvilket ikke kan undskyldes med Forevending af Ungdoms Præcipitance efter hans i Dag her fremlagte Indlæg, helst eftersom det er sket ganske kort Tid, førend han blev kaldet til Præsteembedet; saasom han da med denne sin Ustadighed og Vrangvillighed ikke at ville fuldbyrde det hende givne Ægteskabsløfte, har givet bemeldte Kirstine Schwartzkopf Aarsag til at begynde denne Proces, hvorved hun er geraadet i store Udgifter paa

1) Christen Thomsen Ajstrup, Borger i Aalborg, fik 22. Juni 1703 Bevilling som Prokurator for alle Over- og Underretter i Danmark. Begr. 18. Marts 1738 i Aalborg Vor Frue Kirke, 66 Aar, 9 Md., 9 Dage gl.

sine adskillige vidtløftige Rejser samt til Prokurator og andet sligt, ihvorvel hende allernaadigst er tilladt at udføre Sagen paa ustemplet Papir m. m., da bør han at betale til hende eller hendes Ordre for saa vidt hidindtil til hendes Sags Drift ved denne Ret kan angaa, rede Penge 200 Rdlr. Saasom ellers Prokurator Christen Thomsen paastaar, at Hr. Peder Jacob Hvid haver paa bemeldte Maade forset sig imod Lovens 2. Bog, 11. Kap., 1. Art., saa og at han har ladet sig vie paa et fremmed Sted til en anden udenfor Stiftet imod gjorte Forbud, da henvises alt sligt til vedkommende Forum til videre Paakendelse. Hvad det særdeles angaar, som Christen Thomsen forlanger udi sit sidste Indlæg, at Hr. Peder Jacob Hvid maa suspenderes fra Prædikeembedet at betjene til Sagens endelige Uddrag, da henvises til hans højædle Højærværdighed Biskoppens Forgodtbefindende.“

Denne Tamperrettsdom lærer os, at Hvid, kort før han fik Embedet, har holdt, ganske vist ikke lovformeligt men dog bindende, Jaord med Kirstine, og at han ikke blot har vægret sig ved at opfylde sin Forpligtelse, men yderligere har sveget hende for at ægte en anden. Dette sidste er ikke det mindst interessante, fordi man før har troet, at Hvid, saaledes som ogsaa angivet i Wibergs Præstehistorie, var ugift. Det var han altsaa ikke. Ak nej! Kvinder skulde spille en stor Rolle i hans Liv. Han havde holdt Jaord med én, han skulde blive gift med fire.

Allerede før Tamperrettens Kendelse faldt, var Kirstine Schwartzkopf godt paa Vej med den yderligere Forfølgelse af sin Sag mod Hvid.

24. Novbr. 1713 udgik kgl. Befaling til Gersdorff og Assessor Peder Thøgersen Lassen som Kommissarier paa Kirstine Schwartzkopfs Side at afhandle imellem hende og Hvid tilligemed tvende Kommissarier, som han nævner, „i Anledning af, at Hvid ej alene med bedrageligt

Ægteskabsløfte, men ogsaa med mange ærerørige Beskyldninger skal have søgt at lædere hendes ærlige Navn og Rygte.“

27. Januar 1714 optoges et Tingsvidne for Konsistorium¹⁾, hvorved Kirstine, ved Vidneudsagn af Hvids Medkollegianter fra Borchs Kollegium, vilde bevise, at Hvid ved mange ærerørige Ord havde søgt at blamere hende. Som Tingsvidnet er indført i Konsistoriets Retsprotokol, fremtræder det i en stærkt forkortet Skikkelse, idet det kun fylder godt fire Sider i Kvart, medens det af de senere Retsforhandlinger fremgaar, at Modpartens Sagfører lod oplæse Siderne 14 til 20 af Tingsvidnet. Desværre er der ikke andet bevaret, end hvad der er indført i Konsistoriets Retsprotokol, og vi faar da lade os nøje med denne. Det er saamænd forøvrigt tilstrækkeligt.

Paa Kirstine Schwartzkopfs Vegne mødte Prokurator Hans Knudsen Sølling²⁾ og paa Hvids Vegne Prokurator Andreas Weghorst³⁾. Efter nogen Dispute mellem Prokuratorerne begyndte Vidneafhøringerne.

Inspector Collegii Medicei, Mag. Niels Aagaard⁴⁾

-
- 1) Tingsvidnet er omtalt i Borchs Kollegiums Festskrift. — Det er ingenlunde nogen appetitlig Sag at beskæftige sig med, men den er, desværre, ikke at komme uden om, naar man vil lære Hvids Levnedsløb at kende.
- 2) Hans Knudsen Sølling, f. p. Fyn, antagelig i Søllinge Sogn. 25. Jan. 1708: Borgerskab i København som Prokurator. 23. Aug. 1709: Underfoged i København, senere Landstingshører og Skriver ved Sjællands Landsting.
- 3) Andreas Weghorst. 30. Novbr. 1712: Prokurator for Højesteret som for alle Over- og Underretter i Danmark. Død 1725, 42 Aar gl.
- 4) Niels Ebbesen Aagaard, f. 1662. 1689 Skolemester i Thisted. 1696: Magister. 1710: Alumnus paa Borchs Kollegium, senere Inspector. 1714: Rektor i Køge. Død 1717.

vidnede, at han aldrig havde hørt Hvid tale noget usømmeligt, langt mindre ærerørigt om Kirstine. Ms. Holberg¹⁾ havde heller aldrig hørt Hvid tale ærerørigt om hende, og i samme Retning vidnede Ms. O l u f B o r c h, men denne fremstod igen i Slutningen af Forhøret og kunde da meget vel erindre, at Hvid en Gang, da Borch havde været alene med Hvid paa dennes Kammer, havde berømmet sig af at have ligget hos Kirstine. Stephen Caspersen vidnede, at Hvid havde fortalt ham, at han havde ligget hos Kirstine, og at dennes Søster havde været til Stede ved denne Lejlighed, men Hvid var senere gaaet fra sit Udsagn. Ms. D o n s erklærede, at man ikke altid kunde regne saa nøje med, hvad Hvid fortalte, eftersom han var et Menneske, som gerne raillerede, men det vidste han, at Hvid havde sagt, at han med et skønt Kald tillige havde faaet saadan en Pige, som han var vel fornøjet med. Paa Forespørgsel erklærede Vidnet, at han nok havde hørt, at Hvid havde staaet i Forhold til Kirstine, men om det var Hvid selv eller andre, der havde sagt det, kunde han ikke nu saa lang Tid efter erindre. Det er iøvrigt en Reservation, som alle Vidnerne tager, at der er forløben saa lang Tid, og saa kan der dog neppe være gaaet mere end et Aar, siden Begivenhederne var foregaaet og Ordene faldne. Caspersen erklærede endvidere, at han hos Hvid havde set Breve om en Vocation, men hvorledes det forholdt sig dermed, om Hvids eller Patronens Navn stod i den, kunde han ikke erindre, og paa et Spørgsmaal om, hvorvidt Hvid havde faaet Kaldet for Pigens Skyld, erklærede han, intet at have hørt herom, „saasom Hr. Peder Hvid ej uden Skam kunde fortælle, at han var bunden til saa skiden en Condition.“ Kollegianterne Christian Foss

¹⁾ Ludvig Holberg var Alumnus paa Borchs Kollegium fra 1709 til 1714.

og Andreas Gonsager kunde ikke erindre at have hørt Hvid sige noget, som kunde være Kirstine til Forklejnelse. Peter Friis fortalte, at Hvid og han en Dag havde mødt hinanden paa Gaden, og da fortalte Hvid ham, at han Aftenen eller Natten tilforn havde ligget hos Kirstine, som han betegnede som sin Kæreste, og da Friis spurgte ham, hvad Lejlighed han havde haft dertil, sagde Hvid, at han havde skikket Pigen i Byen, for at de kunde være alene. Hvid havde yderligere fortalt, at han skulde have et Kald i Jylland for Kirstines Skyld og sagde, at han vilde ægte hende, hvorhos han svor sin Saligheds Ed paa, at han ikke vilde svige hende. Friis fortalte yderligere, at saavidt han erindrede, havde Hvid hos sig en „Blanket, hvorudi Patronen til Kaldet overlod det første Kald, som blev ledigt, til Kirstine Schwartzkoff.“ Ms. Føg erklærede uden Forbehold, at han hos Hvid havde set „et Kaldsbrev med en Rantzau's Navn under, hvori Stedet til den Persons Navn, som skulde kaldes, var in Blanco,“ men Føg erklærede samtidig, at Hvid aldrig havde talt noget ondt, end mindre ærerørigt om Kirstine Schwartzkopf. Ms. Clausen havde aldrig hørt Hvid tale noget ærerørigt om Kirstine, men tvertimod berømmet hende, og Ms. Christian Bagger vidnede noget lignende, idet han udtalte, at Hvid intet havde talt til hendes Æres Forklejnelse, men en Gang, da Vidnet og Hvid laa i Seng sammen, havde sagt disse Ord: Hun var Pige, og havde svoret derpaa.

Dermed var Vidneafhøringen her sluttet.

Var nu Tingsvidnet mest kompromitterende for Made-moisellen eller for Præsten? Læserne faar selv dømme herom.

18. April 1714 holdtes Kommissionens første Møde i Byfoged Anders Paulins¹⁾ Hus i Hjøring.

¹⁾ Anders Paulin, Byfoged i Hjøring og Herredsfoged i Horns og Vennehjerg Herred 1697—1722.

Hvid havde ikke ønsket Kommissarier paa sine Vegne, men havde 21. Decbr. 1713 paategnet Gersdorffs og Lassens Tilbud om Beskikkelse af saadanne, at han var forvisset om, at de allerede beskikkede Kommissarier „jo nok henser til Retten“ og vilde være tilfreds med deres Kendelse. Paa Kirstine Schwartzkopfs Vegne mødte Prokurator Christen Thomsen. Peder Jacob Hvid mødte selv og fremlagde et Tilbud om Forlig af samme Dato, at han forsikrede og

„vil med Saligheds Ed bekræfte, at jeg hende ikke noget ærerørigt har paadigtet, ej heller absoluté og under egen Person hende noget sligt paasagt; og om jeg end, da det stod i dubiøse Ægteskabstanker imellem os, til en og anden, som jeg holdt for min Ven kunde [have] beklaget mig over adskillig udspredd Rygte og Tidende, som var kommen mig for Øre og foraarsagede mig yderligere Eftertanke, om det som tilforn var mit Forsæt, saa har jeg dog denne andres af mig refererede Spørgement hverken affirmeret eller approberet, men ved Discursen lod staa in dubio.“

Han henholder sig til, at han allerede for Konsistorium har gjort en Erklæring,

„samme Erklæring jeg og herved førend Vidnernes Afhøring tilbyder og virkeligen igentager, erklærer Madem. Kirstine Svartskop for en ærlig og honnet Pige og Fruentimmer, saa hvis Ord som af min Mund kunde være falden her eller der, som kunde anses hende at touchere, vil jeg have hermed i alle Maader renuntieret, at de ikke bør eller skal komme Madem. Svartskop til Hinder eller Æres Forkløjnelse i nogen Maade, og saasom jeg formoder, at hun her udi denne min Erklæring har Fornøjelse for de udspreddte og uret forfalskede Ord, som af mig skulde være talt, saa beder jeg, at hun ikke ved Vidners Førelse og denne Sags yderligere Persecution prostituerer sig selv og mig for Verdens Blame og Eftertale“.

Det vilde være af Interesse at vide, om Hvid eller

hans Prokurator taler gennem dette Dokument. Er det Hvid, da har han allerede den Gang ikke været fremmed for den Kunst at stille en Sag paa Hovedet.

Kirstine Schwartzkopf tog ikke mod Hvids Forligstilbud, der saaledes fremkom i den ellefte Time, og „saasom Md.selle S. alene beraabte sig paa yderste Extremitet med Sagen at gaa, da gjorde Hr. Peder Jacob Hvid bekendt for Gud og al Verden, at han nødtes til sig ved Proces at lade udmatte og ruinere“, hvortil Mademoisellen selv personlig svarede, at „hun aarsagedes sine Vidner at lade føre, saasom hun ikke kunde holde den udsprede Blame taalelig.“

Da Forlig saaledes ikke var at opnaa, skred man til Vidnernes Afhøring.

Det første Vidne var Byfoged Anders Paulin, der fortalte, at han og hans Hustru Amalie tredie Pinsedag 1713 havde været Gæster hos Hans Hybertsen paa Asdal, og Hvid var ved denne Lejlighed til Stede. Efter Maaltidet foreholdt Hybertsen Hvid, at han burde ægte Mad.selle S., hvortil da Hvid svarede: Jeg kan ikke ægte hende, thi der siges, hun har faaet et Barn. Vidnet havde desuden hørt Hvid sige til Hybertsen, at han vilde betale Kirstines Kost, men for hvilket Tidsrum kunde han ikke erindre.

Det næste Vidne var Forvalteren paa Asdal, Hans Hybertsen, en Mand vi i det følgende vil komme til at beskæftige os en Del med. Vi ved ikke ret meget om hans private Forhold, kun at han var født i Aalborg, var Forvalter paa Rosenvold 1710 og nu, 1713, paa Asdal, samt at han døde 1720, 56 Aar, 28 Dage gl. og blev begravet i Aalborg Vor Frue Sogn 27. Marts. Hans Hustru Marie Salome Kedsel, eller Ketzal, der var født i Kolln am Rhein, overlevede ham, og det er saaledes ikke rigtigt, naar Pastor Friis formoder, at Hybertsen

ægtede Kirstine Schwartzkopf, for hvem han traadte saa varmt i Skranken. Friis støtter antagelig sin Formodning paa dette varme Forsvar, men dette har jo sin naturlige Forklaring, hvis der virkelig, hvad vi kun ved saare lidt om, har bestaaet et Forhold mellem Kirstine og Hybertsens Principal, Greven til Asdal. At Hvid ikke selv i højere Grad, end det er Tilfældet, lader skinne igennem, at Kirstine har været Grevens Maitresse, for at han derfor kunde fri sig for Ægteskabsløftet, har sin Forklaring i Frygten for at lægge sig ud med Greven, der jo raadede for Kaldet. Antagelig er det derfor, at man ikke i de omfattende Vidneafhøringer en eneste Gang støder paa Grevens Navn i Forbindelse med Kirstines, og da Hvid for at redde Kjolen og Kraven ikke vover at bringe Grevens Navn frem, er det vel, at han finder paa den ene Løgn efter den anden, først at Kirstine skal have faaet et Barn, senere, at hun skal have faaet tre Børn og saa endelig, at han vil føre seks Baadsmænd i Marken mod hende, alt sammen Fiskens fortvivlede Spræl i Garnet. Men lad nu Vidneudsagnene selv tale.

Hans Hybertsen fortalte, at Hvid var kommen til Horne Fredag Aften før Pinsedag 1713, og Aftenen efter, altsaa Pinselørdag, kom Mademoiselle Schwartzkopf til Asdal. Pinsedag kom Hr. Peder til Asdal, hvor han talte med sin „den Tid forlovede Kæreste“, og da det kunde ses og sluttes, at det Ægteskabsløfte, som han havde tilsagt hende i København, var „ubestandigt og kølnet, derefter paa det at man i Gerningen kunde fornemme, formedelst hendes lange Rejse herover, at undersøge hans Intention derover, lod Vidnet begære, at Byfogden Sr. Paulin her udi Hjøring, at ville med sin Kæreste komme til Asdal tredie Pinsedag for at stifte Enighed og Kærlighed efter Præstens Løfte.“ Byfogden og hans Kone kom til Asdal, og da Hr. Peder kom til Stede, blev han

lykønsket af Selskabet, og der blev spurgt, naar Brylluppet skulde staa. Herpaa erklærede Præsten, at hun var hans Kæreste, men undslog sig samtidig for at holde Bryllup, før Naadsensaaret var forbi. Hertil havde Mademoisellen svaret, at da hun havde gjort den lange Rejse fra København og tilforn i København havde fuldbyrdet sit Ægteskabsløfte ved offentligt Jaord, maatte han betænke „ikke at gøre hende nogen Spot eller hendes Venner eller føre nogen Snak iblandt Folk“, og derfor ønskede hun gerne, at de straks holdt Bryllup, „thi ellers vilde Folk straks faa en Tale, at hun var fikseret“. Hertil svarede Præsten, at han vilde erklære hende for sin Kæreste „og ønskede, at saasom han tilforne Onsdagen havde gaaet til Alters og samme Dag [var bleven] ordineret, at hans Altergang og Ordination maatte blive ham til Forbandelse og med opløftede Hænder sagde, at Jorden maatte aabnes, at han aldrig skulde svige hende, begærte derhos, at hun til Naadsensaaret havde Ende, vilde være taalmodig“, saa skulde han nok opfylde sit Lofte. Herpaa svarede Kirstine, at saa var hun vel fornøjet; hun havde ikke noget mod at vente i tre eller fire Aar, naar blot hun ikke blev „fikseret“. Arme Pige-barn!

Nu skulde man jo efter den Ed tro, at hun var sikker og vis paa at komme til at drage ind i Horne Præstegaard som Præstekone, men nej! Hybertsen beretter videre, at umiddelbart efter talte Paulin og han med Præsten og udtrykte deres Haab om at komme til Bryllup, saasnart Naadsensaaret var forbi, men nu erklærede Præsten, trods sin dyre Ed for lidt siden, at han ikke kunde ægte Kirstine, fordi hun havde faaet et Barn. Søndagen førend Hvid blev stævnet til Tamperretten, i September 1713, talte Mademoisellen og Præsten sammen paa Asdal, og det har aabenbart, ifølge Hybertsens Ud-

sagn, været en særdeles opbyggelig Tale, idet Hr. Peder sagde til hende, „at han skulde lade hende prygle ved sin Knægt og selv træde paa hendes Hals, at Gurglen skulde gaa ud“. I det hele synes det, at Parret har haft nogle fornojelige Samtaler. For en 3 a 4 Uger siden, altsaa i Marts 1714, var Hvid paa Asdal og talte da om det Konsistorialvidne, som Kirstine havde ladet forhverve, og han sagde da, „om det ikke var en kostelig Sag og Ære for hende; han skulde skaffe et andet Vidne med seks Baadsmænd, en Mand i København ved Navn Peder Sengeløs (kuriøst Navn, særlig i denne Forbindelse), og en anden ved Navn Monsr. Friis, og derforuden Byfogdens tvende Sonner udi Sæby, saa hun skal faa Beskæmmelse nok, og han vilde se, om nogen ærlig Karl vilde tage hende til Ægte, saa hun skulde blive skilt ved hendes Ære og Velfærd, og han vilde straks drage til København og skaffe dette i Værk; dette blev traktéret ikke én, men tvende Gange paa Asdal“. Den gode Hr. Peder kunde altsaa være ikke alene grov men ogsaa spydig.

Det var ikke saa underligt, at Retten efter dette Udsagn spurgte Hybertsen, om han for Gud kunde forsikre, at han ingen privat Affekt havde ved sit Vidneudsagn til at føje den ene eller skade den anden, saa han „enten siger mere, end han horte, eller dølger noget, som til Sagens Oplysning kan være tjenlig“, men Hybertsen erklærede at ville leve og dø med en god Samvittighed „udi det Vidne, han havde aflagt, og ikke fornærme Præsten, hvad som er passeret, uden den rene, bare Sandhed, og hvad videre Forfølgelse angaar, da tjener det ikke Præsten, saasom Mad.selle S. har lidt stor Tort og Haardhed, som for Vidtløftigheds Skyld er forbigaaet.“

Hybertsen berettede yderligere, at Kirstine under en Samtale med Hvid havde sagt, at Hvids nuværende Kone

ikke havde gjort Ret i at ægte ham, da hun dog vidste, at han i Forvejen var bundet ved Ægteskabsløftet til Kirstine, „og dersom hun havde hende for hendes Øjne, skulde hun ikke spare at kaste et Krus Vand paa hende, — „hvilket man ikke gør ved ærlige og skikkelige Folk, men ved Skarn og Canailler“, siger Hvid i sit Indlæg — derpaa Præsten sagde, at han vilde tage sin Kone ned til Asdal Andendagen efter, som dog ikke skete.“ Derimod benægtede Hybertsen at have hørt, at Mademoisellen skulde have sagt, at Hvids Kone fortjente at staa i Gabestokken og blive strøget til Kaget, og at hun vilde slaa en Kniv i hende. Endelig vidnede Hybertsen, at da Konsistorialvidnet var kommet fra København, havde Hvid erklæret, at det var baade til hendes og hans Beskæmmelse. Til Slut spurgte Hr. Peder, om Hybertsen vedstod sit Vidneudsagn under Ed, og hertil svarede han, at han „ikke kunde erindre sig noget at være fordulgt eller tilsat anderledes, end det sig udi sig selv er passeret, og hvis Hr. Peder Hvid ved noget at erindre, og Vidnet kan vide ved sin Hukommelse at oplyse, erbyder han sig gerne det rent ud at forklare.“ Præsten svarede, at han fik at være fornøjet med hans Saligheds Ed og Pant.

Næste Vidne var Hybertsens Hustru, hvis nedskrevne Vidneudsagn i alle Maader stemte overens med de to allerede fremførte; hun fremkommer kun med den Oplysning, at Kirstine straks efter den ominøse tredie Pinse-dag forlod Asdal, „da hun maatte rejse til Slesvig at beklage hendes Tilstand over Præstens Ustadighed“, men til hvem hun har beklaget sig i Slesvig, faar man ikke at vide. Mulig har Rejsen gjaldt Gottorp, hvor Frederik den Fjerde jo saa ofte opholdt sig.

løvrigt blev Mad. Hybertsen spurgt, om Præsten havde sagt: hun har faaet et Barn, eller: de siger:

at hun har faaet et Barn, og om han havde sagt: hun har faaet tre Born, eller: de siger, at hun har faaet tre Børn. I det første Tilfælde havde hun ikke selv hørt Præsten sige noget, men i det andet havde han sagt: de siger o. s. v., men dette var ogsaa det eneste Tilfælde, i hvilket han havde beraabt sig paa andre, ellers havde han i alt, hvad han til hende havde udtalt sig om Kirstine og sagt hende noget uterligt paa „talt ud af sin egen Grund“.

Endelig afhortes Tjenestepige paa Asdal, Ingeborg Christensdatter, men hendes Udsagn oplyser intet videre.

Da en Del af de indstævnedes Vidner, nemlig Sognepræsten Mag. Jørgen Finkenhoff i Hjøring¹⁾, Kapellanen ssts. Diderich Madsen²⁾ og Studiosus Johan Ernst Mavors³⁾, ikke var mødt, udsattes Retten til 9. Maj. Næste Møde afholdtes den nævnte Dato, og Retten sættes da paa Aalborg Slot. Christen Thomsen fremlagde her blandt andre Dokumenter Konsistorialvidnet af 27. Januar og en Kopi af et Brev til Hr. Zacharias Beaudelin⁴⁾ i Vroue, dateret Sjørup 1. Novbr. 1713. Af dette Brev faar vi at vide, at Hvid den nævnte Dag har begæret af Beaudelin, at han skal vie Hvid og hans Kæreste Maren Eriksdatter Bugge, idet hun er bleven svag, og Vielsen forlanger han „paa det hun ikke undervejs skulle videre Dødsfald tilkomme“. Hun synes saaledes ikke at være hjemmehørende der i Sognet, men Hvid har vel

-
- 1) Jørgen Jørgensen Finkenhoff, Sognepræst til Hjøring 1693—1721.
 2) Didrik Mathiesen Buch. Sognekapellan til Hjøring 1707—1716.
 3) Johan Ernst Corfitsen Mavors — død 1734 som residerende Kapellan til St. Mortens Kirke i Randers.
 4) Zacharias Jacobsen Beaudelin, Sognepræst til Vroue og Resen i Fjends Herred i Viborg Stift 1695—1716.

hentet hende andet Steds fra. Han erklærer at have erhvervet kongelig Bevilling paa Vielse i Huset, at have indløst sin Kopulationsyddel og desforuden at kunne fremvise sin Provsts, Mag. Poul Henningsens¹⁾ Attest, „hvilke Dokumenter du kan tage til dig og for Resten holder dig fri og angerløs for alle Ting.“ Desværre giver Vroue Kirkebog ingen Oplysning, idet den mangler Tilførsler for Trolovelser og Vielser for Aarene 1707 til 1716.

De tre Vidner, som udeblev forrige Gang, var heller ikke denne Gang mødte. Har det været kollegiale Hensyn, Ulyst til at vidne mod deres Embedsbroder, der har afholdt dem fra at give Møde? Skriftlige Vidnesbyrd, alle daterede Maj 1714, findes fra dem, men mulig har de to rørige, Kapellanen og Studenten, ikke ønsket at faa forelagt direkte Spørgsmaal. Mag. Finckenhoff var til Dels undskyldt, idet han var „contract“ og maatte bæres baade til Kirken og op paa Prædikestolen. Kapellanens og Studentens Vidnesbyrd drejer sig kun om, hvorvidt Hvid har sagt: hun har faaet et Barn eller: de siger o. s. v. Mag. Finckenhoff omtaler derimod et Besøg, som Hvid straks efter Pinsen har aflagt hos ham. Hvid kom da sammen med Kapellanen og Byfogden og var en halv Timestid i Præstegaarden, og ved den Lejlighed havde Hvid beklaget sig over at have modtaget Kaldet, og „at det Menneske, som havde skaffet ham Grevens Brev paa Kaldet, og han derudover skulde ægte, var berygtet, og han ikke troede, at han derudover tog hende til Ægte, men vilde kvittere Kaldet.“

Men endnu et Par skriftlige Vidneudsagn findes blandt Kommissionsakterne, og der er saa meget mere Grund til at omtale dem her, som de er fra København og vidner om Hvids Udtalelser om Mademoisellen, efter at Jaordet var kommet i Stand.

¹⁾ Poul Henningsen Kyng, Sognepræst til Skagen 1677-1721. Provst siden 1684.

En vis Ms. Lundhoff, hvem Hvid i sit Indlæg omtaler som sin „Svoger“, vidner 16. Febr. 1714, at Hvid i Foraaret 1713 har sagt følgende Ord til ham: „Jeg er forlovet med saadan en ferm Pige, som har været hos Grev Rantzau, og hun bær Grevens Portræt paa sin Arm, men det har han vel besovet¹⁾ hende for en 2 à 3 Gange.“ Da Lundhoff hertil svarede: „Hvorfor er du saa taabelig at vil have hende, siden du saadanne Tanker har om hende“, svarede Hvid: „Det ligger ingen Magt paa, jeg kan faa nok alligevel, og Pigen er ferm“. — I Sandhed en smuk Udtalelse af en Mand, der netop skulde ordineres. — En Ms. H. Winsnes vidnede under samme Dato, at Hvid undertiden — dog ved lystige Miner og ligesom udi Skerts — havde sagt, at „hun var vant til Gu Morn og vilde have sin Rettighed, og hun bar ikke Grevens Portræt forgæves“.

Paa Hvids Vegne fremstod Sr. Daniel Wolff fra Sæby²⁾, privilegeret Prokurator, og tilkendegav, at da Hvid ikke havde kunnet faa „det paa Horns- og Vennebjergs Herredsting d. 7. og 8. Maj førte Tingsvidne“ beskrevet „i saadan en II“, begærede han Sagens Op-

¹⁾ Originalens Ord er i den Grad uhøvisk i Nutidens Øren, at jeg her har maattet erstatte det med et andet Udtryk.

²⁾ Daniel Wulff fik 1. Maj 1700 Bevilling som Prokurator for alle Over- og Underretten i begge Riger og boede da i Aalborg, hvor han havde paataget sig at føre en Sag af Vigtighed for en Borger mod en Øvrighedsperson, men da han frygtede for at blive afvist, søgte han kgl. Bevilling. Stiftamtmanden erklærede ham for dygtig, redelig og flittig. 2. Februar 1706 blev han Birkefoged til Sæbygaards Birk og er da vel flyttet til Sæby, hvor han endnu levede 1724. Hans Død kendes ikke. Enkemand D. W. viedes 21. Juli 1700 til Sofie Amalie Kleis Pedersdatter, »en lokket Kvinde«, der døde 15. Jan. 1718. Tredie Gang ægtede han 13. Decbr. 1715 i Sæby Maren Jensdatter Blicher, døbt 12. Juli 1682 i Bælum, begr. 28 Septbr. 1750 i Viborg.

sættelse, hvorfor næste Møde berammedes til 14. Juni. Det omtalte Tingsvidne blev slet ikke fremført for Kommissionen, og der synes slet ikke de nævnte Dage at være bleven optaget noget Tingsvidne ved Herredstinget. Ganske vist procederedes netop i de Dage den nedenfor omtalte Sag mellem Hvid og Hans Hybertsen, men kun i rent Forbigaaende kommer denne Sag ind paa Sagen mellem Hvid og Kirstine. Om det da blot har været et Fif fra Daniel Wolffs og Hvids Side for at faa Henstand, vides ikke.

Paa Kommissionens Møde 14. Juni begærede Christen Thomesen endelig Dom i Sagen uden videre Opsættelse.

Daniel Wolff fremlagde forskellige Dokumenter, hvoriblandt en Kommissionskontrastævning af 14. Maj 1714, hvormed han beviste, at Mademoiselle Kirstine, Hans Hybertsen og Christen Thomesen var indstævnet „for at modtage, hvis Hr. Peder Hvid til Uskyldigheds Befrielse havde at kunne fremlægge“. Videre producerede Wolff „Retten til Oplysning, hvorledes den fattige Præstemand er medhandlet og omgaaet, hvorover han har maattet til Landsting incitere bemeldte Mademoiselle Schwartzkopf og Fuldmægtig saavel som Ms. Hybertsen med flere,“ men disse Dokumenter afviste Retten som Sagen uvedkommende. Endelig fremlagde Wolff Hvids Indlæg, dateret Horne 10. Juni 1714. Der er ikke Anledning til at gaa ind paa dettes Enkeltheder, idet Hvid ikke paa nogen Maade søger at modbevise, ej heller benægter Beskyldningerne, men kun at svække dem, bl. a. ved at protestere mod, at Hybertsen og hans Kone fores som Vidner mod ham, idet de lige siden hans Ankomst til Horne er optraadt som hans „Hadere og Avindsfolk“. Om den af Christen Thomesen paa Kirstines Vegne producerede Regning, der desværre ikke findes blandt Ak-

terne, erklærer Hvid, at han ikke er hende noget som helst skyldig „at betale for hendes Klæder og Boskab, som hun vil sige sig at have tilkøbt, thi haver hun tilkøbt sig noget for hendes egen Plaser og Fornøjelse, bør hun det vel ogsaa selv at betale. Den Frokost (!), som hun melder om at have givet mig, ved jeg ikke, naar det skulde være sket, thi al den Kendskab, vi to med hver andre havde i København, var ikke over en fire Dags Tid, hvorfor det ikke nær til saadan en Summa kunde opløbe, som her paastaas, langt mindre er saadant af mig imodtaget, og ethvert Guds Barn, som mig udi København og andre Steder er bekendt, kan vel bære Vidne derom, at jeg nok har betalt, hvad jeg har bekommet.“ Han tilbyder endnu en Gang Mademoiselle Forlig, men skulde nu og Mademoiselle Schwartzkopf paa ingen Maade være at tilfredsstille, „saa maa jeg undergive mig i Jesu Navn, i Guds og Rettens Behag, formodende i slig Fald, at baade den gunstige Ret og anden min højnaadig Øvrighed, for hvis Øjne Sagen fremdeles maatte indkomme, dog ikke bifalder hendes og Interessenters ukristelige og uforligelige Hævngerighed.“

Dette Hvids mere end tarvelige Indlæg gjorde ingen Virkning paa Dommerne. Dommen lød saaledes:

„Endskønt Hr. Peder Jacob Hvid udi sit Indlæg for Kommissionen frafalder at sigte eller paasige Mademoiselle Schwartzkopf noget til Fornærmelse paa Ære og gode Navn, og de førte Vidner ej heller i alt synes ensstemmende paa en Tid eller paakrævet straks at drages til Minde og derefter paa forsk Fod ført under Lovmaal, saa alligevel efterdi bemeldte Hr. Peder Jacob Hvid altfor letsindet har ladet grove og utilbørlige Ord falde adskillige Tider og Steder ved Samtale med en og anden af Vidnerne, hvorved Mds. Schwartzkopf kunde efterhænge en Blame, bør han for slig usømmelig ført Konduite ikke aleneste at gøre hende en offentlig Afbedelse og Erklæring for den gejstlige Ret

haar forlanges og saaledes der renoncere i alt, hvis i saa Maade mundtlig eller skriftlig er passeret, som skal være død og magtesløs, Mds. Schwartzkopf uden al Præjudice paa ærlige gode Navn og Rygte, men han endog for sin Formastelse betalte hende for Spot og Skade med Kost og Tæring 350 Rdl. og i Mulkt til fattige Præsteenker 30 Rdl. Christen Thomesens øvrige Paastand anlangende Ægteskabsløfte og Kopulation uden Stiftet af 2. Novbr. 1713 ses ikke Kommissionen at kunne vedkomme, men beror ved den i Tamperretten d. 20. December dernæst afsagte Dom.“

Hvid maatte jo siges at være sluppet heldigt fra sine Sager, baade den for Tamperretten og den for Kommissionen, og man kan daarligt værge sig mod den Tanke, at hans Dommere har haft Medlidenhed med hans vanskelige Stilling og har dømt ham mildt. Hvordan man end ser paa Sagen for hans Vedkommende, saa har Kirstine Schwartzkopf ganske givet ikke været noget „fint Papir“. Hvid var i Virkeligheden kommen i en „skiden Condition“, men han brugte ogsaa skidne Midler for at redde sig ud af den, saa vist som Løgn altid er et skident Vaaben.

Kirstine Schwartzkopf var vedblivende uforsonlig. Hendes blamerede Rygte skulde renses, og det blev det ved Højesterets Hjælp.

Af Højesterets Arkiv for den her omhandlede Tid er nu kun Stævnings- og Voteringsprotokollerne tilbage, idet Dombøgerne gik tabt ved Christiansborgs Brand 1884. Vi er derfor henviste til at benytte Voteringsprotokollen alene, men det spiller i dette Tilfælde ikke større Rolle, da vi af andre Akter kender Dommens Indhold, selv om vi ikke kender dens Ordlyd.

I September 1714 ansøger Kirstine Schwartzkopf om at maatte indstævne Tamperretsdommen og Kommissionsdommen for indeværende Aars Højesteret, og hun faar

Tilladelsen. Hvid supplicerer 52. s. M. om, at Sagen maa opsættes til næste Foraar, da han ikke formaar at faa sine Domme beskrevne saa hurtigt, men han faar Afslag.

Mandag 10. December 1714 foretoges Sagerne for Højesteret, idet Kirstine Schwartzkopf indstævnedes Tamperretsdommen til Skærpelse. For Hvid mødte ingen, og ved Paategning af 25. Septbr. paa Stævningen havde han oplyst, at da der kun var 7 Dage til Højesterets Sessions Begyndelse, kunde han umuligt gaa i Rette til den berammede Tid, saasom hans Breve og Dokumenter til Dels var ubeskrevne, dels befandt sig i Landstingsretten. Denne Hvids „Exception“ formodede Kirstine Schwartzkopfs Fuldmægtig, Kancelliraad Brostrup Albertin¹⁾, at Retten ikke vilde godkende, eftersom vel Højesterets Session begyndte i Begyndelsen af Oktober, men Sagen dog ikke blev foretaget før nu, og Hvid havde saaledes haft Tid nok. Herpaa besluttede Retten, at Sagen skulde foretages, og da Albertin, „for at forekomme al unødigt Ophold“ — noget han iøvrigt ikke ellers var bange for — foreslog at behandle begge Sager under et, gik Retten ogsaa ind derpaa.

Der er ikke Grund til at gaa nærmere ind paa de enkelte Ting, som fremkommer i Voteringerne, da det

1) Brostrup Albertin, en af Tidens dygtigste og mest benyttede Prokuratorer, f. i Norge, Søn af Pastor secundarius til Trondhjems Vor Frue Kirke Petrus Alberti eller Peter Albrigtsen. Procederede i to Aar for Viborg Landsting og fik 15. Septbr. 1688 Bevilling som Prokurator for alle Over- og Underretter i Danmark. 20. April 1714 udnævnt til Kancelliraad og Generalfiskal, men 27. April 1716 befalet at aflevere Fiskalembedets Sager og samtidig forment Retten til at procedere. Aarsagen var hans Optræden i nogle Fiskalsager, bl. a. en Sag angaaende Mariager Kloster. Stor Jordegodsejer (Selchausdal, Egemark, Søgaard og Tølløse). † 1726, bisat 7. Marts i Trinitatis Kirke.

vilde blive Gentagelser af, hvad der forhen er omtalt. Samtlige voterende Assessorer omtaler Hvids Adfærd med Hensyn til det brudte Ægteskabsløfte i meget stærke Ord og stemmer alle for, at han skal miste Kald og Kjole og bøde sine 3 Mark og 3de \times 40 Lod Sølv. Desuden vilde en af Assessorerne, Scavenius, at han skulde miste Æren, og en anden vilde have ham forvist Landet. Flere af Assessorerne krævede Tamperretsdommen forbigaaet, fordi Tamperretten ingen Føje havde til at paakende Omkostninger. Majora blev, at Tamperretsdommen skulde forbigaas og Kirstine Schwartzkopf nyde for Skade og Omkostning 300 Rdl., og i den anden Sag skulde hun have 150 Rdl. Hvorefter Dom blev afsagt. Dens Ordlyd kender vi som sagt ikke, men vi ved fra andre Kilder, at Hvid ved Dommen blev skilt fra Kjole, Kald og Ære.

Kirstine Schwartzkopf er vi nu færdig med. Vi ved endnu, at hun blev gift med Hvids Eftermand i Embedet, Jørgen Poulsen Kyng, en Søn af Hvids Provst, Poul Kyng i Skagen, og Sagnet beretter, at Hvid havde spaaet hende, at hun ikke skulde være Præstekone længer, end han havde været Præst. Har Sagnet Ret, saa har Hvid ikke været nogen ueffen Spaamand, thi 1716 blev hun Enke, og Sagnet siger, at Jørgen Poulsen Kyng døde af Græmmelse over at skulle ægte hende. Den „skidne Kondition“ har altsaa ogsaa trykket ham. Hvad der blev af Kirstine vides ikke, saalidt som hendes hidtidige Liv er kendt. Hun dukker op 1713 og forsvinder igen 1716. Men de tre Aar er indholdsrige, og de er kun lidet smigrende for hende.

Medens hun saaledes forsvinder for os i Mængden, ever hendes Kontrapart videre, og vi skal nu følge hans snørklede Livsvej, der endnu i nogle Aar var knyttet til Horne, men først maa vi se nærmere paa en Proces,

som han i 1714 begyndte mod den, som han ansaa for sin „Hader og Avindsmand“, Hans Hybertsen, en lang og omstændelig Proces, der dog er fornøjelig at beskæftige sig med, ingenlunde blottet for Komik, som den er.

23. April 1714 mødte Prokurator Daniel Wolff paa Hvids Vegne for Horns og Vennebjerg Herredsting og „almindelig beklagede den Medfart, som den hæderlige Mand (d. v. s. Hvid) vederfares af Forvalteren Hans Hybertsen paa Asdal, som han i Dag tillige med hans Kæreste og Pige her til Retten har ladet indstævne for at bevise hans ubillige Forhold mod Præsten, ja det som kan kaldes langt højere, imod den allerhøjeste Gud, som han saa synderlig med sine begangne Gerninger har for-tørnet og lagt en Foragt paa det hellige og højværdige Alterens Sakramentes Brug, hvorover han bemeldte Sognepræsten haardeligen har eftertragtet som en Fjende og Efterstræber eller ful Avindsmand, fordi han samme hans Væsen og Forhold har villet laste, med andre flere og vidtløftige Poster, hvormed Hybertsen velermeldte Præsten har angrebet og kraftelig efterstaaet ham, siden han til Embedet indtraadte“. Hybertsen skal endog, efter Wolffs Udsagn, have ladet den ene af Hvids Stævningsmænd bringe til Asdal „forgangen Fredag Nat, og siden den Tid har Manden ikke været at finde eller se“. Herom har Hvid „i Dag“ ved tvende Mænd ladet sig erkyndige i Stævningsmandens Hus og faaet „næsten det samme til Oplys og Forklaring, saavidt de stakkels Mennesker turde udsige“. Ydermere har Hvid ladet tvende Mænd besøge Hybertsen paa Asdal, men da Hybertsen fik at vide, at de kom fra Præsten, vilde han ikke tale med dem, men sagde disse Ord til Budet, som var inde for at melde Præstens Udsendinge, at „dersom det var fra Præsten, saa kunde de tale med hans Folk eller Foged, saasom han intet vilde svare til Præstens udskikkede“,

og dette udlagde Wolff, vel ikke uden Grund, som Foragt for Præsten. Endelig indstævnedes Wolff en Række andre Punkter, „som man ikke agter fornøden nu her at lade indføre for forbemeldte Aarsagers Skyld, men at bevise saadan Medfart paa sine Steder begærte Ms. Daniel Wolff paa eftermeldte Hr. Peder Jacob Hvid hans Vegne et Udtog om samme Beklagning“. Hermed sigtes formodentlig til det oven for omtalte Tingsvidne, som Hvid vilde have fremlagt for Kommissionen.

Desværre er Horns-Vennebjerg Herreds Tingbog vanskelig at have med at gøre, idet Skriften mange Steder er fuldstændig afbleget, og ydermere er alle de øverste Hjørner af Bogens Blade, og dermed Pagineringen, bortædt af Fugt. Da der nu tilmed stedse henvises til Attester, Vidneudsagn og andet mere, der er indført andre Steder i Bogen, og Henvisningerne er angivne med Pagina, vil det forstaas, at Sagen er vanskelig at følge i alle Enkeltheder.

De fem Hovedbeskyldninger, som Hvid fremførte mod Hybertsen, var følgende: 1. at have ladet Bønderne yde Hovarbejde paa Søn- og Helligdage, 2. at han og hans Hustru havde opsat eller forsømt at gaa til Alters, 3. at have leveret daarlig Vin til Alterbrug, 4. at have fremsat Trusler mod Hvid, og endelig 5. at have øvet Vold, vistnok overfor Stævningsmændene, som allerede omtalt er. Af disse Punkter er det særlig Nr. 3, den daarlige Vin, der interesserer os her, idet vi her kan haabe at faa Klarhed over, hvorvidt Beskyldningen for at have brugt Urin i sacra coena har nogen Grund eller, om den er løs Sladder, og, om det sidste er Tilfældet, da faa renses Hvid for den. Staklens Minde har saamænd endda nok at bære.

Student Johan Ernst Mavors¹⁾ vidnede, „at den Søn-

¹⁾ Johan Ernst Corfitsen Mavors, f. 1690 i Hjøring, † 1734, begr.

dag, som var Dom. 3die Adventus 1713¹⁾), prædikede jeg for Hr. Peder i Horne og Asdal Kirker, hvor da i Horne Kirke saaledes passerede, at da Prædiken var endt og Hr. Peder kommen for Altret og udi Kalken indlod Vinen til at meddele Menigheden, som samme Tid skulde gaa til Alters, hvilken Vin Præsten syntes ikke at turde uddele til det højværdige Alterens Sakramente for dens Udygtighed og meget Slettheds Skyld, og derfor lod mig straks til sig kalde for Alteret at se samme Vin, med spørgende til mig, at han ikke turde meddele Menigheden samme Vin for dens Usynlighed og Slettheds Skyld; hvorfor han straks lod ved et ridende Bud fra Kirken til Asdal afhente bedre Vin, som kunde være forsvarlig, og, imidlertid Budet var borte, lod Præsten Degnen synge en Del Salmer for Menigheden; men den Tid Budet kom tilbage, havde han ej anden Vin end af samme Slags, som tilforn var i Kirken, og var samme Vin af Couleur i Kalken sort, udi Glasset blaa og havde en muggen Smag; dog maatte Præsten meddele Menigheden det, som ikke vel saa derpaa, der det blev meddelt. Og straks efter Tjenesten var til Ende, lod Hr. Peder Jacob til sig opkalde Degnen tilligemed fire Mænd, som ligeledes saa Vinens Beskaffenhed, som befandtes, som før er meddelt. Kan og ikke nægte, da jeg Dom. 3die Trinitatis²⁾) blev i Horne Kirke meddelt det højværdige Alterens Sakramente tilligemed flere af Menigheden, var Vinen, der blev meddelt, ganske slet, baade i Smag og paa Couleur og saare ligere Lergravvand

11. Novbr. Søn af Corfits Mavors. † 1707 som resid. Kapellan i Hjøring. Blev, efter at have været Kapellan paa Læsø, 1726 resid. Kapellan til Randers St. Mortens Kirke og døde i dette Embede.

1) 17. December.

2) 2 Juli. Følgelig en Fejlskrift i Tingbogen for Advent.

end Vin, hvilket er mit Sandheds Vidne, som jeg ved min Ed efter Loven testerer, og det saa sandt hjælpe mig Gud og hans hellige Ord“. — Der er ikke noget i dette Vidneudsagn, som tyder paa, at Vinen i Virkeligheden var Urin.

Enken efter Hvids Forgænger i Embedet, Anne Lauridsdatter Bagge, vidnede, at Hybertsen er Hvids største Avindsmand og Efterstræber og har været dette lige siden Hvid kom til Kaldet. „Vinen angaaende, som Hybertsen har beskikket til Alterens og Sakramentens Brug, er ganske ulovlig og ubillig til det hellige Sakramentes Brug. Det er mig og i Guds Sandhed vitterligt, at min gode .sal. Mand, Hr. Knud Schytte, imens han levede, nogle Gange sukkede over Hybertsens Liv og Levnedforhold, ja han det og med Ord beklagede for mig, hvortil jeg svarede ud af min Enfoldighed: Min hjerte Mand, giv dig tilfreds og advar hannem hans Synd, og saa er han selv den, der skal svare der til.“

Paa Retsdagen 28. Maj 1714, hvor Byfogden i Ska-gen, Herman Mercher, ifølge Ordre fra Stiftsbefalingsmanden tiltraadte som Sættedommer i Stedet for Anders Paulin, fremstod blandt andre Erik Munk i Kyvel, Christen Skrædder i Horne, Jens Pedersen i Horne Terp og Peder Christensen ssts., samt Jens Krabe, Anders Krabe, Thomas Olsen i Horne, Niels Nielsen i Høirup, Anders Mogensøn i Horne, Povel paa Bakken i Høirup og Peder Smed i Horne, som alle og enhver fulgte Erik Munks Vidne, saasom de samme Dag var til Herrens Bord og „med Vinen paa deres Saligheds Vegne var vel fornøjede“. Ydermere fremstod Peder Smed i Horne, som vidnede tilligemed Ole Pedersen og Frederik Pedersen, at de havde været i Kirken, hvor da Peder Jacob Hvid af dem havde begæret, at de vilde besigtige Vinen, og de kunde ikke andet end skønne, at den Vin, som var

bleven hentet fra Asdal, var af samme Slags som den første. De havde hældt Vinen af Flasken og i Kalken og havde set, at Vinen var klar. Ole Pedersen og Anders Nielsen, begge af Horne, vidnede ligesom Peder Smed. Frederik Pedersen vidnede, at han havde set Vinen og syntes, at den var sort i Kalken, men da de hældte den af Flasken i Kalken, syntes han, at den var blakket. Han smagte den ikke.

Hybertsens Hustru, Maria Salome, vidnede, at hendes Mand siden Valborgsdag havde købt to Ankre Vin i Aalborg til Brug i Horne og Asdal Kirker, og aflagde sin Saligheds Ed paa, at Vinen blev aftappet til Kirkerne uden at blive forfalsket „og som det har tildraget sig, at Præsten Hr. Peder Hvid har gjort Vinen udygtig — — — — —“, — ja, her mangler igen Hjørnet, men Maria Salome vender altsaa Forholdet om og siger, at det er Hvid, som har forfalsket Vinen, medens Hvid paastaar, at Vinen, som blev leveret til Kirken, var „udygtig“! Marie Salome fortæller videre, at da den omtalte Gudstjeneste i Horne var forbi, bragte Degnen og Mavors to Flasker med en Slump Vin i hver tilbage til Asdal, og hun begærede da, at de skulde forsegle Vinen til Hybertsen kom hjem, og da de intet Signet havde hos sig, gav hun dem sin Ring, hvorefter de bandt Flaskerne til, forseglede dem og tog Ringen med, som de endnu havde i Gemme, „saa Vinen end findes under Forsegling, at det kan ses den ubillig Beskyldning at være usandfærdig, idet Vinen findes klar og god, og er samme omskrevne Vin bleven brugt før og siden uden Last til nu sidste Paaske, Vinen blev ud-tappet, og mest forunderligt, at det skulde hændes den Dag i Horne Kirke og intet før eller siden, saasom ingen anden Vin er brugt i Kirkerne til Alteret, til Træet blev tomt.“ Marie Salomes Vidnesbyrd falder ganske sam-

men med flere andre, afgivne af Folkene paa Asdal, og endelig fremlægges i Retten følgende Regning:

„Monsr. Hans Hybertsøn Debit Ao. 1713 d. 22. April ved sin Broder Monsr. Jacob Hybertsøn et Anker Vin holdt 43 Potter à 1 M., 7 Rdl. 1 M.

Aalborg ut supra Christen Hansøn Seiglmager.

Anno 1713 d. 20. Junij er ovenstaaende 7 Rdl. 1 M. af Mons. Hans Hybertsøn selv betalt og hermed for kvitteres. Aalb.: ut supra Christen Hansøn Seiglmager.“

Da Viinen, ifølge Marie Salomes Vidnesbyrd, endnu befandt sig under Forsegling, turde man vel tro, at Flaskerne var blevet aabnede i Retten, for at man paa Stedet kunde skønne over Vinens Godhed eller „Udygtighed“, men herom er intet at finde i Tingbogen. Af hele Retssagen fremgaar det, at Hvid har beskyldt Hybertsen for at have leveret daarlig Vin, men intet tyder paa, at Hvid har været beskyldt for at have brugt andet end Vin, ligesom heller ikke noget i Beskrivelsen af det anvendte Fluidum tyder paa, at dette har været Urin. Denne Beskyldning mod Hvid maa da anses for at være en Sladderhistorie, en meget ondsindet endda, som senere Tider har bragt frem.

Inden vi forlader Vidneførslen for Horns og Vennebjerg Herreders Ting, maa vi se lidt paa Vidneførslen i et af de andre Klagepunkter, nemlig Beskyldningen for at have tilsagt Bønderne til Hoveri paa Søn- og Helligdage, navnlig fordi den Maade, paa hvilken Hvid og Wolff havde fremskaffet Vidneudsagn, er ganske kostelig, omend, som vi siden skal se, ikke ganske uden Sidestykke.

I Retsmødet 8. Maj producerede Hvid og hans Sagfører nogle af tvende Beskikkelsesmænd fremskaffede Vidnesbyrd, der i Hovedsagen bekræftede Hvids Beskyldninger, særlig om Hybertsens paastaaede Forfølgelse af

Hvid og om det af Hybertsen fordrede Hoveri. Om nu disse Vidneudsagn var falske eller ej, vides ikke. Mulig har Vidnerne været under Paavirkning af Hybertsen i Mellemtiden, og Frygten for Forvalteren har maaske gjort sig gældende, thi i Retsmødet 28. Maj fremstod Vidnerne og med deres Saligheds Ed med oprakte Fingre efter Loven enten ganske fragik deres Udsagn overfor Beskikkelsesmændene eller plat benægtede, at disse nogensinde havde været hos dem. Saaledes hævdede Mads Nielsen i Skovsgaard, at de saakaldte Beskikkelsesmænd, Jørgen Muus, Degn i Tornby, og hans Medfølger, aldrig havde været hos ham i Skovsgaard, og han beviste dette ved sine to Tjenestekarles Udsagn, og da Mads Nielsen yderligere blev spurgt, om han kunde sige, at Hybertsen havde efterstræbt nogen, erklærede han, at herom havde han aldrig hørt. Ligeledes erklærede Jens Pedersen i Øde Mølle og hans Hustru Maren Jensdatter, at de aldrig havde sagt, hvad Beskikkelsesmændene havde skrevet, ligesom de heller ikke vidste, at nogen havde efterstræbt Præsten eller gjort ham nogen Fortrød. Af disse Vidners Udsagn fremgaar det ogsaa, at Beskikkelsesmændene ikke havde været alene paa deres Ekspedition, men havde haft Følgeskab af Hvid og hans Prokurator Daniel Wolff, og da Vidnerne havde erklæret, at de intet vidste om de paa-staaede Forfølgelser, havde Wolff „taget fat paa Konens højre Haand, holdt den i Vejret, læst Lovens Ed for hende og nødte hende til at læse bagefter ham, som hun mod hendes Vilje dog maatte gøre.“ Flere andre Vidner fremkom med lignende Udsagn. „Endnu fremstod Sidsel Bødkers, hjemmehørende udi Horne, som våndt og ganske fragik og imodsigde Beskikkelsesmændenes Skrift om hende, saasom hun i ingen Maade ved, at Forvalteren har efter-

stræbt Præsten, men da hun blev saa haardt fristet af ham og Daniel Wolff, sagde hun, at Hovarbejde vidste hun lidt af at sige, dog erindrede hun en Helligdag efter Middag, førend Hr. Peder kom til Kaldet, var hun en Gang til Asdal „boyet“ efter Prædiken i Tørvebjergningstid. Videre tilstod Vidnet, at Daniel Wolf tog fat paa hendes Haand og nødte hende til at gøre Ed. Ellers tilstod Vidnet, „at hun sagde samme Tid til dem, at de kunde skrive, hvad de vilde, dog ikke uden hvad hun sandfærdig for dem sagde.“ Endelig fremstod Svend Christensen i Ravndrup og Christen Christensen i Put Hede, der ikke er nævnte i Beskikkelsesmændenes Forhør, og vistnok er førte som Vidner af Hybertsen, og erklærede, at der aldrig nogensinde var bleven forlangt Hovarbejde paa Søn- og Helligdage, samt at de ikke i nogen Maade vidste, at Hybertsen skulde være Præstens Avindsmand og Efterstræber, „men altid er Præsten bleven af Hybertsen vel begegnet, naar de kom sammen“. Christen Thomesen erklærede, at han herom kunde have ført mange flere Vidner, „men holdt det for nok af de allerede førte til at gendrive, hvad de tvende over saa mange usandfærdigt har sammenskrevet“. — Thomesen tog saaledes Sagen ret overlegent, og ikke uden Føje.

„Saa blev af Retten endnu paraabt, om Præsten eller nogen paa hans Vegne havde noget imod de førte Vidner at svare“, men hverken Hvid eller Wolff lod høre fra sig. Det var et grusomt Nederlag for de to.

De gjorde noget ganske andet.

Hvid indgik med Klage til Nørrejyllands Landsdommere over Sættedommeren. Byfoged Herman Mercher, navnlig over hans Forhold overfor Hvid i Retsmødet 28. Maj, og 9. Juni tilsagde Landsdommeren Sættedommeren og en Mængde af de Vidner, der var bleven afhørte den

paagældende Dag, til at møde i Viborg 18. Juni for at afgive Forklaring. Hvid havde i sin Besværing anført, at Mercher „ikke aleneste skal have tilladt Ed mod Ed, men endog Eder saa lovstridig anstillet udi Retten og nægtet Hvid hans lovlige Paastand at faa sine indstævnedede Vidner ført imellem ham paa den ene Side og Hans Hybertsen paa Asdal med Fuldmægtig Christen Thomsen af Aalborg paa den anden Side angaaende Hybertsens ytrede Had og Efterstræbelser og Christen Thomsens Forhold ved Retten imod Citanten“.

Ligesom det ikke for en upartisk Læser er let at skønne nogen begaaet Uret mod Hvid paa det omtalte Retsmøde, ligesaa lidt har aabenbart Landsdommeren fundet at indvende mod Merchers Adfærd, thi da Retten igen sættes 9. Juli paa Horns og Vennebjerg Herredsting, beklæder Mercher endnu sit Dommersæde.

Her blev da de forskellige Vidneudsagn og Tingsvidner reassumerede, hvorefter blev paaraabt, om nogen videre havde noget at bemærke. Da dette ikke var Tilfældet, blev Sagen indlagt til Doms.

Af Dommens Præmisser skal her kun anføres, at Retten skønnede, at Beskyldningen mod Hybertsen „for at have forset sig imod den allerhøjeste Gud det højærværdige Alterens Sacramentes Brug samt forsynet Kirken med udygtig Vin“ henhørte under gejstlig Ret og derfor afvistes her¹⁾. Dernæst omtales Hvids og Wolffs Paagaenhed med at skaffe sig Vidner ved at rejse rundt i Horne og Asdal Sogne med to Beskikkelsesmænd og „forført og tvungen de stakkels enfoldige Mennesker til at vidne det, de aldrig havde set eller hørt, langt mindre vidste af at sige“, og endelig konstaterer Præmisserne, at Hvid „udi ingen Maader har bevist Sr. Hybertsen noget over af alt det, han har beskyldt ham for, men

¹⁾ Den kom ikke for Horns H. gejstl. Ret.

derimod ført Hybertsen udi en stor vidtløftig Proces og stor Pengespilde baade med Prokurator fra Aalborg, Sættedommer fra Skagen og andre Udgifter til Processens Omkostning“. Hvid blev idømt en Mulkt paa 20 Rdl. til Kvæsthuset i København og 33 Rdl. 2 M. i Processens Omkostninger. Wolff, der som „en edsvoren Prokurator skulde vide bedre og (har) gjort værre“, fik som Medvider i Sagen en Mulkt paa 12 Rdl. til Kvæsthuset og 16 Rdl. i Procesomkostninger, og de to Beskikelsesmænd, Jørgen Muus og Rasmus Pedersen, „som saa dumdristeligen har hengaaet og gjort deres Saligheds Ed paa det, som usandfærdigt er“, skulde hver bøde 8 Rdl. til Kvæsthuset og 10 Rdl. til Processens Omkostning. I Sandhed, billigt sluppet for falsk Ed!

Endnu skulde Hvid have en Sag for Horns- og Vennebjerg Herredsting, førend han for denne Gang rystede det jyske Støv af sine Fødder¹⁾.

Den 3. Juni 1714, altsaa ca. 7 Maaneder efter Vielseren, nedkom hans Hustru Maren Eriksdatter med en Søn, og da Hybertsen paa Asdal erfarede det, lod han straks gaa Bud til Prokurator Chr. Thomesen i Aalborg, for at denne kunde give Biskop Thestrup Underretning om „Skandalen“.

Og Biskoppen gjorde sin Pligt; han gav 9. Juni Provst Poul Henningsen Kyng i Skagen Ordre til at suspendere Pastor Hvid og til sammen med en af Herredets Præster at undersøge Sagen.

Den 27. Juni mødte Provsten og Præsten i Raabjerg, Niels Mygind, tilligemed 3 af Hvids Sognekvinder i Horne Præstegaard, hvor de besigtede Præsteparrets nyfødte Barn, som „de befandt med alle Lemmer uden Lyde undtagen, at der oven paa Hovedet var en Knude eller en Vækst, og skont Barnet var klejnligt, saa havde det

¹⁾ Se ogsaa Horns Herreds gejstlige Justitspr. 1714 fol. 82 ff.

dog Haar paa Hovedet og Negle paa Hænder og Fødder“. Ja, saaledes stod der i Erklæringen, men den havde Provsten skrevet, inden Synet fandt Sted, og da Kvinderne — Kristen Eriksdatter paa Heden, Maren Jensdatter i Øde Mølle og Else Kristensdatter i Sønder Lykke — havde set Barnet, erklærede de, at det var ufuld-
baaret, og de vilde ikke underskrive Erklæringen. Da Provsten hørte det, vilde han ikke lade Synet beskrive, men kørte straks sammen med Hr. Mygind til Asdal, hvor de overnattede.

Da Provsten allerede 10.—11. Juni havde faaet Biskoppens Brev om at undersøge Sagen, synes det mærkeligt, at han først lod Synet over Barnet foretage 3 Uger og 3 Dage efter dets Fødsel, men efter Pastor Hvids Beretning var Grunden den, at Provsten vilde benytte denne Lejlighed til at slaa Mønt, idet han vilde lade Sagen falde, hvis Hr. Hvid vilde give ham 10 Rdl. Det kan synes lidt mærkeligt, men ved Horns og Vennebjergs Herreders Ting fremlagde Hvid, der maaske nok havde stillet de 10 Rdl. i Udsigt for at blive fri for den ubehagelige Sag og Suspensionen, men som dog ikke havde betalt dem, en saalydende Seddel: „Næst aflagte Hilsen begjæres de 10 Rdl., som længe har været tilsagt og i Aftes blev mig tilbuden dem at kunde have bekommet, hvilke nu begjæres ved nærværende min Søn. Jeg rejser nu her fra hoc momento, adieu! (i dette Øjeblik, Farvel) i Hast, d. 28. July Anno 1714, Povel Henningsøn“. Som man ser skete denne Affordring først en Maanedstid senere, da Sagen var i fuld Gang, men Udtrykket „længe har været tilsagt“ viser hen til et tidligere Stadium.

Vi vender nu tilbage til Asdal, hvor Provsten og Pastor Mygind opholdt sig om Morgenen den 28. Juni. Her lod de atter de tre Kvinder møde, og omsider fik de dem til at underskrive den af Provsten formulerede

Erklæring om Barnet, hvilken Mygind læste op for dem 3—4 Gange. Det vil sige, Mygind skrev den ene Kvindes, Elses, Navn under, og Provsten lokkede Kirsten og Maren til at tegne deres Initialer under, skønt de vedblivende protesterede mod Rigtigheden af det i Erklæringen anførte.

Hr. Hvid havde imidlertid efter Præsternes Afrejse taget Kvinderne til Vidne paa, hvorledes Barnet saa ud, og hans Ven, Degnen Anders Jensen, havde overværet Forhandlingerne med Kvinderne paa Asdal, saa Hvid kunde 16. Juli føre Vidner ved Horns og Vennebjerg Herredsting, som talte til hans Fordel. De tre Kvinder, der alle havde født, havde ingensinde født saa lidet og elendigt et Barn til Verden, som dette var, thi endnu paa fjerde Uge efter Fødslen havde det hverken „fuldkomne Negle eller Haar som et rettidigt Foster, og Degnen samt en Frederik Petersen, der havde været tilstede ved Synsforretningen, erklærede, at Pastor Mygind da havde sagt, at om hans Kone havde født et saadant Barn, „saa havde han grædt sine Øjne ud“. Enken Maren Nielsdatter, der havde været tilstede ved Fødslen, vedstod Barnets Ufuldbaarethed, og Jordemoderen Johanne Mikkelsdatter paa Sanden i Horne Sogn, sagde bl. a. at hun havde taget mod et Barn, der kom 11 Uger for tidligt, og det var mere udviklet og større end Præstekonens.

Hele Sommeren over var Hr. Hvid suspenderet, og Sagen voldte ham i det Hele meget Besvær, da han samtidig maatte forberede sin anden Sag til Højesteret. Han klagede da til Biskoppen over Forhalingen, og over at Provst Kyng, der var hans Uven og hans Fjende Hybertsens Ven, skulde være hans Dommer.

Biskop Thestrup, der synes at være bleven ærgerlig over Provst Kyngs Sendrægtighed, beskikkede da Hr.

Laurids Andersen i Mosbjerg til Dommer i Provst Kyngs Sted, og 11. Oktober holdtes Provsteret i Bindslev Kirke, hvor Laurids Bertelsen, Degn i Bjergby, da mødte som Biskoppens Repræsentant, idet Biskoppen vilde sikre sig imod, at Provstens Forsømmelse skulde blive lagt ham til Last; han forudsaa naturligvis, at denne Sag kunde faa større Rækkevidde for Pastor Hvids hele Forhold, naar dette om kort Tid skulde undersøges ved Højesteret.

6. og 7. Novbr. fortsattes Rettergangen, under hvilken det ovenfor fremførte blev oplyst og Tingsvidnet af Horns og Vennebjerg Herredsting fremlagt, og Dommen kom til at lyde paa Hr. Hvids Frikendelse, da hans Vidner ikke var blevne svækkede ved Rettergangen. Biskoppen frikendtes for Embedsmisbrug og fik Regres til Provst Kyng „for den Ulejlighed, der paa andre Steder kunde flyde af denne Sag“, fordi Provsten havde været forsømmelig, og Provst Kyng led den Tort at blive dømt til at betale Sagens Omkostning med 8 Rdl. til Degnen Laurids Bertelsen og 4 Rdl. til Rettens Betjente. For Provst Kyng og Hybertsen var det sikkert en bitter Pille, at Sagen fik dette Udfald.

Herefter synes det saaledes at være godtgjort, at Barnet vel er kommet for tidligt, men det er ikke bevist, at det var avlet for tidligt; det blev forøvrigt først døbt 6. Juni og synes altsaa ikke at have været særligt svaageligt ved Fødslen.

Naar det i Borchs Kollegiums Festskrift siges, at det, åt Hvids Hustru var nedkommen for tidligt, allerede var tilstrækkelig Grund til, at han ved Dommen af 11. Decbr. 1714 mistede sit Kald, er det altsaa ikke overensstemmende med Faktum. Sagen om Barnefødslen kom overhovedet ikke længer end for Provsteretten, og det var Sagen med Jomfru Schwartzkopf, der fældede ham.

10. eller 11. December faldt den Højesteretsdom, som

for stedse skilte Peder Jacob Hvid fra Kjole og Krave og for et langt Tidsrum ogsaa berøvede ham hans Ære. Selv om han havde fortjent sin haarde Skæbne, saa synes han dog i den korte Tid, han havde levet og virket i Horne og Asdal Sogne, at have skaffet sig en trofast Vennekreds, der nu, da Ulykkens Lyn havde slaet ham til Jorden, gerne vilde gøre, hvad den kunde, for at mildne Slaget.

I samme Maaned indgik en stor Kreds af Embedsbrødre og Sognebørn med et Bønsskrift til den enevældige Konge, den eneste i hvis Magt det stod at bøde paa Højesterets Dom, der, naar den ses paa Baggrund af de milde og lemfældige Underinstansers Domme, vel nok kan betegnes som haard. Dette Bønsskrift gengives her in extenso og med alle Underskrifter, da disse vel tør paaregnes at have nogen lokal Interesse, idet Horne Kirkebog først begynder ca. 1730. Paa enkelte Punkter har jeg ændret Retskrivningen noget.

„Stormægtigste Monarch
Allernaadigste Arfve Herre og Konge.

Saasom forrige Sogne Præst i Horne Peder Jacob Hvid ey allene med et riig og ugemeen Pund af Gud er benaadet, men og siden hans Ankomst her hid til Landet¹⁾, har baade inden og uden Embedet forholdet sig skichelig, ædruelig og uforargelig |: hans Forgribeelse i den omstridte og paadømte Sag exciperet |: saa understaar vi os, dertil drefvne af christelig Condolence over hans store Ulyche i dybeste Underdanighed at nedlægge denne vores ringe Suppliqve for vor allernaadigste Konges Fødder, at Deres Kongl: Naades Dør maatte dog ey for ham ganske være tillugt, men nu den faldne Aaron af Støvet sucker til Deres Majestet, saa vilde vor allernaadigste Herre og Konge dog ey lade ham gaae trøstesløs fra sig, men nedbøye til ham sit Naade-Spir, som Deris Kongl: Maj:ts Fjen-

1) Vendsyssel.

der endog maa berømme og venerere, paa det havi ikke i aldfor stoer Sorrige og endelig Desperation skulde opluges. Vi forsichrer, at dersom vor allernaadigste Herre og Konge kunde se de Taarer og høre de Such, som nu af blot fremmede og u-intereserede Folch, i hans Sogne og uden for, holdes og gifves over hans store Elendighed, Deris Maij.tts fromme Hjerte, som er faderligt til alle Deris Undersaatte, skulde selv participere udi Condolence der over. Vi lefver derfor i det allerunderdanigste Haab, at voris ringe Supplique og Forbøn vorder i Kongl: Naade optagen, dermed vi |: nest vor store Dristigheds allerunderdanigste Afbedelse :| befaler Deres Kongl: Maijtt: Gud og hans Naade til timelig og ævig Flor og Velstand forblivende vor

allernaadigste Arfve Konge og Herres
 allerunderdanigste Undersotter
 og uafadelige Forbedere
 hos Gud

Hiøring d: 19de : December
 Anno 1714

Bertel Frandsen Bruun
 Sogne Præst for Sindal og
 Adstrup

Iver Christensen Elling
 Sogne Præst for Skallerup og
 Venneberg

Peder Frigaard
 Sogne Præst til Ellinge

Lauritz Andersen
 Sogne Præst til Mos-
 berg og Hørmested

L. S. Laurberg
 Sogne Præst til Jel-
 strup og Lyngbye

Niels Lerche, Forpagter paa Schaarupgaard

Steen Klein, Forpagter paa Eskær

Claus Svendsen Bønsdorf, Forpagter paa Odden

Jens Christensen, Ridefoget paa Odden.

Saalænge denne faldne Med-Christen har været her i Egnen kand ieg med Sandhed contestere hans skichelige Levnedes Forhold, og saavit min ringe Forbøn kan formaa vil af christen Medlidenhed udi underdanigst Ydmyghed bede, at han igien af sær Kongelig Naade maatte vorde opretted. Høgholt d. 23. Decemb. 1714. J. Jespersen.

I Sandhed for Gud og Eders Majestetz naadige

Øine kand ieg vidne, at forrige Sogne Prest Hr. Peder Jacob Hviid til Horne, saa vit hans Embede og Levnetsforhold iblant sin Menighed angaar, iche allene hafver et ustraffelig Røgte, men endog hafver hørt som hans Naboe, at hand af sin Menighed for retsindig Lærdom og Omgængelse hafver vaaren elschet, hvorfor ieg allerunderdanigst beder, at hand af Eders Majestetz høje Naade maa blive anseet. Peiter Mossin P: Tversted og Bindsløf.

Ovenmeldte kand ieg med Sandhed testere. P. Brønsdorph¹⁾).

Ligeledes søm Sr. Jespersens Attest ommælder underskriver A: Paulin²⁾).

Ligeledes underskriver N. P. Kierulf³⁾). Ligeledes underskriver Rasmus Christensen.

Ligeledes underskriver Christen Hansen.

Jeg legger min allerunderdanigste Bøn til de andris for denne min tilforn Medbroder i Embedet og skicheckelig Naboe, som i sit Levnet har været en Guds Mand og i sin Lærdom iblandt os.

Ifvar N. Ifvarsen, uværdig Sogne Præst til Torneby og Widstrup Menigheder.

Ovfenmeldte testerer med de andre ofvenschrevne i Sandhed med allerunderdanigst Ønsche og Forbøn.

Anna slg. Thomas Thomassens til Kiersgaard.

Jeg kand og i Sandhed icke negte, at io ommældte forrige Sogne Præst i Horne hafver den Tid hand her hafver været, skicket sig ustraffelig, saa vit hans Embede, Lærdom og Levnets Forhold angaar, at ieg og kand legge til, at som ieg nu er beordret til at betiene een af de Menigheder, hand forhen betiente, da kand ieg hver Dag høre de fleste Guds Børns Such og Graad i Meenigheden ofver hands Skilsmisse fra den, med andre drister ieg mig derfor ved i dybeste

1) Vist A. Brønsdorph til N. Elkjær.

2) Byfoged i Hjøring,

3) Tolder i Hjøring.

Underdanighed for Hans Majestetz Fødder allerunderdanigst bedendis, at Hans Majestet vilde have eet naadigt Øie til hans Person.

C. M. Gassum, uværdig Sogne Præst for Bjergby og Mygdahl Menigheder.

Copie

af Sognefolchenes Attest.

Voris forrige Sogne Præst Hr. Peder Jacob Hvid hand prædichede for os som en Guds Mand, hand lefvede med os som en ærlig Mand. Vi hafde noch helst yndsket at beholdt ham, men som det ey var Guds Villie, saa tager vi Afskeed med Ham med Graad. Vi følger ham med vore Bønner, Gud velsigne ham for hver Dag vi kiendte ham og lad ham finde en naadig Konge, det ynsker saa mange, som upartische ei. P. J. S., Jens Iversen, Anders Christensen, Thomas Mortensen, A. L. S., L. P. S., C. O. S., Christen Johansen, Niels Nielsen, Niels Christensen, Steffen Christensen, Thomas Nielsen, Christen Andersen, Peder Krabt, Jens Lauritzen, Rasmus Pedersen, Lauritz Christensen, O. A. S., J. Schütte, A. M. S., Xten Xtensen, Skreder, C. P. S., N. S., L. N. S., T. O. S.: K. P. S., C. A. S., K. P. S., S. P. S., H. C. S., H. O. S., N. S: J., M. O. S., C. O. S., Xten Xtensen, M. N. S., N. C. S., A. O. S., Niels Xtensen i Steilberg, Xten Hansen, Jens Andersen Bech, I. N. S: Hvolschou, S: S: Fborg, Søfren Pedersen, Peder Pedersen, Jens Pedersen Munch, Xten Pedersen i Grønhou, Xten Xtensen ibidem, Ditløf Mortensen, I: S: S.: Jens Pedersen i Øde Mølle.

Her er en Begrædelsis Bog iskrefven med Ach og Vee for voris forrige troe Siæle Sørgere, hand som tilforn troeligen har bedet for os andre sine Tilhørere, og ald Christenheden kand nu iche for sig self oplade sin Mund for Bevelse! Ach Herre, bøy vor allernaadigste Arve Herris og Kongis Hierte til Erbarmelse, Naade og Miskundhed over denne arme nedfaldende Peder til allernaadigste Opreisning igien. Jeg fattige Mand, som med hannem som hans ringe Tie-

ner og Degn udi Embedet har været, horer dagligen Sognefolchenis Graad og Klage, som dagligen setter mine Øyne i Graad og Taare derover, vi sambtlig med hver andre for Gud og ald Christenheden kand gifve ham et godt Vidne, at han prædichede og omgichis vel med os, saa Menigheden hafte Lyst og Villie til at høre ham, glædte og frydte sig over hans Prædichen og Lærdom, hvorfor vi med Such og Bøn til den almægtigste Gud og vor allernaadigste Arve Herre og Konge beder, de ville forbarme sig over denne faldne Aaron og heele de Beene, som forknusede ere. Gud lofver igien Forladelse og Forbarmelse, dette yndskis og bedis af et suchende Hierte med Graad og Taare udi underdanigst Ydmyghed af dend aller ringeste Tienere.

Anders Jensen

Degn for Horne og Asdall Menigheder“.

Det hjalp altsammen ikke det ringeste! End ikke Degnens Begrædelsesbog, og den er dog „alle Pengene værd“.

22. Juni 1715 er Peder Jacob Hvid flyttet til København, og han indgaar da med følgende Supplik:

„Stormægtigste Monarch

Allernaadigste Arve Konge og Herre.

Min store Elendighed og Trang fordrister mig saa til at raabe og banche paa Eders Majestetz Dør om Hielp for mig fattige Præstemand med Kone og Børn, at dog Eders Majestet |: for Jesu Døds Skyld :| vil skienche mig min præstelig Ære, som mig ved Højeste Rættis Dom er fratagen, dets Aarsag Eders Majestet noch forud er bekiendt. Slig forventende høje kongelige Naade, uden hvilchen ieg ynsker mig heller død end levende. Dend store Himmelens Gud rigelig skal betale med alle timelige, aandelige og ævige Velsigelser, det ynskis og bedis uafadelig af

Eders kongelig Majestetz

Min allernaadigste Arve Herres og Kongis

allerunderdanigste Undersatt

og hos Gud uafadelige Forbedere

Peder Jacob Hviid.

Atter 31. Januar 1716 fremkommer han med en ny Supplik om at forl hjælpes til sin Ære og et lidet Stykke Brød, da han med Kone og Børn „i saa lang Tid har creperet“, og slutter, efter de sædvanlige Ord om Forbøn for Majestætens Vaaben, Person, Trone og Salighed, saaledes:

»Det ynskis skall
i Haabetall
Minuter, Dag og Tider
af Kongens Træll
hvis arme Siæl
med Such om Naade lider«.

9. Maj s. A. søger han om at faa Æren igen og om at blive gjort til Skibs- eller Feltpræst. Han udtaler, at han aldrig har haft anden Talsmand end Etatsraad v. Osten og siger, at han af sine Fjender er „afmalet sort og stinchende for Eder Majestetz Øjne“ og beder om, at der maa blive taget Hensyn til v. Ostens Anbefalinger og „til min Attestata om mit Liv og Levnet“.

Disse Suppliker er alt, hvad der er fundet fra hans Haand indtil dette Tidspunkt, og det lyder derfor noget forbløffende, naar han i den sidstnævnte Supplik anfører, at han har „indgivet 100 Suppliqver“. Passer dette Udsagn med Virkeligheden, har han jo udfoldet en ganske ivrig Virksomhed, thi da Højesteretsdommen faldt 11. December 1714, og den sidst anførte Supplik er dateret 9. Maj 1716, vil det sige, at han har indgivet en Ansøgning hver femte Dag. Dette lader sig nu ikke nærmere fastslaa, men en flittig Supplikant skulde han være i mange Aar endnu, og i de fleste Tilfælde uden Held.

At gaa nærmere ind paa de enkelte Suppliker, lader sig ikke gøre og har heller ikke større Interesse. De gaar kun ud paa at faa Æren igen, saa han kan faa noget at bestille, enten som Skibs- eller Feltpræst eller ved at hjælpe Præsterne i København. Herom søger han

saaledes 17. Juni og 31. August 1716, 22. Februar, 28. Juni og endelig 18. Oktober 1717, da han benytter den tilstundende Reformationsfest som Anledning til at supplikere paany. Han skriver da, at han „nu i trende samfulde Aar med Kone og Barn har crepert og endnu fremturer i samme Elendighed“, „og som nu Jubel-Fæstens Dage tilstunder“, saa beder han om den Naade at faa sin Ære igen. Han „ved vel, at min naadigste Konge kan ichun have liden Nytte“ af hans Person, og at han „er forebragt min naadigste Konge som dend, der oprindelig burde optegnes i Forglemmelsens Bog“, men beder dog om Bønhørelse. Han slutter saaledes:

«Stormegtigste Monarch ieg tigger om min Ære,
 som ieg i trende Aar foruden har maatt være,
 ieg og mit gandsche Hus har levet uden Brød
 nu i saa lang en Tid! Se naadig til min Nød.
 Min Ære er eet Ord, som Kongen mig kand give,
 hand raader for mit Liv, hvordan det mig skal blive. —
 Giv dog et naadig Svar, som er min Lychis Vej.
 For Jubel Fæstens Skyld giv mig en Jubelstemme,
 at ieg maa dog min Nød i dette Aar forglemme,
 saa ynskis skal af mig som Kongens ringe Træll:
 Gid Himlens store Gud, at det gaar Kongen vel«.

Heller ikke dette hjælp. Hvid fik ingen Jubelstemme at fejre Reformationsfesten med, og 16. November 1717 er han igen fremme med en Ansøgning, som han uden Tvivl har tænkt sig at føre et Hovedslag med. Den er smukkere skrevet end de foregaaende og holdt i en noget mere værdig Tone. Han skriver, at han ikke kan erhverve det allermindste til Ophold for sig og sine „af Mangel for min Ære og falder mig tungere i saadan Tilstand at forlade Kone og Barn, end at forlise saa møysomt eet Liv“, og her nævner han for første Gang sin Kontrapart, idet han ønsker, at Majestætens Hjerter maa bøjes „til at anse i Naade saa vel dend Skade min Contra-

part af mig, og mig igien af hende er tilføyet, som hvad Proportion imellem begge kand være“. „Jeg har ingen Patron, uden Himlens Gud. Hand bøye Majestetens Hierte i Naade imod min allernaadigste Kongis aller elendigste og mest nødlidende Undersatt, der sucher om sin præstelig Ære“.

Men indesluttet i Supplikens findes endnu en Ansøgning, og den lyder saaledes:

Stormegtigste Monarch
 allernaadigste Arfve Konge og Herre
 Stormegtigste Monarch, blandt Martialsce Tancher
 to Tvilling Rigers Gavn (!) her modig gaar og spancher;
 Tag allernaadigst op de spæde Knæers Buch,
 her segner for din Taae med dette Barne-Such
 Hielp store Scepter-Mand min Far igien til Lyche
 som lenge nu har gaaet berøvet Thumims¹⁾ Smyche,
 Hielp Hielp O Nordens Gud ham, som nu trende Aar
 begrædet har sit Fald, sin Straf, og Ære-Saar,
 Herved sig Englerne ævindelig skal glæde,
 ia Jord og Himmerig skal som i Kamp indtræde
 om at velsigne dig, Vor nordisch Himmerig
 som hør saa naadelig paa Græde Børnis Skrig.

Suchet af
 Deris Kongelig Majestetz
 Arfve Undersatt og
 hos Gud troe Forbeder
 Knud Pedersen Hviid

Kiøbenhavn d. 16 Nov. A^o 1717

Knud maa vel være Peder Jacobs og Maren Eriksdatters førstefødte, og da han var kommen til Verden i Forsommeren 1714, var han ved Supplikens Fremkomst kun 3¹/₂ Aar gammel, saa det er jo slet ikke saa daarligt præsteret for hans Alder. Men det hjalp altsammen intet.

Det er det sidste Skrig, vi for denne Sinde hører fra Peder Jacob Hvid.

¹⁾ Thummin. Urim og Thummin (Lys og Ret) er Navnet paa den jødiske Ypperstepræsts juvelbesatte Brystsmykke.

Kort efter maa saa det være sket, at han kom i Tjeneste hos sine gamle „Hadere og Avindsfolk“ Hans Hybertsen og Marie Salome paa Asdal. Om denne Episode af hans Liv maa der utvivlsomt kunne findes mere frem af Tingbøgerne, idet den, jeg havde nær sagt naturligvis, førte ud i en Retssag, til og med en særlig langvarig og omstændelig, idet den begyndte i Sommeren 1721 og først sluttede ved Højesteret i Sommeren 1727. Vi skal dog ikke her gaa nærmere ind paa denne Sag, der kun er en af de mange, som Hans Hybertsens Enke — han døde, som ovenfor bemærket, i Marts 1720 — førte, saaledes mod sin Svoger Jacob Hybertsen i Aalborg, der beskyldtes for det samme som Hvid, nemlig for at have tilbageholdt Obligationer, som tilhørte Marie Salome, og mod Byfoged Christen Smidt i Aalborg angaaende en af ham som Sættedommer paa Horns-Vennebjerg Herredsting afsagt Gæsteretsdom. Skildringen af Hvids Fata har allerede lagt altfor stor Beslag paa dette Tidsskrifts Plads, og jeg maa da fatte mig nogenledes i Korthed med det efterfølgende.

Det begyndte med, at Hvid i Slutningen af April eller Begyndelsen af Maj 1721 blev arresteret og indsat i Københavns Arresthus, og der sad han endnu, da Kommissarierne Konferensraad Rudolph af Gersdorff og Etatsraad Niels Foss 8. Maj 1725 for hans „skamfulde, onde og straffældige Gerninger og Forhold saavel imod Enken afgangne Marie Hybertz¹⁾ med hendes Midlers Bortstiaalelse, anden Bedrageri og onde Intention mod hende,

1) Marie Salome døde i København, hvor hun havde taget Ophold i sin Laugværg, Assessor Krag's Hus, 18. Februar 1724. Kort efter Hybertsens Død 1720 forlod hun Asdal og flyttede til Krag, idet hun tog alle sine Midler med sig, saa den ene af de Kommissarier, der 3. Septbr. 1721 var beskikkede til at fuldbyrde Hybertsens Testamente, nemlig Mathias Poulsen til

som haver sigtet baade til hendes Liv, Ære og Godes Ruin“, dømte ham til at arbejde i Bremerholms Jern Resten af sit Liv, betale Marie Salomes Bo 500 Rdl. i Omkostninger og til hendes Laugværge og Prokurator, Kommerceassessor Svend Krag¹⁾ ligeledes 500 Rdl.

Gang paa Gang beklager Hvid sig under sit Arrestophold over Krag, navnlig over, at han stedse opholder Sagen paa Grund af sine andre Processer, sine Rejser²⁾, Svagheder og Udflugter, men særlig over, at Krag, trods Kaution, nægter at løslade ham af Arresten. Ogsaa Kommissarierne synes at have været haarde mod Hvid, saaledes ved at nægte ham Kontrakommissarier, idet de gør gældende, at Sagen dog ikke kan sluttet før ved Højesteret. Og stadig, ogsaa fra anden Side, saaledes fra Kuratorerne i Marie Salomes Bo, bliver det revet ham i Næsen, at han er æreløs. En Gang erklærer Kommissarierne, at Hvid ikke, paa Grund af sin slette Sag, kan faa nogen til at paatage sig Hvervet som Kontrakom-

Bidstrup, 18. s. M. erklærede, at det var vanskeligt at foretage noget i Boet, da desuden store Dele af Midlerne tilbageholdtes af Jacob Hybertsen, Hvid og af Forvalteren paa Rosenvold, Frederik Therkildsen. Midlerne androg ifølge Kraghs Öpgivende 16000 Rdl.

- 1) Svend Krag, Søn af en Købmand i Skaane Lars Krag. 22. Oktbr. 1714: Prokurator for Højesteret. 11. Januar 1717: Kommerceassessor. 1717—19: Forpagter af Renovationen i København. 27. Februar 1750: Byfoged og Postmester i Skelskør, men kvitterede Embederne kort efter. »Hans Afgang skete uden Graad«. Altid i Pengeforlegenhed. Fik flere Gange kgl. Beskyttelse mod sine Kreditorer. 1749 siger han selv, at han er i »alleryderste Fattigdom«. Død 8. Septbr. 1759. Marie Salome, som han saa omsorgsfuldt tog i Huset, har sikkert maattet betale ham vel.
- 2) Han ses meget ofte at have opholdt sig i Viborg, og Sortebrødre Sogns Daabsbog har bevaret Mindet om hans Ophold i Form af et illegitimt Barns Daab.

missarier, og hvad angaar Løsladelse mod Kaution, saa kan ingen kautionere for en Tyv, thi om Tyven rømte, maatte Kautionisten tage Tyvs Straf. Hvid var saaledes, det var i 1722, paa Forhaand dømt af Kommissionen. Iøvrigt hævder Kommissarierne, at det var Hvid selv, som opholdt Sagen ved stadig at indgive nye Paastande og ved fra sin Arrest at føre mangfoldige og uendelige Processer, der blot gaar ud paa at opholde selve Hovedsagen. Hvor meget sandt der er i denne Paastand, vides ikke, men noget var der maaske nok om det. Ialtfald søger han 1723 om Tilladelse til at stævne Byfogden for Rettens Fornægtelse og om, at der maa gives Byfogden Ordre til at afhøre Hvids Vidner paa en særlig Tingdag. Generalprokuroren erklærede, at Byfogden ikke kunde modtage nogen Kaution, da Hvid søgtes for en Gerning, der kunde bringe ham i Galgen, og at Byfogden havde andet at gøre end at holde ekstraordinært Ting for hans Skyld.

Endelig 8. Maj 1725 faldt saa Kommissionens Dom, der, som allerede nævnt, dømte Hvid i Bremerholms Jern.

28. Maj 1725 fik Peder Hvid af København, som man vel tør antage at være identisk med Peder Jacob Hvid, Bevilling til at lade sin afdøde Hustrus Ellen Dorotheas Lig begrave om Aftenen, overtrække Kisten med sort Bay og lade Sangklokkerne lyde en Time over den fastsatte Tid. Det var jo en standsmæssig Begravelse, altfor standsmæssig synes det for en æreløs Mands Kone. Og mon ikke Navnet Jacob er udeladt blot for at faa Bevillingen? Pengene til Begravelsen? Hidrørte de fra de Midler, der var bjergede fra Marie Salome? Hvorom alting er, saa ser vi af denne Bevilling, at Hvid nu allerede havde været gift for anden Gang. Om Maren Eriksdatter er død eller har forladt ham, ved vi ikke.

I Novbr. 1725 søger han om Befrielse for den ham overgaaede Dom og om Tilladelse til med sit umyndige Barn at søge sin Lykke andet Steds i Verden, men han fik Afslag.

Endelig 30. Juni 1727 kom Sagen for Højesteret.

Krag procederede til Dommens Stadfæstelse og skærpet derhen, at Hvid for sine onde Gerninger enten burde miste sit Liv i Galgen eller som en Tyv stryges til Kaget, brændes med Tyvsmærke i Panden og arbejde i Bremerholms Jern sin Livstid samt endelig, at Hvids, til Citanrens Æres Forklejning skrevne, Breve offentlig af Bøden opbrændtes.

Af de afgivne Vota skal vi her kun skænke Assessor Sechmanns nogen Interesse, navnlig fordi det viser, paa hvor spinkelt et Grundlag Frifindelsesdommen hvilede.

Sechmann begynder med disse Ord:

„Hvor let det er, at man kan gøre en Skælm Uret, derpaa er denne Sag et stort Bevis, thi ligesom en stor Dumdristighed i en skiden Sag kan ofte anses for at stole paa sin Ret, saa kan man og lettelig falde til Tanker om den, som hele Publikum har en slet Ide om. Er nogen Tid en Tyv greben ved Tyveriet in flagranti, saa er det Peder Hvid, men derimod, har nogen anholden Tyv syntes at være uskyldig, saa er det og ham.“

Sechmanns Votum fylder ikke mindre end 18 Foli sider. Han slutter saaledes:

„Jeg skulde derfor allerunderdanigst formene, at Peder Jacob Hvid, om hvilken der i saa Maade er stor Mistanke(!), at han baade virkelig har bestjaalet og videre villet bestjæle Mad. Hybertsen, er derfor rettelig bleven angrebet og tiltalt, og at han med Føje derfor paa sin Person er bleven arresteret, dog som han har fremført saa mange og vægtige Omstændigheder, og flere havde maaske kunnet fremføre, dersom hans Stand og Arrest det havde tilladt, saa

kan jeg i min Samvittighed ej concludere til Tyvs Dom over ham“. „Peder Jacob Hvid bør for den ham paaførte meget mistænkelige Tyverisag fri at være, og bør det Gods ham igen tilbageleveres, som ham under denne Proces er frataget. De haarde og nærgaaende Sigtelser, hvormed Peder Jacob Hvid har bebyrdet Assessor Svend Krag, bør som døde og uskrevne magtesløse at være og ikke komme Assessor Svend Krag til Forklejnelse paa gode Navn og Rygte i nogen Maade og heller ikke de grove og utilbørlige Expressioner, som Peder Jacob Hvid haver brugt mod adskillige andre godt Folk komme nogen af dem til ringeste Forklejnelse. Processens Omkostninger ophæves paa begge Sider.“

Dommens Ordlyd kender vi ikke, men at den i det store og hele faldt sammen med Sechmanns Votum ved vi.

Peder Jacob Hvid var fri, fri efter syv Aars Fængselstid.

Hvordan han har opnaaet Friheden, hvilke Grunde det er, han har fremført, ved vi ikke. Det er muligt, at han har procederet sin Sag saa vel, at Frifindelsesdommen skyldes ham selv, hans Procedure. Det er jo dette, som siges i det gamle Manuskript, som Wiberg citerer, og det er muligt, at det i dette Tilfælde taler sandt. Nok er det, han havde igen Friheden, den kostelige Skat, i Eje, og mere skulde følge efter.

13. Oktober s. A. fik han endelig den saa ofte ansøgte Oprejsning paa sin Ære, og 20. s. M. fik han kgl. aabent Brev paa at være Prokurator for Højesteret som og for alle Over- og Underretter i begge Riger. Det mærkelige ved disse to Naadesbevisninger er, at der ikke foreligger nogen Ansøgning fra ham. Hvad det er for mægtige Kræfter, der har været i Bevægelse til Fordel for ham, hvad det er for mægtige Venner, han har vundet sig i den sidste Tid, og hvorfor han netop blev Prokurator — ja, det ved vi intet om. Men det, at han

blev Prokurator, taler vel netop til Bekræftelse paa, at han havde procederet sin Sag saa vel, at man kunde regne med, at han vilde blive en habil Kraft i Skranken.

Medens nu alt dette var sket, procederedes der stadig i de andre Sager, der vedrørte det Hybertsenske Dødsbo. Der var mange Ting i Vejen, Opsættelser baade fra den ene og den anden Side, flest fra Krag's. Kuratorerne for de Hybertsenske Midler var blevne kede af Legen og androg om, at Administrationen maatte overgaa til Forstanderne for de fattiges Væsen, idet de fattige efter Testamentet var Boets eneste Arvinger, og 18. April 1724 udgik kgl. Befaling til Kommissarierne, at de med al Flid skulde sørge for at bringe Processerne til Endskab; men det passede aabenbart ikke Svend Krag. 5. Jan. 1725 fik Kommissarierne en ny kgl. Ordre om ikke at slutte Sagerne, før Krag havde indbragt nogle nye Dokumenter. Flere af de i Sagerne interesserede Personer drog derhen, hvor jordisk Retfærdighed ikke naar. Dette var saaledes Tilfældet med Jacob Hybertsen og Grev Frederik Rantzau, og deres Arvinger trængte paa for at faa Sagerne afsluttede, saa de kunde faa Rede paa Boernes Tilstand. 2. Decbr. 1726 fik Kommissarierne en ny kgl. Opmuntring om at paakende og dømme, men det gik ikke saa let. I December Aaret efter kom der en ny kgl. Befaling, at der skulde forelægges Krag en vis Tid til at svare paa de fra Modpartens Side gjorte Antegnelser og Paastande, idet det oplystes, at Krag hverken havde forfulgt en Stævning eller indfundet sig i Jylland for at føre Sagen i Rette, ej heller, som det var ham befalet, var mødt for at forevise tre Obligationer, som skulde komme til Likvidation, (men tvertimod, i Stedet for at søge at fremme Sagen, havde indeholdt nogle udlaante Breve. Nu fik Kommissarierne Befaling til at give Krag en vis Frist, og, hvis han ikke indfandt sig inden Udløbet af denne, skulde han dømmes for Overhørighed. 20. December 1727 fik Krag da Ordre til at give Møde i Kommissionen 15. Marts 1728 og der producere de udlaante Breve, men Krag var ikke færdig endnu. Han androg, at det var ham umuligt at fremlægge de omtalte Originalobligationer, idet de nyudnævnte Kommissarier i det Hybertsenske Bo, Byfoged i København Herman Krøyer og Prokurator Morten Wesling, nægtede at udlevere dem, og endvidere, at to Notarialakter, som var vedføjede Regnskaberne, var gaaet til Grunde ved Viborg Bys ulykkelige Ildebrand. Den sidste Paastand holdt nu ikke Stik,

idet det viste sig, at Akterne to Dage før Branden var bleven udlaante til den noksom bekendte Lucas Kierulf og saaledes var undslupne Tilintetgørelsen. 2. April 1728 fik Kommissarierne ny Ordre til at paalægge Krag at svare i Sagen medio Juni, og hvis han udeblev, da at dømme ham for Udeblivelse. Samtidig fik Krøyer og Wesling Ordre til at udlevere Originalobligationerne. Nu skulde man jo tro, at alle Hindringer var ryddede af Vejen, men nej!

To Dage efter at den sidstnævnte Ordre var ekspederet, blev Krag arresteret og indsat i Københavns Arresthus, og hvem andre var det, der havde arresteret ham, end — Hvid! Hvid gik nu i Ledtog med Krøyer imod Krag, ligesom Krøyer og Krag tidligere mod Hvid. Hævn! Høg over Høg! 5. Marts havde Prokurator Peder Hvid erhvervet kgl. aabent Brev paa, at Rettens Betjente i Jylland skulde være ham behjælpelige med at udføre „en Sag imod vedkommende, som kunde være interesseret i afgangne Marie Salome, afg. Hans Hybertsens Enkes Midlers Disposition“, hvilken Sag Hvid var befalet at udføre. Nu var Hvid altsaa slaaet ned paa Krag, der nu 14. Maj og 5. Juni androg om Sagens Udsættelse, da Krøyer hindrede ham i at komme til sine Breve og Dokumenter, saa det var ham umuligt at efterkomme Befalingen, hvorfor han frygtede for at blive dømt in contumaciam. 21. Juni 1728 udgik der nyt aabent Brev til Kommissarierne, at der en Gang for alle var bevilget Krag 6 Ugers Opsættelse i Sagen. Dennes Udfald kendes ikke, da det ikke har været muligt at finde Kommissionens Akter.

Ved Københavns store Ildebrand 1728 hændte der Hvid den Ulykke, at hans Hjem brændte. Der fattedes saaledes egentlig kun, at han ogsaa havde været ved at drukne, for at han skulde have prøvet noget af hvert. Lige ved at blive hængt havde han jo været. Alligevel var Hvid nu kommen paa den grønne Gren. Kongelig

priviligeret Prokurator for Landets Højesteret! Han synes allerede at være kommen i god Gang med Forretningerne, thi af Ildebrandsmandtallet 1728 ses, at han havde baade en Fuldmægtig og en Skriver i sin Tjeneste. 18. Januar 1729 indgik han for tredje Gang Ægteskab, idet han i Helligaands Sogn viedes til Jomfru Margrethe Elisabeth Buche eller Büche. Alt syntes saaledes at tegne lyst og lykkeligt for Hvid, men — hvortlænge var Adam i Paradis, eller — hvor længe var Hvid i Højesterets Skranke? Ak! Sorrig og Glæde de følges til Hobe, og Lykken, hun er et skrøbeligt Glar, hun brister, naar hun skinner klar!

12. Oktober 1730 udaandede Kong Frederik den Fjerde, og, som det altid var Skik ved Tronskifter, alle de i hans Tid givne Privilegier skulde, for at have Retskraft, konfirmeres af hans Efterfølger. Men Peder Jacob Hvid fik ingen Konfirmation. Han har vel nok søgt om den, men der foreligger intet herom, ej heller noget om, at den er blevet ham nægtet. Forholdet er formentlig det, at den pietistiske Christian den Sjette ikke har villet give denne tidligere Præst, der ganske uden Tvivl i hans Øjne har været en arg Synder, en Naadesbevisning af det Omfang, og han har sikkert ikke ønsket at præsidere i Højesteret, naar han kunde vente at se Peder Hvid staa i Skranken og henvende sig direkte til Kongen, som Skik og Brug var.

For Peder Hvid har Slaget været haardt. Lige begyndt en Sagførerforretning, der, saavidt vi kan se, var i god Gænge, lige at have stiftet Hjem igen, og nu — det hele slaet ned.

1734 søgte han om Prokuratorbevilling, og udtaler da, at Aarsagen til, at det har været ham nægtet at tjene Brødet, maa bedst være Gud bekendt. Han siger, at han har Hustru og ni Børn, og at det tiende kan

ventes „hvert Øjeblik“. Da han 1725 kun omtaler eet Barn, og han først indgik sit tredie Ægteskab i Januar 1729, har dette aabenbart været meget frugtbart, om da hans Ord kan staa til Troende. Men man er jo efterhaanden bleven utilbøjelig til at tro alt, hvad Peder Hvid siger. „Kan min Banken paa Deres kgl. Majestæts Dør intet formaa, saa lad min Kones og Børns Suk, som stiger til Himlen, tale godt for mig“. 14. Maj 1734 fik han kgl. Brev paa at være Prokurator for alle Over- og Underretter i begge Riger, men Højesteret og Retterne i København undtagne.

Hvids Liv herefter er indholdsrigt nok, men skal her kun flygtigt omtales, da det jo, som allerede før sagt, ikke har nogen større Interesse for dette Tidsskrifts Læsere.

Samme Aar, 1734, søger han om at faa Bevillingen udstrakt til Over- og Underretterne i København, Højesteret undtagen, da hans Hustru og to af hans Børn er sengeliggende, og han saaledes er afskaaret fra at rejse bort og tjene Brødet „til Gud viser Enden“. Han fik Afslag. 1735 døde hans Hustru Margrethe Elisabeth, 35 Aar gl., og blev begravet i Helligaands Sogn. 1738 sad Hvid som Gældsarrestant i Københavns Arresthus, men træffes i de følgende Aar boende i Hillerød, hvor han, der 20. Marts 1737 havde indgaaet sit fjerde Ægteskab med Johanne Jensdatter, Enke efter en Hans Hansen, fik Børn døbt 1739 og 1740. 1743 er Hvid i Moss i Norge, og han indsender da et Tingsvidne, der skal bevise „hvor slet han omgaaes og hvor ringe han agtes, ligesom den, der er i Kongens højeste Unaade“. Han andrager derfor om, at han maa faa Titel af Højesteretsprokurator, „endskønt han aldrig agter at betjene det“, og endvidere om at blive Assessor i Overhofretten uden Lon „for at vise, saavel hvad Kongens Interesse

lider i Christiania, som og Borgerskabet for Mangel af Politi“. Afslag. 1744 bor han i Christiania og klager da over ikke at kunne leve af sit Prokuratorembede i Norge, „som desuden falder ham tungt i hans Alderdom“, hvorfor han beder om at maatte blive kaldt tilbage og ved Lejlighed hjælpes „til en bedre Station“. Han synes herefter at have været forvist, ikke blot fra København, men ogsaa fra Danmark. Afslag. Saa døde imidlertid Christian den Sjette, og Peder Hvid søger Konfirmation paa sin Bevilling, ikke den af 1734, men den af 1727, der gjaldt for Højesteret, idet han anfører, at han i 1734, da han „agtede at søge sit Brød paa andre Steder, havde faaet kgl. Resolution paa at være fri for Højesteret, efter at de ham betroede Højesteretssager var udførte“. Hvid har ikke været fremmed for den Kunst: at stille en Sag paa Hovedet. Resultatet blev dog kun, at Bevillingen af 1734 konfirmeredes. Men han kom dog tilbage til Danmark. Dette var 1747, og allerede Aaret efter var det galt igen med ham.

24. Oktober 1747 indgav Arvingerne efter Lærredskræmmeren Ellen, Svend Nielsens, hendes Datter Christina Fischer, der var Enke efter en Sadelmager, og hendes Søn Snedker Anders Bjerg i lille Larsbjørnsstræde, en Skrivelse til den kongelige storbrittanske og kurfyrstelige brunsvig-lyneborgske Resident Johan Georg v. Reiche, hvori de afkrævede ham et Beløb af 245 Rdl. 5 M. 12 Sk. for »Klosterlærret, Hampelærret, Sukkerdun og Kartun«, som deres Moder i 1727 efter v. Reiches Begæring havde leveret til den hannoveranske Envoyé Generallojtnant Bothmers Begravelse og »Domestiquens Sorg«. Reiche, der da var Sekretær hos Bothmer, havde, efter Arvingernes Paastand, indkrævet Varerne, selv været Kurator i Bothmers Bo og havde attesteret Regningerne, men ingensinde betalt dette nu tyve Aar gamle Krav, og nu truede Arvingerne ham med at klage direkte til Kongen af England. En Person ved Navn Christian Carisius Gutfeld, som de sendte op til v. Reiche i dennes Logi »ved Vor Frue Kirke og Skindergaden« fik ikke Adgang, ligesaa lidt som Arvingerne, der gentagne Gange havde søgt ham, men »aldrig nødt den Naade

at faaet Hannem een Gang udi Tale«. Gutfeld eller, som han kaldes i Akterne, Carisius havde saa overleveret Skrivelsen til en Lakaj, der, efter at han havde forelagt den for Reiche, gav ham den tilbage med det Svar, at Residenten ikke vilde godkende Regningen, og at de for hans Skyld gerne maatte klage til den engelske Konge. Og det gjorde saa Arvingerne to Dage senere, idet de i en paa dansk affattet Memorial under Dato 28. Oktober 1747 henvendte sig til Kongen af England. Men det skulde de ikke have gjort. 8. Februar 1748 fremkom v. Reiche med en Redegørelse, hvori han afviste Kravet og stemplede Underskriverne som Injurianter. Følgen var, at de tre Syndere blev stævnedes for Bytinget, og her kom det frem, at de havde benyttet Peder Jacob Hvid som Concipist, og Hvid blev øjeblikkelig taget i Kraven og puttet i Kastellet. 25. November 1748 dømte Bytinget Christina og hendes Broder.

Hvids Dom kender vi af en Supplik, hvorved han søger om Bevilling til fri Proces. Han sidder i Kastellet ifølge kongelig Ordre og er ved Bytinget dømt — fra sin Ære. Han faar det ansøgte Beneficium bevilget, men Sagen ses ikke at være bleven videre udført. 10. Decbr. 1748 meddeles det v. Reiche ifølge kgl. Befaling, at Christina er sat i Spindehuset, Berg og Hvid i Kastellet indtil Benaadning sker, og Gutfeld i Blaa Taarn paa Vand og Brød i 14 Dage, og at de tilholdes om at gøre v. Reiche en Undskyldning. v. Reiche er gaaet i Forbøn for Berg, og han vil nu blive sat i Frihed. Formentlig er ogsaa de andre snart efter blevene benaadede, og Hvid har saaledes ikke faaet Brug for sit Beneficium.

Saa hører vi ikke mere om den omtunlede Peder Jacob, før i 1760, da en lille fattig Notits i Frederiksberg Kirkebog under 4. April melder, at Prokurator Peder Jacob Hvid er blevet begravet, 70 Aar gl.

Noget Skifte efter ham er ikke fundet, og vi ved intet om hans sidste Levetid. Det er dog sikkert rigtigt, at han er død, som han levede „in paupertate“, s: i Fattigdom, som det siges i det ofte omtalte Manuskript.

Hans Liv var indholdsrigt. Fire Gange gift, to Gange dømt fra Æren, hans Hjem ødelagt af Ild, og saa endda af Eftertiden beskyldt for saa gruelig en Ting som Urin-historien; men har denne Fremstilling af hans Livs Begivenheder ikke gjort andet godt, saa har den dog i alt Fald rensset ham fra denne Beskyldning.

Hermed er Tragedien til Ende og Tæppet kan falde.

GAMLE STEDNAVNE I VENDSYSSEL.

Ved S. C. SORTFELDT,

Vore skønneste og rigeste Stunder er ofte dem, vi lever i Mindets dunkle Verden, og jo længere tilbage i Tiden vi kan naa, jo mere lytter vi med Ærefrygt efter de hemmelighedsfulde Toner, der kun som et svagt Ekko naar frem til vor Tid og bringer Fantasiens fineste Strengte til at klinge med bløde, vemodsfulde Moltoner.

Vi freder om de gamle Kæmpehøje, Gravhøjene, hvor Forfædrene hviler deres trætte Ben, og vi samler i vore Museer alt det, som er levnet og bevaret fra de længst forsvundne Dage. Men det meste af det gamle er dog gaaet tabt gennem Tiderne, kun lidet er bevaret.

Vort Modersmaal, Sproget, er jo ogsaa af ældgammel Oprindelse, men det har forandret sig saa meget, at f. Eks. det Sprog, der taltes her i Landet i Valdemarstiden, er uforstaaeligt for Nutidens Danske og maa læres, ligesom man lærer Tysk eller Engelsk.

Medens Oldtids sproget forlængst er forsvundet, er der dog eet sprogligt Oldtidsminde, som endnu lever iblandt os. Det er vore **S t e d n a v n e**, hvorved vi forstaar Navnene paa Landsdele, Landsbyer, Sogne og paa enkelte Gaarde. Ogsaa Søer, Bakker og Skove kan have Navne, der er meget gamle.

Mange Navne er dog af nyere Oprindelse, og særlig i vor Tid laves der et Utal af ny Navne, men alle disse forbigaas her. Vi skal kun beskæftige os med de Navne, som er mange Hundrede Aar gamle.

Det kan undertiden være vanskeligt at afgøre, hvor gammelt et Stednavn er, men i de fleste Tilfælde vil det dog lykkes os at paavise, at Flertallet af vore Stednavne har deres Oprindelse i en Tid, der ligger meget langt tilbage.

De gamle Stednavne er ikke grebne i Flæng, men hvert Navn har sikkert sin særegne Betydning. Vi skal nu i det følgende søge at udfinde Betydningen af en Del af Vendsyssels gamle Stednavne; men de, som ønsker en mere udførlig Oplysning om dette Emne, maa søge denne hos de Forskere, hvis Arbejder er lagt til Grund for denne lille Afhandling¹⁾.

Mange af vore Stednavne har gennem Tiderne undergaaet saa store Forandringer, at den oprindelige Form er bleven aldeles udvisket. Det er derfor af stor Betydning for Udtydningen, at faa de ældre Former draget frem. Mærkeligt er det forøvrigt, at mangfoldige Stednavne i Udtalen paa Stedet endnu lyder, som de lød for mange Aarhundreder siden. For Tolkningens Skyld er det af den Grund nødvendigt at vide, hvorledes den lokale Udtale af et Stednavn lyder i Almuesproget.

Kilderne til Stednavnenes ældste Former maa søges især i de middelalderlige Breve og Dokumenter, som for største Delen opbevares i Rigsarkivet i København. „Valdemar Sejrs Jordebog af 1231“ indeholder ogsaa enkelte vendsysselske Stednavne; ligeledes Sakse og de islandske Sagaer. Med Hensyn til de Personnavne, der er benyttede i Stednavnene, gaar adskil-

1) Næmlig Steenstrup, H. V. Clausen, Marius Kristensen og flere.

lige af dem meget langt tilbage, ja til Tiden længe før Kristendommens Indførelse. Vi har disse Navne bevaret paa de gamle Runestene og i de ældste Sagafortællinger.

Vendsyssel har i gamle Dage været skovklædt mod Øst og Syd. En Linie omtrent fra Landsdelens nordvestlige Hjørne østom Hjøring, Vrejlev og Jerslev dannede Vestgrænsen for Skovlandet. Det meste af Kjærherred var ogsaa skovklædt. Vestvendsyssel har derimod kun haft enkelte mindre Skove, og tværs over Landet i Forbindelse med betydelige Eng- og Kærstrækninger laa den store Skrolleshede, som delte det skovfattige Land i en nordlig og sydlig Del.

Om Vendsyssels ældste Beboere ved vi kun saare lidt, men der er Sandsynlighed for, at Kimbrerne, der ca. 100 Aar f. Kr. angreb det romerske Rige, hørte hjemme i og var udgaaet fra det nordlige Jylland, hvortil Vendsyssel ogsaa maa regnes. „Kimbrernes Forbjerg“, som nævnes af en romersk Historieskriver, er sikkert Skagens Gren¹⁾.

Hvad der har givet Anledning til Kimbrernes Udvandring fra Vendsyssel og Himmerland, ved man ikke med Sikkerhed, men ifølge de gamle Beretninger skal en stor Oversvømmelse have hjemsøgt Landet og ødelagt deres Boliger. Lysten til at se andre Egne, der var varmere og frugtbarere end Hjemlandet, har vel ogsaa været en væsentlig Aarsag. Denne Kimbrernes Udvandring fra det nordlige Jylland har fundet Sted omtr. Aar 150 f. Kr.

Efter denne Udvandring synes Vendsyssel — ihvert Fald de af Kimbrerne forladte Bosteder — at have staaet øde henimod et halvt Aartusinde, og da en ny Stamme i Folkevandringstiden — Levfolket — drog ind og bo-

¹⁾ Vist snarere Nordvendsyssels Højland.

(Red).

satte sig i Vestvendsyssel, var Navnene paa de fleste af de ældste Landsbyer i Vendsyssel forlængst gaet i Glemme.

1. *Stednavne paa — inge* (Ingenavnene).

Danmarks allerældste Stednavne er sikkert dem, som ender paa — inge, de saakaldte Ingenavnene. Det var i disse Landsbyer, at Kimbrerne havde deres Boliger, før de ca. Aar 150 f. Kr. rejste bort fra det nordlige Jylland. Der er dog endnu enkelte Navne bevarede, hvad der kan tyde paa, at ikke alle Kimbrer forlod Landet; men at nogle blev tilbage. —

Betydningen af disse ældgamle Navne er saare vanskelig at udrede, særlig da ikke saa faa Navne med Hensyn til Formen har undergaaet stor Forandring ned gennem Tiderne. Disse Navne er nemlig fra en saa fjern Tid, at Indbyggerne dengang maaske ikke endnu havde rigtig faste Bopæle, hvorfor Stedet har faaet Navn efter den Slægt, Æt eller Klan, som netop øvede lidt Agerbrug eller græssede sit Kvæg paa dette Sted. Vi maa derfor antage, at Ingenavnenes Forstavelser er Udtryk for et kimbrisk Slægts- eller Stammenavn, medens Endelsen — inge betegner et Ejendomsforhold, eller er maaske kun en Bøjningsendelse!).

1) I Nutids Vendelbomaal har vi mange Ord, der ender paa — ing, f. Eks.: Grebing, Jybing, Bræjning, Brøying, Horing, Tjyring, Skarring, Sleting, Tøring, Ryvving o. m. fl. — Prof. Joh. Steenstrup mener, at — inge er en Endelse, ved hvilken man i sin Tid dannede Stednavne ikke med Personnavne som Forled, men derimod paa Grundlag af et eller andet N a t u r f o r h o l d, og som den væsentligste Grund til denne Antagelse nævner han, at man ikke ved Hjælp af de Personnavne, man kender fra Runcindskrifter eller andre gamle Kilder, kan forklare Navnene paa — inge, samt at mange Ingenavnes Forled passer godt til Nutidens Naturforhold paa Stedet, f. Eks. Heding ved Varde, der ligger i en Hedeegn, og Bjerring ved Viborg, som ligger i

De Endelser, hvormed — inge kan forveksles, er baade — u m, — e, — i g (høj), — e n, — i n d, — u n d og — l u n d.

Her skal kun nævnes et Par Eksempler. Landsbyen Gydeje i Torslev Sogn hedder 1460 Gydinge og er alt-saa et ægte Ingenavn. Derimod hed Landsbyen Sjøring i Thy 1231 Syorændæ, der betyder „ved Søens Ende“, hvilket Navn passer godt med Hensyn til Beliggenheden ved den nu udtørrede Sjøring Sø. Gamle Folk der paa Egnen siger heller ikke Sjøring, saaledes som Navnet i vor Tid skrives, men derimod Sjørind. Vi ser heraf, at Navnets gamle Form til Dels er bevaret i Landbysproget, hvorfor dette — som før nævnt — altid bør tages i Betragtning, naar Stednavnenes ældre Former skal findes eller drages frem.

Det er kun ganske faa Ingenavne, som findes i Vendssyl; thi da Kimbrerne rejste bort fra Landsdelen, glemtes de gamle Navne. Det er dog muligt, at der bag ved Levbyerne skjuler sig gamle Ingebyer, men Navnene paa disse er selvfølgelig for længst gaaet tabt. Der er nu kun 5 Navne tilbage, nemlig: Hjøring, Skjerp ing, Sæsing, Mejling og Elling. Dertil kommer saa Gydeje og Hassing i Kjær Herred, hvoraf det første sikkert er et ægte Ingenavn, som har forandret Form gennem Tiderne, medens Hassing neppe er noget Ingenavn.

Hjøring kaldes i Knytlinge Saga Jorungr (Knytlinga Saga er fra Begyndelsen af det 13. Aarhundrede), i latinske Haandskrifter Horinga, og i Valde-

en bakket Egn. Til denne Forklaring maa siges, at hvis Ingenavnene virkelig er saa gamle, at de stammer fra Kimbrernes Tid, er det indlysende, at man ikke nu længere kan udfinde, hvad disse kimbriske Folkestammer eller Ætter, hvorefter Landsbyerne har faaet Navn, har heddet. Dertil er de altfor gamle

mar Sejrs Jordebog af 1231 nævnes et Konunglef „Ihoringy“, men denne Stavemaade er sikkert urigtigt og skal være Hiøringy; i senere Haandskrifter Høffring.

Hvad den kimbriske Stamme eller Slægt, hvorefter Byen sandsynligvis har faaet Navn, har heddet, ved man ikke, og der er vist heller ikke ret stor Udsigt til, at Fremtidens Forskning vil kunne klare dette Spørgsmaal. Her skal kun peges paa, at Navnets Begyndelsesoid „Jør“ kan være Oldnordisk og betyde Hest.

Skjerp ing i Astrup Sogn kaldes 1638 en Enstedgaard. Om der bagved dette Navn skjuler sig et Inge, er ikke let at afgøre.

Sæsing i Taars Sogn er sikkert en gammel Ingeby. 1553 skrives Navnet Sersinge.

Mejling i Aasted Sogn er 1638 en lille By.

Elling nordfor Frederikshavn (1455 Ellingh) ligger tæt ved Østkysten udenfor det gamle Skovomraade.

Gydeje i Torslev Sogn hed 1460 „Gydinge“. Her midt inde i det gamle Skovomraade laa en Oldtidsbygd. Denne Bygd vil senere blive omtalt under Levbyerne.

Hassing (Vester og Øster) i Kjær Herred ligger paa hævet Havbund og er derfor sikkert af nyere Oprindelse. 1444 skrives Navnet ogsaa „Hæsinde“.

Hallund staves 1465 og 1558 Halling (udtales endnu Halli), men hvilken af de to Former, der er mest rigtig, vides ikke. Hallund ligger paa Grænsen af Skovlandet ikke langt fra to Levbyer (Brønderslev og Jerslev).

2. Stednavne med Endelsen — lev.

Efter at Ingefolket paa Sjælland i Aarhundreder havde

besiddet og benyttet Landsbyernes Jorder i Fællesskab, kom det Tidspunkt, da Enkeltmand tilegnede sig, hvad for var Slægtens Ejendom. Det var Høvdingerne eller Stormændene, som hver for sig tilegnede sig Jorden, saaledes at Jordfællesskabet afløstes af privat Eje. Og som for at betegne, at Jorden nu var Enkeltmands Eje, skiftede Landsbyen Navn: det gamle Inge- navn blev kasseret, og Byen blev opkaldt efter sin ny Besidder. Derved forsvandt sikkert mange af Sjællands gamle Ingenavne, og Landsbyernes ny Navne blev saa Hovdingens Navn efterfulgt af Endelsen — lev, hvilket skal betegne Hovdingens Ejendomsret til Landsbyen.

Denne store Forandring paa Sjælland, at mange af Ingebyerne blev til Levbyer, skete sikkert ikke altid paa en fredelig Maade, idet adskillige, særlig af de yngre Stormænd, ved Hovdingernes Fremfærd blev satte til Side. Dette skabte Misfornøjelse, og mange har saa forladt Sjælland for med Vaaben i Haand at tiltvinge sig Herredømmet over andre Landsdeles Ingebyer, hvor de saa har indrettet sig paa samme Maade, som de havde set hjemme paa Sjælland.

De tilsidesatte sjællandske Stormænds Erobringstog gik uden Tvivl først til Skaane, derefter til Fyn og Jylland, og vi ser Levbyerne i disse Landsdele ligesom udgaa i Rækker fra Landingspladserne. Nogen Nyrydning eller Nyopdyrkning af Landet er her dog ikke Tale om; det er Urbygderne — Ingebyerne — det gaar ud over.

Aarsagen til Udvandringen fra Sjælland kan ogsaa være den, at det er Stormændenes yngre Sønner, der Tid efter anden er draget ud paa Erobringstog, uden at der har været Stridigheder eller Kampe i Forvejen. Derimod har Levfolkets Indtrængen i og Erobring af Inge-

byerne udenfor Sjælland absolut Karakter af at være Erobringstog.

Levfolkenes Udvandring fra Sjælland og deres Bosættelse i en Del af de gamle Ingebyer fandt sandsynligvis Sted paa Folkevandrings-tiden (ca. 400 eft. Kr.).

Det er uden Tvivl Levfolket, som har gjort den første Begyndelse til at samle Danmark til eet Rige, idet de udvandrede Stormænd og deres Undergivne har vedligeholdt Forbindelsen med Sjælland og er vedblevet at staa i et Afhængighedsforhold til Sjællands Overhøveding eller Konge. Derved er Danmark efterhaanden bleven samlet, og det er Folkevandrings-tidens sjællandske Erobrere (Levfolket), der er det danske Riges Grundlæggere.

Til Vendsyssel skete Indvandringen temmelig sent, hvorfor Vendsyssels Levbyer sandsynligvis er noget yngre end Levbyerne paa Øerne og i Skaane.

Levfolket kom sikkert ad Søvejen til Vendsyssel, idet de sejlede rundt om Skagens Gren og trængte ind fra Vestkysten, der paa denne Tid var lettest tilgængelig paa Grund af, at den østlige og nordlige Del var fyldt med Skove, og mod Syd spærrede Kjær Herreds Skove og den store Vildmose Adgangen til Landsdelen fra Limfjorden.

Vi kommer derfor til at tænke paa, om ikke Levfolket har gjort Landgang omkring ved Tornby, Lønstrup og Løkken og derfra erobret den vestlige Del af Vendsyssel.

Paa Østkysten af Vendsyssel har Levfolket gjort Landgang et enkelt Sted, sejlet op gennem de tætte Skove enten ad Vorsaa eller Sæbyaa og taget en Bygd i Besiddelse, som laa midt inde i Skovlandet. Torslev Sogn er nu Midtpunktet for denne gamle Levbygd, og den paa Stedet værende Ingeby hedder Gydinge. I Nær-

heden af denne lille Bygd, der siden har udviklet sig paa egen Haand, er gjort et interessant Mosefund fra det 4. Aarhundrede. Maaske har Gydingebygdens Erobrere nedlagt et Offer til Guderne efter Sejren over Ingefolkene. Man har i Trinnemose ved Agersted fundet en Del Bælteplader m. m., som sikkert har været nedlagt som Offer, og i et gammelt Kvad om Helge Hundingsbane nævnes Sigersvold, Sigerssletten. Lidt sydfor Bas-kjær ligger endnu Siverslet, som mulig har faaet Navn efter Levfolkenes Sejr over Gydingebygdens Indbyggere.

Denne Levbygd har siden udviklet sig paa egen Haand, saaledes at der til det ene Inge og de tre Lev i Tidernes Løb er kommet et — høj, to — sted, et — um, et — by og til sidst over en halv Snes Torper.

Levbyerne i Vestvendsyssel deles ved Skrolleshede i en sydlig og nordlig Del. I den nordlige Del ligger Hundeleuv?, Harrislev, Fjerrislev, Udslev og Bindslev, som alle ligger i en Række fra Sydvest til Nordost. Hvorvidt Levfolket har gjort Landgang ved Lønstrup, eller de har sejlet op ad Liver Aa og derfra er gaaet ud til begge Sider, vides ikke.

Det sydlige Vendsyssels Levbyer synes at udgaa fra Lavningerne omkring ved Løkken og ligger i en Række ind i Landet saaledes: Trudslev, Brødslev, V. Hjermelev, Ø. Hjermelev, Brønderslev, Fjerslev og Jerslev. Nord for denne Række ligger Serrislev, Vrejlev og Lørslev.

Den lille Levbygd midt inde i Østvendsyssels Storskove har tre Levbyer: Torslev, Horslev og Ørslev.

I det følgende sammenlignes Levnavnene med olddanske Personnavne, men om disse Navne alle er saa gamle, at de har været almindelige paa Folkevandrings-tiden, kan ikke oplyses.

1. Bindslev, 1419 Bintsløff, af Personnavnet Benær, isl. Beinir.
2. Lørslev, Ugilt Sogn, Lødhersløf, af Personn. Løthær, Navn paa en Sagnkonge. I det 12. Aarhundrede Lothus.
3. Harrislev, 1406 Haretzsløff, af Harwær?
4. Torslev, Thørsløf.
5. Ørslev, Torslev Sogn, Ønsløff, maaske af Ør, 12. Aarh. Ørh.
6. Horslev, Hørby Sogn, har ligget tæt op mod Sogneskillet til Torslev, nordøst for Torslev Kirke. Et oldengelsk Personnavn hedder Horsa.
7. Vrejlev, 1335 Wrethløf, ogsaa Vrekclef, maaske af Personnavnet Wrethi eller Wreki.
8. Hjermeslev, Hyalmesces, Hielmeslef. Et olddansk Personnavn hedder Hialmær.
9. Serrislev, 1335 Særæthzløof, 1380 Serchsløoff, af Sigrath?
10. Jerslev, 1231, Jarlslef, af Jarlar?
11. Brønderslev, 1290 Brundeslef, maaske af Brundær.
12. Fjerslev, Fiersløff, har ligget i Brønderslev Sogn.
13. Trudslev, 1470 Trudsleff, 1480 Trudsløff, Ingstrup Sogn, af Thorgat? Navnet Trudh nævnes i det 15. Aarhundrede.
14. Brødslev, Ingstrup Sogn, af Brytær?
15. Fjerrislev, Ferritzløff, ligger nordfor Hjøring i St. Olaj Sogn, nu Navn paa en Gaard.
16. Udslev, Mygdal Sogn.
17. Hundelelev, 1408 Hoonæløff, maaske af Huni.

Vendelboerne udtaler Endelsen af dette Stednavn anderledes end de øvrige Levnavne. Vilev høres ikke i Udtalen af Levnavnene, saa-

ledes: Bejsle, Løøse, Harresle, Taasle, Vrejle, Jæsle o. s. v. Hundeleu udtales derimod Huuløw.

I Skallerup Sogn ligger S o n d e r l e v og N ø r l e v. 1325 skrives Sønderlev som Synderlyugh, 1498 som Sønderliiff, og 1400 og 1456 skrives Nørlev henholdsvis Nørliw og Nørrelyøø. Det er sikkert en anden Endelse, vi træffer her, ikke det sædvanlige lev. Baade Sønderliif og Nørliw ligger i Nærheden af Liveraa, hvorfor det utvivlsomt er efter denne Aa, at Byerne har faaet Navn. Den ældste Form af Navnet fra 1325, Synderlyugh, kunde dog tyde paa, at Navnets Endelse oprindelig var — ugh, ɔ: høj.

H ø r m e s t e d skrives 1408 Hoormæløff. Hvis denne Skrivemaade er rigtig, har vi ogsaa her et af de gamle Levnavne, som har skiftet Form gennem Tiderne.

3. *Stednavne med Endelsen — løse.*

Mange Stednavne i Danmark ender paa — løse (—else). Forhen troede man, at disse Navne var de allerældste Stednavne i Danmark, og at Endelsen — løse havde sin Oprindelse af et oldnordisk Ord, der var saa ældgamelt, at det inden den historiske Tids Begyndelse var gaaet af Brug i Norden. Nu vil man derimod forklare Løsenavnene saaledes, at de er opstaaet samtidig med Levnavnene.

I Levbyen boede Høvdingen og hans allernærmeste Kreds, medens hans svorne Mænd anlagde Landsbyer længere ude og bosatte sig der. Disse Landsbyer (Løsebyerne) fik ikke som Levbyen Navn efter en enkelt Person, men derimod efter Stammens Hærtegn el. lign. Endelsen — løse kan maaske have sin Oprindelse af Ordet lætus, der betyder en Slags Kriger eller Soldat. Løsebyerne har saa faaet Navn efter Stammens Hærtegn eller Mærke i Forbindelse med Endelsen Soldat.

I Vendsyssel findes ingen Landsbyer, hvis Navne ender paa — løse. Maaske er Levbyerne i Vendsyssel af en noget senere Oprindelse end Levbyerne paa Øerne og i Skaane, saaledes at Løsekulturen har været ude af Brug paa den Tid, da Levfolket tog Vendsyssel i Besiddelse, eller har de Skarer, der kom til Vendsyssel, ikke været talrigere, end at de alle har kunnet bo sammen med Høvdingen i Levbyen? Det kan ogsaa være, at hvis den vendsysselske Levkultur er af en forholdsvis sen Oprindelse, har Høvdingernes Mænd Tid efter anden sluttet sig sammen om ny Høvdinge, ryddet Skovene og bosat sig i Stedbyerne, der ligesom Levbyerne har Navn efter en enkelt Person og ikke som Løsebyerne er opkaldt efter Stammens Hærtegn.

Navnet *Birkelse* kunde dog ifølge sin nuværende Form antages for at være et gammelt Løsenavn. *Birkelse* skrives 1204 *Birkils*, hvilken Form tyder paa, at Navnet kommer af *Birkeskov* eller *Birkhals*, *o*: en Odde eller Spids, hvorpaa der har vokset *Birke*træer.

4. *Stednavne med Endelsen — høj.*

Mange Stednavne, ogsaa Landsbynavne, ender paa — høj, og flere af disse er sikkert ældgamle. Men jo ældre Navnene er, jo mere afslidt er Endelsen blevet; ofte er den gaaet helt tabt eller bestaar kun af et enkelt Bogstav. Det er derfor særdeles vanskeligt at finde de gamle Navne, der engang har haft Endelsen — høj. Den allerældste Form for Navnet hed *håug*, men omkring ved Aar 1000 forandredes Lyden åu til *o*, og Endelsen kom saa til at hedde *høgh*. I de følgende Aarhundreder udviskedes Endelsen *høgh* mere og mere, og gennem *ugh* og *igh* forkortes den yderligere, saa at vore skrevne Former, ogsaa de ældste, indeholder ofte kun Endelsen *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, *ø* eller *aa*. Undertiden er ethvert Spor af Endelsen gaaet tabt.

Efter Dr. Marius Kristensen deles de danske Landsbynavne paa — høj i tre Klasser.

1. De ældste af disse Navne stammer sandsynligvis fra Folkevandringstiden, og Forledet bestaar her af et Ord, der betegner et *Naturforhold*, en *Menneskevirken* eller et *Gudenavn* (uden s som Bindebogstav).
2. Den mellemste Klasse Højnavne har til Forled et *Personnavn* eller *Gudenavnet* Tor (med s). Disse Navne stammer rimeligvis fra Vikingetiden.
3. De yngste Landsbynavne paa — høj er i Regelen hver for sig opkaldte efter en *Kæmpehøj*, der har ligget eller endnu ligger ude paa Bymarken.

Kun to vendsysselske Stednavne er sikre Højnavne; de øvrige, som her er anført, er usikre.

Vellingshøj (St. Olai Sogn), gl. Form *Wildeshøff*, *Willisøo*, har formentlig Navn efter en Person og stemmer fra Vikingetiden (2. Klasse?).

Hvilshøj (Ø. Brønderslev S.), 1454 *Hwilszhoff*, hører rimeligvis til 3. Klasse (de yngste) og har faaet Navn efter nogle Markhøje, der ligger nordøst for Byen.

Thise, 1369 *Thisæ*, 1375 *Thysæ*, betyder maaske *Tisvi* o: *Tirs Helligdom*; men det kan ogsaa være et gammelt Højnavn: *Tirshøj*, der egentlig betyder det samme som *Tirsvi*.

Try (et i Torslev og et i Dronninglund S.), 1435 skrives *Try* i Torslev: *Thryø*, hvad der kan tyde paa, at Navnet engang har heddet *Tryhøj*.

Manne (*Thise* S.), 1466 *Manne*, 1500 *Manno*, ligger i og ved et Højparti. Navnet betyder maaske *Mangehøje* ligesom *Mannehiww* i Malt Sogn. Nord for Byen ligger *Mannehøj*. Er Byen opkaldt

efter denne Høj, hører Navnet til de yngste Højnavne (3. Klasse).

Taaars, 1424 Thaars, 1585 Thorse, 1586 Thorsøe, er maaske et Højnavn fra Vikingetiden, opkaldt efter Tor.

Lyngsaa (Albæk S.) kan være et gammelt Højnavn. Lyngsaa hed 1501 Lyungso; Byen har maaske Navn efter en udtørret So, der har ligget i Strandlyngen, eller efter Lynghøj, der ligger et Stykke vest for Byen. Hvis det sidste er Tilfældet, er Lyngsaa et af de yngste Bynavne paa — høj.

Stade, (Serrislev og Vennebjerg S.). Stade i Serrislev hed 1380 Stothu, 1466 Stodug. Denne Endelse tyder paa, at Navnet er et Højnavn, som har sin Oprindelse af stoth, o: Landingsplads for Baade. Stade ligger ogsaa tæt ved en Aa, som i gamle Dage muligvis har været et større Vandløb. Navnet Stade udtales Staae.

Harpsø (Taars S.) og **Ørsø** (Dronninglund S.) er maaske ogsaa Højnavne.

Grønhøj, Ingstrup Sogn, er en Boplads ved Skagerak. Endvidere kan nævnes følgende Navne paa Gaarde og Huse: **Uggerhøj**, Uggerby Sogn, **Tophøj**, Hørmested, **Ørnhøj**, Skjærum, **Skærpeenhøj**, Elling, **Lybershøj**, Gjerum, og **Ulvehøj**, Serrislev, men Formen af disse Navne tyder paa, at de er af forholdsvis ny Oprindelse.

5. *Stednavne med Endelsen — sted.*

De fleste Navne med Endelsen — sted er uden Tvivl meget gamle og stammer fra Tiden umiddelbart efter den store Folkevandring (6. og 7. Aarhundrede). Ikke alle nuværende Navne paa — sted er ægte. Enkelte har forandret sig saa meget gennem Tiderne, at

den oprindelige Form er blevet udvisket, men disse Navnes ældste Stavemaade viser, at de oprindeligt har haft Endelsen — tved, — ved eller lignende. Andre Navne paa — sted er af nyere Oprindelse, f. Eks. Mariested (Sæby), Nysted og flere.

De ældste Navne paa — sted er sikkert noget yngre end Navnene paa — lev og — løse, og det er uden al Tvivl fra Lev- og Løsebyerne, at de Folk er udgaaet, som har ryddet op i de omliggende Skove og anlagt ny Landsbyer, naar der paa Grund af Folkemængdens Stigen blev Trang til flere Bopladser. Nogen Erobring som i Levtiden har der for Stedbyernes Vedkommende ikke fundet Sted. Nyrydning eller Opdyrkning af hidtil ubeboede Egne anser man for at være Aarsag til Stedbyernes Tilblivelse. Derfor ligger Stedbyerne altid længere ude mod Skovegne og mere ud til Siderne end Landsbyerne med Navne paa — inge, — lev og løse.

De allerældste Stedbyer ligger paa Øerne og er bleven til kort Tid efter den store Folkevandrings Slutning (ca. 500). De vendsysselske Stedbyer er muligvis noget yngre, og deres Tilblivelse kan derfor sættes til Tiden fra ca. Aar 600 til omkring ved Aar 800.

Udviklingen er ogsaa her kommen sydfra, thi de norske Stedbyer er anlagte fra ca. 700 til 1000.

I Levtiden var det jo Skik og Brug, at den erobrede Ingeby skiftede Navn og blev opkaldt efter den Hovding, som satte Bo der. Denne Sædvane holdt sig ogsaa i den paafølgende Stedtid, saaledes at Stedbyernes Forled i Regelen er et Personnavn, men det er ikke længere noget Hovdingenavn, Landsbyen bliver opkaldt med; det er sikkert den første Nybyggerbondes Navn, som her er bevaret i en temmelig fordrejet Skikkelse. De vendsysselske Navne paa — sted danner dog vistnok af og til en Undtagelse fra denne Regel.

En hel Del af Stedbyerne er anlagte under de første Gennemhugninger af Vendsyssels mægtige Skovomraade. Den nordligste Gennemhugning gaar over Bøgsted, Fielsted, Hørmested og Aasted; en sydligere Vej gennem Skoven (med Stedbyer) findes langs med Vorsaa. I den sydlige Del af Vendsyssel, nede i Kjær Herred, er Opdyrkningen og Bebyggelsen begyndt i Stedtiden, idet de ældste Byer i denne Egn ender paa — sted.

Østvendsyssels ældste Byer er ogsaa, naar Mejling og Elling undtages, anlagte i Stedtiden; Torslevbygden er dog ældre.

T v e r s t e d, 1408 Twerstæth.

K j ø b s t e d (Tornby S.), 1419 Købstæd, af Personnavnet Køpi(?).

B ø g s t e d, 1418 Bøghested, (Astrup S.).

F i e l s t e d (Sindal S.), 1419 Fiælstæde, af Personnavnet Fili.

H ø r m e s t e d hed 1408 Hoormæløff.

A a s t e d, 1553 Ostedt.

V a n d s t e d (St. Hans S. og Hammer S.), 1325 Watnsth (et Vandsted dog ogsaa = Vandingssted).

S t a g s t e d (Sejlstrup S. og Skæve S.) af Staki?

H ø g s t e d (Vrejlev S.), 1431 Høgsteed, af Høkær eller Høk.

H v i d s t e d (Taars S.) af Hwithær. En Form af dette Navn findes paa Pandrup Runestenen (Hovi) og Hune-Stenen.

S t o k s t e d (Taars S.).

U n d e r s t e d, 1408 Udenstedh; sandsynligvis betyder Navnet dog „Stederne under Bakkerne“.

V o l s t e d (Torslev S.), Ole? — i saa Fald yngre.

M u s t e d (Jerslev S.).

D o n s t e d (Albæk S.).

A g e r s t e d (Vor S.).

- Hjelmsted (Serrislev S.) af Hialmær?
 Grindsted (V. Brøndersl. S. og Hammer S.), 1305
 Grængsted, af Grindær?
 Hollensted (Hallund S.). Mandsnavnet Hollen er
 ret hyppigt i Vendsyssel.
 Smersted (Serrislev S.)
 Mejlsted (Tolstrup S. og Sulsted S.), 1560 Mield-
 sted.
 Vrensted, Sundsted og Bosted hører alle til
 Vrensted Sogn og er sikkert anlagt af Udflyttere
 fra Hjermeslev eller Trudslev.
 Ejersted (Saltum S.), 1350 Eyerstæth, af Etær eller
 Eyer.
 Tvilsted (Jetsmark S.) af Toli?
 Vedsted (Aaby S.)
 Biersted.
 Sulsted, 1231 Sulæstath, af Suli?
 Folsted (Horsens S., Aistrup S.), Navnet er maaske
 af nyere Oprindelse; af en Kreaturfold.
 Ulsted, 1375 Wlstath, af Ulv?

6. *Stednavne med Endelsen — um.*

(Tiden før Normannertogene).

I Norge er — um (— heim) en ældgammel Endelse; de danske Navne paa — um stammer efter al Sandsynlighed derimod fra Vikingetidens Begyndelse (ca. 800). Her i Landet synes — um i de fleste Tilfælde at være en Bøjningsendelse (Flertal Dativ) af et Ord, som vistnok i Regelen udtrykker et Naturforhold eller noget særegent ved Stedet.

Beliggenheden af Bostederne, hvis Navne ender paa — um, viser, at de er blevne til i en forholdsvis sen Tid. De østvendssyselske ligger syd for Stedtidens nordlige Gennemhugning af Østvendssysels store Skovom-

raade som en Fortsættelse og Udvidelse mod Syd, medens de øvrige Umbyer ligger tæt ind mod Skovomraadet eller ind mod den store Vildmose. Alt dette tyder paa, at denne Bebyggelse er yngre end Inge-, Lev- og Stedtidens Landsbyer.

21 vendsysselske Navne ender paa — um, hvoraf nogle maaske oprindeligt har haft Endelsen — rum, der ifl. Steenstrup betyder „en aaben fri Plads“.

Da kun en ringe Del af den ældste Vikingetids Ordforraad kendes nutildags, er det vanskeligt og ofte ganske umuligt at forklare, hvad Betydning Forledene i Navnene paa Umbyerne har haft.

Stenum, 1375 Stenum, 1447 Stienum, udt. Stjennum, o: i Stenene. Egnen dér tilligemed den tilgrænsende Skrolleshede har i gamle Dage være bedækket med store Sten, deraf Navnet.

Kornum ved Brønderslev, o: ved Kornet?

Saltum, 1375 Saltum, 1380 Syltum, af Salt o: Hav. Vesterhavet hed i gamle Dage „Vestre Salt“. Navnet Saltum betyder derfor: „Ved Havet“.

Gramum, Taars Sogn, 1489 Gram, betyder maaske „Ved Gravene“, af oldnordisk grebt, angelsaksisk groue, o: Grav.

Nejsum, Skjæve Sogn, 1566 Nesom, af oldn. nes, o: Næs. Nejsum betyder „paa Næsset“.

Lendum, 1340 Lengsum, 1440 Lengiem, 1454 Lendum. At Navnet, som Stenstrup mener, skulde betyde Lende, o: udstrakt Flade, er ikke meget sandsynligt, da Terrænet i Lendum Sogn er meget bakket og ujævnt.

Ørum, 1433 Ørrum, af øre, o: gruset fremspringende Aabred eller Søbred.

Kalum, Serrislev Sogn, 1483 Kallom; maaske af oldn. kaldr, o: kold, ond, ildesindet. Kalum Jord har været fugtig, og i gamle Dage laa der en Sø vest for

- Byen. En saadan sumpet, sur Jord kaldte man forhen ond og ilde, deraf Navnet.
- Hellum, 1487 Hellum, 1558 Helm, ligger paa den vestlige Heldning eller Skraaning af den Jyske Aas; Navnet kommer derfor sandsynligvis af helle, o: fladt Bjerg, Li og betyder „Paa Heldningen eller Skraaning“.
- Vadum, gl. Form Wathom, af oldn. vath, o: Vadested. Vadum betyder: Ved Vadestedet.
- Lem, Hellevad Sogn (?).¹⁾
- Byrum, Læsø, 1190 Burum, 1222 Birum, vist af isl. byr, o: Gaard, By, Bebyggelse. Denne Landsby er maaske den ældste Bebyggelse paa Øen.
- Bjørum, Vadum Sogn; Navnet har rimeligvis samme Betydning som det foregaaende, og det stavedes i ældre Tid paa samme Maade.
- Svennum, 1413 Suenum, Jerslev Sogn; Betydningen af Navnet kendes ikke, men det har maaske sin Oprindelse af svin, sven, o: Svidning (af Skov). Er denne Formodning rigtig, bliver Navnets Betydning: „Ved Svidningen“.
- Tislum, Hørnsted Sogn, hed 1340 Tydslund (?) og 1553 Tilslund. Hvis dette Navn er rigtigt, er Tislum et Skovnavn af nyere Oprindelse og ikke noget Umnavn.
- Em, udtales Æ-em. Hvad Navnet betyder, vides ikke. Man har gættet paa Eg-um, o: „Ved Egene“, da man ved, at der har været Egeskov i denne Egn. De følgende Navne er vistnok Rum-navne. „Rum“ er „en fri, aaben Plads“.
- Gærum, 1350 Gedrum. Navnets Betydning kendes ikke; maaske af hreyrr, o: Rør, Stensætning.

¹⁾ Se Gudmund Schütte: Offerpladser i Overlevering og Stedminder, hvorefter Lembyerne skal have faaet Navn efter Havguden Hler. Lem i Hellevad ligger dog langt inde i Landet.

L i n d e r u m, Ugilt Sogn, 1395 Lyndrom, 1440 Linnærom, 1553 Lynderump, af løn, ɔ: et sumpet Strøg ved en Aa eller af oldn. lind, ɔ: Kilde, angelsaksisk hlyнна, ɔ: Bæk. Byen har derfor ikke Navn efter Lindetræet, men efter Aaen (Glimsholt Aa), der løber forbi, og Endestavelsen Rum, ɔ: aaben fri Plads uden Træer.

N ø r u m, Skallerup Sogn, 1477 Nørtom, 1478 Nørrum, 1571 Nørrum. Dette Navn har sikkert intet at gøre med Verdenhjørnet, thi i saa Fald maatte man finde et Sønderrum. „Nør“ kan være en Fordrejelse af Gudenavnet Njord; det kan maaske ogsaa betyde Nød, ɔ: Kvæg. Endelsen er uden Tvivl „Rum“, ɔ: en aaben fri Plads uden Træer.

I Ryghs Norske Gaardnavne V 108 nævnes Nøreim af „nør“, ɔ: snevert Sted i en Elv, Sund, Fjord eller Indsø.

B ø r g l u m, 1231 Burlun, udtales Børem. I den tidligste Oldtid laa her en Kongsgaard, som blev ødelagt under Vendelboernes Opstand mod Knud den Hellige 1086. Henimod Midten af det 12te Aarhundrede er Klosteret opført. Navnets Betydning har været fortolket paa mange Maader. Sandsynligvis har det samme Oprindelse som Byrum, Bjørum, nemlig af isl. byr, norsk Bø, der først betød en enkelt Gaard, senere en By i Almindelighed¹⁾. Bø-rem betyder sikkert „i Borgen“ eller „i Gaarden“, ɔ: Kongsgaarden.

S k j æ r u m, 1394 Schyrn, 1553 Skerne, 1555 Skierne. Af disse gamle Former ser man, at Skjærum egentlig ikke er et Umnavn. Det oldnordiske Ord skirr betyder „en klar Aa“. Der løber ogsaa en Aa forbi

¹⁾ I Tingbøgerne for det 17. Aarhundrede, hvor den lokale Udtale jo følges, bruges almindeligt Skrivemaaden Børum, Børum Kloster.
Red.

Skjærum. Skjern kan maaske betyde Hulning, Skæring, men det er mest rimeligt, at Navnet er dannet med Henblik paa Aaen.

1413 skrives Sognavnet Skallerup: Skelrum, 1478 hedder det Skieller Sogn. Disse to Former kunde tyde paa, at Skallerup ikke er noget ægte Torpnavn, men derimod et Umnavn og oprindeligt har haft en anden Endelse. Der er ogsaa noget ejendommeligt ved Udtalen af Navnet i vore Dage. Gamle Folk fra dette Sogn siger ofte, naar man spørger dem om, hvor de er fra: „A æ nier aa Skalles Sown“.

7. Stednavne med Endelsen — by.

Stednavne paa — by stammer fra Vikingetiden (800 1000). De af Danskerne anlagte eller omdøbte Byer i Normandiet og England har i mange Tilfælde denne Endelse. Man antager, at disse Bynavnes Tilblivelse er noget senere end Umnavnene. Forøvrigt er Endelsen —by ofte temmelig svagt forbundet med Navnets Forled, thi i visse Tilfælde nævnes Bynavnet med Endelsen —by, i andre uden denne Endelse. Ikke saa sjældent har et ældre Landsbynavn faaet Endelsen —by paa-hængt, f. Eks. Børglum, Børglumby.

Betydningen af de Stednavne, som har Endelsen —by, kan i de fleste Tilfælde udfindes; som oftest er det en Naturejendommelighed ved Stedet eller lignende, der udtrykkes i Forledet. Personnavne er her sikkert ikke Tale om. Disse Byer er ikke anlagt af en enkelt Mand eller Hovding, men derimod af flere i Forening. Sæby, gl. Form Seebye, er „Byen ved Søen“. Oprindeligt en Landsby og et Fiskerleje, der horte under Bispem i Børglum, senere Købstad i Slutningen af Middelalderen.

Strandby, Elling Sogn, 3: Byen ved Stranden.

S k i b s b y, St. Olai Sogn, 1347 Skysby, 1406 Skiithby, af oldn. skith eller skithgardr, ∴ Gærde af tyndkløvede Træstammer eller ogsaa Rummet indenfor en saadan Indhegning. Skibsby bliver derfor „Byen i Indhegningen“.

Der brugtes flere Slags Indhegninger, og hver enkelt havde Navn efter det Materiale, der var brugt til Indhegningen. Mange Byer har faaet Navn efter den Maade, hvorpaa Byens Omraade var indhegnet.

U g e r b y, gl. Form Wigherby, er maaske „Byen ved Vigen“. Ugerby ligger ogsaa ved Tannisbugtens inderste Krog, og Bugten har sikkert i gamle Dage naaet dybere ind i Landet end nu.

T o r n b y, 1419 Thornbye, 1553 Tornebye, har rimeligvis Navn efter Havtornen, altsaa „Byen ved Tornene“.

B j e r g b y, gl. Form Bærby. Egnen er meget bakket, hvorfor Navnet Bjergby sikkert betyder „Byen i Bjergene (Bakkerne)“.

H ø r b y, 1445 Hørbi, af oldn. hørgr, ∴ Offerhøj, altsaa „Byen ved Offerhøjen. En Høj i Sognet hedder Tors-høj. Om det er denne Høj, Navnet har sin Oprindelse af, vides ikke.

R a k k e b y, 1353 Rackeby, af oldn. raker, ∴ fugtig, vaad; „Byen med den fugtige, vaade Jord“. „Rag“ kan ogsaa i Vendelbosproget betyde lave hurtigt-flyvende Regn- eller Taageskyer, nærmest en Slags Havgus. En Kløft eller et Skaar kaldtes forhen ofte et Rag, men Ordet i denne Betydning er ved at forsvinde af Sproget¹⁾).

V e j b y, 1638 Vejby, af Vejle, ∴ Vadested, „Byen ved Vadestedet“²⁾. Vadestedet syd for Byen hed „Slusen“.

¹⁾ Se dog G. Schütte: Offerpladser. Rakkeby skal efter hans Mening have Navn efter Rakke, ∴ Hund.

²⁾ Maaske dog Vi — Ve — Helligdom. Formen Vejby er ældre end 1638. Red.

F u r e b y, 1437 Fordby, jfr. oldengelsk for, ɔ: et Sted, der er vanskeligt at komme over, f. Eks. en Sump eller et Morads.

Terrænforholdene viser, at Fureby i gamle Dage har været en Ø omgivet af lavtliggende Mosestrækninger. Man har ogsaa ment, at Navnet Fureby har sin Oprindelse af Fyrreskove, hvoraf der i Havbakkerne er fundet Spor, men Navnets Udtale i Vendelbosproget viser, at det har en anden Oprindelse. Fyrretræ kaldes paa vendsysselsk Fuur, medens Fureby udtales Forrby (lukket o).

L y n g b y, 1406 Norlyn, af Lyng. Der har ogsaa indtil den senere Tid været udstrakte Lyngheder i dette Sogn.

T ø m m e r b y, 1496 Tymerby, Tolstrup Sogn, af oldn. timbr, ɔ: Tommer. Der har tidligere været Skove paa Egnen. I Linderup skal der have været Egeskove.

S ø n d e r b y, Jetsmark Sogn, B i t t e b y, Astrup Sogn, B i t t e b y, Vor Sogn, S m á l b y, V. Brønderslev Sogn, G l. K i r k e b y, Dronninglund Sogn (fra den kristne Tid); Byen N ø r r e S u n d b y, O v e r b y og S m a l b y i Kjær Herred er Bynavne, der maaske ikke alle er særlig gamle, og hvis Tolkning ikke synes at frembyde nogen synderlig Vanskelighed.

B ø r g l u m b y er et godt Eksempel paa, at et ældre Navn har faaet Endelsen — by tilføjet.

8. Navne paa — torp.

I Tiden fra ca. Aar 900 til 1200 vokser Folkemængden stærkt. Stormændene og deres Sønner drager paa Vikingetog, og mange af dem bosætter sig i Frankrig (Normandiet) og England. Bønderne rejste derimod ikke til Udlandet, men ryddede Skovene, opdyrkede Ødelan-

det og indrettede derved ny Landsbyer og Bosteder i Hundredevis rundt om i Landet. Næsten alle Navne med Endelsen — torp (— trup, drup, — strup) stammer fra denne Tid. Det var et anseligt Omraade, der paa denne Maade kom under Kultur, og det var disse fattige „thorparis“ haarde Arbejde, der forvandlede Landet og bidrog til at omforme Folkets Karakter, saaledes at Kri-geraanden uddøde, og et stræbsomt og fredeligt Bonde-folk blev tilbage. Professor Steenstrup mener, at de fleste Torpnavne har faaet Navn efter den første Nybygger, sandsynligvis en Mand, der hørte til Bondestanden; men selv om ogsaa denne Antagelse i det væsentligste er rigtig, er der dog sikkert mange Undtagelser fra denne Regel. Ikke saa sjældent blev Torpet anlagt af flere i Fællesskab (i Jyske Lov er der Tale om „dem i Adelbyen (o: den gamle Landsby) og dem i Torpet“; i saa Fald var der jo ikke megen Mening i at opkalde Byen efter en enkelt „thorpari“, og endvidere er der meget, som tyder paa, at Forledet i mange Torpnavne er det gamle *M a r k n a v n*, som har faaet Endelsen Torp. For de fleste Torpnavnes Vedkommende er det dog sikkert et Bondenavn fra Slutningen af Oldtiden eller fra den tidlige Middelalder, der ligger til Grund for Torpnavnets Forled, og disse Navne lignede ikke Nutidens Navne, hvorfor vi ikke behøver at forundre os over Navnenes mærkelige Form. Ærkebisp Andreas Sunesøn, der levede paa Valdemar Sejrs Tid, siger, at „et Torp er en By, der vides at være opstaaet af en anden“, og i Jyske Lov, der ogsaa er fra Valdemarstiden, hedder det, at „Torp er brugt i Stand af Mark“. Torpbyen er derfor opstaaet paa en ældre Bys (Adelbyens) Udmark.

I Vendsyssel findes der ca. 150 Torpnavne, hvoraf de fleste har et olddansk eller tidlig middelalderligt Personnavn til Forled. Der er dog — som før nævnt —

sikkert en hel Del Navne, som har en anden Oprindelse, f. Eks. Østrup og Vestrup i Saltum Sogn. Her er det uden Tvivl Beliggenheden, der har givet Anledning til, at Landsbyerne er opkaldt efter de to Verdenhjørner.

(De enkelte Torpnavne i Vendsyssel forbigaas her, da det for Tiden er vanskeligt at skelne mellem de Navne, der har et Personnavn til Forled, og dem, som har Navn efter Marker og andet).

(Fortsættes).

GRANDEBREVE FOR VRENSTED OG AASENDRUP.

Ved C. KLITGAARD.

Da de sociale Problemer ved Midten af det 18. Aarhundrede greb Sindene i de europæiske Kulturstater, blev Bondestandens Ophjælpning og Frigørelse et af Hovedpunkterne, idet man saa, at Landenes materielle Opkomst i første Række var betinget af den store arbejdende Befolknings Trivsel, og man kom til Erkendelsen af, at der her maatte hidføres gennemgribende Reforme.

For vort Lands Vedkommende og tildels ogsaa for Udlandets samlede Opmærksomheden sig navnlig om følgende tre Punkter: Afhjælpning af Hoveribyrdene, Ophævelse af Stavnsbaandet og Afskaffelse af Markfællesskabet.

Hoveribyrden blev reguleret og tildels afhjulpet ved Forordninger af 1771, 1791 og 1799, Stavnsbaandet blev som bekendt ophævet 1788, og med Hensyn til Udskiftningen udkom der efterhaanden en Række Forordninger, særlig 1769, 1776, 1781 og 1792, som raadede Bod paa de Ulemper, Markfællesskabet hidtil havde medført for Landbruget.

Og med Ophævelse af Markfællesskabet skete der tillige en Omvæltning af en noget anden Art, en For-

andring af hele Landskabets Udseende, kan man gerne sige, idet de tætbyggede Landsbyer næsten alle blev adsplittede og Bygningerne genopført ude paa de Lodder, som de respektive Medlemmer af Ejerlavene havde faaet tildelt ved Udskiftningen.

Indtil Udskiftningstiden (omkring Aar 1800) havde som bekendt hvert Ejerlav, 3: Landsbyens Gaardmænd¹⁾, sin Jord liggende samlet. Medens den uopdyrkede Jord — Kær, Hede, Mose osv. — benyttedes i Fællesskab, idet Ejerlavets Heste, Kreaturer, Faar og Svin græsede sammen under Byhyrdens Opsyn paa dette saakaldte „Overdrev“, havde hver Gaard sine egne Lodder i den dyrkede Mark, men da Marken var delt i en Mængde „Vange“ og „Fald“, hvoraf hver Gaard altsaa havde sit lille Stykke, var Følgen, at den enkelte Bruger (Ejer eller Fæster) havde sin Markjord stykket ud i en Mængde spredtliggende Smaastykker, hvilket atter foraarsagede, at man ikke kunde drive Jorden, som man lystede, men i saa Henseende maatte holde Fodslag med Naboerne. Man maatte saa paa samme Tid for at kunne høste paa samme Tid, saa „Ævred“ kunde blive „opgivet“, d. v. s. saa Dyreflokken kunde komme til at græsse paa Stubbene, og følgelig maatte Udsæden paa de sammenliggende Smaalodder ogsaa være af samme Art. Der var kort sagt en Mængde snærende Baand, som saa at sige hindrede enhver Forbedring af Jordernes Drift og ethvert Fremskridt paa Agerbrugets Omraade — hvad der vil fremgaa af de nedenfor gengivne Grandebrevs Bestemmelser.

Til de Aktstykker fra Fortiden, der almindeligvis tillægges en vis agarhistorisk og kulturhistorisk Værdi,

1) Husmændene havde som Regel kun en Stump »Kaalhave« ved Huset og Ret til en Smule Græsning og Tørveskær i Overdrevet; de ernærede sig ved Arbejde hos Gaardmændene og Betleri.

og som derfor ønskes bevarede og gjort tilgængelige gennem Trykning, hører nemlig de saakaldte Grandebreve eller Landsbyvedtægter, der i Markfællesskabets Tid dannede Grundlaget for god Skik og Orden indenfor de forskellige Landsbysamfund. Af saadanne „Vider¹⁾ og Vedtægter“ er der Tid efter anden offentliggjort adskillige i forskellige Tidsskrifter og Bøger, og for en halv Snes Aar siden udkom der under Redaktion af Højskolelærer Poul Bjerge og Oberstløjtnant Tyge Søegaard og under Titel „Danske Vider og Vedtægter eller gamle Landsbylove og Byskraaer“ en Samling af alle de Grandebreve, man indtil den Tid havde Kundskab om, hvilken Samling altsaa er et Sidestykke til Samlinger af Bylove (Stadsretter) for Købstæderne.

Senere er der imidlertid lejlighedsvis kommet enkelte nye Grandebreve for Lyset, og til disse kan føjes de nedenstaaende, som jeg har fundet i Børglum Klosters Arkiv.

Foruden disse to kendes der fra Hjøring Amt kun Grandebreve fra Sæby (1597), Høgsted i Vrejlev Sogn (1689), V. Brønderslev (1682) og Brudstykker af Jetsmark Sogns Vedtægt (før 1673), hvilke bl. a. er trykte i nævnte Samling. Skulde Aarbogens Læsere muligt kende flere eller lejlighedsvis finde saadanne, modtager Samfundets Bestyrelse gerne Underretning derom.

De her meddelte Grandebreve er, som det vil ses, nærbeslægtede, og fælles for dem begge er bl. a. Bestemmelsen om, at Bøderne ikke maatte drikkes op, men skulde bruges til Byens Tarv; det var jo ellers almindeligt, at Beløbene gik til Øl, for at Bymændene kunde faa sig en glad Dag ved Regnskabsperiodens Slutning.

1) Ordet »vide« betyder Straf — Bøde. Grandebrevene kaldes ofte »Videbreve«, fordi de saa væsentligt omhandler Straffebestemmelser.

Vrensted Grandebrevets § 27 forekommer efter Ordlyden noget yderliggaaende i Straffebestemmelsen; men det menes ikke saa slemt, som det ser ud til; det er „Bæsterne“, der maa aflives paa omskrevne Maade, hvilket da ogsaa fremgaar af Aasendrup Vedtægtens § 27.

VRENSTED BYS GRANDEBREV 1713¹⁾.

I Jesu Navn haver vi samtlige Vrensted Byemænd efterskrevne Grande-Brev og Vedtægt med hinanden oprettet og udi efterskrevne Poster forfattet, og lover enhver af os sig derefter at rette, nemlig:

1. Bye-Mændene skal samtlige paa eet vis Steed forsamle sig aarlig for Philippi Jacobidag²⁾ og sætte 2de Mænd til Grandfogder efter aarlig omvexling og omgang fra Mand til Mand, hvorudi ingen sig maa veigre, naar det ham vitterlig tilfalder; Samme Grandfogder skal paa Grandstevne udnefne og til sig tage 8te Mænd, som tillige med Dem skal have flittig indseende, at der holdes forsvarlig Hegne paa Agger og Eng og til all Byens Nytte; Og hvad de udi Henseender til Byens gavn og beste paalegger, enten det herudi findes indført eller ej, naar det ej strider imod Loven og ærbarhed, skal alle de andre rette sig efter og maae ej af 1, 2, 3 a 4 kuldcastes. Og om nogen gjør imod samme paaleg, skal de modtvillige pandtes for saa meget, som bliver paalagt, hvilket samtlige Byemændene skal være Dem behielpelig med, og hvis de saa udpanter, skal den af Grandfogderne beholde hos sig til Michaeli, da dette skal deeles imellem Bye-

1) Efter en samtidig Afskrift i Børglum Klosters Arkiv.

2) 1. Maj.

- mændene eller til Byens tarf anvendes og icke at dricke det op.
2. Hvem som imod staaer, hvad som i saa maade paalegges, skal pantes hver gang for 8 Sk. og desforuden tiltales efter Loven.
 3. Hvo som ej møder paa Grandstevne, naar derom vorder tilsagt og advaret, uden de haver lovlig forfald, pantes strax for 4 Sk.
 4. Alle Diger og Lucker for Marken og Engene skal i det seeniste være færdig 8te Dage efter Voldborgdag¹⁾ eller til hvad tiid, meenige grander det nødvendigt eragter, samtycker og paalegger.
 5. Iligemaade skal alle gade-Lucker være forsvarlig oplukt til hvad tiid, Byemændene med hinanden slutte og vedtager.
 6. Hvilcke Diger og Lucker, efter oven omrørte tiid, nedlegger, og den vedkommende efter advarsel dennem icke strax forfærdiger, pandtes strax for 8 Sk.
 7. Hvem som lader sit Qvæg og Creatuur gaae udi Marcken, efter at Luckerne var færdige, pandtes for Øg og fæe Creature hvergang stycket 4 Sk., for Sviin 2 Sk. og 1 Faar 1 Sk.
 8. Til Philippi Jacobidag²⁾ eller førend, eftersom granderne derom paalegger og samtycker, skal alle Sviin være forsvarligen ringet eller pantes for hver uringet Sviin 2 Sk. og siden dobbelt op til de bliver forsvarlig ringet.
 9. Svin, som findes i Marken og icke kommer med hiorden, betales eller pandtes for hver 2 Sk.; Men dersom de overspringer Lucker og Diger, skal de ejende advares at føre Raad derfor, skeer det

¹⁾ 1. Maj.

²⁾ 1. Maj.

icke; da at pandte for hver 1 Mk., og dersom de icke efter advarsel dem bortskaffe da at pandtes for hver 2 Mk.

10. Ingen maa have nogen Slags Chreaturer paa fælleds Ejendom enten i Marken eller Engene meere end deres fællig kand taale og efter meenige granders samtykke og paalæg.
11. Ingen maae have eller sætte nogen føl-Øg i tyre udi Marken i hegnets tid, hvo herimod gjør pantes første gang for 8 Sk. og siden, om det skeer tiere, efter Granders Samtykke og paalæg.
12. Ingen maae lade løse plage løbe efter deres Vogne eller plouge i Marken i heignets tiid, hvem herimod gjør pantes første gang for 4 Sk og siden dobbelt.
13. Ingen maa om høsten have enten Øg eller Fæ Creatuur løse eller udi tyre paa Stuben, mens alt Chreatur skal holdes af Marken, og overalt god hegne holdes indtil den sidste med den første faar alt sit Korn indhøstet; hvem herimod gjør pandtes første gang for 1 Mk. og siden dobbelt, og desforuden betale skaden, om nogen gøres.
14. Hvem som har Stodhæste¹⁾ løsgaaende pantes for hver gang 1 Mk.
15. Hvem som tyrer sit Creatur udi andens Enge i hegnets tiid pandtes for hver Creatuur 4 Sk. og desforuden tiltales efter Loven.
16. Hvem som driver med sin ploug over andens opløben Sæd pantes hver Gang for 1 Mk. og betale Skaden efter Granders sigelse.
17. Hvem som ligger Vej over andres Sæd pandtes for 2 Mk.
18. Ingen maa lade sine Ploug-Bæster gaa uden Vagt

¹⁾ Hingste.

og gjøre skade udi Agger og Eng, hvem herimod gjør pandtes for hver Gang 1 Mk. og betale skaden efter Grandernes sigelse.

19. Ingen maae have sin Hiord i Marken uden de andre Byemænds Samtycke, hvem herimod gjør pantess første gang for 8 Sk. og siden dobbelt.
20. Ingen maae tage noget uden Byes Creatuur til gang paa Byens Græsning, hvo herimod gjør pantess for stycket af Øg og Fæe Creatur 8 Sk., for Sviin eller Faar støcket 4 Sk.
21. Hvem som tyrer sit Creatur udi andens Eng i hegnetiden skal ej alleene betale ald den skade, dend som Engen tilhører derved bliver tilføjet efter grandernes sigelse, mens endog pantess for hver Creatur 4 Sk.
22. Ingen maae legge nogen Diger paa usædvanlig Stæder i Gaden, hvo det gjør pantess efter grandernes paalæg og borttage Digerne igjen.
23. Ingen Gadehuus Folk maae grave Digtørve udi Marken, ej heller maae de graves af andre i Marken at tilføre Gadehuus Folk, hvem det gjør pantess for hver læs 4 Sk.
24. Hvem som arbeider med nogen Ploug eller Harve eller gjør nogen anden u-tilbørlig Arbeide paa hellige Dage eller under Prædiken paa de ordinaire Bededage pantess for hver gang 2 Mk.
25. Hvem som bander eller ilde tiltaler hinanden paa Grandestevne pantess strax for 8 Sk. og derforuden tiltales efter Loven.
26. Hvem som tager sit Creatur fra dennem, som vil tage det i Huus, eller dennem overfalder, pantess strax for 2 Mk. og derforuden tiltales efter Loven.
27. Om Skab kommer paa noges Høfder, skal de holde dennem til side paa de stæder, at de kand være an-

- dre uden skade; hvem som det ej gør pantes efter Grandernes sigelse og have forlov at skyde dennem eller og have forlov at styrte dennem udi tørvegraver.
28. Hunde og Sviin, som bider Lam eller anden Creatur, skal bindes eller strax skydes ihjel; hvem det ikke gør pantes hver Gang de skade gør for 2 Mk. og betale skaden.
 29. De som ere motvillige og ej vil give Hyrderne sin Mad og Løn pantes uden nogen Forskiæl hvem det er, naar der paa klages, hver gang for 4 Sk. og derforuden skaffe Hyrderne hvad dem tilkommer.
 30. Ingen maa huuse nogle letfærdige Folk og Landstrygere, som ej har deres pas, hvem det gjør pandtes for 2 Mk.
 31. Ingen maa lade nogen fremmede grave tørv udi Klitten, hvem herimod gjør pandtes for 3 Mk.
 32. Gadehuus Folck og Huus Folck maa ej grave, hvor dennem lyster, men det skal dennem af Byemændene udvises, hvem herimod gjør miste tørvene og pantes for hver Læs 1 Sk.
 33. Alle tørvegrofter i Enge og Fællet skal udskiæres saa Creatuure kand gaæ deraf, hvem det icke gjør pantes hver gang for 2 Mk.
 34. De Mænd udi Sundsted og Holmen bør at holde forsvarlige Diger og Lucker omkring deres Mark, skeer det icke da at pantes efter Byemændenes paalæg.
 35. Om Nogen her i Byen bliver noget frastaalet, da skal grandfogderne strax lade advare til Grandstevne, og samtlige Byemændene skal være den eftersøgende behielpelig med at randsage paa lovlig maade.
 36. Hvad Møg eller Giødning nogen af Gadehuus Folk

- bekommer, skal dennem efter billig accordt betaales og ej at maae saas for dem derudi, hvo herimod gjør pantes efter Grandernes sigelse og derforuden lide efter Loven.
37. Hvem som lader sine Bæster komme udi nogen Mands Enge løsgaaende før all Høet er afført, pantes for hver Bæst 8 Sk. og derforuden betale skaden.
 38. Ingen maa grave Huler efter Sand eller Leer i Vrensted Gade ej heller bygge Huus paa u-sædvanlige stæder uden meenige Granders santykke, hvo herimod gjør pantes efter grandernes sigelse.
 39. Ingen maaehave nogen Kiør i tyre udi Marken uden grandernes minde, hvo det gjør pantes efter Grandernes paalæg.
 40. De 4re Huse øster i Byen, nemlig Simon Niensens, Anders Niensens og Salig Niels Madsens Hyrdes Huus saa og tommelbacken, skal tilhøre samtlige Grander udi Vrensted, saasom de staar paa grande-fællig.
 41. Skoelehuuset herudi Byen skal af meenige grander holdes vedlige med hvad Brøstfældighed derved findes, naar derom vorder tilsagt paa granlstevne; og hvis som Skoelen er tillagt, nemblig noget jord i Marken, eet stk. eng i tegel Sig, forbliver fremdeles derved, som Skoeleholderen maae gjøre sig saa nøttig, som hand best veed og kand, ellers er at agte, at hand det gjør saaledes, at det bliver slaget og hiemagtet førend Biergetidens forbigaaelse, mens som samme Skoelehuus ej af nogen Øvrighed er bygt, men paa meenige Granders fællig og Bekostning er opbygt, saa skal Præsten efter egen indbyrdes Villie og samtykke efter Grandernes Villie hvem hand dertil finder døgtig indsette, ellers maae ingen have

- deris Chreatuur i Engen lengere end i Sædetiden, hvem herimod gjør pandtes efter Grandernes sigelse.
42. Grandfogderne skal være forpligtet at gjøre den fattige ligesaa god Ræt som den rige og ingen for vild¹⁾ eller Venskab at skaane, men forsvarlig at straffe den skyldige efter de andre Byemænds paalæg.

Alle disse poster med hvis videre, som af meenige Grander kand til Byens og Grandernes Beste lovlig og ræt kand være, skal vii samtlige Byemænd holde i alle maader, hvilket vii bekræfter med vore Hænders underskrifter.

Anno 1713, d. 15. Juli.

Paa Kongl. Mayts. Ryttergodses Vegne underskriver
M. Ulsøe.

Paa min Bondes vegne underskriver ieg.
H. Bielcke.

Paa mine Bønders Vegne.
J. Jespersen.

Paa mine 2de Bønders Vegne i Eilersgaard.
Børglum Closter, d. 27. Februar 1715.
P. T. Lassen.

Paa Hans Kongel. Mayts. Bønder til Børglumcloster deres Vegne underskrives dette af A. Temsen.

Niels Christensen N. S. S.	Hans Klinte
Anders Simensen O. I. S.	Niels Mogensen
Christen Sørensen	Hans Nielsen
Christen Keldsen	Knud Christensen
Christen Madsen	Niels Ydsen
Knud Andersen	Anders Svensen

1) Partiskhed.

Niels Jensen Brus	Laust Sørensen
N. I. S. Jens Hansen	Laurs Lausen
Tøgger Baggesen	Niels Nielsen
Anders Jensen	Niels Andersen
Anders Sørensen	Niels Pedersen
Jens Nielsen Pyt	Jens Nielsen. W. G.
Christen Lausen	Jens Nielsen. A. T. S.
Søren Erichsen	A. M. S: C. P. S: P. T. S.
P. T. S.: I. K.	C. P. S: E. S. S: O. C. S.
	P. I. S: V. N. S: S. I. S.
	I. M. S. Christen Jensen

AASENDRUP BYS GRANDEBREV 1707.

Dels efter makuleret Original og dels efter Afskrift fra 1767, begge i Børglum Klosters Arkiv (nu i Landsarkivet).

Udj Jesu Nafn haver vj samptlig Aasendrup Byemænd efterskrefne Grandbref og Vedtægt med hin anden oprettet og udj efterskrefne poster forfattet og lover derefter sig at rette.

1. Byemændene skal samptlig paa et vis stæd forsamle sig aarlig for Philippi Jacobj dag¹⁾ og sætte 2de Mænd til grandfogder, som skal have indseende, at der holdes hegen paa Ager og Eng og ald Byens Nytte, og hvad de paalegger, som icke er imod Loven og Ærbarhed, skal de andre rette sig efter, og om nogen gjør imod samme paalæg, skal de motvillige pantis for saa meget, som bliver paalagt, hvilket samptlig Byemændene skal være dem behielpelig med, og hvis de saa udpanter, skal Een af grandfogderne beholde hos sig til Michaelj²⁾, da

¹⁾ 1. Maj.

²⁾ 29. September.

dette skal deelís imellem Byemændene til Byens tarfv og icke at dricke det op.

2. Hvem som imodstaar samme ovenskrefne, som paa leggis, skal pantis hver gang for 8 Sk. og derfor uden tiltales efter loven.
3. I det lengste 14 Dage efter Valborgdag¹⁾ skal alle Diger og Stænder være færdige, og hvis nogle stender eller Diger derefter nedlegger, og de icke efter Advarsel dennem strax forfærdiger, pantis strax for 8 Sk.
4. Hvem som lader sit Qveg og Creaturer gaa udj Marcken paa Kornet efter at Luckerne er færdige, pantis for Øg - Creaturer, Kiør eller andet fæ hver gang støcket 4 Sk., et Sviin 2 Sk., Faar 1 Sk.
5. Gaar nogen Mands Creatur. over anden deris Digger og Stænder og findes paa Kornet, skal de, som luckerne ejer, pantis hver gang for 8 Sk., men skulle nogen Skarns Folck nedkaste Diggerne og Stænderne, skal de pantis for 1 Mk.
6. Til Phillipi Jacobj²⁾ Dag skal alle Sviin forsvarligen være Ringet, eller pantis for hver Svin 2 Sk. første gang, anden gang 4 Sk. og siden dobbelt op, til de bliver forsvarlig.
7. Sviin, som findes i Marcken og icke kommer med hiorden, betaler eller pantis af hver 2 Sk. hver gang, men dersom de overspringer lucker og digger, skal de Ejende advaris at føre Raad der for, skier det icke, da at pantis for hver 1 Mk., og dersom de icke efter Advarsel skaffer dem bort, da at pantis for hver 2 Mk.
8. Ingen maa have nogle Creaturer, Øgcreatur eller andet i tyre udi Marcken, hverken føløg eller andet

1) 1. Maj.

2) 1. Maj.

og skal alt Creatur holdis af Marcken indtil dend Sidste med dend første faar indhøstet sit Korn, hvem herimod gjør, pantis for 2 Mk. og derforuden betale skaden, om noget giøres.

9. Hvem som har Stodhæste¹⁾ løsgaaende pantis hver gang 1 Mk.
10. Ingen maa biede²⁾ med sit Creatur udj andens Eng udj hegnetiden, men enhver biede paa sit eget, hvem her imod gjør pantis for 1 Mk.
11. Ingen maa lade sine Plougbæster gaa uden Vogter og giøre skade udi Ager og Eng, hvem herimod gjør pantis for hver gang 1 Mk. og betale skaden efter grandernes sigelse.
12. Hvem som driver med sin ploug over andris opløben sæd pantis hver gang for 1 Mk. og betale skaden efter grandernis sigelse.
13. Hvem som ligger Veje over andris Sæd pantis for 2 Mk.
14. Thomas Bruns boligs Kiøre mellem Wrensted og Aasendrup Marck og Ejendom til og fra hans huus, som hidindtil har været med al hans (Drift?).
15. Ingen maa have sær hiord i Marcken uden de andre Byemænds samtycke, hvem herimod gjør bøde første gang 2 Mk. og siden dobbelt.
- 16³⁾ Der maa ingen tage uden-Byes fæe til Gang paa Byens Græsning, thi hvem det gjør pandtes for et øg-Creatur eller fæe-Høvet 8 Sk., Svin eller Faar 4 Sk.
17. Hvem som tyrer sine Creaturer udi Anden Mands Agger eller Eng i Heigne tiider betaler skaden efter

1) Hingste.

2) Græsse.

3) Fra Paragraf 16, af efter Afskriften af 1767, der i de tidligere §§ ikke er aldeles ordlydende med Originalbrevet.

Granders sigelse og til med pandtes for hver Creatur 4 Sk.

18. Ingen Gadehuusfolk maa grave Digetørve i Marken eller dennem lade tilføres, hvem det gjør Pandtes for hver læs 4 Sk.
19. Hvem som Arbeider med Vogn, Plov eller Harve eller gjør nogen u-tilbørlig Arbejde om Helligdage eller under Prædiken Pandtes for hver Gang 2 Mk.
20. Hvem som ei møder paa Grandstævne, naar derom tilsiges, uden de haver Lovlig forfald, Pandtes for 4 Sk.
21. De, som ere modtvillige og ey vil give Hyrderne sin Mad, Pandtes naar paaklages for hver Gang 4 Sk.
22. Ingen maa Huuse nogle Letfærdige Folk og Landstryggerne, som ikke har Pass under ud-Pandtning for 2 Mk.
23. Ingen maa grave flerre tørve udi Aasendrup Klit end til deres egen fornødenhed, og ikke maa selge et Læs under 2 Mk. Pandtning for hver læs, men udi Engene Grave Enhver som de lyster, dog ikke til skade eller imod deres Husbonds Villie og befaling og ikke at sælge eller Leie.
24. Ingen maa føre Tørve til Andre, ey heller tilstede Andre at faa nogle tørve, men hver fører sine tørve hjem til sit Huus, hvem herimod gjør Pandtes for hver læs 1 Mk.
25. Hvem som bander eller ilde tiltaler hver Andre paa grandestævne Pandtes for 8 Sk. og desuden tiltales efter Loven.
26. Hvem som tager sine Creatur fra dem, som det vil tage i Huus, eller dennem overfalder pandtes strax for 2 Mk. og undgielde efter Loven.
27. Om Skab kommer paa nogens Hoveder, skal de holde dennem tilsiide paa de stæder, de kand være

- Andre uden Skade; Hvem som det ey gjør Pandtes efter Grandernes sigelse og have Forlov at Skyde de Skabet Bæster ihjel eller styrte dennem i tørve Grave.
28. Hunde og Sviin, som bider Lam eller anden Creatur, skal bindes eller strax skydes ihjel, hvem det ikke gjør betaler skaden og pandtes for 2 Mk.
 29. Ingen maa have nogen Kiør i Tyre udi heigned Mark under Pandtning efter Granders Vedtægt med mindre det af Samtlige Samtykes.
 30. Ingen maa grave Huller efter Sand eller Leer i Byens Gade eller bygge Huus paa u-Sædvaanlige steder uden Meenige Granders Samtykke. De derimod gør, Pandtes efter Granders Sigende.

At dette saaledes for Meenige Granders Beste er forfattet og indgaaet ligesom og befunden paa Loven Grundet og billige følge at efterleve til Een hvers Beste og efterretning er Ratificeret og For lovlig Anseet af Største Lods Ejere.

A. Dyssel⁴.

Brevet har saa 1767 erholdt følgende Paategning, da der blev taget Afskrift:

„Dette Grande Brev, som Assendrups beboere i saa mange Poster modvillig haver overtraad, er mig tildeels udi Original |: foruden Vedhæftede Copi :| af benæfnte Byemænd overleveret til eftersyn; thi stadfæster ieg som Byens Eendeels Eiere paa de 2de Halve Gaarde nær, der tilhører Asdahl og Wreilef Closter, samme i alle sine Poster paa dend tid Niels Christophersen og Niels Sørensen ere Grande Fogeder, som til næste Voldborgdag 1768 skal være andsvarlig, at denne Vide og Vedtægt nøye bliver opfyldt, især at Byens tilliggende tørveskiær og Græsning efter erholdt forbuds dom da-

terit d. 23. Julij 1766 ei bruges af u-vedkommende eller Ildebrand derfra bortføres til Fuurbye eller andre Sogner, og indstilles til de respective med-Lods-Ejeres Herrer Fuldmægtigers Betænkning, om de i denne min forandstaldtning vilde tage Deel eller lade det i. manglende fald andkomme efter Lovens Befalning ude 3 Bogs 13de Capitels 31 Art.

Børlum Closter, dend 27 Junij 1767 til Bekræftelse under min Haand og Segel.

J. de Poulson¹⁾.
(I. S.)

Paa mit høygrevelige Herskabs Vegne approberes og stadfæstes indbemeldte Vedtægt af

A. Follerup²⁾.

Ligelydende efter det os i Dag d. 3die Juli 1767 overleverede Grandbrev tilstaar vi som Grandfogder for indeværende Aar 1767 til 1 Maj 1768

Niels Sørensen. Niels Christopherson.

At foregaaende er en rigtig giønpart af vores originale Grand Brev, som vi formedelst det er forslidt have overleveret til største Lods Ejere Her Oberste de Poulson til Børlum Closter med Begiæring samme maatte fornyes, til hvilcken ende dette af os er indganget.

Niels Sørensen, Niels Christopherson, Jens Thomsen, Søren Thomsen, Jens Christensen, Jens Andersen, 1. Niels Sørensen, paa min Moder Maren Nielsdatters vegne, om beboer en Gaard i Aassendrup paa Asdalsgods, underskrives dette af Jens Nielsen.

) Oberst Jens de Poulsen, en striks Godsejer, hvcm et tidligere Tyende endog stræbte efter Livet. Se Side 22 ff.

) Forvalter ved Asdal.

KIRKERNE I VENDSYSSEL o. 1735
EFTER
„AALBORG STIFTS BESKRIVELSE
I NØRRE JYLLAND“

FORFATTET AF MAG. ALBERT THURA.
(Ved C. KLITGAARD.)
(Fortsat fra Aarbogen 1918.)

KLÆR HERRED.

I dette Herret ere efterfølgende Kirker, (1) Hammer, Sulsted, Aistrup og Horsens, (2) Aaby og Biersted, (3) Vester Hassing og Øste Hassing, (4) Ulsted, (5) Hals, (6) Sundby og Horup, (7) Vadum Kirke.

Hammer, Sulsted, Aistrup og Horsens.

Efter Sogne-Præsten Mag. Jens Hendrichsens Stampedes¹ indgivne Berætning findes udi Hammer Kirke ad skillige Gravskrivter. I Gammelt og halvforfalden Epitaphium, hvorpaa ei noget er at læse, men paa Gravstenen derunder findes dette: Mag. Thomas Christophori Galschytt, Pastor Ecclesia Hammerensis, a Præpositus Præfecturæ Paludanæ in vera agnitione e fiducia filii Dei obdormivit Anno 1624, die 25. Maj etc Conjux Ejus Margarita Jacobii filia Ripis nat postquam in felici cum Marito Conjugio vixisset anno 13 Mensses 4 et dies 16 ad coeleste Beatarum animarum contubernium in invocatione Dei emigravit Anno 1596

1) F. 1682, d. 1733.

die Nov 8. Altera Ejus uxor, Anna Severini¹⁾ filia obiit 16 . . die . . (Mag. Thomas Christoffersen Galskyt, Præst til Hammer Kirke og Provst i Kjær Herred, døde 25. Maj Anno 1624 i sand Erkendelse af og Tro paa Guds Søn etc. Hans Hustru Margrete Jacobsdatter var født i Ribe. Efter at hun havde levet i et lykkeligt Ægteskab med Manden i 13 Aar, 4 Maaneder og 16 Dage, vandrede hun Aar 1599, den 8. Novbr. under Paakaldelse af Gud hen for at samles med de salige Sjæle i Himmelen. Hans anden Hustru Anna Sørens datter døde Aar 16 . . den . .).

2. Ved Sønder Siden af Alteret findes Gravskrivt paa Dansk over Sogne-Præsten til disse 4 Sogner. Mag. Erich Nielssøn²⁾ Provst i Herredet, som hensov d. 23. Mart 1658, og hans Hustru Dorothea Oles Datter Munk³⁾. Paa Muren til Altret findes tegned:

A° 1585 efter Paaske blev Mag. Thomas Galskyt udi Aalborg Skole Mester, 1585 d. 19. Sept. samtykt til Sogne-Præst for disse 4re Sogner. 1588 samtykt til Provst udi Kiær Herred. 1595 at være Kirke-Værger.

1603 d. 30. Oct. brændte Hammer Præstegaard.

NB. Sonden for dette Stæd skal i forrige Tider have været en Lægedoms eller Sundheds Kilde, kaldet Hellenæ-Kilde, som nu er forstopped. Ved bemeldte Kilde skal have staaet et stoort højt Kors, som Mag. Thomas Galschytt, Sogne-Præsten, efter gamle Folkes Berætning lood tage bort, og bragte til sin Gaard; Natten derefter skal hans Gaard være brændt saaledes, at han fik slet intet reddet.

1) Datter af Søren Christensen Skriver i Holtet og Else Andersdatter Kjærulf.

2) F. o. 1592, gift I med Formandens Enke Anne Sørens datter Kjærulf

3) Enke efter Hans Pedersen paa Attrup og Datter af Oluf Munk paa Attrup og Bendit Porsdatter Børialsen.

Jeg lader det staa ved sit Værd, hvad saadanne gamle Relationer kand indberætte os. Og skulde jeg ei tro, nogen at falde paa de Tanker, at hans Præstegaard blev nedbrændt, fordi han Dagen tilforn havde ladet flotte det Kors, hvortil den gode Mand vel maa have havt visse Aarsager¹⁾).

Sulsted Kirke.

Midt i denne Kirke findes et smukt Epitaph. med denne Paaskrivt: Gud til Ære, og denne Kirke til Beprydelse haver hæderlig og høilærde Mag. Bent Hansøn²⁾, Sogne-Præst til Sulsted-Kirke og dends Annexer med sin kiære Hustru, ærlig og gudfrygtig Matrone, Margrete Axels Datter³⁾ ladet dette Epitaph. opsætte og bekoste 1664.

Aistrup og Horsens Kirker.

Her intet mærkværdigt, som bør at antægnes.

I Aaby og Biersted Kirker

findes ingen Antiquiteter, som Sogne-Præsten Hr. Steen Kiærulf⁴⁾ mig har given skriftligen tilkiende. Ellers berættes, at Aaby kaldes saa af Ry-Aa, som løber strax derforbi, og Biersted er quasi Biergested, fordi Kirken er bygget paa et lidet Bierg.

Vester-Hassing og Øster-Hassing Kirker.

I Vester-Hassing Kirke har Mag. Anders Hansøn ladet over Sacristiet opsætte en Træ Tavle med sin, sin Hustrues og Børns Skilderier paa, og denne Underskrivt:

1) Aarsagen var naturligvis, at han vilde udrydde den til Korset og Kilden knyttede Overtro.

2) F. 1635, d. 1672.

3) Datter af Ridefoged til Dronningborg Axel Aand (And).

4) F. 1684, d. 1762.

„Her ligger begravet hederlig og højlærde Mand, M. Anders Hansøn, født i Vordingborg i Sælland, A° 1591 d. 13. Mart fordem Sogne-Præst til Øster- og Vester Hassing Sogner, som døde 1665 d. 13. Maj.

Ærlig og gudfrygtig Kvinde, Anne Hans-Datter, barnefødt i Scheen i Norge 1601, hans kiære Hustru, som døde A° 16 . . Gud give dennem begge en glædelig Opstandelse paa den yderste Dag“.

Næst ved Alter-Gulvet under Jorden er et aabent muuret Begravelse, hvilket sal. Oberst Stürch¹⁾ skal have faaet for et Tralverk af Træ, som han har ladet opsette ved Alteret, hvortil han har given en liden Capital til dets Vedligeholdelse.

I Østre Hassing Kirke er intet mærkeligt. Bedre Underrætning har jeg ei faaet fra Præsten, Hr. Søren Hortulan²⁾. Ellers ere begge Sognernes Tiender af Kongerne i Danmark tillagde Con-Rector Scholæ i Aalborg.

Ulsted Kirke.

Sogne-Præsten, Hr. Brøndlund³⁾ har meldet til mig, at om denne Kirke er intet noget mærkværdigt at føre i Pennen.

Hals Kirke.

Her er en Skandse til at bedække Indgangen af Søen ind i Liimfiorden, og er Byen kaldet Hals, fordi Indløbet i Fiorden falder der, som en Hals paa Legemet.

I Kirken findes intet mærkværdigt.

Sundby og Horup Kirke

(a) Sundby Sogn.

Skal have sit Navn af Sundet imellem Aalborg og

1) Oberst Lorenz Stürch var Chef for 3. jyske Rytteriregiment og ejede i en Del Aar Haurkrog, død ca. 1700.

2) F. 1688. d. 1733.

3) Peder Jensen Brøndlund, f. 1695, d. 1732.

Vændsyssel. I Sundby Kirke findes i Altergulvet 3de Præsters Begravelse med én indhuggen Sten paa, og der oven paa Muuren et lidet Epitaph. med denne Inscription:

„Her hviler Hr. Hans Hansen Vare, som døde udi Herren 1659 d. 4. April udi hans Alders 58 Aar, efter at han forestood denne Meenighed i 12 Aars Tiid. Her ligger begravet Hr. Lauridts Jensen Lemvig, som bortsov udi Herren 1663 d. 12 Sept. udi hans Alders 50. Aar; efter at hand havde forestaaet denne Meenighed i 3 Aar. A° 1676 d. 28de Febr. er den Sal. Mand, Jacob Lauridtsøn¹⁾ i Herren hensovet; I lige Maade deres kiære Hustru, Maren Christens Datter, som bortdøde udi Gud, A° 1688 d. 6. Febr. udi hendes Alders 68 Aar, saa og deres sal. Søn, Christen Hansøn, som døde d. 14 Dec. 1678“. Samme-steds findes en gammel Træ-Ramme med 2de brune Fliiser og nogle Mursten. Paa Rammen findes:

„Her hviler hederlig og vellærd Mand, Hr. Abed Anders Andersøn, som døde d. 19. Aug. 1572²⁾. Gud give hannem en glædelig Opstandelse med ald Guds Børn“.

Neden i Kirken findes et Epitaphium af Steen med denne Inscription: „Her under hviler den sal. Guds Mand Hr. Kield Nielsøn, samt hans kiære Hustru, ærlig, dyderig og gudfrygtige Anna Christens Datter Mule. Han er føød i Tveed Sogn i Thy A° 1643, d. 28. Maj; blev kaldet og ordineret til at være Siæle-Sørger for denne Guds Meenighed A° 1676 d. 20. Apr.; var siden Præst herved Stædet 47 Aar og døde 1723

1) I Følge Wiborg hed han Laurits Jakobsen Beeske og var gift med sine 2 Formænds Enke Maren Christensdatter.

2) Havde været Abbed i Vitskøl Kloster, men blev ved Reformationen forlenet med Sundby m. m.

d. 15de Sept. Hun var føød i Atrup 1655, d. 26. Aug. De komme i Ægteskab sammen 1678 d. 20. Maj, levede tilhaabe i 44. Aar. Imidlertid bleve af Gud velsignede med 13 Børn“.

Neden under findes disse Riime:

„I min Tiid Kirken bedred er,
 med Bygning ny, for Noorden,
 og største Klok, som findes her;
 Jeg hviler her i Joorden.
 Min Efter-Mand! tag det i Agt!
 Og stræb for Guds Hus trolig,
 Saa bliver det, næst Gud, ved Magt;
 Lad mig nu sove rolig!

I Sundby Kirke er ellers et Choor, som af højær-værdige, nu sal. Bisp Thestrup 1710 er stafferet, hvor følgende Emblemata sees.

1. En Vugge, hvori ligger et lidet Barn, og Døden ved Siden med Inscript: „Ved første Barne Blee, lar Døden sig og see“.

2. En Bonde, som holder paa sin Plov, og siger: „Jeg stræber her med Hungers Nøød, men haaber til det Himmels-Brød“.

3. Et dækket Bord, derpaa en Pocal med Røød-Vin paa Bonden, hvortil Fluerne flyve, for at drikke, men een deel drukne: „Tænk dog, hvor kort den Drik er søød, men volder tidt en evig Døød!“

4. En røød Ko, hvis eene Food holdes fast af den, som malter; men Mælket ligger spildt: „Alt hvad som samles her, forgængeligt det er“.

5. Et Røød Hierte liggende paa en Ambolt, og mærket paa Siden med et hviidt Kors, hvorpaa tvende Engler banke, hver med sin Hammer: „Dit Stempel jeg, o Jesu, faaer, naar du kun Hiertet sønderslaaer“.

En fra Himmelen udkommende Haand, som holder en

grøn blomstrende Green, og tillige en Svøbe: „Hvad Gud vil mig tilføie, mit Hierte skal fornøie“.

7. Elias, som en Ravn tilfører et Stykke Brød eller Kiød: „Til den, som Verden driver ud, vil Herren sende Trøste-Bud“.

8. Fisken, som skyder Propheten Jonas paa Land igien: „Min Gud! Jeg aldrig slipper Dig, thi Du af Nøden frelste mig“.

9. En Bogstool med en oplagt Bog, hvorpaa staar et Dødning-Hoved, der oven paa en brændende Lampe: „Ved Lyys i Dødens Mørke, gir Oordet Troens Størke“.

10. En Liigbaare beklæd med Hvidt og bestrød med adskilligt Blomster: „Skal jeg til Graven hen, jeg blomstrer dog igien“.

11. En Piilegrim med en Byldt paa Ryggen, som paa en steil og besværlig Sti gaar op til en høj Stæd: „For aldt vort onde faa vi got, naar Vejen gaar til Himmel-Slot“.

Udi Kirken er en ny Prædikestool og en Messing-Lyse-Krone, foræret af forrige Bisp, sal Doct. Jens Jacobsøn Birkerød, 1707, og et smukt lidet Skib, foræret af Færge-Mands-Lauget 1713.

Følger nogle mærkværdige Ting i Sognet.

Noorden for Sundby paa den høie Bakke ses kiendelige Tegn af en temmelig stoor Skanse, som siges at være opkasted af de Keiserlige; men siden af Vendelboerne brugt imod de Svenske, som bleve anførte af Vrangl, der havde indtaget Aalborg¹⁾.

Udi Sundby-Kiær ved Siden af Liimfiorden er en fiirkantet Plads omgivet med Tørve-Grave; Synes og at have været en liden Fæstning eller Borg. Den kaldes

1) Jvf Protokolfører Christensens fortrinlige Afhandling om Slaget ved N. Sundby 18. Januar 1644, i »Jydske Samlinger« 4. R. 1. Bd. S. 43.

endnu Stisborg; af en gammel Adels-Mand Sti Hvide, som har haft sin Gaard i en liden By i Sognet, som kaldes Vorberg, hvor endnu sees kiendelige Tegn af en stoor Gaard i forrige Tider med Volde om.

Ved Sundby-Færgestæd og Fisker-Leide, som er undergoven Consumption, holdes aarligen 4 Markeder, dog uprivilegerede, nemlig Pintze-Market, St. Hans-Market, St. Olufs-Market, og St. Michels Market; dog kun af Bønder-Redskab, og Træ-Vahre. I Siden af Fiorden ved Sundby ere 2de Stæder frisk Vælde-Vand og got Fiskeri baade om Høst- og Vaar-Dagene.

Horup Kirke og Sogn.

Horup eller Hvorup-Kirke haver ingen Antiquiteter; thi i den Kirke er baade ny Alter, ny Prædikestool, og ny Choor. Chooret har sal. Bisp Mag. Frantz Thestrup, 1713, ladet staffere, hvilken Staffering viiser følgende Emblemata“:

1. Høit Taarn, hvortil en Del Fugle flyve. „Søger Satan at indtage — Hiertet; Luk, Driv ham tiilbage!“

2. Et Kors omgivet med en Perle-Rad oven paa en Krone: „Gid en ræt Kors-Drager finder — kraftig Trøst og Kronen vinder“.

3. En fra Himmelen udstrakt Haand, holdende en Bog: „Oordets Bog for Dig tillukkes, — naar om Aandens Hielp ei sukkes“.

4. Et flyvende Hierte: „Ved den stærke Andagts Vinger, — Hiertet sig til Himlen svinger“.

5. En Krone og deri et Scepter og 2de Palme-Greene: „Riget, Palmer, Krands og Krone — Giv mig Jesus for din Throne“.

6. Et tændt Lyys paa en Lyse-Stage, hvortil 2de Hænder holde 2de andre Lyys, som antændes: „Mange Lyys ved eet optændes, — mangan Siæl af een omvendes!“

7. En Diamant liggende paa en Ambolt, hvorpaa en Haand holder en Hammer, for at slaae derpaa: „Haand, Hierte, Demant lige, — vil for Oordets Straf ej vige!“

8. Et Lyys paa en Stage, hvortil en Flue flyver ind i Luen: „Fluen sig i Lyyset brænder, — syndig Vellyst Siælen skiænder“.

9. Et Sool — Blomster, vendende sig imod Solen: „Blomstret sig mod Sool vil bøie, — hen til Jesum seer mit Øje“.

10. En paa Vandet staaende Pyramide, hvorpaa Vinden blæser, men bestraales dog af Soolen: „Storm og Strømme paa mig skyder; — Naade-Solen jeg dog nyder“.

11. Verdens Klode, som hælder: „Se hvor Verden gaar til grunde, — Liid Du paa den ingen lunde“.

Mærkværdige Ting i Sognet:

Paa Utrops Mark i samme Sogn sees en stoor flad Kampe-Steen, lagt paa 3de andre store Steene, hvor Hyrde-Dreng og andre mageligen kand skiule sig. Det synes at have været et hedensk Alter. Mange af de omliggende Steene ere boortførte af den Mand, som ejer Ageren. Udi dette Sogn er og got Fiskeri om Høsten. Disse Underrætninger om begge Sognerne ere mig meddelte af Sogne-Præsten Hrr. Knud Schott¹⁾ i Sundby d. 8. Sept. 1732.

Begge Kirkerne tilhøre Bispen af Aalborg og ere ham pro Officio tillagde.

Vadum Kirke.

Hr. Niels Lassen²⁾ haver given mig denne Beræt-

¹⁾ F. 1694, d. 1770.

²⁾ F. 1694, d. 1776.

ning. I Alter-Gulvet en stoor Steen i Muuren opsat med denne Paaskrivt:

„Her ligger begrav. ærl. og velbd Mand Godslev Budde til Rødslet, som døde 1616.

Paa samme Steen findes alle hans 16 Ahner meget vel udhugne og illuminerede. I en aaben Begravelse under Steenen findes baade han og hans Frue balsamerede. I Kors-Kirken findes følgende Epitaphium:

„Dyds og Døds Contrafey afmalet i den velærværdige nu sal. Mand, Hr. Jes Peiterson Jessen, Sogne-Præst til Vadums Meenighed, føød i Aarhus 1682 d. 15. Okt. blev kalden 1709. Hvilket Æmbede han i 12 Aar forestood; kom i Ægteskab 1710 med Jomfru Margrete Ostenfeld; med hende han avlede 4 Sønner, 1 Datter, døde 1721 d. 20. Apr., æt. 39.

SMAASTYKKER.

ET SAGN FRA ASTRUP.

Den i „Vendssysselske Aarbøger“ for Aaret 1918, Pag. 338 af Samfundets Bestyrelse udtalte Opfordring til at indsende Stof eller Emner til Behandling i Aarbøgerne, foranlediger mig til at fremkomme med følgende:

For en Tid siden (vel en 3—4 Maaneder) stod der en lille Artikel i „Vends. Tidende“ om en foretagen Udgravning i en Høj i Astrup Sogn, hvor man havde fundet Resterne af et i Højen begravet Lig, som altsaa tydede paa, at Højen var en gammel Gravhøj.

Højen har ligget (den er desværre nu sløjfet) paa Gaarden Skjerpings (den største eller Mellemskjerpings) Udmark, tæt ved Skellet mellem St. Olaj og Astrup Sogne og tæt nord for den gamle Landevej, som fra Astrup Kirke gaar vestpaa gennem Skibsby og videre ad Hjøring til, hvor den udmunder i Skagensvejen nord for de saakaldte Hjøring Bjerger. Højen benævnes af „V. T.“ Voldhøj, men jeg tror, at Navnet rettest bør skrives Volhøj (Wolle-høj, opr. med det brede vendssysselske W.), hvilket efterfølgende vist vil bekræfte, og de Huse, der efterhaanden er byggede der omkring, tror jeg ogsaa betegnes Volhøjhusene, ialfald hed de saadan tidligere; endogsaa Beboerne af disse Huse fik

i daglig Tale Tilnavnet: Peder — Jens — Kirsten osv. Volhøj, ligesom den nærvæd liggende Mølle bærer Volhøjnavnet. Det er saa meget beklageligere, at Højen er sløjftet, som der foruden den kun var en eneste Høj til paa hele den vestlige Halvdel af Astrup Sogn vestfor en Linie draget fra Syd til Nord østen om Kirken. Hele dette Terræn er paa Engstrækningerne nær en eneste stor Flade, som desuden strækker sig videre til en stor Del af St. Olaf Sogn. Den omtalte anden Høj, hvis den da er der endnu, er paa Gaarden Hvims's Mark.

Men det var om Volhøj, jeg skulde fortælle, det er den, der interesserer mig, fordi mit Barndomshjem, et Hus paa Hvims Hedelod, laa næppe 1 Kilometer derfra.

I Aaret 1851 tjente jeg som 10—11aarig Dreng i Stedet Vester Skjerpung som Hyrde, og det forekommer mig, at det bestemt maa være der, jeg læste i Avisen — „Hjørring Amtstidende“ — en Beretning om en længere Tid i Forvejen foretagen Gravning i Højen, ved hvilken man fandt Levningerne af et mandligt Skelet, nogle forraadnede Brædestumper, som kunde være af en Ligkiste, samt en Kridtpibe. Der gik for Resten et dunkelt Sagn i Egnen om, at en Mand ved Navn Wolle for lang Tid siden var bleven hængt paa og derefter begravet i Højen. Gravningen var vistnok foranlediget af, at Sagnet var kommen en eller flere interesserede Mænd fra Hjørring for Øre. Disse Mænd tog sig nu for om muligt at faa noget mere at vide om Sagen og besluttede til den Ende at lade foretage Undersøgelse af Retsarkiverne i Hjørring. Og denne Undersøgelse gav følgende Resultat:

For hundrede Aar eller maaske endnu længer siden boede i Gaarden Store Skjerpung en Mand, som var meget paaholdende. Hans voksne Søn gik hjemme som Karl og sled alt, hvad han orkede, uden anden Løn

end Føde og Klæder, og dette vel endda tarveligt nok i begge Henseender. Da han var nogle og tyve Aar gammel, blev han Kæreste med en Pige, som havde hjemme i Kvælhals, en Gaard som vel den Gang som nu ligger en Halvmilsvej øst eller sydøst for Hjøring. Mulig tjente hun som Pige i hans Hjem og havde det derfor omtrent lige saa haardt som han. Det kan vel derfor ikke have varet saa længe, inden de unge har begyndt at tænke paa at ville giftes og sætte Foden under eget Bord. Dette har saa Sønnen meddelt Faderen, som imidlertid ikke var helt villig til straks at lade Sønnen slippe løs; han tænkte nok paa den billige Arbejdskraft, han havde i ham. Imidlertid forhandlede de saa længe om Sagen, at Faderen gik ind paa, at naar Sønnen vilde blive hos ham 2 Aar til, skulde han faa et godt Føløg som Løn for disse 2 Aar. Tiden gik, men da den var forløben, gik Faderen fra sit Løfte. Sønnen fik ingen Ting, og man kan da slutte, at de ikke skiltes som Venner.

Den Gang var det mere Skik og Brug, at saavel Heste som Kreaturer gik paa Marken for at søge Føde langt længer end nu, ogsaa om Natten og saaledes ogsaa i Skjerpung. En Tid, hvor længe husker jeg ikke, efter at Sønnen var bortrejst, savnedes der en Morgen blandt Skjerpings Besætning et Øg. Der blev spurgt og forhørt vidt og bredt i Nabolaget, men ingen havde set eller hørt det mindste til det forsvundne Øg, og da der var gaaet en Tid uden der opdagedes noget, bestemte Skjerpungmanden sig til at anmelde for Øvrigheden, at Dyret var stjaalet fra Marken. Saa tog Øvrigheden fat, og nu var det ramme Alvor. Det varede nok heller ikke saa længe, inden Øget fandtes, og det opdagedes, at Wolle var Tyven. Han mente nok at være i sin gode Ret paa Grund af det af Faderen ham givne Løfte, men

dette tog Retten nok ikke Hensyn til, saa meget mindre, som han intet skriftligt Bevis havde derfor. Sagen var anmeldt som Tyveri, og som saadan behandlede den. Det hjalp ikke, at Faderen under Sagens Gang vedgik, at han for 2—3 Aar siden havde givet Sønnen Løftet. Det var og blev Tyveri fra Marken, og som Tyv blev Sønnen dømt til Hængning, og Dommen blev eksekveret paa Volhøj. Den Gang var Lovene strængere end nu.

Hvilken Sorg denne Dom har vakt, saavel hos Forældrene som Pigen og øvrige paarørende, kan man tænke sig. Navnlig maa Faderen have haft en tung Samvittighed at bære paa Resten af sit Liv ved at tænke paa sit brudte Løfte, og at han har været Skyld i Sønnens forsmædelige Død; han kan næppe have haft ret mange rolige Timer siden.

O. Chr. Sørensen, Frederikshavn.

Ovenstaaende Sagn indeholder rimeligvis nok en historisk Kærne, men da Tidsangivelsen ganske fattes, har Redaktionen ikke kunnet belyse denne „Kærne“ gennem Arkivundersøgelser. Man har dog desuagtet ment at burde optage Hr. Sørensens lille Optegnelse.

Red.

ET BARNEMORD I SÆBY.

[Viborg Landst. Dombog A 1623 fol. 461 b (²⁰/₁₂)].

Anne Andersdatter i Rette stævner Maren Dal, Jorde-
 moder Anna Pedersdatter, Kirsten Hansdatter salig Hr.
 Olufs, Anne Laustdatter Hr. Jenses, Katrine Frederiks-
 datter Herman Gesmels, Katrine Markvorsdatter, Dorte
 Johansdatter, Lise Jakobsdatter, Lisbet Mikkelsdatter,
 Inger Olufsdatter, Elle Nielsdatter, Elle Sørensdatter,

Karen Madsdatter og Maren Pedersdatter Borgersker i Sæby for nogle Vidner, de $\frac{6}{8}$ 1623 havde vidnet paa Sæby Byting angaaende Anne Andersdatter, som de $\frac{13}{7}$ havde „malket“ og undersøgt paa Raadhuset i Anledning af, at hun var mistænkt for at være Moder til et Barn, som var fundet liggende i Sæby Kirke „formyrdet“. De kunde ingen Mælk faa af hendes „Spener“¹⁾, men saa sandt, som de havde født Børn, havde Anne ogsaa født, hvilket hun ved Ed benægtede, idet hun sagde, at onde Mennesker, som ved Baal og Brand havde udstaaet Livsstraf (Hekse) havde paakastet hende hendes Sygdom og Skrøbelighed, hvilket de selv havde bekendt. Anne havde ogsaa tit og ofte begæret, at hun maatte faa Lov at lægge sin Haand paa det myrdede Barn med Bøn og Formaning til Gud, at der maatte ske Tegn²⁾, hvis hun var skyldig, men det var ikke blevet hende tilstaaet. Paa Sæbykvindernes Vegne mødte Byfogden i Sæby, Poul Koch, paa Landstinget, hvor dog Kvinderne ogsaa var nærværende. Anne Andersdatter havde i nogen Tid boet paa Hirtsholmen, men var bleven Landet (Øen) forvist for sin Uskikkeligheds Skyld og for sin slemme Munds Skyld overfor en gift Kone paa Øen efter Befaling af Præsten Oluf Nielsen i Elling og Fogden Lave Nielsen paa Lerbæk. Annes Broder, Dines Andersen, Borger i Sæby, havde dog erhvervet en Erklæring fra den nævnte Kone paa Hirtsholmen om, at hun ikke vidste andet at sige paa Anne, end hvad der sømmede sig for en ærlig Pige.

Anne havde i Sæby faaet hæftig Blodopkastning i en Kvindes Hus, og havde bedt om en Taar Brændevin, fordi hun havde ondt.

Før Landsdommerne afsagde Dommen, lod de ved

1) Bryster.

2) Baareprøve.

Øvrigheden i Viborg Pigen syne af Jordemoderen der og andre forstandige Dannekvinder. Disse fandt ogsaa at maatte udtale, at Anne havde født Børn, med mindre Djæveln eller hans Lemmer var Aarsag til de Tegn paa Barnefødsel, de havde fundet paa hende, og Enden blev, at Tingsvidnerne fra Sæby kom til at staa ved Magt. Der var dog ikke i disse udtalt noget om, at Anne havde født det Barn, der var fundet dræbt, saa Sagen var ikke hermed endt, men yderligere er ikke fundet.

ET REDNINGSFORETAGENDE.

Tirsdag den 16. December 1845, Formiddag Kl. 9^{1/2}, strandede lige ud for Blokhus Kuffen „Henrikka Katrine“ af Pekala i Holland og paa Rejse fra Landscrona til Schiedam med en Ladning Byg, ført af Kaptajn Glim. Saa snart Strandingen skete, forsamledes Fiskerne fra Blokhus og Omegn for at gøre Redningsforsøg med en stor Fladbaad bemanded med 13 Mand, og det lykkedes dem ogsaa at komme ud til Kuffen, der stod paa inderste Revle, men da Fanglinen sprang og en ny Line blev udkastet fra Agterenden af Strandingen, blev Baaden af Strømmen ført agten for Skibet med Bredsidens mod Braadet og kæntrede derved. Fra Land forsøgte man at faa en anden Baad sat i Vandet, men forinden dette kunde ske, var Besætningen fra den kæntrede Baad drevet ind mod Land og førtes nu af Strømmen nord paa. Man ilede saa til Hjælp ved at vade ud mod dem, og det lykkedes at faa fat paa 9 Mand, hvoraf de 6 var uden Bevidsthed, og alle bragtes de skyndsomst op i Købmand Klitgaards Lejlighed, hvor den daværende Læge i Blokhus, Mikkelsen, der senere bosatte sig i Hjøring, tog dem under Behandling. Det lykkedes at bringe 3 af de bevidstløse til Live, hvorimod de 3, der

var forslaaede, var og blev døde. Af Skibets Besætning sprang en Matros i Havet efter at have fastgjort en Bøje om Halsen og med et Vragstykke under Armene, og det lykkedes ham at komme saa nær Land, at Herredsfoged Ammitzbøll kunde vade ud og gribe ham. De øvrige tre Mand af Skibets Besætning maatte nu søge Tilflugt i Vanterne, hvor de sad og raabte ynkeligt om Hjælp, men Havet var i for voldsomt Oprør til, at den kunde ydes. Hen paa Eftermiddagen gjorde man to Forsøg paa at naa ud til Vraget, og Herredsfoged Ammitzbøll gik begge Gange med for at virke opmuntrende paa de efter den skete Ulykke noget forsagte Bjergere; men man kunde ikke ro Baaden ud til Skibet. Endelig Kl. 10 om Aftenen lykkedes Bestræbelserne og de forkomne Søfolk blev alle bjergede, men 7 af Blokhuisfiskerne havde tilsat Livet ved Forsøgene¹⁾ For at lindre de efterladtes Nød blev der sat en Indsamling i Gang, og Kongen skænkede 350 Rdl. til Indsamlingen. Om Tildragelsen gaar der iovrigt den Tradition, at ved sidste Bjergningsforsøg stod en af Fiskerne (Ole Brogaard) i Baadens Forstavn og „stillede Havet“, idet han skar Søen med sin Kniv, saa Braædet stilnede, medens Redningen foregik; men saa snart Baaden var kommen i Land, rasede Havet lige vildt.

1) »Aalborg Stiftstidende« 258 — 1845.

LITERATUR.

Af lokalhistorisk Literatur er der ikke kommet Redaktionen noget videre for Øje, siden sidste Aarvog udkom; i Aalborg Amts historiske Aarvog 1918 findes dog et Bryllupsdigt fra Ulsted Sogn (1779), hvortil er knyttet nogle Oplysninger om Slægten fra Ulstedlund (de er ikke helt igennem korrekte), og i Pragtværket „Danske Herregaarde“ er udkommet en Beskrivelse af Birkelse.

Den nystiftede Turistforening for Hjøring og Omegn har udsendt en Turistleder for Hjøring og Badestederne i Oplandet, hvor navnlig et smukt udført Kort over Hjøring vækker Opmærksomhed, ligeledes har Turistforeningen for Sæby og Omegn udgivet en Turistleder. Anton Jakobsen har udgivet 9. Aargang af Vendsyssel Folk og Land, der overvejende indeholder Bidrag vedrørende vor Landsdel.

Under Redaktion af De danske Turistforeninger er udkommet et Pragtværk: Danmark som Turistland, hvor Hjøring Amt er behandlet af Forfatteren Harald Bergstedt og endelig kan Opmærksomheden henledes paa det illustrerede Værk: Danmark Land og Folk, ved Daniel Bruun, i hvis II. Bind Hjøring Amt er skildret.

Af „Dansk historisk Fællesforenings“ Medlemsblad „Fortid og Nutid“, der som sædvanligt kan erholdes af vore Medlemmer for nedsat Pris, naar man derom henvender sig til Samfundets Sekretær, er udkommet 2. Binds 5.—6. Hefte, af hvis Indhold vi skal nævne J. T. Lundbye: Vejenes Udviklingshistorie i Danmark og Kn. C. Røksroh: Oversigt over — — — Krigsministeriets Arkiv og Vejledning m. H. t. Benyttelsen.

FRA BESTYRELSE OG REDAKTION.

Den Opfordring, Samfundets Bestyrelse i Aarbogen for 1918 rettede til Medlemmerne om at indsende Stof til Optagelse i Aarboerne eller pege paa Emner, der kunde ønskes behandlede, har glædeligvis givet sig flere Udslag, af hvilke man ser, at Samfundets Virksomhed nyder Paaskønnelse, og Bestyrelsen takker for denne Opmuntring.

Der er blandt andet blevet foreslaaet, at Aarboerne skulde bringe en Skildring fra det store Flynderfiske-
ris Dage for henimod 40 Aar siden, og man havde ogsaa faaet Løfte om en saadan fra en kendt Forfatters Haand, men Manuskriptet er ikke blevet færdigt i saa betimelig Tid, at det kunde optages i Aarbogen for i Aar.

Dernæst er der blevet fremsat Ønsket om, at Samfundet skulde søge tilvejebragt en ny Udgave af Forfatteren, Pastor J. J. F. Friis' vendsysselske Noveller. Om dette Forslag egner sig til Udførelse gennem historisk Samfund er dog tvivlsomt, thi de nævnte Noveller er for fri Digtning til i egentlig Forstand at kunne kaldes historiske, selv om man tør betegne dem som Kulturbilleder; hertil kommer, at Bogtryk i Øjeblikket er saa dyrt, at Tanken alene af den Grund maatte opgives indtil bedre Tider.

Den i Aarbogen 1918 optagne Fortegnelse over Bøger vedrørende Vendsyssels Historie og Topografi har interesseret mange, men desværre har det vist sig, at den har adskillige Mangler, hvorfor der vil blive udarbejdet et Tillæg til den. Ligeledes skulde Aarbogen for

1919 have bragt en Fortegnelse over Tidsskriftsartikler vedrørende Vendsyssel, men Forfatteren har ikke naaet at faa den færdig i rette Tid, og man har derfor maattet udskyde den til næste Aar.

Samfundet har i Efteraaret 1918 ladet anbringe en Mindesten ved St. Villads Kilde i Vejby. Stenen er af Granit og bærer Indskriften St. Villads' Kilde samt historisk Samfunds Initialer, et sammenslynget H. S. Stenen er til Øjemedet skænket af Gaardejer Carl Chr. Jensen i Vejby, der ligesom flere af sine Naboer har vist megen Interesse for den gamle Helligkilde. Hvad Kilden angaar skal anføres følgende:

Naar man fra Vraa-Børglum Vejen drejer mod Nord ad Vejby til, ser man, umiddelbart før man naar Vejby, i Vejens østlige Rabat et firkantet Hul i Lighed med et almindeligt Kloakhul. Det er St. Villads' Kilde, saaledes som den ser ud, efter at den i Aaret 1893 af Beboerne var blevet oprenset og forsynet med en Stenramme; som Følge af, at Vejen i Tidens Lob var bleven forhojet, var Kildevældet nemlig kommet til at ligge saa lavt, at det helt var blevet tilstoppet. Kildens eller rettere Vældets Beliggenhed er ret besynderlig og uheldig, nemlig lige i Vejrabatten, hvilket let medfører, at Folk og Fæ i Morke eller under Snelæg træder deri; men Aarsagen hertil er vel, at Vejen i Tideens Lob er gjort bredere, saa at Kilden oprindeligt har ligget ved Siden af Vejen og omtrent i samme Plan. Paa Generalstabskortene fra Maalingerne 1884—85 er den forøvrigt afsat et godt Stykke vest for Landevejen, ca. 400 Alen, hvilket formodentlig hidrører fra, at man da ikke kendte dens Beliggenhed saa nøje, og den var da tilstoppet;

men enkelte gamle Folk i Vejby erindrede, hvor Stedet var, og da der senere blev Tale om at faa Kilden oprenset, søgte man ved Gravning paa dette Sted og fandt saa ogsaa Vældet, der var stensat i et Par Alens Dybde saaledes, at Stensætningen gik ned i en Spids.

Om Kildens Benyttelse som Helligkilde stammer fra Oldtiden eller fra Middelalderen, lader sig ikke oplyse; men saavel den som den lille, uanselige Vejby Kirke, der i ældre Tid almindeligvis kun benævnes som et Kapel, var indviet til St. Villads, hvis Billede (en ret stor Træfigur) endnu findes i Vejby Kirke sammen med lignende Figurer af Doberen Johannes? og Jomfru Marie?

Den ældste bevarede Beretning om St. Villads' Kilde i Vejby er vistnok den Indberetning, som Sognepræsten i Børglum, Furreby og Vejby, Hr. Peder Jensen Viborg¹⁾ 1638 afgav til Afbenyttelse for Professor Ole Worm, der da efter kongelig Ordre samlede Materiale til en antikvarisk-topografisk Beskrivelse af Danmark, af hvilken der imidlertid kun udkom hans Værk om Rune-stenene. Indberetningerne fra Aalborg Stifts Præster naaede næppe længere end til Biskop Christen Hansen i Aalborg, og med Bispearkivet kom de til Landsarkivet i Viborg, hvor Arkivar Hans Knudsen senere har foranstaltet en Udgivelse af dem (i „Jyske Saml. 4. R. 1. B.)

I denne Indberetning hedder det (paa Nydansk): „Vejby kaldes ellers Vejlbj af et Vadested eller Bro, som ligger sydvest for samme lille By og kaldes Vejlbj endnu den Dag i Dag²⁾. Her findes og udi denne lille

1) Han og Hustru har 1641 skænket Vejby Kirke dens Altertavle; Hustruen hed Kathrine Mortensdatter.

2) Om denne Fortolkning af Navnet er rigtig, skal lades usagt; Navnet kan muligt ligesom Viborg og Vium indeholde Forledet vi (ve) = hellig, og altsaa tage Sigte paa en Oldtidshelligdom – Kilden? Af Præsteindberetningen fra Jelstrup ses, at Broen over Aaen nordligst i Vejby Sogn (Kirkholm Bro) da hed Kongebro, hvilket vel tyder paa en anelig Bro.

By eller Kapel ingen Antikviteter; men sønderst i Byen findes et Vældspring, som udi gamle Dage kaldtes St. Villads' Kilde, hvilket Vand i fordums Tid havde stor Kraft mod adskillige Sygdomme og Bræk efter gamle Folks Beretning. Østen og sydøst løber en Aa, kaldet Vejby Aa, gør Skilsmisse mellem Smidstrup og Vejby Kapel“.

En senere Indberetning om Vejby Sogn stammer fra Kapellanen i Børglum, Hans Chr. Bloch, og er 1734 af ham sendt til Pastor Albert Thura i Lejrskov, der har indført den i sit store Haandskrift om Aalborg Stift, som nu findes i det kgl. Bibliotek. Han skriver: „Vejby har muligen sit Navn af Veje, maaske den onde (d. e. daarlige) Vej, der har været og er endnu i og igennem Byen. Ved Kirken er intet synderligt at observere, undtagen dette, at St. Villads efter Papisternes Skik er som Kirkens Patron (d. e. Skytshelgen) sat der midt paa Altertavlen imellem Jomfru Maria med en Bog i Haanden og Johannes med Lammet. Sonden for Kirken har været en Sundhedskilde, som endnu kaldes St. Villadses Kilde“.

Hvad St. Villads' Person angaar, da var han Engländer og var født i Northumberland 730. Han blev Frisernes Apostel et Par Menneskealdere før Ansgar kom til at virke for Kristendommens Indførelse her i Landet, og han var den første Biskop paa Bremens Bispestol, hvilken Ansgar jo ogsaa kom til at beklæde. Hans kirkelige Arbejde blandt Frisere og Saksere ødelagdes tildels under disse Folkeslags Kampe med Karl den Store, og han virkede derefter særlig i Bremen, hvor han døde i Aaret 789. Hans Navn (Villads) fik en Del Udbredelse her i Landet, navnlig i Sønderjylland, og hans Minde æredes højt. Foruden Vejby Kirke var der før Reformationen en Kirke i Viborg, der bar hans

Navn. Den laa paa Hjørnet af St. Villadses Gade og St. Villadses Kirkestræde eller Riddergade, og den har rimeligvis huset det Skrin med Helgenlevninger, som senere fandtes i Viborg Domkirke under Navnet St. Villadses Skrin, og som 1726 gik til Grunde ved Domkirkens Brand.

Det ligger nær at antage, at ogsaa Vejby Kirke har haft en eller anden Relikvi, der foregaves at stamme fra St. Villads; den kunde jo let være bragt hertil fra Viborg, hvor Skrinet med Hovedbeholdningen var. 1490 eller deromkring blev der optaget en Fortegnelse over de Helligdomme, som tilhørte Kapellet i Viborg Domkirke, og som endnu 1524 forevistes der for Rigmarsken Tyge Krabbe, der opnoterede Fortegnelsen, hvilken Optegnelse Peder Dyrskjot senere laante af Erik Krabbe, da han var Lænsmand paa Børglum Kloster. Blandt disse Relikvier fandtes et Ben af St. Villads samt et Stykke af hans — Bukser (!), og der var iøvrigt mange herlige Genstande som noget af Vor Frues Haar og Klæder, et Stykke af de fem Brød, som Kristus lagde for de 5000 Mand, nogle Haar af St. Siegfreds Skæg og nogle Ben af St. Jørgen, et Rygben af St. Peder og noget Træ af Herrens Kors, nogle af St. Kjelds Tænder og Ben, Ben af Apostelen Matthæus, St. Knud, Konge, og St. Knud, Hertug, Aske af de thebanske Martyrer, noget af de uskyldige Børn, som Herodes lod dræbe, af Lazarus og hans Søster Martha, af Syververne, af de 11,000 Jomfruer og 10,000 Riddere, af St. Ansgar og af et Par Snese andre Helgener og Helgeninder samt noget af vor Frues Mælk m. m.

Som man ser et rigt Udvalg, der vel nok kunde afse lidt til andre Kirker uden at det derfor blev synderligt forringet.

Om St. Villads' Levned og Mirakler skal der om-

kring ved 1320 være skrevet en Bog paa Pergament, hvilken endnu fandtes i Viborg ca. Aar 1700; men den gik sandsynligvis ogsaa til Grunde ved Branden 1726.

Deler vi end ikke Fortidens Syn paa Helligkilder og paa saa meget andet, bør vi dog værne om de Rester, der hist og her findes som Minder om en tidligere Tids Kultus; det gælder saaledes ogsaa de tidligere Tiders Helgenbilleder; thi der er jo næppe længer nogen Fare for, at Dyrkelsen af dem skal genopstaa, og som bekendt var det Frygten herfor, der fik Reformatorerne og deres Hjælpere til at fare saa haardt frem mod alt, hvad der hidrørte fra katholsk Tid, det være sig Kirkeinventar, Kalkmalerier, Helligkilder og Skikke og adskiligt andet, og Stenen ved St. Villads Kilde i Vejby bør fremtidig kunne fortælle den Vejfarende, at her var en af Fortidens Sundhedsbrønde.

I indeværende Aar har Samfundet endvidere ladet rejse en lignende Sten ved St. Bodils Kilde, der nu har sit Løb i den nordre Vejgrøft lidt vest for Baalhøj (Toppen af Børglum Bakke) ved Børglum Kloster. Denne Kilde omtales ikke i de gamle Præsteindberetninger, men deri nævnes forøvrigt langt fra alle Helligkilder. Nogen Helgen af Navnet Bodil (Boel) kendes ikke, og her foreligger derfor antagelig en uheldig Fordanskning af Mandsnavnet Botolf (Budolf, Bødulf). St. Botolf, hvis Navnedag er 17. Juni, var en engelsk Helgen († 680), der havde stor Anseelse i Danmark og Danelagen, og til hvem bl. a. St. Budolfi Kirke i Aalborg var indviet. (Navnet kendes ogsaa fra Bodilsker paa Bornholm.) Denne Kirke kaldtes i ældre Tids Skrift og Tale almindeligvis St. Boels eller St. Bodils Kirke, og her har vi altsaa et Sidestykke til den ovenfor antagne Forvanskning af Navnet Botolf — Boel. Foruden disse 2 Mindestene vil der i indeværende Aar blive rejst en lignende ved en

Helligkilde i Understed Denne Kildes Navn kendes ikke længer, og hidtil er det ikke lykkedes at finde det i Arkivalier, men Kildens Brug erindres endnu af gamle Folk.

Saafrømt Samfundets Midler tillader det, vil Arbejdet med Rejsning af slige Mindesten blive fortsat i de kommende Aar, og den skulde nødig opgives, men Pengenes stadigt synkende Værdi har i det sidste Par Aar indvirket stærkt paa Samfundets Status, og efter den sidste betydelige Stigning paa Bogtryk, vil en Kontingentforhøjele til næste Aar være uundgaaelig. Som det vil ses af Referatet fra Generalforsamlingen 1919 nedenfor var en Kontingentforhøjelse fra 2 Kr. til 3 Kr. da paa Dagsordenen, men man vedtog i Modsætning til de fleste andre Amtssamfund at se Tiden an endnu et Aar i Haab om, at Trykningsomkostningerne, Papir osv. skulde blive billigere; i Stedet for Prisfald kom der en yderligere betydelig Stigning, og Samfundets Indtægter kan ikke længer dække Udgifterne. Skal Samfundet derfor fortsætte sin Virksomhed som hidtil, maa Generalforsamlingen 1920 vedtage en Kontingentforhøjelse; vi haaber, at Samfundet ikke skal miste altfor mange Medlemmer af den Grund, idet enhver jo ved, at 2 Kr. i 1919 ikke engang har samme Værdi som 1 Kr. i 1915, og Forhøjelsen vil selvfølgelig ikke blive opretholdt, hvis Pengenes Værdi atter stiger.

Onsdag den 21. Maj 1919 afholdt Samfundet sin aarlige Generalforsamling. Formanden, Borgmester Barfoed, aflagde Beretning

Medlemstallet var 1234 + 16 Subskribenter, altsaa en Stigning paa c. 100, endskønt der har været stor Afgang paa Grund af Død.

Aarbøgerne 1915—16 er helt udsolgte, og af 1917—18

(med Th. Larsens Bog „En Gennembrudstid“) er kun c. 150 Expl. tilbage. Bestyrelsen har paa Grund af disse smaa Restoplag besluttet at sætte Oplaget af Aar-bog 1919 (Begyndelsen til 3. Bd.) til 1800 Expl.

Til Aarbøgerne 1917-18 skal udsendes Person- og Stednavneregister samt Titelblad til II. Bind.

Sidste Aars Regnskab sluttede med et Overskud af 29,18 Kr.; dette er forøget til 234,02 Kr.; men dermed kan ikke løses nye Opgaver, og Bestyrelsen ønsker derfor en Forhandling om en Kontingentforhøjelse.

Samfundet har med Tak modtaget følgende Tilskud: Staten 200 Kr., Hjørring Amt 300 Kr., Vendsyssel Bank 50 Kr., Frederikshavns Sparekasse 20 Kr., Skagens Sparekasse 20 Kr.

Regnskabet (se dette) oplæstes af Kassereren og godkendtes.

Valg: Grd. Kr. Grøntved, Lærer P. M. Rørsig, Grd. Jens Iversen Jensen og Postmester C. Klitgaard afgik efter Tur af Bestyrelsen; de genvalgtes alle. Ved et følgende Bestyrelsesmøde konstituerede Bestyrelsen sig som hidtil.

Til Revisorer genvalgtes Assurancebest. J. P. Thomsen og valgtes Lærer Gertsen, Emb, i Stedet for Arbejdsmand Chr. Norgaard, der frabad sig Genvalg.

Spørgsmaalet om Kontingentforhøjelse fremkaldte en Debat, men udsattes til næste Generalforsamling.

Formanden sluttede Generalforsamlingen med en Tak for al god Støtte, der i Aarets Løb er ydet Samfundet og med gode Ønsker for Samfundets fortsatte Trivsel.

Da den hidtilværende Formand, Borgmester Barfoed, er forflyttet til Odense, har Bestyrelsen 21. Septbr. d. A. valgt Postmester C. Klitgaard til Formand.

Samfundet har i Aarets Løb anskaffet en Del ældre Vendsyssel-Litteratur, f. Eks. Bing: Lessøe (1802) og Pontoppidans Danske Atlas, Tom. 5. Desuden er

anskaffet et Expl. af Wiberg: Alm. Dansk Præstehistorie. Disse Bøger er fra „Folkebogsamlingen for Hjørring og Omegn“ til Udlaan for Samfundets Medlemmer. Opmærksomheden henledes ogsaa paa Folkebogsamlingens øvrige Samling af Vendsyssel-Litteratur, der nu tæller c. 60 Bind. — Aarbøgerne fra Landets andre historiske Samfund staar ligeledes til Udlaan i Bogsamlingen.

FORTEGNELSE
OVER
NYE MEDLEMMER.
1918—19.

- Aalund, N., Statsplantør, Blokhus.
 Ahlmark, Sognepræst, S. Harridslev.
 Als, Boghold., Manna.
 Andersen, N., Husej, Hundeleiv.
 — Rich., Konsul, Frederikshavn.
 Arildsen, Chr., Husej., Vennebjerg.
 Barnekow, Frk. Britta, Malerinde, Napstjert.
 Bastholm J., Lærer, Roust, Varde.
 Beck, Inspektør, Dronninglund.
 — Harald, Thise Ladegaard.
 Carlsen, Chr., Postbud, Skagen.
 Christensen, Mejeribest., Karup.
 — Tømrer, Ilbro.
 — Ant., Smedemest., Agersted.
 — C. A., Smed, Nibstrup.
 — Chr, Grd., Rodhus.
 — J. P., Fotograf, Vraa.
 — K., Mekaniker, Vraa.
 — Sofus, Terpet, Tversted.

- Dalgaard, C., Lærer, Thorshøj.
 Diget, Chr, Grd., Bunken.
 Dronninglund Folkebogsamling.
 Ejerstedgaard, Jens, Grd., Ejersted.
 Eskildsen, Cyklehdl., Dronninglund.
 Falcon, Stationsforst, Hjøring.
 Folkebogsamlingen, Sæby.
 — Hals.
 Frederiksen, P., Muremest, Hjøring.
 Gamst, A. N., Sadelmager, Hjøring.
 Gjøderum, Billedhugger, Hjøring.
 Grunnet, Niels, Morild.
 Grønbeck, Cigarhdl, Hjøring.
 Grøntved, Vilh., Mygdal.
 Hansen, Chr. H, Købmd, Hjøring.
 Jakobsen, Chr, Høker, Mygdal.
 — Niels, Sognefgd, Agersted.
 — Peder, Husej, S. Marken, Mygdal.
 Jensen, Lærer, Rubjerg.
 — Hans Chr., Elling.
 — Herluf, cand. theol., Vraa.
 — Jakob, Kontrolassistent., Smidstrup.
 — Jens, Ø. Dal, Vennebjerg.
 — — Installatør, Aagaard, Gravens St.
 — Jens Thomsen, Grd, Manna.
 — Karl, Møller, Mygdal.
 — Kristiane, Lærerinde, Hugdrup.
 — Peter, N. Harridslev.
 — P., Grd., Ingstrup.
 Jørgensen, And., Grd, Kærsig, Pandrup.
 — Ant., Boelsmd., Ø. Sigen, Hallund.
 — Ant., Propriet., Tidemansholm, Sæsing.
 — J. M., Telegrafbud, Frederikshavn.
 Knudsen, Hans, p. t. Tommerup St.

- Kraglund, W., Frøhdl., Hjøring.
 Kristensen, Alfr., p. t. Tommerup St.
 — K., Postbud, Vraa.
 — Kr. Jensen, Ingstrup.
 — -- — Husejer, Langeslund.
 Kristiansen, Kr., Øksenvad.
 Larsen, Chr., Eskjær Hede.
 — Jørgen, Etatsraad, Gaardbogaard.
 — Martin, Hulskov, Asdal.
 Lassen, Janus A., Partikulier, Tversted.
 Lauridsen, Johs., Kontorist, Hjøring.
 Lund, Lærer, Lyngsaa.
 Lunden, A. P., Brændkærgaard, Kolding.
 Løkken Sparekasse.
 Madsen, M., Tømrer, Vraa.
 — M. Chr., Møller, Uggerby.
 Melberg, P., Telegrafbud, Frederikshavn.
 Meldgaard, Trælasthdl., Sæby.
 Menholt, Niels Ebbesen, Grd., Bjergby.
 Michelsen, C. F., Lærer, Tornby.
 Morch, Jens, Murer, Uggerby.
 Nicolajsen, Jens, Husejer, Terpet, Tversted.
 Nielsen, Dyrlæge, Hørby.
 — Vicekonsul, Kiew.
 — A., Rejsesekretær, Hjøring,
 — Carl, Terpet, Tversted.
 — H., Manufakturhdl., Ø. Vraa.
 — Niels, Nygaard, N. Harritslev.
 — Ole, Husejer, Rorholt.
 — Severin, Landpost, Ingstrup.
 — Søren, Grd., Uggerby.
 Nørgaard, Jørgen, Partikulier, Tolstrup.
 Nørmark, Axel, Grd., Bjergby.
 Olsen, Tømrermest., Dronninglund.
 — K. H., Lærer, Asaa.

- Olesen, Thv., Friskolelærer, V. Hæsinge.
Overgaard, Frk. Johanne, Ø. Dal, Vennebjerg.
Pedersen, Jens, Murer, Skottrup.
— J. J., Fodermest., Gaardbogaard.
— Lars Chr., Grd., Røgild.
— Laurids, Sognefgd., Furreby.
— N. P., Lærer, Arentsminde.
— P. C., Smed, Uggerby.
— P. C., Skomager, Sæby.
Petersen, Carl, Grd., Kvissel.
Rasmussen, J. E., Boghold., Hjøring.
Ravnsgaard, A., Tandlæge, København.
Sjøstrup, L., Privatskolen, Agersted.
Skole, Lars, Grd., Røgild.
Statsbiblioteket, Aarhus.
Størup, Mejeriej., Ilbro.
Søndergaard, J, Postbud, Vraa.
Sørensen, M, Røde Hede, Kaas.
— N., Grd., Agersted.
— S. Christensen, Forp., Saltum Præstegaard.
Tellefsen, S. C. G., Astrup Brugsforening.
Thomsen, Fru Skibsmægler, Aalborg.
— Ths., Asdal.
— Grd., Gjølstrup
— Husejer, Arentsminde.
Torslev Sognebibliotek, Thorshøj.
Vad, Chr., Lærer, Hjøring.
Villadsen, Uddeler, Ilbro.
Vrængmose, Chr. H., Lendum.

Subskribenter:

- Frederiksen, Literat, Gistrup.
van Hauen, R., Fabrikant, København.
Wammen, J. P., Lærer, Gislum.

Regnskab over Indtægter og Udgifter i „Historisk Samfund for Hjøring Amt“
— i Aaret 1918. —

Overskud fra forrige Aar	Kr. 29,18
Tilskud f. Staten	Kr. 200,00
" - Sparek. i Skag.	" 20,00
" - Sparek. i Frhvn.	" 20,00
" - „Vends. Bank“	" 50,00
" - Hjøring Amt (ikke hævet).	" _____
	Kr. 290,00.
<i>Medlemsbidrag:</i>	
1224 Medlemmer à 2 Kr.	Kr. 2448,00
15 — à 1 „	" 15,00

	Kr. 2463,00
Solgte Aarbøger	" 430,90
Refunderet Porto	" 78,16
Renter	" 4,18

	<u>Balance Kr. 3295,42</u>

<i>Aarbogen 1918:</i>	
Trykning og Heftning	Kr. 1625
Forfatterhonorar	" 442

	Kr. 2067,00
<i>Ekspedition og Porto.</i>	" 221,98
<i>Samfundets Administration:</i>	
Porto, Bekendtgørelser, Tryksager, Telefon o. l.	Kr. 116,97
Honorarer	" 600,00

	Kr. 716,97
<i>Kontingent til Dansk hist. Fællesf.</i>	" 30,00
<i>Indkøb af Bøger til Bogsamlingen.</i>	" 9,45
<i>Mindesten ved St. Villads' Kilde.</i>	" 16,00

	Ialt Kr. 3061,40
	Overskud „ 234,02

	<u>Balance 3295,42</u>

Nærværende Regnskab med tilhørende Bilag, Kassebog m. v. er revideret og derved er intet fundet at erindre.
Hjøring, d. 12. Maj 1919.

J. P. Thomsen. Chr. Nørgaard.

VENDSYSSELSKE AARBØGER

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR HJØRING AMT
1920

HJØRING
I KOMMISSION HOS H. F. SIGETTY
EXPRES-TRYKKERIET (TH. JØRGENSEN)
1920

INDHOLDSFORTEGNELSE.

	Side
BORGMESTER SØREN BERING OG HANS SAMTID Ved C. Klitgaard	177
VENDSYSSELSKE VISITATSINDBERETNINGER 1738—64. Meddelt ved kgl. Fuldm. Christian Christensen . .	205
DET STORE FLYNDERFISKERI. Ved Forfatter Thomas Olesen	223
GAMLE STEDNAVNE I VENDSYSSEL. Ved S. C. Sortfeldt	260
»SMØRKRÆMMEREN« Ved Forfatter Jens Thise	275
KOLERAEN I FLADE-GÆRUM 1853. Ved Kredslæge Victor Holm	235
VENDSYSSELSKE VEJFORHOLD i Midten af det 18. Aar- hundrede. Ved C. Klitgaard	299
KIRKERNE I VENDSYSSEL o. 1735. Efter »Aalborg Stifts Beskrivelse i Nørre Jylland«. Forfattet af Mag. Albert Thura. Ved C. Klitgaard. Fortsat fra Aarbogen 1919	312
SMAASTYKKER	334
LITERATUR	341
MEDDELELSER FRA BESTYRELSE OG REDAKTION . .	343
FORTEGNELSE OVER NYE MEDLEMMER	348
REGNSKAB FOR AARET 1919	352

BORGMESTER SØREN BERING OG HANS SAMTID.

KULTURBILLEDER FRA DET GAMLE HJØRING
af C. KLITGAARD.

Medens Hjøring Købstad gennem det 17. Aarhundredes 1. Halvdel kun havde haft én Borgmester ad Gangen, idet den forkrøblede By vel heller ikke havde Brug for flere, skete der 28. November 1671 en Forandring i dette Forhold, idet Borgmester Mikkel Madsen Vendelbo¹⁾, som havde været Borgmester siden 1668, da fik en Medborgmester, formentlig fordi Mikkel — der tillige var Kongelig Majestæts Tolder i Hjøring, og som saadan havde hele Kyststrækningen fra Slette (Ø. Hanherred) til Tversted (Horns Herred) med den da betydelige Ind- og Udslibning, talrige Strandinger m. v., under sig, ligesom han ogsaa sammen med et Par andre Mænd var Konsumtionsforpagter i Hjøring — ikke kunde overkomme Borgmesteriet alene og navnlig ikke altid kunde være i Byen for at præsidere i Raadstueretten. Jeg formoder, at det var disse Omstændigheder, der bevirkede Udnævnelsen af endnu en Borgmester — selve

1) D. 1683. Gift først med Margrethe Bertelsdatter Kok. Anden Gang med Anna Pedersdatter Galskyt. Stamfader til den nulevende Familie Galschiøt.

Udnævnelser i Rigsarkivet indeholder intet derom, og der er ingen Indlæg dertil — og den nye Mand var Søren Simensen Bering af den kendte Slægt Bering (Bierring) fra Viborg. Vedrørende hans Personalialia kan jeg kun oplyse følgende, da han ikke omtales i Provst Vitus Berings Optegnelser om Slægten Bering: De Beringers Families og Paarørendes Slægt-Register (Købh. 1749), jvf. Kirkehist. Saml. 1887 og Historisk Tidsskrift 5, I. 1 f. Familien Bering eller Bjerring stammer fra Landsbyen Bjerring et Par Mil sydøst for Viborg. Som Slægtens første Mand nævnes en Jens Andersen eller Jens Madsen. Hans Søn Mads Jensen Bering blev Købmand i Viborg; han havde en Søn Simon Bering, der kom til Hobro, og som atter var Fader til den her omhandlede Borgmester Søren Simensen Bering. En anden af Jens Andersens (Madsens) Sønner var Peder Jensen Bering, der var Købmand og Raadmand i Viborg, hvor han døde 1591. Nævnte Raadmand havde 2 Sønner, nemlig Peder Pedersen Bering, Borgmester i Viborg 1631—38, hvis Søn Frands Bering var Borgmester i Viborg 1677—1680, død 1695, og Store Jens Bering, Raadmand i Viborg, der havde 12 Sønner af Navnet Peder samt i det mindste en Datter Lisbet (af 2. Ægteskab), med hvem vi stifter Bekendtskab i Slutningen af denne Artikel.

Da Bering, der iøvrigt skriver sit Navn Biering, var ugift, førte han ikke eget Hus i Hjoring i de første Maaneder, men lejede sig ind hos Borgmester Mikkels Broder, Raadmand Mikkel Allertsen Holst eller Podemester, der var Gæstgiver, og hans Logement her blev snart Samlingssted for Byens Honoratiores, naar Tørsten kom over dem, ligesom hans Ankomst til Byen synes at have indledet en ny om end ikke mere glørrig Æra i Hjoring Borgerskabs Historie. .

Byen var paa hin Tid ligesom saa at sige alle vore Købstæder i en svær Nedgangsperiode, hvad Næringslivet angik, og de store Ildebrande ved Aarhundredets Slutning gjorde det saa omtrent helt af med den; først ca. 100 Aar senere vaagnede den lig en anden Snehvide af sin Dvale og kunde atter regnes blandt de „levende“ Byers Tal.

Men det var altsaa Borgmester Bering og hans Samtid, vi skulde fortælle om.

Den 31. Juli 1672 noget sent paa Aftenen sad Bering, hans Vært Mikkel Allertsen, Købmændene Jens og Frederik Poulsen Holst samt Ole Pedersen Juel og populære paa Borgmesterens Kammer, og saa kom den ærlige og kunstrige Mand Christian Dolmer fra Aalborg, som var kommen til Hjøring for at staffere Kirkens Solskive, og som begravedes i Hjøring 1673¹⁾, uden for Døren med en Pibe, som han peb i, og derefter slog han paa Døren og sagde: „Mester, luk op!“ Bering gav saa sin Dreng (∴ Tjener) Ordre til at lukke op, og Dolmer kom ind i Stuen og blæste igen i Piben, hvortil Bering sagde, at han skulde lade saadant fare, thi hans Værtinde og hendes Datter (sov?), men han skulde sidde ned med de andre og tage til Takke med, hvad Huset bod. Saa „druk“ de tilsammen, og Bering rakte ham Kanden igen og sagde, at han skulde gøre Ret (∴ drikke ud), thi det var Majestætens Skaal. Derefter tog de hinanden i Haand, og Borgmesteren drillede Kunstneren, idet han sagde: „Det er, ligesom jeg tager en Hanefod i min Haand“; men saa tog Dolmer i Borgmesterens Paryk med sin venstre Haand, hvortil Bering sagde, om han var „kommen paa den Maner fra hans

1) Opholdt sig November 1673 i Jelstrup Præstegaard og underskrev sig Christianus Dolmarus (Hjøring Tingbog 11. Novbr. 1673).

Compagni, at han vilde gøre ham affront (Skam, Fornærmelse) og give mig en soffet (soufflet = Tilrettevisning)“, og Borgmesteren gav ham saa „en Ørefigen, saa han slog Hovedet ned mod Bænken bag Jens Poulsens „Røv“, hvorpaa Bering sprang tilside paa Gulvet, og Christian Dolmer søgte ud ad Døren uden at faa Hat og Handsker med sig. Senere forlangte Dolmer, at Borgmesteren skulde skikke ham Hat og Handsker, hvilket Bering ikke vilde, „da det var hans Respekt for nær“, Dolmer kunde selv komme efter dem, og det endte saa efter et halvt Aarstids Forløb med, at Dolmer gik derhen og gjorde Undskyldning, og saa fik han sine Sager¹).

Hvorledes Aftenen og Natten forløb, ved vi intet om, men den følgende Dags Eftermiddag (1. August), træffer vi atter en agtet Forsamling af Byens Honoratiories hos „den ærlig, agtbare og velfornemme“ Borgmester. Her er nemlig samlede Raadmændene Mikkell Allertsen, der jo var Berings Vært, Søren Mogensen, Peder Nielsen Bagi og Melkior Nielsen Kli, Byfoged Hans Johansen og hans Søn Just Hansen, samt Købmændene Ole Pedersen Juel og Aksel Olufsen, af hvilke Mikkell Allertsen og Ole Juel jo ogsaa havde været med den foregaaende Dag, og endelig var Christian Dolmer ogsaa tilstede til Trods for den ublide Behandling, han havde faaet Aftenen i Forvejen.

Medens de gode Mænd sad her og forlystede sig med en Kande Øl eller to, formodentlig af Mikkell Allertsens bekendte gode Slags — om hvilket man endog havde hørt Snak om, at dets Kraft og store Afsætning hidrørte fra, at der var Laarbenet af en i Vennebjerg Herreds Galge hængt Tyv i Øltønden²) — kom Raad-

¹) Hjøring Tingbog 14. Januar 1673.

²) Se Hjøring Tingbog 1. Marts 1653.

mand Laurids Nielsen Bechs¹⁾ Tjenestekarl Christoffer uanmeldt ind i Stuen for at tale med Dolmer, og da han var færdig hermed, henvendte Borgmesteren sig til Karlen og skældte ham ud, fordi han uden Tilladelse og uden at banke paa Døren var kommen ind til Selskabet. Karlen blev saa næsvis, og Borgmesteren gav ham nogle Prygl og smed ham ud. Men dermed var den Sag ikke endt, thi noget efter kom Laurids Bech derhen og gav Ondt af sig til Borgmester Bering for den Medfart, hans Karl havde faaet i sin Husbonds Ærinde; de kom i Skænderi, og da Bech gik, sagde han, at han ved anden Lejlighed skulde give Borgmesterens Tjener nogle Prygl til Gengæld — alt efter den kendte Recept: „Slaar Du min Jøde, saa slaar jeg Din Jøde“.

Vidnerne kunde dog ikke bagefter erindre, hvorledes det hele gik til, thi som Raadmand Melkior Kli og Axel Olufsen senere erklærede paa Tinget „jeg var drucken“ om Aftenen, og flere af de andre tilstedeværende faldt efterhaanden fra og kom hjem i Seng i noget medtaget Tilstand. Hen paa Aftenen — ved 11 Tiden — kom Raadmand Laurids Bech og nogle flere Folk, deriblandt Oluf Ottosen²⁾, Borger i Sæby, og Peder Nielsen, Niels Sørensens Søn i Sæby³⁾, gaaende hen ad Adelgade (nu Nørregade og da Byens eneste anselige Gade), og de

-
- 1) Søn af Præsten Niels Lauridsen Bech i Hjøring, Købmand i Hjøring indtil 1673, da han blev Forpagter paa Kjærsgaard i Tornby, senere Forpagter paa Aggersborggaard, Nordentoft i Thy og Slettegaard. Gift med Ida Rudbeksdatter Humble af Vrejlev Præstegaard.
- 2) Borger og Handelsmand i Sæby. † 28. Oktober 1675. G. 1. m. Maren Lauridsdatter Rhuus, 2. m. Kirsten Nielsdatter. (Se Vends. Folk og Ld. III, 49—51, 103; Sæby Købstad 21, 22, 40).
- 3) Niels Sørensen var Handelsmand og døde som Raadmand 26. August 1672; g. 1. m. Kirsten Steffensdatter, 2. m. Margrethe Lauridsdatter Tamstrup. Han er Stamfader til Slægten Wiren-

havde ogsaa holdt en glad Aften, thi de havde Spille­ mænd gaaende foran sig, og Borgmester Bering siger, at de „gik grassat“, hvilket jo var et Tegn paa høj Stemning. Da de kom noget hen i Gaden gav Bech Spille­ mændene Ordre til at holde inde med Spillet, me­ dens de gik forbi Borgmester Jørgen Muus' Enke, Tove Jespersdatters Hus, men da de kom udfor Raadmand Melkior Klis Hus, stemte de atter i. Saa sprang der en Streng paa den ene Spille­ mands Instrument, hvorfor han standsede for at knytte den sammen, men imidlertid fik han snart andet at fæste sin Opmærksomhed ved.

Da Laurids Bech og hans Selskab var naaet til Ole Juels Hus, der laa tæt ved Mikkell Allertsens, bankede de paa Oles Vindue og kaldte paa ham, og Ole, der nu var kommen hjem fra Berings Selskab og var gaaet i Seng, vaagnede ved Larmen. „Stat op Ole og drik en Gang med mig, jeg skal intet Ondt gøre Dig“, sagde Raadmand Bech, og saa „skikkede han et Glas Øl ind ad Vinduet, og Ole drak det, takkede og hilse­ de dem en god Aften“. (De maa altsaa have medført Øl paa deres natlige Togt). Selskabet havde vist ogsaa raabt paa Christian Dolmer, det mente et Vidne at have hørt, og muligt er det, at Laurids Bech har raabt udæskende til Borgmester Bering, da de var udenfor Mikkell Allert­ sens Hus, det siger i hvert Fald Bering, medens det be­ nægtes af andre Vidner. Givet er det, at Bering har hørt Støjen og er kommen i Krigshumør derved, thi han rejste sig i Stuen og vilde ud, og da hans Gæster gjorde Mine til at ville forhindre det, truede han med at stikke dem med sin Stikat (Kaarde), hvis de rørte sig af Plet­ ten, og saa sprang han ud af Døren og lige hen imod

feldt. (Se Vends. Folk og Land I 46, 50—52, 57, III 52, 53, 57). NB. Noterne i Vends. Folk og Land I 46 og III 52 passer ikke; 1 Søn afc skal være 1 Fader tilc.

Laurids Bech, hvem han gennemborede med sin Kaarde, saa den gik ud gennem Brystet „ovenfor hans højre Patte“ og ud af Ryggen ved Skulderbladet. Da Raadmand Bech greb for sig, fik han endvidere et slemt Saar i sin højre Haand, idet Borgmesteren trak Kaarden til sig, og han faldt derefter om paa Gaden. Bering tog saa fat i ham og slæbte ham ind paa sit Værelse, hvor han smed ham paa en Seng. Nogen større Opstandelse synes der dog ikke at være bleven blandt Berings Gæster i den Anledning, men Laurids Bechs Kammerater havde jo bemærket Oprinet ligesom ogsaa andre Nattesværmere og Folk, der fra Vinduerne af iagttog det natlige Gadeliv, og snart kom der Folk til Borgmesterens og fik Raadmanden baaret hjem paa en Løjbænk samt fik sendt Bud til Bartskær, Mester Hans Rutenberg, hvem det sammen med den senere tilkaldte Aalborgbartskær Jokum Blicher lykkedes at helbrede den dødeligt saarede Raadmand, men rigtignok mod det betydelige Honorar af 30 Rigsdaler.

Laurids Nielsen stævnedes nu Bering for Byretten for forsøgt Manddrab (Tingbogen 6. og 13. August o. fl.), men inden den kom til Behandling her, rejste Bering, der vel vedkendte sig Gerningen, men som mente at være sket stor Uret, til Thisted og flakkede vist i nogen Tid rundt i Jylland, thi der anføres, at han havde „ingen vis Bopæl“, og 18. Oktober 1672 var han i Viborg (Hjøring Tgb. fol. 133 b), hvor han lod en Del Borgere fra Hjøring indstævne for Landstinget som Vidner, forinden der var falden Dom ved Hjemtinget, og en saadan ses heller ikke senere afsagt der. Viborg Landstings Dombøger fra hin Tid haves ikke.

I Begyndelsen af Aaret 1673 træffer vi atter Bering i sit Embede som Borgmester i Hjøring, og 4. Februar havde han for Bytinget indstævnet de to forannævnte

Mænd fra Sæby for nogle „usømmelige Ord“, de havde sagt om ham hin mindeværdige Augustnat, da de i hans Fraværelse var kommen ind paa hans Kammer; han mente, at de savnede Kendskab til ham og derfor ikke kunde tillade sig at omtale ham paa den skete Maade, thi han havde aldrig været i deres Selskab og endnu mindre havde han haft Bud efter dem, da de kom paa hans Værelse. Ved Vidner blev det bevist, at da Bering havde stukket Laurs Raadmand, havde den ene Sæbymand sagt til Berings Vært, Mikkel Allertsen: „Hvad er det for Folk, I har i Logement?“ og den anden Sæbymand havde kaldt Bering for en „Skælm“, hvilket jo paa hin Tid var et ærerørigt Skældsord. For Sæbyfolkene mødte By-skriveren i Sæby, Niels Christen Skou, som fik Genpart af Tingsvidnet, men iøvrigt ses Sagen ikke at være forfulgt ved Hjøring Byting.

Paa Hjøring Byting havde Raadmand Søren Mogensen 3. September 1672 vidnet, at han, der den 1. August om Aftenen var i Selskab med Borgmester Bering, ikke havde hørt, at Laurids Bech havde sagt noget til Bering, men at denne overfaldt Bech paa Gaden og stak ham. Imidlertid var Søren Mogensen senere kommen i Trætte med Bering, om hvem han skulde have fortalt, at han havde laant 11 Daler af Konsumtionsskatten, og da Bering stævnedes ham for denne Sigtelse, trak Søren Mogensen i Land, og Bering fik ham til at erklære, at baade det, han havde sagt om de 11 Daler, og det, han havde vidnet om Overfaldet, var i Drukkenskab, og at han var bleven „besnullet“ (overlistet) af Laurids Bech. Og da han havde afgivet denne Erklæring skriftlig til Bering, blev han 18. Januar 1673 „venligen og vel forligt“ med ham, og Bering lovede ham, at Historien skulde være glemmt. Men nu kom Søren Mogensen galt af Sted med Laurids Bech, idet han saaledes fragik sit aflagte

Vidne og yderligere vilde paastaa, at Laurids Bech havde besnullet ham i Drukkenskab til at vidne til sin Fordel, og 25. Marts 1673 stævnedes Raadmand Bech denne sin „Kollegiebroder“ for Bytinget i Anledning af den til Bering udstedte Erklæring.

Søren Mogensen tænkte vel: „Kommer Tid, kommer Raad“, thi han begærede straks Sagen udsat i 3 Uger, og da den 29. April kom til Behandling ved Retten igen, fremlagde han et skriftligt Indlæg, i hvilket han vedstod sit Vidneudsagn af 3. September 1672 og udtalte, at han maaske af Uagtsomhed, og muligt Borgmester Bering uvidende, kan have indført nogle Ord i en Kopi af Erklæringen til Bering, uden at de stemte med Originalerklæringen.

Det løber øjensynligt ud i Vrøvl for ham; han er kommen i en farlig Klemme, som han maa se at redde sig ud af paa en eller anden underfundig Maade, thi han er utvivlsomt bange for at blive fældet som Meneder for falsk Vidneafgivelse i Retten. Han er nødt til at vedstaa sit den 3. September afgivne Vidneudsagn, og han gør det nu — baade skriftligt og mundtligt. Men om hvorledes han derefter klarede Sagen med Borgmester Bering tier Tingbogen.

1. Februar 1673 købte Søren Bering en Part af en Gaard i Svenstrup Sogn, Hornum Herred, af Raadmand Melkior Nielsen Kli i Hjøring, hvis Svigerfader, Raadmand Mads Christensen, 1669 havde faaet denne Gaardspart udlagt for Gæld fra Fru Sofie Sehested, sal. Ulrik Sandbergs, Opbudsbo. Bering skulde give 100 Rdl. for denne Gaardspart, og det var muligvis nok for meget, men Melkior havde forpligtet sig til at tage den igen, om Borgmesteren ikke kunde faa sine Penge ud af den igen, og dette gav Anledning til, at de i Sommeren 1673 kom paa Krigsstien mod hinanden.

Da Borgmesteren 1. Juli gik fra Raadhuset og kom igennem Melkiors Gaard, blev han overfuset af Raadmanden, der skældte ham ud for en Skælm, en Tyv og en sulten Hund, spyttede ad ham 5—6 Gange og sagde, at han skulde ej være Borgmester men være et Skarn, og tilsidst greb Melkior til sin Kniv og truede Bering paa Livet. Det passerede i flere Vidners Overværelse, og 8. Juli havde Borgmesteren Melkior Nielsen indstævnet for Bytinget til Vidners Paahør og om han havde noget dertil at svare. Vidnerne berettede temmelig enstemmende om Tildragelsen, saadan som den ovenfor er skildret, og ydermere fremlagde Borgmesteren en Erklæring, at Melkiors Hustru, Inger Madsdatter, samt Melkiors Tjenestekarl, Jens Laursen, ogsaa havde set, at det gik til, som Vidnerne havde skildret det.

Men nu fremkom i Retten Melkiors Hustru og vidnede, at hendes Mand aldeles ikke skældte Borgmesteren ud, men at det tvært imod var Borgmesteren, som skældte ham Hæder og Ære fra, og den Seddel, som hun tidligere havde underskrevet, havde Borgmesteren truet hende til at underskrive, ligesom han med Hug og Slag havde truet Karlen dertil.

Melkior selv erklærede i Retten, at han aldeles ikke havde brugt Skældord mod Borgmesteren, hvem han ikke vidste at sige noget paa.

Ja, hvad skal man nu tro? At Melkior har været beruset, og at hans Hustru ligesom tidligere Raadmand Søren Mogensen har ladet sig paavirke af begge Parter med Hensyn til Erklæringer. Men vi har et Vidne, der ikke kan forkastes, og det var en Pige, Lisbet Jensdatter, der havde set og hørt det hele. Fra hende fremlagdes i Retten 22. Juli et skriftligt Vidneudsagn, hvori hun berettede, at hun hørte Skældsordene og saa, at Melkior truede Borgmesteren med en Kniv, og den arme

Pige, der var frugtsommelig, og som samme Dag skulde rejse hjem til sin Moder og havde bestilt Vognen til at komme, blev herover saa forskrækket, at hun blev syg og nedkom for tidligt, saa hun, Gud bedre det, desværre endnu var lidende. Og Lisbet vidnede yderligere, at Melkiors Hustru frivilligt havde givet Borgmesteren sin Underskrift paa Sedlen, og hun havde sagt, at Melkior skøttede ikke om noget; andre Vidner havde ogsaa hørt, at Inger Madsdatter havde sagt, at hun vilde ikke „sværge sin Sjæl bort for sin Mands Skyld“, men denne fornuftige Beslutning synes Inger jo senere at have fraveget.

Om Aftenen, efter at Bering og Melkior Kli havde været sammen paa Tinget, sagde Bering til Borgmester Mikkell Madsen, om han vilde give Melkior Tilhold om at forholde sig noget skikkelig nu til Markedsdagene eller ogsaa stille Borgen for sig i Betragtning af de Trusler, han havde udslynget mod Bering. Borgmester Mikkell begærede saa af Melkior, at han vilde skaffe 2 Garanter for sig eller selv borge (∴ lade sig arrestere), men Melkior sagde: „Gud give, Djævelen vilde sætte Borgen!“ og saa gik han ud af Raadhuset sammen med nogle andre Personer, og Borgmester Bering gik noget bag efter. Da Bering kom til sine Trinsten (Trinstenene ved hans Bolig), greb Melkior efter ham med sin ene Haand, fik fat paa ham og rystede ham, saa hans Hat faldt af; Melkior holdt derimod den anden Haand i Lommen. Dette huede ikke Bering, og idet han greb en Kæp, som en af de nærmest staaende Mænd bar, sagde han til Melkior: „Har Du Kniv?“ og Melkior sprang saa over Vejen til Raadmand Johan Frederiksens Viltmanns Hus. Bering slog dog ikke, men baade Melkior og hans Hustru brugte „mange slemme Ord“ mod ham, og da Borgmester Mikkell Madsen hørte Spektaklet og ud af Vinduet saa, hvad der var paa Færde, lod han den vel-

agtede og velfornemme Raadmand Melkior Nielsen sætte i Raadhuset som Arrestant, og her sad Melkior endnu 14 Dage senere, da Bering (22. Juli) paa Tinget tilspurgte ham, om han vilde stille Borgen for sig eller give Forpligt fra sig, saa Bering kunde være i Fred for ham til Processens Udgang, i saa Fald kunde han straks blive løsladt af sin Arrest. Melkior svarede, at han intet Ondt havde gjort den ærlige Mand Søren Bering og heller ikke agtede at gøre det, og han vilde dernæst føre Vidner angaaende sin Paastand om, at han ved Arrestationen var bleven truet og slaet, saa Blodet randt, men Folkene, der anholdt ham, erklærede, at de nok havde set, at han var blodig, men hvorfra Blodet kom, vidste de ikke.

Nogle Dage senere (Tingbogen 29. Juli) betalte Melkior nogle Penge til Bering og overdrog en Obligation paa 50 Daler til ham, saa han har vist faaet Sagen jævnet ad den Vej. Men Gaarden i Svenstrup blev han 2. September 1673 dømt til at tage igen for de 100 Daler, hvis Bering kunde bevise, at han ikke havde kunnet faa 100 Daler for den.

Aldrig saa snart var Bering blevet færdig med sit Klammeri med Melkior Nielsen, for han kom i Spektakler med sin Medborgmester, Mikkell Madsen Vendelbo, angaaende Forpagtningen af Konsumtionen og Folkeskatten i Hjøring.

Mikkell Madsen og nogle flere af Byens fornemste Borgere havde nemlig forpagtet disse Afgifter for Aaret 1672 og havde optaget Borgmester Bering i Kompagniet, men der var sket stor Urigtighed med Regnskaerne, og da Afgiften ikke blev erlagt til Forfaldsdag, blev Byen belagt med militære Eksekverere, som skulde inddrive Restancen, og dette gav Anledning til, at hele Byens Borgerskab kom i indbyrdes Klammeri og, at

Borgmester Bering lod udtage Stævning mod Mikkel Vendelbo. Om Eftermiddagen 30. September efter at Tinget var holdt, sad Mikkel Borgmester i Byskriveren Thomas Andersens Hus sammen med Byfoged Jens Nielsen og Byskriveren og havde nogle Forretninger at afgøre. Saa gik Byskriveren ned til Borgmester Bering for efter dennes Begæring at skrive en Stævning til Borgmester Mikkel Vendelbo, og da den var skrevet, gik Bering op til Byfogden sammen med Byskriveren for at faa Stævningen forseglet, og som Ledsagere havde han endvidere begge de sædvanlige Stævningmænd, Jens Nielsen Holt og Jens Pedersen Rafn. Efter at Stævningen saa var forseglet, sagde Mikkel Madsen, som endnu sad i Stuen, til sin Kollega Bering: „Hvad heller I stævner mig her eller hjemme, det er mig lige godt“, hvad der jo kunde være naturligt nok, men „saa faldt der Borgmestrene nogle Ord imellem“, og de Ord har vel ikke været lutter Behageligheder. Imidlertid kom Bertel fra Rønneberg til Døren og vilde tale med Bering, som rejste sig og sagde: „Jeg faar gaa hjem med ham, men jeg kommer straks igen“, og noget efter kom han ogsaa igen og sagde ved sin Indtræden: „God Aften! Jeg drak med Eder en Gang tilforn, jeg vil lægge 3 Skilling ud til en Stob Øl“. Da Borgmester Mikkel lagde Mærke til, at Søren Bering var udrustet med Kaarde, hvilken man ikke bar ved det dagligdags Samvær, sagde han til sin Kollega, om han vilde rejse ud af Byen, siden han havde Kaarde paa, men dette Spørgsmaal irriterede Bering, der svarede: „Hvad kommer min Kaarde Dig ved?“ eller „Hvad haver Du med min Kaarde at bestille? Jeg bærer den som en ærlig Karl og brav Kavaller“. Han trak den ud og holdt den over Bordet lige mod Mikkel Madsen og sagde igen: „Du est en Hundsfot, hvad haver Du paa min Kaarde at pretendere?“ Saa

bandede Mikkell, at han ej spurgte ham ud af anden Grund end for at faa at vide, om han vilde rejse af By, og Byfogden bad Bering stikke Kaarden ind, da det ej var sammeligst at drage den i fredeligt Lag. „Saa stuk Bering den ind igien“, men Mikkell Borgmester, der jo fra tidligere Tid havde Respekt for Berings Kaarde, rejste sig og sagde: „Skal det saa gaa til, saa er det bedst at gaa hjem til Hustru og Børn“. Da Bering bad ham om at blive siddende og tilføjede, at han ikke skulde sige et ondt Ord til ham, sagde Mikkell: „Nej, jeg vil ønske jer alle en god Aften!“ og saa gik han ud „paa Døren“, og Bering fulgte efter, skont Byfogden bad ham om at blive inde.

Da de var kommen ud, spurgte Bering sin Kollega, om det var ham, der truede Folk paa Vej og Sti, hvortil Mikkell sagde nej, det havde han aldrig gjort. „Hvad har Du da med min Degen at bestille?“ sagde Bering, hvortil Mikkell atter svarede: „Ej videre, end at jeg mente, om Du vilde rejse ud af Byen“. Saa sagde Bering, der efterhaanden blev mer og mer ophidset: „Der-som Du rører Din store Kæp, Du staar med, saa skal Din Kirkegaard (∴ Grav) være gjort, og Du skal være et Dødsens Barn“ og dermed trinede han et Par Skridt tilbage — for at faa Plads til at bruge Kaarden, medens Mikkell nogle Gange bad om at faa Lov til at gaa hjem i Fred. Byskriveren havde imidlertid iagttaget Borgmestrene, og da han saa Sagens Udvikling, vendte han sig ind ad Døren til Byfogden og bad ham om at komme ud, saa de kunde faa de to Magistratsoverhoveder skille fra hinanden, og medens han var inde, hørte han, at Mikkell Madsen sagde til Bering: „Kan jeg ej være i Fred, skal jeg give Dig saa meget, Du kan have nok“, og da Byskriveren atter saa ud, saa han, at Mikkell holdt en Puffert (∴ Pistol) i den ene Haand, og Bering stod

med en dragen Kaarde. Bering raabte: „Skyd til; dersom Du skyder fejl, skal jeg ej stikke fejl“, hvortil Mikkel svarede: „Kom mig ej for nær!“ og gik baglænds et Stykke.

Pufferten kølede aabenbart Berings Mod noget; han sagde, at Pufferten var „Skælmsgevær“, og gik saa atter ind til Byskriveren, og lidt efter fik han sin Hest for Døren og red bort.

Om hele denne Tildragelse aflagde Byskriver Thomas Andersen Skagbo Vidne 14. Oktober, og saa skulde næste Vidne, Jens Pedersen Rafn, afhøres ved Bytinget efter Borgmester Mikkel Madsens Begæring; men nu blev der saadant Spektakel mellem begge Borgmestrene, at Byfogden „for Ulyds Skyld“ gik fra Retten og bad de 8 Tinghørere drages det til Minde.

Foruden de to her nævnte Vidner havde Mikkel Madsen endvidere indstævnet Stævningsmand Jens Nielsen Holt, Jens Villemesen og Senthus Christensen samt sin Tjenestepige Mette Jakobsdatter for at vidne om „den uhorlige Begegning, som Borgmester Bering havde ham medbegegnet“, men Vidneforslen kunde altsaa ikke fortsættes den Dag.

Den følgende Retsdag (21. August) forte Byfogden saa de 8 Stokkemænd som Vidner angaaende det, der var passeret, og som havde foranlediget ham til at hæve Tinget; samtidig var begge Borgmestrene indstævnet til Vidners Paahor.

Vidnerne erklærede, at begge Borgmestrene den foregaaende Tingdag stod paa Tinget, og „brugte mange usømmelige Ord, som vi dog ikke kan erindre“ mod hinanden; men det var Stokkemændene umuligt at fatte dem, „thi det var saa meget, at der ikke kunde være nogen Lyd (∴ Stilhed, Ro) uanset, at Byfogden ikke én Gang, men nogle Gange begærede, at han maatte

have Lyd, og vi — som de otte Mænd — kunde give Agt paa, hvad der passerede, at det i Tingbogen kunde indføres“. Og efter at Byskriveren havde aflagt sit Vidne angaaende Klammeriet mellem Borgmestrene, fremkom Jens Pedersen Rafn for at vidne; men da Byfogden havde forelagt ham Eden, og han skulde til at vidne, blev der saadan Allarm mellem Borgmestrene, „at hverken Byskriveren kunde fatte at skrive det, som han burde, eller Stokkemændene kunde ret mærke, hvad som blev talt, hvorfor Byfogden maatte nødes til at bryde Retten, da der ikke efter foregaaende Advarsler kunde skaffes Tinglyd“. Byfogden og Skriveren havde derefter rejst sig op og taget Stokkemændene til Vidner paa det skete.

Efter at Byfogden havde taget dette Tingsvidne, fortsatte Borgmester Mikkell Madsen saa sin d. 14. Oktober afbrudte Vidneførsel angaaende Sammenstødet mellem ham og Bering. De øvrige to Vidner sluttede sig til Byskriver Thomas Andersens Vidne, men tilføjede, at da Bering paa Gaden sprang et Par Favne tilbage fra Mikkell og trak sin Degen ud, trak Mikkell sig tilbage „over Dynd og Dreck¹⁾ til hans Knæ og raabte om sit Livs Frelse og bad Borgmester Søren Bering blive hannem fra Livet“ og bad om Fred. Mikkell kom saa over Gaden til Frederik Poulsens Hjørnehus, hvor der laa en hel Hob Smaasten, som han retirerede bag ved og kom saa hjem i sit Hus fulgt af Jens Nielsen Holt og Jens Pedersen Rafn.

Da Borgmester Bering red hjem fra Byskriverens, var han endnu ikke færdig med at være paa Krigsstien, thi 2 Mænd vidnede, at om Natten ved 11-Tiden kom han udenfor Borgmester Mikkells Vinduer med sin blottede Degen i Haanden, skældte og æskede ud og sagde:

¹⁾ Skarn.

„Kom ud Mikkell Hundsfot, Mikkell Borgmester, Du Skælm, Du Lurendrejjer og Du Lytter, det den onde Mand besætter Dig!“ — og saaledes blev han ved mere end én Stund, skønt ingen svarede ham et Ord. Om dette Vidneudsagn ønskede Bering oplyst, hvor Vidnerne opholdt sig paa den Tid, og hertil svarede de, at først laa de i deres Senge, men derefter stod de op og hørte og saa, hvad der forefaldt.

Mette Jakobsdatter vidnede ligeledes, at hun hørte det altsammen, og hun rejste sig af sin Seng og lukkede Sengedøren til for Borgmester Mikkell og hans Hustru, for at de ikke skulde høre noget.

Samme Dag, da Bering var kommet fra Tinget, udtog han Stævning mod Borgmester Mikkell til næste Tingdag (28. Oktober), men da Mikkell ikke mødte i Retten, blev Sagen opsat 6 Uger, hvilken Opsættelse senere gentoges, og da Tingbogen for 1674 mangler, kan Sagen ikke følges videre. Derimod havde Borgmester Mikkell til d. 4. November indstævnet Hjørings menige Borgerskab for at vidne om Borgmester Søren Berings Forhold her i Byen; men da Bering kom med den Udflugt, at han ikke var lovlige stævnet til Vidners Paahør, idet Stævningsmanden — Byens Tjener — ikke havde vidst, hvad han stævnedes for, blev ogsaa denne Vidneførsel opsat og ses ikke at være foretaget senere i Aaret 1673 (1674 mangler).

25. November havde Borgmester Bering indstævnet Vicerektor Mads Christensen Brovst fra Hjørring Latinskole, som var gift med Borgmester Jørgen Muus' Enke, Tove Jespersdatter, for uhøflige Ord og Gerninger i Borgmesterens Hus sidste Mortensaften. Mads Brovst henskød sig under gejstlig Jurisdiktion, men Bering førte Vidner om, at Mads Brovst kom med Bornene for at synge, og da Bering havde sagt til Ole Pedersen

Juel, der sad i Stuen, at hvis de kom, skulde han sige til dem, at Borgmesteren skulde sende dem Syngepengene den følgende Dag, sagde han det, og saa gik de igen bort.

Et Par Timers Tid senere sad Ole Juel og Borgmester Bering og „druk en Pibe Tobak sammen“, og saa kom Mads Brovst, der vel imidlertid andetsteds havde faaet mere Traktement, til Døren igen og slog stærkt paa den. Bering gik saa ned ad Kældertrappen og vilde ej lade sig til Syne, hvorpaa Pigen lukkede Døren op, og Mads Brovst og Skoledisciplene kom løbende ind og sang.

Ole Juel bad dem nogle Gange, vel 10, om at holde op med Sangen, thi Borgmesteren havde Sorg, formodentlig i Anledning af den nedennævnte Barnefødsel, men Mads Brovst sang endda „Faltera paa grasatvis“ og truede med en stor Kæp Disciplene til at synge. Imidlertid lod Borgmesteren dem skikke 3 Halvkander Øl, som de drak, og saa sagde Mads Brovst til Disciplene, at nu kunde de gaa, hvorhen de vilde.

Derefter kom Bering, og han og Vicerektoren kom i Skænderi; den sidstnævnte slog Knæp for Borgmesteres Næse og sagde, at han vilde disputere Majestædens Brev. Mads Bering gik saa ud „paa Døren“ og raabte „paa Hundsfot“; hvem han mente dermed, vidste Ole Juel dog ikke — men det kan man jo tænke sig til.

Laust Ibsen Spillemand, der Mortensaften blev løsladt af Raadhuskælderen, hvor han havde siddet for at afsonne en Lejermaalsbøde, havde ogsaa hørt, at Mads Brovst raabte Hundsfot paa Gaden, men hvem han mente dermed, vidste han heller ikke.

Heller ikke Slutningen paa denne Sag kendes, da den gejstlige Justitsprotokol ikke haves.

12. August 1673 købte Søren Bering en halv Gaard ved Strømmen i Hjøring af Anders Nielsen, hvilken han dog atter 16. Decbr. 1673 solgte til Jep Christensen i Hjøring, muligt fordi Hjøring Jord da var ved at blive ham for brændende.

Saa løb Aaret ud, og Julehelg kom, da intet Ting holdtes; men paa det eneste Blad, der er bevaret af Tingbogen for 1674, nemlig for 13. Januar, træffer vi atter Berings Navn og som sædvanlig i en kedelig Af-fære.

Paa Tinget, hvor Erik Christensen Bistrup sad i Dommers Sted, fremstod der „ærlig, agtbare, vis og forstandig Mand“ Jens Nielsen, Byfoged i Hjøring, som fremlagde en saalydende Varselsseddel: „Eftersom mig er kommen for Øren, at Lisbet Jensdatter Biering, som sig en rum Tid her i Hjøring haver opholdet, nu den 2. December sidst afvigte for Sognepræsten, hæderlig og vellærde Mand, Hr. Gert Nielsen Bech her ibidem, samt i andre hæderlig og godt Folks Overværelse haver gjort sin Bekendelse og udlagt for hendes rette Barnefader at være Borgmester Søren Biering her i Hjøring til det Barn, hun nu for nogen Tid siden haver født her i Byen. Hvorfor jeg paa Kongl. Majestæts Vegne foraarsager at lade indkalde til Hjøring Byting — — Lisbet Jensdatter Biering foromrørte hendes Sigtelse skriftlig eller mundtlig at vedstaa, og det at paahøre citeres vis og velfornemme Mand, Borgmester Søren Biering, om han dertil noget haver at svare — — 1)“. Ligeledes indstævnedes Sognepræsten Hr. Gert og Hr. Frands Andersen, adjungeret Kapellan, samt Brødrene Jens Poulsen Holst og Frederik Poulsen Holst, som havde paa-hørt Lisbets Bekendelse.

1) Navnlig af Hensyn til Lejermaalsbøderne, som Byfogden indkasserede paa Kongens Vegne.

Endvidere kundgjorde Byfogden, at den 2. December foregaaende Aar kom velvise og velfornemme Frands Biering, Raadmand i Viborg, til Sognepræsten Hr. Gert Bech og bad ham om paa Embedsvegne at paahøre Margrethe Olufsdatter, salig Jens Berings Efterleverske i Viborg, hendes Klagemaal, hvorpaa nævnte Enke fremkom og „med Væmodighed beklagede“, at hendes Datter Lisbet var blevet besøvet af Borgmester Søren Bering i Hjøring under Ægteskabsløfte, og for at fornøje den bedrøvede Kvinde, lod Præsten Lisbet kalde til sig i Raadmand Frans Berings, Kapellanens og Brødrene Holsts Overværelse, hvor hun da bekendte, at Borgmester Bering var hendes eneste og rette Barnefader.

Paa Tinget mødte Lisbet ogsaa, men da hun blev tilspurgt, om hun vilde vedstaa sin aflagte Bekendelse, svarede hun — formentlig instrueret af Borgmester B. — at hun ikke her vilde sige, hvem der var hendes Barnefader, men naar hun kom til Viborg, skulde hun gerne sige det til Præsten der og hvem det ellers vedkom. Hun vilde altsaa give det Udseende af, at Barnet var avlet i Viborg; thi Lejemaalsbøden erlagdes, hvor Barnet var undfanget. Forøvrigt oplyste hun, at Borgmesteren og hun var Næstsøskendebørn.

Hun mente, at Hr. Gert Bech heller ikke var berettiget til at tage Vidne efter hendes Mund, d. v. s. efter hendes for ham og de andre afgivne Bekendelse.

Det oplystes imidlertid, at hun havde opholdt sig i Hjøring i $\frac{3}{4}$ Aar, hvorfor Byfogden mente, at hun ogsaa var pligtig til at aflægge sin Bekendelse her.

Saa fremkom Borgmester Søren Bering og gjorde af formelle Grunde Indsigelse mod Vidneforslen, og da Lisbet ikke her paa Tinget udlagde ham som Barnefader, havde han heller ikke noget at svare dertil.

Den fungerende Dommer kom imidlertid til det Re-

sultat, at da Lisbet én Gang havde erklæret for Præsten m. fl., at Bering var hendes Barnefader, og da hun ikke her ved Tinget havde villet benægte det, maatte Beskyldningen staa ved Magt, og hun og Borgmesteren blev saa dømt til at udrede deres Lejermaalsbøder.

Hvad Slægtskabet mellem dem angik, henvistes denne Sag til Landstingets Kendelse.

Vi kan nu ikke følge Berings Skæbne længere gennem Tingbøgerne, da de mangler i en længere Aarrække, men lidt ved vi dog om ham og hans senere Bedrifter her i Byen.

Den 3. Marts 1674 sendte Stiftamtmand Enevold Parsberg nemlig en saalydende Skrivelse til Kongen¹⁾:

„Stormægtigste allernaadigste Arvekonge og Herre!

For hans kgl. Majestæt foraarsages jeg allerunderdanigst at andrage og tilkendegive, hvorledes en Borgmester udi Hjøring, nemlig Søffren Biering, som sig meget utilbørlig og uskikkelig udi sin Bestilling forholder samt ligger udi et skammeligt letfærdigt Levned med sit eget Nærøskendebarn og med hende avlet Børn, hvilke hans utilbørlige Forhold jeg herefter postvis Hans kgl. Majestæt allerunderdanigst vil referere og bestaar en Del udi efterskrevne Poster, nemlig:

1. Bevises med et Tingsvidne af Dato 21. Oktober 1673, at han haver søgt den anden Borgmester Mikkel Madsen paa sit Liv med en blottet Degen, truet og undsagt ham paa Livet og udkældet hannem for en Skælm og med mange flere Ubekvemsord beegnet ham.
2. Iligemaade bevises med fire Mænds Attest, at forskrevne Søfren Biering haver rendt paa sin Hest frem og tilbage udenfor Borgmester Mikkel Mad-

²⁾ Indlæg til »Jydske aabne Breve« 9. April 1674, Nr. 34.

- sens Dør og hannem udskældet for en Skælm og en Lurendrejer.
3. Bevises med otte Mænds Attest, at forskrevne Søfren Biering haver forhindret og ophævet Retten, saa at Mikkell Madsen ej kunde føre sine Vidner imod ham for hans Trusel, Alarm og anden usømmelig Forhold, som han havde for Retten, den dermed at forvilde.
 4. Bevises med 30 Mands Attest, at forskrevne Søfren Biering sig saa meget uskikkelig forholder med Drikken, Renden, Skyden og Turnering Nætter og Dage, saa de paa Gader eller i deres Huse ej kan vide sig Livs Frelse for hannem, og truer dennem til at underskrive alt det, han kan paafinde, med anden mere usømmelig Forhold.
 5. Bevises med samme Attest, at han haver truet og tvunget Kirkeværgerne med Hug og Slag, at de maatte levere hannem 58 Slettedaler af Kirkens Penge.
 6. Haver han bemægtiget sig Byens Regnskaber og oppebaaret alle Byens Penger af Bosteder og Sagefald¹⁾, som der i Byen falde kunde, og ingen Rigtighed derfor gjort haver.
 7. Bevises med trende Mænds Attest, at han haver slaget Borgermester Mikkell Madsen paa Raadstuen, der paa tegnet tvende Synsmænds Vidne, som hannem samme Dag haver besigtiget, og hannem befunden blaa og blodig og et aabent Saaremaal paa hans Halsben og et andet paa hans Albue.
 8. Bevises med tvende Mænds Attest, hvorledes han uden nogen Aarsag haver overfaldet en Raadmand der udi Byen og hannem med sin Degen gennemstukket, saa han næppeligen beholdt Livet.

1) Boder.

9. Haver hans Ærværdighed Bispen mig tilskreven af Dato 27. December 1673 som iblandt andet formelder om forskrevne Borgmester Søren Bierings uskikkelige Levned og Forhold med saadanne Ord: „Ellers er der en Borgmester udi Hjøring, som haver besøvet sit Næstsøskendebarn og ellers er en Mand af et slet Rygte, med hvilken efter kongelige Bogstaver vilde procederes, med mindre Hans Majestæt underledes derover vilde dispensere; men det er meget forargeligt, at en Øvrighedsmand, som burde at holde mest over Loven, skal være den vitterligt Lovsens Overtrædere, desforuden lever han ilde og ryggesløs.“

Efter saadan Borgmesterens uskikkelige Levned og utilbørlige Forhold jeg underdanigst beder og formoder, at Hans Kgl. Majestæt vilde allernaadigst lade sig behage hannem at afskaffe og en anden i hans Sted igen forordne, at den fattige, ringe By ej formedelst hans utilbørlige Forhold ganske skal ruineres og de bedste Byens Indvaanere derved foraarsages at flytte fra Byen. Herpaa jeg underdanigst Hans kgl. Majestæts allernaadigste Resolution vil forvarte, forblivende — — etc.“

Af denne Indstilling om Berings Afskedigelse ser vi altsaa, at han yderligere drev det til at overfalde sin Medborgmester paa selve Raadhuset, samt at han begik Underslæb med Kirkens og Byens Penge.

Den sidste Omstændighed synes at have sat Prikken over „i“et, thi allerede 20. Marts, altsaa 17 Dage efter, at den første Skrivelse var indgivet, indsendte Stiftamtmanden, der baade d. 3. og d. 20. Marts opholdt sig i København, en ny Skrivelse¹⁾, hvori det hedder:

— — — „det tilkendegives, hvorledes at den ene

1) ad. »Jydske aabne Breve« 9. April 1774, Nr. 34.

Borgmester i Eders kongelige Majestæts By Hjøring ved Navn Sofren Simensen sig meget uskikkeligen og utilbørligen — — — haver forholdet, da haver jeg for saadan hans umanerlige Forholds Skyld været højlig forarsaget hannem fra Borgmester-Bestillingen at suspendere og saa længe at arrestere, indtil at han haver gjort Rigtighed, for hvis (∴: hvad) Penge, som han baade af Byens og Kirkens i værende Tid haver oppebaaret, — — — derfor begærendes, at en Raadmand der af Byen ved Navn Henrik Josefsen maatte med samme Borgmesters Bestilling af Eders kgl. Majestæt igen benaades, eftersom han er en vederhæftig og god Skatteborger og som altid haver søgt Byens Bedste i alle Maader — — —“.

Under 9. April 1674 erholdt Henrik Josefsen saa kongelig Udnævnelse som Berings Efterfølger i Andenborgmesterembedet, og Berings Virksomhed i Hjøring var afsluttet.

Paa ham kan da de kendte Ord overføres: Kort var Vølsungernes Saga!

— — — — —

I Tilknytning til ovenstaaende „Kulturbillede“ fra Hjøring kan føjes et andet fra en lidt senere Tid, og som man med en klassisk Benævnelse kan kalde „Interpocula“ (∴: ved Bægrene); det findes berettet i Hjøring Tingbog 12. og 19. November 1709.

Fredag Aften 25. Oktober 1709 var hos Købmand Jens Christensen Karleby i Hjøring forsamlet nogle gode Venner for at „divertere“ sig med et Par Glas Øl, nemlig foruden Værten, der efter Tidens Skik holdt Udskænkning, endvidere „Spøgelsepræsten“ Hr. Poul Friis, Præst i Rubjerg-Maarup, Studiosus Søren Madsen Nykøbing, Degn til St. Hans og St. Olai i Hjøring, Niels

Poulsen Kjærulf, kgl. Majtts. Tolder i Hjøring, og Johan Poul Hafner, „Balberer“ og Bartskeer i Hjøring, og efter nogen Tids behageligt Samvær faldt de gode Mænd i nogen lystig Discours, som endte med vildt Slagsmaal og deraf følgende vidtloftig Proces.

Johan Balberer forklarer, at da han kom ind i Stuen diverterede Selskabet sig med en Pot Mjød, som Monsr. Søren Madsen tabte 8 Skilling til. Søren Madsen drak kun én Gang deraf, hvorpaa han gik hjem til sit Logement og lagde sin Stok og Muffe fra sig, men kom derefter igen, tog Kruset og sagde: „Jeg har lagt 8 Skill. til dette, hvorfor jeg vil drikke en Gang“. Saa satte han sig ved Jens Christensen, idet han sagde til ham: „Sid bedre op Din Bissekræmer og lad mig sidde hos Dig.“ Degnens spøgende Tiltale huede imidlertid ikke Monsr. Jens, der svarede: „Jeg er ingen Bissekræmer, en Skælm skal sige mig det paa“. Niels Kjærulf søgte saa at berolige ham og sagde: „Monsr. Jens Christensen, det er kun Galskab, Degnen han siger“, og Hr. Povl Friis sagde: „Ikke saa, Søren Madsen?“ Naturligvis var det sagt i Kaadhed, og Degnen sagde saa videre: „Herre Gud, der var en Mand sønden Aalborg, som havde ejet 13 Herregaarde, og han var i Begyndelsen Bissekræmer“¹⁾. Men Jens Christensen var ikke tilfreds hermed: „Det er kun én Mand, og Skælm skal sige mig paa, at jeg har været Bissekræmmer“. „End Kusk i Kjøbenhavn?“ fortsatte nu Degnen. „Det skal I ikke bevise mig over“, gensvarede Jens Christensen, og Hr. Poul greb en firkantet Jernildpande og kom med følgende, lidet præstelige Udraab: „Djæveln besætte mig, om denne ikke skal gaa udi Din Pande, hvis Du taler et Ord mere om denne Materie“, hvorpaa Søren Madsen

1) Hermed sigtes utvivlsomt til Christen Linde til Volstrup, f. 1626, d. 1706, tidl. Købmand i Holstebro, adlet 1704.

satte sig ned ved Tolderen, idet han gensvarede til Hr. Poul: „Slug Du en Lort!“ Tolderen bad saa Præsten om at laane Ildpanden for dermed at hente en Glød til sin Pibe, men Hr. Poul sagde: „Nej, taler Soren Madsen et Ord mere, skal den gaa i hans Pande“, og han slog saa Asken af den under Bordet og satte Panden paa Bordet, idet han sagde: „Der ligger hun (∴ Asken); ser Du, der staar hun (Pandens)?“ Og saa kom han Ild paa den og satte sig ned paa Bænken. Jens Christensen rejste sig nu op og bad de tilstedeværende om at drages til Minde, at Degnen havde skældt ham for en Rækker, for en Kusk og for en (ulæseligt). Saa sagde Hr. Poul noget, og (her er nogle Linjer i Tingbogen hensmuldrede af Fugt), saa slog Hr. Poul Soren Madsen et Krus Øl i Hovedet, saa Kruset gik i mange Stykker, og Øl og Blod løb ned af hans Hals, og derefter greb Jens Christensen i ham, og de tumlede ud paa Gulvet med hinanden. Saa kom Jens Christensens to Karle, og de trak den arme Degn bort i Haaret.

Medens dette foregik, forhindrede Johan Balber, at Hr. Poul tog yderligere Del i Slagsmaalet, og omsider fik Tolderen, Jens Christensens Hustru og deres to Piger de stridende fra hinanden. Saa gav de sig til at lede efter deres Parykker, som de havde tabt i Slaget, men da Degnen gav Ondt af sig baade til Hr. Poul og Jens Christensen for den ilde Medfart, de havde givet ham, faldt Jens Christensen og hans Karle an imod ham igen, rev Parykken og Haaret af ham, sparkede ham og smed ham tilsidst ud af Huset.

Tolderen Niels Kjærulfs Vidneudsagn oplyser, at Jens Christensen og Degnen først havde haft lidt Skænderi om nogle Penge, 20 Sldr., som Degnen skyldte Kobmanden; da Degnen kom igen efter at have været hjemme en halv Times Tid, spurgte han, om Bissekræmmeren

nu var kommen for Bordenden, og da Jens Christensen sagde, at han aldrig havde været Bissekræmmer, kaldte Degnen ham for en Lundstiksmører¹⁾ og en Kusk. „Saa-dant skal man have for sin gode Villighed og for sine rede Penge“, sagde saa Jens Christensen, hvortil Degnen bemærkede, at Rækkeren i Kjøbenhavn ogsaa havde Penge.

Efter at Degnen var kommen hjem, maatte han under Bartskeerbehandling for sine Blessurer. Helbredelsen af 2 store Saar i Hovedet kostede 8 Rdlr., et tredje Saar gik med i samme Køb.

Soren Madsen antog Tyge Ursin fra Aalborg som sin Sagfører, og Jens Christensen antog Erik Eriksen Bistrup i Hjøring til at fore Sagen for sig; men i Hjøring Tingbog findes kun Vidneforslen, saa Sagen er maaske kommet for den gejstlige Ret i Vennebjerg Herred, under hvilken Poul Friis henskød sig.

Om Hr. Poul Friis er der meddelt adskilligt i „Vendssyselske Aarbøger“ 1915 og 1916; vi kan endnu tilføje, at han 3. Oktober 1719 stod indstævnet for en Gæsteret i Hjøring af Kæmneren paa Byens Vegne for Klammeri og usømmeligt Forhold, som han den foregaaende Nat havde øvet i Byen i Gæstgiver Anders Eriksens Hus, „ja dagligt uordentlig Forhold med Spil og Klammeri — — —, som en Præstemand ikke anstaar“. Hverken Præsten eller de indstævnede Vidner, der var af Byens fornemme Borgere, gav Møde i Retten, og Sagen blev derefter gentagne Gange opsat. Endelig 31. Oktober gav Værten Anders Eriksen og Ulrik Evertsen Røring i Bistrup Møde som Vidner, og de oplyste, at Hr. Poul havde spillet Kort med Sr. Chr. Lund, men da de blev uenige om Spillet, lod Hr. Poul sin

¹⁾ Lundstikken var den Pind, der holdt Vognhjulet paa Aksen.

Vogn spænde for og kørte saa hjem, og Vidnerne havde ikke set, at der skete noget usømmeligt; — Sagen er utvilsomt neddyset.

Hvad Degnen Søren Madsen Nykjøbing angaaar, da var han meget forfalden til Spil og Drik; han mishandlede jævnligt sin Hustru med Hug og Spark og var i det hele en ret uværdig Person, som Hustruen, Kirsten Nielsdatter Børglum, omsider maatte forlade, og han blev da ogsaa 1733 dømt til at have sit Embede forbrudt, hvor efter han blev Bedemand i Byen og døde som saadan samme Aar.

VENDSYSSELSKE VISITATSINDBERETNINGER 1738—64.

Meddelt ved CHRISTIAN CHRISTENSEN.

(Fortsat fra Side 21).

BØRGLUM HERRED.

SÆBY.

(¹³/₇ 1738, ¹⁹/₇ 41, ¹¹/₃ 44, ¹⁹/₆ 47, ²¹/₆ 51, ²⁵/₅ 56,
⁵/₃ 59, ²⁰/₉ 64).

Sognepræsten Mag. Niels Rothenborg (1717—55) var tillige Provst i Herredet, prædikede opbyggeligt og var duelig baade som Præst og Provst. Allerede 1747 var han noget svagelig og havde 1751 været meget syg, hvorfor han, der da tillige var til Aars, havde antaget „en opbyggelig Medtjener“, Hr. Jens Tollisen Meldall. Ved Visitatsen 1738 var han bortrejst til København i Anledning af en Proces, han var indviklet i. Hans Efterfølger, Hr. Peder Pedstrup (1755—67), prædikede meget grundigt og opbyggeligt og var i sit Liv ustraffelig. Af residerende Kapellaner nævnes Hr. Christen Svale (1731—58), en „velmenende“ og „ret-sindig“ Mand og „en enfoldig god Lærere“, der ogsaa i sin Alderdom prædikede opbyggeligt, ligesom hans Livsførelse var rosværdig¹⁾, og Hr. Jens Christian Lassen (1758—67), der ligeledes fik et godt Skudsmaal.

1) Han holdt ingen Tjenestefolk og havde (1743) ikke 50 Kr. i aarlig Indkomst saa lidt som nogen Formue.

Ved Visitatsen 1747 prædikede Provstens Kateket, Peder Wibe, „hel vel“, og 1751 holdt „en christelig studiosus theologiae“, Jørgen Hosum, en opbyggelig Prædiken; han var „et dueligt Subjectum til Læreembedet“ og havde i Sæby prædikatet og katekiseret til Opbyggelse for Provsten.

Som Kordegn nævnes 1744 og 56—64 Melchior Andrup, men 1747 og 51 Thomas Andrup. Begge omtales rosende¹⁾, og om Melchior siges det 1764, at han havde „et melancholisk Sindelav“ og plagedes jævnlig af „Hypocondria“.

Af Skoleholdere nævnes 1738—47 Hans Kaas²⁾, der omtales særdeles rosende og endog (1741) kaldes „den opbyggeligste Skoleholdere i Stiftet“, og Hans Lemmike, der ligeledes havde et meget godt Skudsmaal for sit „flittige Skolehold og opbyggelige Levned“.

Ungdommen var 1738 „meget slet og vankundig“, men gjorde 1741 „Rede for sig til Fornojelse“ og var siden vel undervist. Der fandtes i Menigheden „lydige Guds Børn, men og mange som ikke adlyde Ordet“ (1744); der var „Guds Born og Verdens Børn iblandt hverandre

1) Det er muligt, at der her kan dreje sig om samme Person, og at der foreligger en Fejlskrift, hvorved følgende skal bemærkes: Magister Thomas Andrup var Rektor i Sæby lærde Skole 1716—39 og senere Sognepræst til Hjortlund-Kalslund, hvor han døde 1741; hans Enke Kirstine Melchiorsdatter Hjarde-maal flyttede derefter tilbage til Sæby, hvor hun sammen med 2 af sine Børn boede 1743 »ganske fattig«. En Søn af dette Ægtepar var den nævnte Melchior Christian Andrup, født i Sæby 2. Maj 1725, Student 1740, 5. Juli 1743 Kordegn og Skoleholder i Sæby, hvor han døde 1766, begravet 31. Januar. Den Thomas A., der nævnes som Kordegn, var en 3die Broder.

2) Om ham siges det i Skatteindb. 1743, at han var fattig og ernærede sig alene af sin lille Indkomst ved Skoleholderiet, hvilken omtrent aarlig kunde blive 30 Rdl.

(1756). Nogle af Forældrene i Byen havde forsømt at holde deres Børn til Skole, hvilket Forhold Byfoged Simon Meyer lovede at „skaffe i Rigtighed“ (1747). Blandt Menighedens sorte Faar var (1751) en Saddelmagers Datter, Catharina Elisabeth Lauridsdatter, der havde tjent i nævnte Byfogeds Hus, og som udlagde „en falsk Barnefader“ til det Barn, hun var besvangret med; — „deslige Exempler findes flere af i Stiftet“ tilføjer Biskoppen, og 1759 hedder det: „De værste iblandt dem (∴ de uskikkelige) ere Peder Mejer og Catharine Lisbeth Larsdatter. Hun er tvende Gange besvangret af ham“.

VOLSTRUP OG HØRBY.

(¹⁶/₇ 1738, ⁴/₁₀ 41, ⁹/₃ 44, ²¹/₆ 47, ¹/₇ 51, ⁷/₆ 56,
²⁸/₇ 61, ⁴/₁₀ 64).

Sognepræsten Hr. Christian Rafn (1714—57) var allerede 1738 „en skrøbelig Mand og noget tunghørendes“ (tunghør), men han var flittig til at undervise sin Menighed og prædikede „evangelisk“ og „bevægeligt“. 1756 havde han som personel Kapellan sin Søn Hr. Casper Conrad Rafn, der gik i Faderens Fodspor og efter hans Død overtog Embedet¹⁾ (1758—1810).

Degnen Søren Joensen²⁾ var 1744 over 80 Aar. Hans Levned var ustraffeligt, men Skolen blev betjent af en Stedfortræder, der ligesom de andre Skoleholdere havde et godt Vidnesbyrd. Mikkel Holst var 1747 lige kommen til Embedet, og Biskoppen ventede sig Flid af ham, hvilket Haab da heller ikke skuffedes, eftersom

1) Betalte 1743 af Formue 12 Rd. og af Indtægter 6 Rd. samt holdt 3 Dreng og 2 Piger. Han kaldes i Mandtallet ikke Rafn men Raun.

2) Han var »fast uformuende«, men holdt dog foruden Substituten baade en Pige og en Dreng.

han stadig nævnes som en god Degn og Skoleholder, der levede gudfrygtigt. 1747 nævnes Anders Hansen i Hørby som en god Lærer for Skoleborn; til Omgangsskolemester var der da ikke nogen fast, men til hver Mikkelsdag blev en ny antaget med Præstens Tilsyn. 1751 nævnes Peder Jørgensen i Ørtoft (ligeledes 1756) og Anders Skolemester i Hørby, begge rosende; sidstnævnte var maaske identisk med den Anders Nielsen, der 1756—64 nævnes som Skoleholder sammesteds; denne var 1761 85 Aar gammel og laa syg, han havde været en kristelig og duelig Skoleholder i Hørby Skole, men skulde nu have adjungeret Christen Thomsen, som ogsaa havde et godt Vidnesbyrd for Skolehold, nemlig hos Krigsraad Gleeurup paa Rødslet, hvis Søn han havde informeret. Mærkeligt nok nævnes Anders Nielsen endnu 1764 som Skoleholder i Hørby Skole, og uden anden Bemærkning end den almindelige — som ogsaa gjaldt hans Kolleger — at han fortjente godt Skudsmaal for Embede og Levned. Som Skoleholder i Badskjær Skole nævnes 1756 og 64 Anders Lorentsen, og som Skoleholder i Ørtoft 1761—64 Anders Hansen, der begge blev vel omtalt¹⁾.

Ungdommen var fra først til sidst godt hjemme i deres Børnelærdom, og i Hr. Chr. Rafn's Tid endogsaa „meget dejligt undervist“. Præsten gav 1744 Menigheden følgende Vidnesbyrd: „De gaar flittig til Kirke og saa vidt som mand kand haabe og slutte, ere der de, som ere ret fornøjelige i deres Forhold og Gudsfrygt,

1) 1742 var der for Volstrup Sogn en Skole ved Volstrup Kirke for Tamholt, Øksenhede, Langtved, Skjølstrup, L. Stenshede, Volstrup og Skovsgaard samt en Degneskole for det øvrige Sogn. I Hørby Sogn var der en Skole, hvor Størstedelen af Ungdommen blev undervist. Resten blev undervist af en Omgangsskoleholder.

at det kiendes, at der er et aandeligt Liv hos dem, men mange have fordervede Sind og ere udelige til Troen“. 1756 haabede Præsten om en Del af Menigheden, at de vare paa den sande Omvendelses Vej, og der var ingen aabenbare Forargelser undtagen Helligdagsarbejde, som endda ikke var saa „ondt“, som det havde været. 1761 var der ikke noget at udsætte, og 1764 lød Vidnesbyrdet ganske som 1756.

UNDERSTED OG KARUP.

($17/7$ 1738, $28/8$ 41, $10/3$ 44, $5/9$ 48, $30/6$ 51, $26/5$ 56,
 $20/7$ 61, $1/10$ 64).

Af Sognepræsterne var Hr. Frands Wogelius (1737—1748) „flittig og opbyggelig“ og opfyldte det Haab, som Biskoppen allerede ved sin første Visitats nærede til ham¹⁾. Hr. Laurids Krag (1749—57) var ogsaa „en god og opbyggelig Lærer“, der levede et ulasteligt Levned, og Hr. Ole Nicolaj Brorson²⁾ (1757—66) paa samme Maade, idet han prædikede baade opbyggeligt og „evangelisk“, og hans Forhold i Embede og Levned var „christelig og anstændig.“

Af Degne nævnes 1738 Jens Olesen — med den forhaabningsfulde Tilføjelse „bliver god“, 1741 Jens Ioensen, „en flittig Mand i hans Embede“³⁾, og 1744—61 Søren Klein, „der var ganske ustraffelig“ i sit Levned, men da han var „døv og tunghørig“ maatte han holde en Substitut, som forestod Sangen og Skolen. Den første, som nævnes af Substituterne, var Søren

1) Svarede 1743 af Formue 4 og af Indtægter 3 Rdl samt holdt 3 Karle, 1 Dreng og 2 Piger.

2) Biskoppens Søn.

3) Det maa have været ham, der iflg. Skattemdt. 1743 da nylig var »død i Armod«; hans Enke havde hverken noget til sig selv eller sine umyndige Børn.

Lauridsen (1748 og 51), der var flink og „til Nytte“ forestod Skolen i Understed, medens en unavngiven (1756) var bleven fjernet fra den nævnte Tjeneste, fordi hans Hustru kom $\frac{1}{2}$ Aar for tidlig i Barselseng. 1761 var Søren Klein baade gammel og skrøbelig, og hans Substitut, der da hed Lars Jensen, passede nu baade Kirke og Skole for ham — paa opbyggelig Maade. 1764 var Axel Lykke Degn. Der havde været en Tvist mellem ham og Skoledistriktet, „men det blev i det gode afgjort“. Han havde været for stræng imod Børnene og dertil forsømmelig og efterladende i Undervisningen, hvorfor han blev irettesat og mulkteret. Han havde derefter at forbedre sig, og Biskoppen ventede sig i Fremtiden „hans Omvendelses værdige Frugter“. 1744 omtales andre Skoleholdere foruden Degnen, men navngives ikke. Hendrich Jensen nævnes som en duelig Skolemester, 1748 i Vangens Skole, 1751 i Karup, 1756 og siden i Vangen Skole („under Bakken“). Han havde et godt Skudsmaal ogsaa for sit eksemplariske Levned. Peder Stephansen, der 1756 var Omgangsskolemester i Karup, „var unyttig og forsømmelig og derfor blev afsat, hvorved blev Rum til en bedre, som Præsten havde Anslag paa“, men den næste skuffede nok Forventningerne, da det 1761 hedder: „Thomas Christensen i Karup Skole befandtes saa ringe, at største Lodsejer Anders Brønnum blev tilholdet at kalde en bedre i hans Sted inden Vinter, hvilket og er sket“. Hvem der blev den næste, faar vi ikke at vide 1764, men Manden var flittig med sin Skolegerning og eksemplarisk i sit Levned¹⁾.

1) Der var 1742 i Understed Sogn en Degneskole for Hestvang, Dal, Kvissel, V. Rugtved, Skiftved og Kisby samt en Skole »paa Fælledet norden Vangen« for det øvrige Sogn. Undervisningen i Karup Sogn besørgedes af en Omgangsskolcheholder.

Menigheden var 1738 „kun slet“, eftersom Præsten da nylig var kommet til Kaldet, men 1741 var der allerede „god Frugt“ i den, og Hr. Frands Vogelius gav ogsaa senere et godt Skudsmaal for flittig Kirkegang og Lydighed mod Gud og hans Ord, ligesom Ungdommen var meget flittigt undervist, ogsaa efter Vogelius' Tid, og den blev 1761 endog betegnet som „fortræffelig“. Der var heller ikke senere andet end godt at sige om Menigheden bortset fra, at der 1761 i Solbæk fandtes „nogle forargelige Lemmer med Eder, Banden, Skiældsord og ond Forligelsesmaal“. De var ofte bleven formanede af Præsten uden den forønskede Frugt, men Biskoppen havde dem saa for sig i Præstegaarden og fik dem forligte — det drejede sig øjensynligt om et Ægtepar — og blev derefter — ialtfald foreløbig — „uden Forargelse og kærlige mod hinanden“.

SKÆVE.

($12/7$ 1738, $3/10$ 41, $7/3$ 44, $2/9$ 48, $4/7$ 51, $8/6$ 56, $28/2$ 59).

Sognepræsten J o h a n L e s s o w (1730—42) var en flittig Mand, prædikede „heel opbyggelig“ (1741) og levede ustraffeligt. Hans Efterfølger Henrik Kampmann (1742—65) fik lignende Ros, men kunde „for Svagheds Skyld“ ikke prædike ved den sidste af Visitatserne¹⁾.

Af Degnene nævnes 1738, 41 og 44: Peder Christensen²⁾, der havde været i Embedet fra ca. 1698 og fik et godt Skudsmaal saavel for Skolehold som Levned. Christen Hvas³⁾, der var Degn 1748, var der-

1) Havde 1743 ingen Formue, skattede af sine Indtægter 4 Rd. og holdt 2 Karle, 1 Dreng og 1 Pige.

2) † i Skjæve 1747, 67 Aar gl. (begr. 6. Oktober).

3) Christen Mortensen H., f. 1719, dim. fra Ribe Skole 1742, Degn i Skæve 1747—60. G. 1. Gang 31. Marts 1748 med Sara

imod ikke saa heldig. Han var da en Tid begyndt at hengive sig til Drukkenskab og havde derpaa efter Tugt og Revselse forbedret sig baade i flittigt Skolehold og Levned, men — som det siges 1751 — han var ikke flittig og ustraffelig, dersom Præsten ikke holdt des flittigere Øje med ham, og 1756 holdtes han stadig kun ved nøje Tilsyn „i Orden“, og Biskoppen yttrede Længsel efter at se de sande Frugter af den Forbedring, som han lovede, og ved den sidste Visitats faar han følgende Omtale: „Degnen Christen Hvass har været anstødelig, derfor blev han tilrettesadt og mulcteret eller paalagt at betale i Bøder 2 Slettedaler til fattige Præsteenker. Han lovede Forbedring med disse betænkelige Ord, „at Jorden skulde vidne imod ham og Herren ramme ham, om han efterdags gav Anledning til noget forargeligt“, og som han ikke har forbedret sig, saa er der nu sadt en Provsteret over ham“. Der var 1744 foruden Degnen P e d e r C h r i s t e n s e n ogsaa andre flinke og ordentlige Skoleholdere i Sognet. 1748 og senere nævnes B e r t e l R a s m u s s e n som en flittig, duelig og kristelig Skoleholder i Karmisholt. I Spaanhede antog Bønderne efter foregaaende Overhørelse af Præsten selv aarlig en Skolemester til deres Børn, og dette havde hidtil været Børnene til ønskelig Forfremmelse (1748), denne Lærer var en Omgangsskoleholder (1751). 1756 var det en Peter Andersen, der havde et godt Lov paa sig¹⁾. Ungdommen var allerede ved 1ste Visitats

Marie Jensdatter paa Knudseje († 15. April 1749, 29 Aar gl.).
 G. 2. Gang 1750 med Maren Larsdatter, i hvilket Ægteskab han havde Sønnen Laurits Møller H. (døbt 17. Februar 1751).
 G. 3. Gang 1759 med Anne Sørensdatter. Han ses ikke at være død i Skæve Sogn (jvfr. iøvrigt F. Hvass: Med. om Personer og Familier af Navnet Hvas, V, S. 337). Hans Efterfølger var Lars Christensen Brun († 9. Juni 1807).

¹⁾ I Skæve Sogn var der 1742 en Degneskole ved Degnens Hus

flink og 1744 endog „meget dejlig og bevægelig til at aflægge deres Bekiendelse“ ligesom den ogsaa senere karakteriseres som „fortræffelig“. — Menigheden besøgte flittigt Kirken og var uden større Forargelser: Sognepræsten udtalte 1756, at han „holdt for, at Brødkurven, som var hængt noget højt op for dem, var et Hielpemiddel til deres Forbedring“.

TORSLEV OG LENDUM.

(¹⁵/₇ 1738, ²⁷/₈ 41, ⁸/₈ 44, ⁴/₉ 48, ²/₇ 51, ⁵/₆ 56, ³/₁₀ 64).

Hr. Eilert Stamp e (1706—48) var „en nidkær og opbyggelig Mand i Lærdom og Levnet“, „han giør i hans Alderdom“, hedder det 1744, „saa stor Flid og Arbejde i Menigheden, at de yngre deri ej overgaar ham“¹⁾. Hr. Jørgen Christopher Glerup (1748—92) prædikede ogsaa opbyggeligt og grundigt samt førte et gudeligt og ustraffeligt Levned.

Degnen Hans Broust²⁾ faar stadig en pæn Omtale; han var saaledes ædruelig (1748) og i det hele, som det siges om ham 1764, „en eksemplarisk Mand i hans Degne- og Skoleembede og i hans hele Levned. Derfor er hand og til besynderlig Velsignelse i Menigheden“. Andre Skoleholdere omtales først 1744; de var ligesom Degnen flinke og holdt iøvrigt hver i sit Skoledistrikt Katekisation og „Bedestund“ Onsdag og Lørdag Aften for gamle og unge. 1748 meddeles følgende om Skoleholderne: „Niels Christensen i Wraa

og en skole vesten Aaen ved Langholts Mark samt en Omgangsskolemester ved Store Spaanheden for »de omliggende Børn«.

1) Svarede 1743 af Formue 22 Rdlr. og af Indkomster 6 Rdlr. samt holdt 2 Karle, 2 Piger og en lille Dreng.

2) Holdt en Dreng og en Pige samt svarede fuld Kopskat (4 Rd).

Skole er ikke dygtig til Skole, hvorfor største Lodsejer Hindrich Kielsen til Ormholt beskikkede en dueligere. Tryg Skole er vacant, som Lars Broerholt kalder Skolemester til. Christen Pedersen, som har en Løbeskole og Christen Nielsen i Lendum fortjener begge et godt Vidnesbyrd baade deres Levnet og Skoletjeneste angaaende“. Christen Nielsen var endnu 1764 Skoleholder i Lendum Skole, og af andre Skoleholdere nævnes iøvrigt følgende: I Try Skole: Marqvard Christensen (1751) og Hans Jensen Folsted (1756 og 64); Vraa Skole: Niels Christensen (1751), Lars Madsen (1756) og Christen Marqvardsen, samt i Torslev Peder Sørensen (1751) og Peder Brembs (1756). Alle disse sidstnævnte Skoleholdere, af hvilke de i Lendum og Torslev¹⁾ holdt Omgangsskole, havde et godt Skudsmaal baade for Skolehold og Livsførelse. Ungdommen befandtes stadig meget fortræffeligt undervist, og det udtales 1741 af Biskoppen, at den var den bedste næst efter den i Aasted. Menigheden var iøvrigt andægtig og upaaklagelig bortset fra, at nogle af dens Medlemmer ved Visitatsen 1764 maatte erkende sig skyldige i Helligbrøde, men lovede dog efter at være bleven formanede Bod og Bedring.

ALBÆK OG VOER.

($\frac{11}{7}$ 1738, $\frac{18}{7}$ 41, $\frac{6}{3}$ 44, $\frac{18}{6}$ 47, $\frac{20}{6}$ 51, $\frac{23}{6}$ 56, $\frac{31}{7}$ 61, $\frac{24}{6}$ 64).

Præsten Hr. Jens Steinfeldt (1694—1743) var allerede 1738 en gammel skrøbelig Mand og holdt da en Kapellan ved Navn Peder Spliid, som var „flittig

1) 1740 havde Torslev Sogn en Skole i Vraa By, en do. i Try, en Degneskole i Højstrup By samt en Omgangsskoleholder, medens Annekset kun havde 1 Skole, der laa i Lendum By.

og drivendes“. 1741 havde han til Kapellan Lars Biørn Spliid¹⁾ og begge fik det Skudsmaal, at de lærte vel og levede ustraffeligen. Efter Steinfeldts Død blev Lars Spliid Sognepræst (1743—69) og roses for sine opbyggelige og „bevægelige“ Prædikener. Ved Visitatsen 1761 var han syg og maatte lade en „candidatus ministerii“ Clemen Kiærulff Spliid prædike i sit Sted. Denne var 1764 bleven hans Kapellan og førte ligeledes et kristeligt og eksemplarisk Levned. Af Sognedegne nævnes Antonius Jensen Snebang 1738—61. Ved den 1. Visitats havde han „intet bestilt uden Sangen“, men 1747 holdt han flittig Skole og roses ogsaa siden herfor saavel som for en kristelig Livsførelse²⁾. Hans Eftermand, Christen Spliid, der nævnes 1764, fik samme Ros; han afgik s. A. ved Døden³⁾.

Skoleholdere omtaler Biskoppen først 1744, da han siger om dem, at de med Flid havde „gjort deres Embede“. Senere nævnes følgende: Christen Steffensen i Lyngsaa (1747), Christen Andersen samme-steds (1751—64), Mads Svendsen i Vorsaa (1747—64), Anders Larsen i Søraa (1747—61), Hans An-

1) Svarede 1743 af Formue 20 Rdlr. og af Indkomster 4 Rdlr. samt havde i sin Tjeneste en Skolemester, 4 Dreng og 2 Piger, hvorhos han holdt Cariol.

2) Han blev rimeligvis Degn her 1732, da hans Forgænger, Hans Christian Svane døde (begravet 6. Marts). Han var 2 Gange gift. 1. Gang 4. Juli 1737 med Apollone Jacobsdatter af Præstegaarden († 24. August 1742 37 Aar gl.), 2. Gang 24. Juni 1744 m. Sara Ottensd. Mørch af Voersaa († 1780). Hans Børn var følgende: Jens (døbt 19. Juni 1738), Jacob Peter (døbt 1. Januar 1740) og Baltser (døbt 31. Juni 1741), der 1769 var Degn i Raaberg og d. 14. Juni s. Aar holdt Bryllup med Maren Jørgensd. Frøsborg af Albæk Præstegaard. Antonius S. døde 1762, 55 Aar gl. (begr. 14. December).

3) Chr. Lauritsen Spliid var ogsaa gift med en Sara Mørch, der d. 30 Juli 1808, blev begravet i Albæk (76 Aar gl.).

dersen sammesteds (1764), Niels Christensen i Idskov (1747—64), Mads Andersen i Agersted (1747—61), senere i Slyngborg (1764) og Peder Nielsen „vesten Voergaard“ (1764). Alle omtales rosende — bortset fra at Mads Svendsen 1756 var bleven forfalden til Drik —, og Niels Christensen fremhæves (1761) som den bedste af dem¹). Ungdommen var stadig meget vel undervist, ligesom Menigheden i det hele og store var upaaklagelig; det eneste Præsten besværede sig over var, at en Soldat havde for 5te Gang begaaet Lejermaal (1751) og at der 1764 var gaaet noget Helligdagsarbejde i Svang.

VREJLEV OG HÆSTRUP.

(²/₈ 1738, ²⁸/₇ 41, ⁶/₈ 45, ¹⁷/₇ 48, ¹⁷/₅ 51, ¹⁰/₅ 56, ²⁰/₅ 60).

Sognepræsten Hr. Joh an Hen ric Hu us man n (1733—74) „prædiker opbyggelig og lever nu ustraffelig“ hedder det 1738. Ved de følgende roses hans Prædikener ligeledes og betegnes som „ret evangelisk“, „meget opbyggelig“ o. l. Han roses som en god Provst, og man sporer ikke nogen Antydning — som 1738 — om Mangler ved hans Livsførelse. Han havde dog en Skavank, hvorom følgende bemærkes 1760: „Han har et hastigt Sind, Gud bevare ham fra at løbe an i Overilelse. Ellers vides ej andet med ham, end at han jo er en velsindet og ulastelig Mand. Han Hastighed har jeg sagt ham og formanet ham fra, som han tog vel op“²).

- 1) Albæk Sogn havde 1742 3 Skoler, nemlig henholdsvis ved Albæk Kirke, i Lyngsø By og i Voersaa; den 1ste af disse var en Degneskole. Voer Sogn havde en Skole i Agersted og en do. i Idskov for de omliggende Fjerdinger. I den Del af Sognet, der laa vest for Voergaard, sørgede Proprietæren sammesteds for fornøden Skolehold.
- 2) Havde ingen Formue, svarede 1743 af Indkomster 4 Mark 24 Sk. samt holdt 1 Karl og 2 Piger.

Af Sognedegne nævnes 1738 Niels Vidstæd¹⁾, som „ventedes efter Præstens Haab at blive god“, men han omtales ikke senere. 1745 var Søren Holm lige kommen til Embedet. Han var 1748 ædruelig og skikkelig i hans Embede og Levned og fik ligeledes Ros 1751; han holdt da ikke selv Skole, men besøgte ugentlig Skolerne og katekiserede der. 1756 meddeles det, at han „havde været i Ord for Drukkenskab“, men at Provsten nu roste ham for Afhold i et helt Aar. Han lovede Biskoppen en bestandig Forbedring og „hans Løfte var uden Tvivl af Hiertet“; men o vé! 1760 hedder det: Degnen Søren Holm blev for Liderligheds Skyld, som havde taget Overhaand, actioneret, men han døde, samme Dag som jeg kom til Sognet for at visitere“ og det tilføjes: „Hans Successor Peder Nors er der godt Haab om at blive til Opbyggelse.“

1741 var der allerede i Sognene „3 gode Skoler efter hans kgl. Majestæts allernaadigste Villie anrettede, og 3de duelige Skoleholdere“. Af saadanne nævnes følgende:

Thomas Christensen i Rønnebjerg, der 1745 blev paamindet om sin Efterladenhed og lovede Forbedring og 1751 stadig fortjente Paamindelse og Rettelse, hvorved dog tilføjedes „og saaledes er han til Nytte“; han efterfulgtes af Jens Christensen (1756 og 60), der var opbyggelig i sit Embede og „stræbte efter at tiltage“. Det var maaske den samme Jens Christensen, der 1745 nævnes som Skoleholder i Hæstrup og fortjente et godt Skudsmaal. Jens Andersen, Skolemester sammesteds 1748 og 51 var ulastelig i sit Embede og Levned, og hans Efterfølger Henric Nielsen

¹⁾ Boede 1743 i Guldager og svarede da foruden fuld Kopskat 1 Rdlr. 32 Sk. i Indkomstskat samt holdt en Tjenestepige.

havde af Præsten et meget godt Vidnesbyrd, men Bønderne var ikke vel tilfreds med ham, hvortil Biskoppen bemærker, at hverken hans Forhold i eller udenfor Skolen er Skyld deri (1756). Ogsaa 1760 roses han som et kristeligt og gudfrygtigt Menneske, men paa Grund af „hans mellemstunder paakommende Svagheder“ var han ikke saa vel skikket til Skolehold, hvorfor han holdt en god Hører ved Navn Lars Christensen. I Vrejlev var Skoleholderen Johannes Presman 1745 bleven forflyttet til Ydby Degnekald i Thy. Jens Hansen Sundby, der var Skoleholder her ved de følgende Visitatser fik stadig et meget godt Vidnesbyrd og anbefales 1760 af Biskoppen til et bedre Levebrod¹⁾. Ungdommen var til at begynde med ringe, men blev, navnlig ved Præstens Flid, snart vel undervist (1740), ja og tilsidst (1751 og 56) endog „fortræffelig“. Menigheden var som Regel upaaklagelig; 1751 var den dog som „Klinten og Hveden“. Kirken søgte de da i Almindelighed flittigt „undtagen Christen Jensen i Guldager, som for Drukkenskab holdes fra Sacramentet“.

VRAA; SERRIDSLEV OG EMB.

(³/₈ 1738, ²⁹/₇ 41, ²⁹/₉ 45, ²²/₉ 48, ¹⁴/₅ 53, ¹⁴/₅ 56, ¹²/₅ 60).

Sognepræsten, Hr. Henrik Stampe (1737—1765) var „maadelig begavet“, men „en retsindig og opbyggelig Sjælesørger“, ligesom han førte et ustraffelig Leved og var meget veldædig mod de fattige²⁾. Af hans

1) I Vrejlev Sogn var der 1740 to Skoler, en i Rønnebjerg og en ved Kirken. I Hæstrup Sogn var der kun 1, der laa „noget norden for Vadet“ og som tillige besøgte af en Del af Ungdommen fra Vrejlev og Sct. Olufs Sogne.

2) Svarede 1743 8 Rd. af Formue, 6 Rd. af Indkomster og holdt 4 Karle og 4 Piger. I Præstegaarden boede da den foregaaende Sognepræst Mag. Jørgen Berghs Enke, der holdt en Kusk og 2 Piger samt Karosse.

Kapellaner var Hr. Christen Aggerholm (1738—45) „flittig og evangelisk“¹⁾. Hr. Rasmus Bang, der var tiltraadt 1745 var — ligesom Aggerholm — „en ustraffelig Mand i Lærdom og Levned“ og betegnes ligesom sin Sognepræst som „en opbyggelig og retsindig Sjælesørger“.

1738 var der 2 Degne i Pastoratet, nemlig Knud Schytte for Vraa og Emb og Hans Bieverschou for Serridslev, om hvilke det kun meddeles, at de begge lovede at være flittige. 1741 og senere nævnes kun een Degn for alle 3 Sogne, nemlig Hans Bang²⁾, der var „en christelig Mand og trofast Skoleholder“. Af andre Skoleholdere nævnes (1745—60) Christen Find, der holdt Skole i Serridslev og kaldes „en Nathanael“, i Emb Johan Ovesen (1745 og 48) ulastelig i Embede og Levned, Claus Bang (1753)³⁾ ligeledes, og Jens Mogensen, der 1756 nylig var tiltraadt og havde et godt Skudsmaal fra Hr. Jacob Holm i Jerslev, hvilket han ikke gjorde til Skamme, idet han ved Visitatsen 1760 ogsaa omtales meget rosende. I Sønder Vraa nævnes endelig (1748—60) Mogens Frederik L. med samme Vidnesbyrd³⁾.

Ungdommen befandtes stadig vel — 1745 endog „dejligt“ — undervist, og Menigheden var i det hele upaa-klagelig.

- 1) Om ham hedder det i Skmdt. 1743: »Er en gandske sygelig og uformuende Mand med mange smaa Børn og ringe Indkomster, saa hand ei fornaar at svare noget«. Han holdt 1 Karl og 1 Pige.
- 2) Svarede 1743 fuld Kopskat samt holdt en Karl og en Pige. (Se Stamtavlen over Oluf Bangs Efttrk., S. 23 og 27).
- 3) I Vraa Sogn var der 1743 en Skole i S. Vraa By for denne By tilligemed Grønnerup og Foldbjerg samt en Degneskole. I Emb Sogn var der ved Kirken en Skole for hele Sognet.

BØRGLUM OG FUREBY.

(²³/₆ 1741, ⁵/₇ 48, ³¹/₅ 53, ⁵/₇ 57, ²/₁₀ 61).

Ved Visitatsen 1748 var den gamle Sognepræst Hr. Henrik Brunov (1708—41) kort forinden død, Menighederne meget vankundig, hvorfor Kapellanen Hr. Jacob Winter og Degnen Sandholdt lovede Bedring. Den nye Sognepræst Hr. Søren Ancker Munk¹⁾ (1738—62) var nylig kommen: Biskoppen ventede sig Flid af ham og klagede heller ikke senere hverken over hans Lærdom eller Levned, men bemærker 1761 følgende: „Der er Uvenskab og Processer imellem Kirkeejeren velbr. Oberste Poulsøn og Sognepræsten baade om Indkomster og om andre dem imellemværende Handeler, hvori de vente Dommerens Kendelser²⁾. Jeg talte vel noget med hver især om Forlig, men deres Tanker er endnu om deres Sager alt for vidt adskildte. Dog haaber jeg, at Gud, som er Kiærlighed, forsoner dem.“ — Ved Visitatsen 1753 prædikede efter Begæring studiosus theol. Laurids Thura og holdt en opbyggelig Prædiken. Af Degnen var Thomas Sandholt³⁾, som før nævnt, til at begynde med ikke saa heldig med sin Ungdom. 1748 siges det om ham, at han var uden Forargelse i sit Levned, men efterkom kun „under Præstens idelige Tilsyn og Driven“ sit Embede upaaklageligt. 1753 klages

1) Svarede 1743 af Formue 13 Rd. 32 Sk., af Indkomster 4 Rd., havde i sin Tjeneste 5 »Mandspersoner« og 3 Kvindepersoner samt holdt »Chaise«.

2) Disse Stridigheder var af en meget hæftig Natur og vedvarede, efter at Munk var forflyttet til Kornum-Løgsted 1762. Børglum Birks Tingbøger er stærkt optagne af Indlæg i Striden, der førtes baade for Hjemting og Landsting og i hvilke ogsaa den bekendte Landstingsprokurator Rasmus Bondo optraadte paa Munks Vegne.

3) Svarede 1743 i Kopskat 4 Rd. og holdt en Tjenestepige.

der dog ikke over ham, og ved Visitatsen 1757 var han lige afgaaet ved Døden og bleven afløst af Otto Dagnes, der var beskikket baade som Degn og Organist. Sidstnævnte kaldes „en god Sangere og Orgelmester“ og levede et ædrueligt og skikkeligt Levned.

1741 havde I. H. Rantzau til Børglumkloster lovet ved gode Skolers Indrettelse at hjælpe til at udrydde den da herskende Vankundighed, og 1748 var der imidlertid kommen 3 nye Skoleholdere, nemlig Mads Svendsen i Børglum, Søren Jensen i Vejby og Christen Torp i Fureby, der alle var ulastelige og flittige. De fungerede alle tre endnu 1761¹⁾.

Ungdommen var ved Visitatsen 1748 gaet meget fremad og gjorde 1753 „til god Fornøjelse Redskjæl for deres Børnelærdom“, men ved Visitatsen 1757 blev Præsten „meget nedslaget i Sindet ved at hans Ungdom var imod Sædvane slet“, hvad Biskoppen var geraadet i Harme over. 1761 var alt godt igen.

Menigheden klages der ikke over, bortset fra Jens Ellersgaard i Lykken, der (1757) for Uorden og Vankundighed var holdt fra Nadveren men nu lovede Forbedring. 1761 beklager Biskoppen foruden det tidligere omtalte daarlige Forhold mellem Sognepræsten og Oberst Poulson²⁾ følgende: „Der var og nogen Uorden deri, at mange stakkels Kvindemennesker sukker over, at de blive afholden fra den hellige Nadvere, fordi de bragte Følgesedler med sig paa slet Papir (∩: ustempt), hvilket man tænker og troer om, at ske uden allernaadigst Tilladelse, ligesom jeg allerunderdanigst har for Deres kon-

¹⁾ Børglum Sogn havde 1742 en Degneskole i Børglum By for Ungdommen i samme By, Fristrup, Vittrup og Stenhjerggaard samt en Skole til for Resten af Sognet. Fureby og Vejby havde hver en Skole for hele Sognet.

²⁾ Jens de Poulson, Ejer af Børglumkloster 1757–1772.

gelige Majestæt videre forklaret i min allerunderdanigste Erklæring d. 15. Octobr. 1761. Som nu de arme be-
drøvede Kvindfolk derved i Sorg og Bekymring over,
at den hellige Nadvere bliver dem nægtet, og Præsten
ikke torde gøre videre end allernaadigst Lov, Forord-
ninger og Rescript befalede, understod jeg mig at skrive
Hr. Søren Ancher Munch til, at naar der var intet andet
til Hinder end Følgesedlernes urigtige Form, saa maatte
han til videre paa mine Ord og Ansvar admittere dem
til Herrens Bord for hans Skyld, som har sagt: „Tager
dette hen og æder det — drikker alle deraf“. Thi jeg
var forsikret om, at Deres kongelige Majestæt selv vilde
holde det for en Ubarmhertighed at lade arme Syndere
trøstesløse sucke efter deres Sieles Trøst og Naades
Forskrivning Derforre nu og disse arme Kvind-
folk blev annammede til Nadveren sidst afvigte Dom. I
Adv.¹⁾ med stor Glæde . . .“ Biskoppen klagede sam-
tidig over, at der i Menigheden var nogen Drukkenskab
og Helligdagsarbejde, som Præsten dog ved Kærlighed
og Lempe søgte at forhindre.

1751 omtales det endelig, at der paa Børglumkloster
var en „francoisk“ (∴ fransk) Sprogmeister af „catholisk
Religion“, som undervistes af Præsten i den evangeliske
Religion for at optages i den lutherske Kirke.

¹⁾ ∴ 1. Søndag i Advent.

DET STORE FLYNDERFISKERI VED LØKKEN OG BLOKHUS I AARENE 1884—86.

Ved THOMAS OLESEN.

Det eneste Kildeskrift af Betydning, jeg har fundet til Fastsættelse af Data for det store Flynderfiskeri ved Løkken og Blokhus, er „Vendsyssel Tidende“. Under 3. Maj 1884 indberettes fra Lyngby: „Fiskeriet har i nogen Tid været saa ringe, at end ikke det tarveligste Livsophold kan tjenes derved. — I Artiklen lyses der mærkeligt nok efter Havnekommissionen! En Havn kunde tænkes at gavne Fiskerne, men næppe Lyngby. Samme Dag er Torvepriserne i Hjøring: Flynder 2 Kr., Torsk 3½ Kr. pr. Snes.

5. Maj 1884 meddeles fra Løkken, at „Fiskeriet er siden Nytaar saa daarligt, at ingen erindrer lignende. Byens største Baade har været paa „Revet“, der var der store Fisk, Torsk og Helleflynder; men det skal være meget roligt Vejr, og det skal være dristige Folk, som tør gaa 7—8 Mil til Søs med smaa aabne Baade“.

Disse to smaa Notitser, der kunde suppleres med flere ligelydende, stadfæster Indtrykket man faar af at tale med Egnens ældste Fiskere. Fiskeriet var i Løkkenseggen og langs den nærmeste Del af Jammerbugten i stor Tilbagegang. Fiskerne levede under vanskelige

og fattige Forhold. Vel var der sket nogen Forandring for Løkkenfiskernes Vedkommende. De boede ikke, som da Skudehandelen i 1850—60 stod paa sit højeste, i Fureby. Der var den Gang ingen egentlige Fiskere i Løkken. De var, hvad man kan kalde „Havnearbejdere“, Folk, der holdt til ved „Fladbaadene“, der brugtes til Losning af Skuderne, naar de kom fra Norge, England og andre Steder. De fiskede kun, naar der ingen Skuder var paa Rheden, og det var kun en Art Lystfiskeri i smaa Pramme, hvis Formaal kun var at fiske til eget Bord.

Skudehandlens Forfald tvang „Havnearbejderne“ i Løkken til at følge Furebyfiskernes Eksempel, at udnytte Havet stærkere. Alligevel blev Begrebet „de fattige Løkkensfiskere“ allerede før det store Flynderfiskeri slaaet fast. Fangstmetoderne var forældede, der klagedes stadig over, at Fiskebestanden tog af. Kampen mod det overmægtige Hav syntes vanskeligere end de andre Stænders Kamp for Tilværelsen.

Begyndelsen til Eventyret i 1884—85 indberettes til „Vendsyssel Tidende“ fra Lønstrup. Under 13. Maj 1884 skrives: „En smuk Fiskerskude mødte forleden Aften tæt ved Lønstrupkysten og begyndte at trække Snurrevaad. Det var en Dæksbaad, der ikke var forsynet med Navn. Den havde høj Formast, en Stump Agtermast og 5 Mands Besætning. Kaptejnen var en høj, skummelt udseende Mand med rødt Skæg.“ — Indsenderen udvikler videre, at den fremmede Baad — der vel var svensk — skulde straffes, og henleder Autoriteternes Opmærksomhed paa Røveren. Man ser, hvordan Indignationen lyser ud af Linjerne. Den svenske Fisker har næppe ventet til Autoriteterne har nappet ham. Da var allerede F i s k e n e mødt op, der skulde ikke mange Timers Arbejde til, selv for at fylde en Dæksbaad.

11. Juni 1884 skrives fra Blokhus: „I en Del af Maj og den forløbne Del af Juni er her i Modsætning til tidligere Aar fisket en stor Del Flynder, næsten udelukkende med Snorrevaad og Travl¹⁾. Den sidste Art Fiskeri er noget helt nyt her paa Egnen og har først i Aar været benyttet her. Ved Rødhus er fisket, saa de i Land kommende Baade har været overfyldte.“

Som et Kuriosum — det har vel været en Sortseer, som har indsendt dette, det er under et andet Mærke, — meddeles under 2. August 1884 fra Vestkysten: „Fiskeriet har i den sidste Tid været uden Betydning, Redskaberne tages i Land, da det ikke lønner sig at have dem staaende derude.“ Man kan formode, der har været en forbigaaende Stansning i Fiskeriet, der en Tid havde været saa rigeligt, at et jevnt Fiskeri ikke længere respekteredes, thi allerede under 30. August 1884 meddeles, at i Hirtshals, Lønstrup og Løkken sælges 2 á 3 Punds Rødspætter for 50 Øre Snesen. Der klages høilydt over Mangelen af en Havn, og de daarlige Fragtforhold faar Skylden for, at 1 Pund Fisk koster ligesaa meget i København, som en Snes koster ved Kysten. Dette tyder ikke paa daarligt Fiskeri, langtfra.

Vi ser da ogsaa allerede under 30. September 1884 meddelt fra Hirtshals pr. Telegram: „Rig Fiskefangst. Flynderfiskeriet her ud for var uden Betydning. Vore Fiskere søger til Tversted og Skallerup. Efter at have været paa Havet i Dag i 3 Timer, kom Baadene ind fulldastede og nær ved at synke.“ Fra Løkken meddeles samme Dag: „Indtil 100 Snese pr. Dræt“.

Den sidste Meddelelse i 1884 er af 5. Oktober. Der staar om 37 Skagensbaade, der har fisket 80 Snese

¹⁾ Det var dog ikke, hvad man almindeligvis forstaar ved Travl, men derimod en almindelig Vaad, som slæbtes af 2 Baade.

hver, der forlangtes 50 Øre pr. Snes, men der er ingen Købere.

Efter alle Beretninger, mundtlige og skriftlige, var der intet Fiskeri af Betydning i Vinteren 1884—85. Flynderen har vel trukket sig ud paa dybere og varmere Vand. Men den 11. Maj 1885 melder Bladet følgende, der forklarer Størrelsen af det mægtige Fiskeri: „Løkken er for Tiden en af de vigtigste Fiskepladser paa Jyllands Vestkyst. En sjælden livlig Virksomhed udfolder sig heroppe, og den betaler sig fortrinligt. Medens Fiskerne før maatte sælge Fiskene til videre Forsendelse pr. Bane, er nu ankommet talrige Fiskekvaser, der kan tage fra 200—600 Snese Rødspætter, og som modtager Fisken, naar den kommer op af Havet. Til en Begyndelse kom her 2 Kvaser, senere kom 10 og opefter, for Tiden ligger her 14. Foruden dette køres som sædvanlig store Mængder pr. Vogn til Hjøring Fiskerøgeri eller til videre Forsendelse pr. Bane.

Løkken huser for Tiden 200—300 fremmede Fiskere fra Strækningen Løkken—Skagen¹⁾. De vakte vel Misundelse og Vrede hos Byens Fiskere, da de satte Prisen ned, men Hovedsagen er, at der er Fisk til dem alle og til flere med.“ — Man forstaar, at nu er Fiskeriet i fuld Gang. Der ligger ikke 14 Kvaser og køber Fisk, uden Fiskeriet er rigt.

En kort Meddelelse fra Hirtshals supplerer ovenstaaende. Der staar uden Kommentarer under 19. Maj 1885: „Prisen paa Flynder er i Dag 40 Øre pr. Snes, men den fandt ingen Købere“. For os, der lever i 1920 med Krigsaarenes Fiskepriser i frisk Minde, er det lige til et Nervechok, naar det rigtig gaar op for en, at en Snes = 60—80 Pund Flynder, blev udbudt for 40 Øre, men fandt ingen Købere.

¹⁾ I Blokhus laa der ca. 150 Fiskere fra Højen, Skagen, Aalbæk, Sæby o. fl. Steder.

11. Juni meddeles, at „Vendsyssels Fiskeeksportforretning“ har i Maj Maaned forsendt 14,000 Flynder. I Forretningens betydelige Røgeri behandlede store Mængder af Makrel, Hornfisk m. m. Flynder sendes med Kvaser til udenlandsk Forbrug. Men allerede Dagen efter rettes den morsomme Trykfejl af de 14,000 Flynder. Det var 14,000 Snese, altsaa 280,000 Flynder, der var solgt. Der tales atter om det store Omfang af Bedriften, og der nævnes det store Fiskerensnings- og Pakhus ved Stationsvejen i Hjøring med tilhørende Ishus.

Under 18. Juni 1885 findes en Indberetning, der opgør Fiskeriets Resultat saaledes: „Fra 1. Marts til 1. Juni er der af Eksportører i Hjøring opkøbt 35,000 Snese til en Pris af ca. 1 Kr. pr. Snes. 11,000 Pund forskellige Fisk: Torsk, Pighvarre, Tunger m. m. er solgt til Landboere for ca. 1000 Kr. 10,000 Snese Flynder er solgt til de nærmeste Købstæder. Paa Kysten her og forbrugt paa Stedet for 5000 Kroner. Ialt 51,000 Kroner til 100 Baade med 2—4 Mand pr. Baad.

10—30 Kuttere fra Skagen og Frederikshavn sælger til Kvaser til København eller Kristiania. En Del af dem sejler selv til Frederikshavn, Aalborg og Norge. De fanger 3000 Snese pr. Dag. 50 Fiskedage i 3 Mdr. giver à 2—5 Kr. pr. Snes ca. 400,000 Kroner. Endvidere Vognlejen til Hjøring 7000 Kr. Statsbanen til Vandrup 12,000 Kr., Mellemandlere 30,000 Kr. Resultat af 3 Mdrs. Fiskeri en Indtægt paa $\frac{1}{2}$ Million Kr., foruden Hummerfiskeri, ca. 38,000 Kroner og Fiskeri af Torsk og Kuller. Men Fisken havde indbragt det dobbelte, dersom vi havde haft en Bane.“

Den 22. Juni 1885 meddeles under „Indsendt fra Lokken“: „Det store Flynderfiskeri er nu ved at sagtne, der kommer nu Baade ind med kun 4—5 Snese. Prisen er steget betydeligt, 1 Kr. 75 pr. Snes. Trods mindre

Fangst er der endnu stor Dagløn for at gaa paa Havet. Skagboerne har været en Tur hjemme for at se til Kone og Børn, men er nu kommet igen. Det er ihærdige Folk, de slider Dag og Nat, og der er aldrig Ro.

Opkøberne anstrænger sig ogsaa. De v a d e r u d i H a v e t og kæmper om at opkøbe Fisken. Der er kommet en Del ny Opkøbere, og de vil æde de gamle ud.“

Den 23. Juni 1885 er der stort Fiskeeksportmøde i Frederikshavn med Dagsorden: „Havne ved Vestkysten“.

Den 6. Juli 1885: „Det store Flynderfiskeri er snart forbi. I Gaar var højeste Udbytte 4—5 Snese. Skagens Fiskere har ligget her i længere Tid med udmærket Udbytte. Nu tages der fat paa Hummerne. Een Baad har haft 70 Stkr.

I Fiskeritidende skrives den 16. Juli om det store Flynderfiskeri, der har fundet Sted siden Oktober 1884 og kun har været afbrudt af Naturhindringer. For Maj Maa-
ned har samme Blad en Opgørelse over Fiskeriet: „120 Baade har hver 50 Snese daglig = 6000 Snese. 10—12 Kuttere 150—200 Snese, ialt 8000 Snese, der sælges til Kvaserne. 100 Fiskedage om Aaret giver et Fiskeri til 800,000 Kr. Vendsyssel Fiskeeksport i Hjøring har i en Uge i Maj afsendt 27 Vognladninger til Tyskland, Middelvægt 50 Pund Snesen. Maj har haft 24 Fiske-
dage. Der er fisket 12,486 Snese à 86 Øre pr. Snes gensl. Med Kutterfiskeriet anslaaes det hele til 3 a 400,000 Kr. Fiskeeksporten har sendt 21,200 Sn. Rødspætter og 10,000 Pund anden Fisk i Marts, April og Maj. Fragten Løkken-Hjøring pr. Vogn er 20 Øre Snesen. Torsk koster 5—8 Øre pr. Pund, Tunge og Pighvar 25 Øre pr. Pund.“

Den 19. Juli er der Banemøde i Løkken. Det opgøres der, at der er fisket ud for Løkken ialt 8 Millio-

ner Rødspætter til en Vægt af 20 Mill. Pund fra 1. Jan. til hen i Juni 1885. Banen blev projekteret til Vraa som det korteste Stykke.

1. August 1885 var der atter stort Møde i Løkken med Sekretæren i Foreningen til Fiskeriets Fremme, Adjunkt Arthur Feddersen. Emnet var Fiskerihavn, Bane m. m. og Mødet var talrigt besøgt.

Allerede den 12. August 1885 er der en Meddelelse i „Vendsyssel Tidende“ igen. Den begynder saaledes: „Siden det store Flynderfiskeri ophørte — — — —“.

Ja, saaledes forgaar Verdens Herlighed. Vel blev der fisket Flynder de nærmeste Aar, men Eventyret var afgjort forbi. Alle de fremmede Fiskere forsvandt, og snart laa Løkken i sin tidligere Stilhed. Der gik omtrent 30 lange Aar, før Løkken blev værdig til en Bane.

Adskillige mærkelige Træk fra Fiskeriet berettes af de gamle Fiskere. — De største Flynder, 4—6 Pund Stykket, kaldtes Hanser (jvfr. Udtrykket om en vigtig Person: Du er en Storhans). Fiskerne brugte at kaste disse store Fisk overbord igen, da de fyldte for meget, og Fisken solgtes pr. Snes. Ligeledes var det Skik, naar Baadene laa og ventede paa, at Kvaserne skulde komme for at købe deres Fisk, og de blev nogle Timer forsinkede, da at smide hele Fangsten overbord. Det var jo kun et Dræt eller to for at fylde Baaden igen, og saa havde de frisk Fisk til Kvaserne, der jo skulde have Fisken levende.

I Værket „Danmarks Fauna“ meddeles, at der i April 1887 ved Løkken fiskedes en Flynder, der havde en Længde af 71 ctm. og vejede $12\frac{1}{2}$ Pund, hvilket er Record for Danmark.

Gang paa Gang hændte det, at ret store Dynger Fisk laa paa Stranden og raadnede. Fisken kørtes pr.

Vogn til Hjøring. Læssene blev altid fyldt godt op. Der tabtes da gjerne en Del af de øverste Flynder i Læsset, og Beboerne langs Vejen fra Løkken helt op til Rubjerg sendte Børnene ud at lede efter Flynder, naar de vilde have et Maaltid Fisk. Der var altid Fisk nok. En Sværm af Opkøbere kom til Løkken og købte Fisken til Eksport. Der blev af de største Eksportører indkaldt hollandske Mestre, der forestod Saltning og Røgning af Fisken.

Det rige Fiskeri gjorde, at alle Byens og den nærmeste Egns Haandværkere, som ellers sjælden eller aldrig fiskede, fik fat i en lille Baad eller Pram og tog paa Havet. Prisen for Fisken var jo forbavsende lav, men der var saa rigeligt af den, og Pengene havde den Gang saa stor Værdi, at enhver, der passede paa det, der blev tjent, efter Tidens Forhold blev velhavende.

Der meddeles 15. Juli 1885, at 4 Fiskere for Uorden paa Løkken Værtshus er idømt hver 4 Kr. i Bøde. Med disse Ord som Tekst kan der skrives et langt og sørgeligt eller muntert Kapitel (som man nu ser paa det) om, hvordan de mange Penge blev anvendt, der kom til Løkken i de to bevægede Aar, Flynderfiskeriet varede. De gamle Fiskere standser altid ved Beretningen om det stærke, vilde Liv, der levedes den Gang.

Der boede som nævnt i Sommeren 1884 og 85 mellem 200 og 300 fremmede Fiskere i Løkken. Husene i Byen var den Gang gamle og smaa, hvert Loftskammer var udlejet til høje Priser, og i Mølgaards Lade nord for Byen boede saaledes 50 Skagensfiskere. Disse hjemløse Mænd søgte til Gæstgivergaarden, det nuværende Hotel „Klitbakken“, og til „Figaro“, en Beværtning eller Dansebod, der laa ved nordre Side af den nuværende Vej til Stranden.

Nationaldrikken var den Gang „Polak“, lige Dele

Mjød og Brændevin. Brændevinen skulde helst være fra Segelcke i Hjøring, og Mjøden blev brygget af Omegnens Bønder. Der skulde Lidkøb paa hver Handel, og da der blev handlet meget, kunde Lidkøbene ikke undgaa at virke. Ved festlige Lejligheder blev der Slagsmaal, og Drikkeriet blev saa mægtigt, at Snese Fiskere laa døddrukne overalt i Byen. Pladsen foran Mølgaards Lade lignede en Valplads, tæt bestrøet med „faldne“.

Fra den Tid stammer det lille Træk om Konen, der kom hen paa Gæstgivergaarden med en Krukke med Kaal i skjult under Forklædet og et Par Børn hængende i Skørterne. Hun havde ikke i lang Tid spist til Middag sammen med sin Mand, men nu skulde det ske.

Drikkeriet var sikkert mægtigt, men næppe saa overvældende, som fantasifulde Beretninger gør det til. Paa den Tid blev der af den jævne Mand konsumeret langt større Mængder Spiritus end nu. Naar der er hævdet, at der af den Grund i Løkken er flere Idioter og svage Individuer end andet Steds, er dette næppe helt korrekt. Skylden er sikkert det stærke Indgifte. Der er intet, der som Indgifte kan ødelægge en Slægt, en Statistik over Løkkens Fiskerbefolkning vil sikkert bevise det.

Hvad blev det økonomiske Resultat for Løkken af det store Flynderfiskeri. I den gyldne Tid steg Drømmene til uanede Højder. Der blev kæmpet for Banen fra Vraa over Børglum til Løkken. Der blev talt om Havn og fantaseret om, at Byen skulde være Kobstad. Resultaterne blev faa og kummerlige. Det lunefulde Hav gav og tog. Det hele var som en Rus, og bagefter kom Tømmermændene.

Alligevel, der blev Resultater. Adskillige af de store Handelshuse fra Skudehandelens Tid i 60erne gik paa Pumperne. Guldstrømmen fik dem atter til at leve. Fiskerne fik gammel Gæld betalt og havde Raad til at

købe ny Varer. Fiskeredskaberne blev fornyet, og som noget af det bedste, en hel Del Fiskere byggede sig nye Huse. Den fattige og forknytte Fiskerbefolkning fik nyt Mod, fik en Rejsning over sig, som holdt den oppe i de trange Aar i 90ernes Begyndelse. Løkken holdt. Der kom Stilstandsperioder, men ingen virkelig Tilbagegang.

Hvor meget blev der fisket. Jeg tror ikke, det er muligt at opgive det bestemt. Paa det store Banemøde i Løkken 19. Juli 1885 meddeles: Der er fisket 8 Millioner Rødspætter i dette Aar, ca. 20 Millioner Pund, foruden hvad Kuttere og Kvaser har aftaget.

Der maa foreligge en Fejltagelse, det er umuligt. Det vilde give 10,000 Vognlæs à 2000 Pund at transportere fra Løkken til Hjøring. Det staar ikke til troende. Sandsynligere er Beretningen af 18. Juni. Den opgør det samlede Antal fangede Flynder i 1885, Marts, April, Maj til 4 Millioner Stk., altsaa ca. 10 Millioner Pund. Sammen med den øvrige Fisk, der fangedes, med Vognleje m. m., anslaaes den samlede Indtægt til 400,000 Kr. Det lyder sandsynligere, men er dog sikkert regnet højt nok.

Det samlede Fiskeri i Begyndelsesaaret 1884 har næppe været saa stort som disse tre bedste Maaneder. Men siger vi dette, og anslaar det begyndende og det afsluttende Fiskeri til at have givet 2 Millioner Rødspætter, naar vi et samlet Resultat af 10 Millioner Rødspætter, der har haft en Vægt af 25 Millioner Pund, og som sammen med den øvrige Fisk med Vognleje, Arbejdsloen m. m. har indbragt den smukke Sum af 1 Million Kroner. Maalt med den Tids Forhold var det et stort Beløb, og man kan forbavses over, saa lille en Del deraf, der dog kom Løkken tilgode. Millionen blev spredt over Kysten lige fra Frederikshavn og Skagen rundt helt ned til Agger.

Men for Lokken var det Eventyrets Tid. Endnu gaar Historierne iblandt os hernede, de farves svagt, som Tiden gaar, af Alderens Patina. De bliver ikke mere virkelighedstro, men de bliver kønnere. Her er en af dem, der har holdt sig frisk, og derfor er sand.

Det store Flynderfiskeri var paa sit højeste. Ole, en af Byens gamle Fiskere, tog ud med Fladbaaden. De snurrede paa Kraft og stod og talte om, at der var nok mange Fisk i Vaaddet. Nogle af Fiskerne mente, det var den haarde Strøm, der gjorde Vaaddet saa tungt at hive ind. — Lad mig, sagde Ole, han var stor og stærk, og han tog i Linen og trak til, han skulde vise de unge Dreng, han kunde tage et Tag endnu.

Jo, han trak godt nok, han havde næppe taget Linen, før han traadte det ene Ben gennem Baadens halvraadne Bund. Hurtigt fik han dog Benet fri, men nu kom Vandet sprøjtende op i en tyk Straale, der slusede ind over Baaden. Forfærdede holdt Fiskerne op at ro, mens Ole med et Kast smed Trøjen og drev den i Hullet, Vesten gik samme Vej, men lige meget hjalp det. Vandet presede paa og Baaden var halvfuld af Vand. Raadvilde søgte Fiskernes Øjne Land, de var langt udenfor tredie Revle.

Der var enkelte Ansigter, som hvidnede af Angst, og en af de unge gav sig ganske pjattet til at ro; men pludselig lod Ole sig falde ned i Bunden af Baaden paa sin brede Bag. Han greb i Baadens Toffer for at støtte sig og skubbede sig godt til Sæde i Hullet. Saa raabte han, som en Mand raaber, der ved, hvad det gælder: „Tag fat, Dreng! Nu skal I knagensparkemig ro, saa Blodet springer jer ud af Neglene“.

Ole behøvede kun at sige det den ene Gang. Det var ikke meget Blod, der kom frem under Neglene, men desmere Sved sprang der frem under Sydvesten. Angstens og Arbejdets salte Sved, der fyldte deres Øjne.

Da de tørnede paa Revlen, lukkede Bølgerne sig over Baadens Kant. De sprang alle ud og vadede i Land; indenfor Revlen kom de i Vand til Halsen, men det gik dog.

Da de kom op paa Stranden og fik sundet sig lidt, kom de, den ene efter den anden, og sagde Ole Tak, fordi han havde klaret den for dem. Ole slog det hen, der var ikke noget at takke for.

Men da de blev ved at komme med deres Tak, og Ole syntes, det blev lidt for højtideligt, slog han ud med Haanden og sagde djærvt: „Ja, vi var nær efter det, og vi kan takke Vorherre for, at det gik, som det gik; men jeg siger nu, det var mærkeligt, det kunde tætte saadan at sætte Hul imod Hul“.

Et lignende periodisk Fiskeri fandt Sted her o. 1650; Arent Berntssen fortæller herom 1656 i sin „Danmarks og Norges frugtbare Herlighed“ I, 162: „Besynderlig ud for Hvetbo Herred, 4 Mile langs Landet, udi Vester-Hav er et overmaade rigt Fiskeri af Flynder 2 Gange om Aaret, nemlig om Vaaren og Høsten, at de deraf, naar de tørrede ere, store Stakke som Hø paa Landet opsætte, og dermed det ganske Sysse bespiser“.

Red.

KOLERAEN I FLADE-GÆRUM 1853.

ET TIDSBILLEDE

ved

Kredslæge VICTOR HOLM, Frederikshavn.

Da jeg i 1913 overtog mit Embedsarkiv, fandt jeg deri en gammel Embedsprotokol med Skrivelser fra Aaret 1853. Læsningen af disse gav mig Lyst til at danne mig et Billede af Livet i Frederikshavn i dette for Byen saa sørgelige Aar, da Koleraen i Løbet af en Maaned bortrev over 5 pCt. af Byens Befolkning, medens al Handel og Vandel for et kort Tidsrum standsede, og Beboerne stod lammede af Rædsel for, hvad Dagen vilde bringe.

Indenfor dette noget større Tidsbillede danner Koleraens Optræden i Flade-Gærum Sogne en Episode, der viser den selv under de alvorligste Forhold tilstedeværende Gnidningsmodstand mellem dem, der som sagkyndige opstiller Fordringer, og dem, der skal føre disse ud i Livet, og derved tillige et levende Billede paa Sandheden af det gamle Ord: „Mens Græsset gror, dør Horsemor“.

Jeg skal nu først præsentere Læserne for Hovedaktorerne i Dramaet:

Micael Vogelius Steenstrup, Overauditør, Byfoged og Byskriver i Frederikshavn, Herredsfoged og Skriver i Horns Herred, R. af Dbg., blev Student 1828, Kandidat 1834, døde 1855.

Jørgen Scheel Meyer, Distriktslæge i Frederikshavn, født i Randers 1813, S. af Oberst M., Student 1830, kirurgisk Eksamen 1836, i Vestindie-

fart 1837, praktiserede paa St. Thomas 1838, Hospitalslæge 1845, Distriktslæge i Frederikshavn fra 1849 til 1863, da han forflyttedes til Horsens. Død under et Ophold i København 10. Juli 1880.

Erik Worm Begtrup, Sognepræst til Flade-Gærum. Kandidat 1831, Sognepræst i Flade-Gærum fra 1845 til 1857, da han

blev forflyttet til Birkerød paa Sjælland.

Vi gaar derefter over til Forspillet.

Den 30. Juni 1853 kommer der gennem Stiftsfysikus¹⁾ Meddelelse fra Sundhedskollegiet om Koleratilfældene i København, og de i Tilfælde af „Choleraopkomst“ udstedte Love indskærpes.

I Frederikshavn holdt man Møde i Sundhedskommissionen, Herredsfogden og Distriktslægen foretager en Runde i Byen og finder

alt saare godt. Visse Regler indskærpes af Politiet, og Sagen forelægges paa et Møde i Borgerrepræsentationen den 6. Juli, og denne bifalder de „ubetydelige“ Udgifter, der kræves.

Om Foranstaltninger paa Landet høres intet.

Den 21. Juli kommer det første Tilfælde af Kolera til Frederikshavn, idet en Fyrbøder paa Rutedamperen „Valdemar“ bliver syg paa Rejsen fra København og bliver indlagt i Frederikshavn. Epidemien breder sig nu med voldsom Hast, og Distriktslægen faar meget travlt, særlig da alle Sygeplejerne bliver smittede og dor. Han har derfor i den første Tid næppe haft Lejlighed til at tænke paa Landdistriktet, og maaske har han heller ikke

¹⁾ Speyer, Carl Ludvig, født i København 22. Maj 1798, Stiftsfysikus i Aalborg 29. Oktbr. 1842, død der 23. November 1860.

anset Faren for saa stor, da Landboerne under Epidemien holdt sig helt borte fra Byen.

I Begyndelsen af August meldes imidlertid et enkelt Tilfælde fra Landdistriktet. Paa dette Tidspunkt kan Lægen ikke komme fra Byen, og han anmoder derfor Amtet om Lægeassistance. Da Amtet er uvillig til at yde fast Lægeassistance, bliver det en Aftale mellem Amtmanden¹⁾ og Distriktslægen, at prakt. Læge Hornemann²⁾ i Hjøring skal berejse hele Distriktet og undersøge, om der er Sygdomstilfælde, samt instruere Sogneforstanderskaberne.

Den 18. August skriver Amtmanden til Herredsfogden:

„Praktiserende Læge Hornemann i Hjøring har under 16. dennes tilskrevet mig saaledes:

»Den i Amtets Skrivelse af 5. dennes omhandlede Undersøgelse har jeg tilendebragt, Sundhedstilstanden blev overalt i Horns Herred befunden særdeles tilfredsstillende.«

»Hvilke Foranstaltninger der er trufne i de forskellige Sogne vil sees af Indberetningerne fra de respektive Sogneforstanderskaber, som jeg med Undtagelse af Lendum, der endnu ikke er indkommen, hoslagt har den Ære at fremsende.«

hvilket jeg ikke skulde undlade tjenstlig at meddele Hr. Overauditoren til behagelig Efterretning og Bekendtgørelse for Distriktslæge Meyer, idet jeg vedlægger paa-beraabte Indberetninger.

E s b e n s e n .“

Indberetningen fra Forstanderskabet i Flade-Gærum lyder saaledes:

„Den 9. August 1853 var Forstanderskabet forsamlet til ekstraordinært Møde i Præstegaarden; tilstede var

1) E s b e n s e n , Frederik August, Student 1821, Kandidat 1826, Amtmand i Hjøring.

2) H o r n e m a n n . Frees Jacob, f. 6. November 1814 i Æbeltoft, Son af Herredsfoged H., Student 1835, Kandidat 1842, prakt. i Baggsvogn ved Frederikshavn 1844, Overlæge i Hæren 1851, prakt. i Hjøring fra 1851 og døde der 18. Maj 1877.

den ekstraordinære Distriktslæge Hornemann og Sognefogden i Gærum Ole Chr. Jensen. Dr. Hornemann foreslog, at Sogneforstanderne delte Sognene imellem sig saaledes, at hver af dem gik til alle Beboerne i hans Afdeling og indskærpede dem følgende:

1) At de lagde Vind paa Renlighed og god Luft i Husene ved at sørge for, at Vinduerne kunde oplukkes, eller frisk Luft paa anden Maade skaffes ind i Stuerne, især Alkoven maatte kalkes og frisk Sengehalm lægges i Sengen.

2) At enhver saavidt muligt vilde vogte sig for det, som snarest kunde fordærve Maven, saasom sur Øl, sur Mælk og for meget Brændevin. Gavnlig er det at drikke en lille Malurtsnaps om Morgenen.

3) Naar Cholera første Gang viser sig i et enkelt Hus bliver det afspærret, for at dets Beboere ikke maa forlade det, og ingen uden Doktoren og Præsten maa besøge Folkene, med mindre ogsaa de vil lade sig inde-spærre.

4) Det vedtoges, at man skulde anvende al Flid for at faa Malsighuset til Cholerasygehus, saaledes at det kunde afbenyttes, saasomt der blev Trang dertil.

5) Skulde et Choleralighus gøres nødvendigt, vilde et saadant blive indrettet ved Kirken.

6) Det besluttedes at constituere Christen Pæregaard¹⁾ med Myndighed som Sognefoged til at budde det nødvendige Mandskab til at holde Vagt i det under No. 3 omhandlede Tilfælde og til idet videre fornødne Tilfælde.

7) Enhver af Forstanderne vilde paatage sig at forespørge, om nogen vilde lade sig antage som Syge-vogtere.

Begtrup. Hornemann. Christen Christensen.
Ole Jensen. Søren Jakobsen. Christen Pedersen.
Ole Chr. Nepper. Jens Madsen. Søren Lassen.
Ole Chr. Jensen.

For Afskriftens Rigtighed indestaar E. W. Begtrup.

Flade Præstegaard 11. August 1853.

¹⁾ Christen Pæregaard ejede »Sauquærn«, nu Bangsbostrand Mølle.

Samme Dag Dr. Hornemann meddeler, at alt er tilfredsstillende i Horns Herred, meldes det første Tilfælde af Kolera i Flade, og da der samtidig viser sig mistænkelige Tilfælde i Hørmested og Strandby, ansøger Distriktslægen i Skrivelser den 17., 18. og 19. til Amtet atter om Lægeassistance, som han ifølge Skrivelse fra Justitsministeriet kan faa ved Henvendelse til Sundhedskollegiet. Amtet er dog stadig uvillig, og først den 25. svares der, at det nok, hvis det er nødvendigt, skal skaffe Lægeassistance, „men efter de sporadiske Tilfælde af Cholera i Horns Herred finder det ingen Anledning dertil.“ Derimod har Amtet allerede overdraget til Dr. Hornemann „atter at undersøge paa de opgivne Steder, og conferere med Distriktslægen om Sagen.“

Nu bliver Distriktslægen for Alvor vred, og Dagen efter skriver han til Amtet:

„I Anledning af Amtets Skrivelse af 25. Aug. til Overauditor Steenstrup, communiceret mig Dags Dato, vil jeg ikke undlade ærbødigt at bemærke med Hensyn til de sanitære Forholdsregler i Anledning af befrygtet Choleraepidemi i Landdistriktet, at ligesom jeg maa anse den paa Amtets Foranstaltning af Hr. praktiserende Læge Hornemann foretagne Rundrejse i Distriktet for baade unyttig og i sit Resultat meget upaalidelig, forsaavidt Hr. Hornemanns Beretning om Sundhedstilstanden idet hele betræffende, saaledes maa jeg tillige erklære Amtets Plan med Hr. Hornemanns anden Rejse for ikke mindre unyttig. Med Hensyn til den af Hr. Hornemann afgivne Beretning om Sundhedstilstanden, da er det aabenbart, at den kun kan gøre Fordring paa en ringe Tiltro, uagtet jeg ikke tvivler paa, at han paa Rejsen hos de forskellige Sogneforstanderskaber har erkyndiget sig i saa Henseende, men jeg har positivt Vished for, at saavel Sogneforstanderskaber som Beboerne i de vidtloftige Sogne i det hele ikke yder Besked i saa Henseende. Det er et Factum, at saavel Sogneforstanderskaber i Almindelighed som Beboere i det hele indeslutter sig saa

meget som muligt i den snevreste Kreds, og ved Beretningen om en sygelig Tilstand i et eller andet Hus deraf tage Anledning til aldeles at sky dette. De 5 Tilfælde af Cholera, der er fremkommet i Landdistriktet, (nemlig 3 i Flade, 1 i Aasted og 1 i Strandby Elling Sogn), ere alle med Undtagelse af et bleven mig berettede ad privat Vej, og jeg har først efter flere Dages Behandling set nogen Virksomhed fra Soggenes Side, og den har nærmest vist sig ved Postering af 2 Personer, dog i behørig Distance fra Stedet, hvor de syge forelaa, og disse Vagter har været sat der uden anden Instruktion end at forhindre Husets Beboere i at forlade deres Hjem. Jeg har truffen de syges Omgivelser hjælpeløse og savnende de første Fornødenheder. Under disse Omstændigheder, og af mit Kendskab til Meningen hos Befolkningen, som jeg kunde oplyse ved flere Kendsgerninger, var det, at jeg i min Skrivelse af 17. ds., i Forening med Herredsfogden ansaa det for min Pligt at anmode Amtet om at foranstalte en Læge hidsendt, der kunde tage Ophold i Landdistriktet, og ved sine daglige Besøg saavel hos de syge som hos de mange, der for tiden lider af Forløbere for Cholera, og ved jævnlige Undersøgelser i de tætteste befolkede Dele af Distriktet, der er de i en epidemisk Cholera mest udsatte, kunde vejlede og berolige Befolkningen med Hensyn til den befrygtede Sygdom. Som saadanne Steder maa jeg nævne Strandby i Elling Sogn. Det er en bekendt Erfaring, som jeg i fuldeste Maal kan bekræfte, efter hvad jeg har set, at en smerteløs Diarrhoe af kortere eller længere Varighed er Choleraens bestemte Forløber. Denne Diarrhoe sjenerer Patienten saameget mindre, som han ofte samtidig har Appetit og befinder sig vel. Det er aabenbart under disse Omstændigheder, at Læge ei bør vente indtil de Syge, som er vant til at se et saadant Tilfælde ellers gaa over uden videre Folger, kommer til ham, men er der truende Fare for en Choleraepidemi, som jeg antager for virkelig at være tilstede, da bør Lægen have Tid og Lejlighed til at foretage daglige Besøg i Distriktet. At jeg med den Virksomhed, som Epidemien udkræver i Forbindelse med mit Embedes øvrige Forretninger, ei kan opfylde en saadan erkendt

Forpligtelse, vil forhaabentlig være Amtet indlysende, hertil kommer, at Landbefolkningen kuns i de mest paa-trængende Tilfælde ville søge Lægehjælp i Frederikshavn.

At det offentlige venter med at yde ekstraordinær Lægeassistance, indtil de sporadiske Tilfælde har udviklet sig til en almindelig Epidemi, kan jeg fra mit Standpunkt kun anse for forkastelig og lidet i Samklang med Hensigten af de offentlige sanitære Foranstaltninger.

J. Meyer.“

Den 20. August svarer Amtet i en længere Skrivelse, og tiltrods for, at det „ikke kan være enig i de af Distriktslæge Meyer med megen Bestemthed og paa en særegen Maade udtalte Ytringer“, saa maa det dog indrømme, at Sundhedstilstanden rundt om Frederikshavn fordrer Lægeassistance, men „det havde troet, at Meyer efter Epidemiens Aftagen i Frederikshavn vilde være istand til i sit Distrikt at yde den fornødne Lægehjælp“. Resultatet af den lange Skrivelse er, at Distriktslægen nok skal faa en Læge i Landdistriktet, og den 6. September averteres i Frederikshavns Avis¹⁾: At stud. med. J. Finsen²⁾ har taget Bopæl paa Ellinggaard.

Dermed er Forspillet til Ende, og Dramaet udvikler sig nu med rivende Fart.

Amtet havde Ret i, at Epidemien nu var i Aftagende i Frederikshavn. I Avisen for 6. September opgøres Resultatet³⁾, og nedenunder Opgørelsen staar der til-

1) Frederikshavns Avis udkom første Gang den 1. Septbr. 1853.

2) F i n s e n, Jon Constant, f. 24. Marts 1826 i Reykjavik, S. af Overretsassessor. Student 1848 i Reykjavik, konst. Underlæge i Hæren 1850—51, Eksamen 55, Distriktslæge paa Island 1856—67, Distriktslæge i Ørsted ved Randers. Dr. med 1874, Stiftsfysikus i Nykøbing Falster 1875, død der 12. Oktober 1885

3) 20. Juli til Dato ialt været angreben 100. Deraf døde 67, helbredede 31, under Behandling 2.

føjet: „Fra den 29. August til 3. September er kun én angreben, denne er i god Bedring. Siden den 3. dennes ingen.“

Dette Otium benytter Distriktslægen og Herredsfogden til at undersøge, hvilke Forholdsregler der er taget paa Landet.

Ved Skrivelsen af 30. August sammenkaldes Forstanderskabet i Flade-Gærum.

„For at undertegnede og Distriktslægen kunne ydermere efterkomme vore Pligter med Hensyn til Overtagelsen af Sygeplejen i Anledning af mulig i Sognene udbrydende Choleratilfælde, ville vi komme tilstede ved de af de respektive Sogne udpegede og anskaffede Sygehuse og indbyde Sogneforstanderskaberne til der at møde med os for at conferere og træffe nærmere Aftale.

Det vil være nødvendigt baade for Epidemiens Skyld, hvis den udbræder, og for at kunne bedømme Hensigtsmæssigheden af de truffne Foranstaltninger, at vi paa Stedet kunne tage i Øjesyn ikke blot Lokalet, men Stueinventaret med Senge og Klæder samt Køkkenredskaber, og maa det derfor være ligesaa rigtigt paa Stedet at forefinde de Personer, der er erhvervede og antagne som Sygevogtere, Vagt, til at gaa Ærinder o. s. v.

For Flade-Gærums Sogn ville vi saaledes komme tilstede paa næstkommende Tirsdag, og udbede os, at Forhandlingsprotocollen med Skrivematerialer maa være tilstede¹⁾.

By- og Herredskontoret i Frederihshavn 30. August.
Steenstrup).

1) Disse Møder synes ikke at have vakt nogen Glæde hos Sogneforstanderskaberne.

Ved et Møde i Elling den 3. September fandtes Forstanderskabet ikke samlet, og opgav Formanden, Pastor Møller, at han først idag havde modtaget Skrivelsen af 30. August, »der befandtes forsynet med 3 Segl til Tegn paa, at det skulde befordres uden Ophold. Der blev straks af Herredsfogden foranstaltet ridende Bud efter tvende nærmestboende Sogneforstandere«.

Den 2. September afholdtes der saa Møde ved „Malsighuset“¹⁾.

Resultatet fremgaar af følgende Afskrift af Forhandlingsprotokollen:

Aar 1853 d. 2. September er Forstanderskabet forsamlet efter foregaaende Tilsigelse efter Skrivelse fra Herredsfogden. Tilstede var sidstnævnte og Distriktslægen.

Man mødte ved det af Sogneforstanderskabet udsete Sygehus Malsighuset, men maatte Lægen og Herredsfogden straks erklære sig mod dette Sted, da Huset var i højeste Grad fugtigt og raat samt utæt og indeholder ringe Rum. Man begav sig derefter til Smedens Hus i Bangsbostrand; dette er nyt, men ei færdigt, og kunde ei heller benyttes, og Smeden var uvillig til at overlade det. Da Lægen og Politimesteren fremdeles urgerede, at et Sygehus maatte skaffes, hvortil der førte en ordentlig Vej, hvilket ei er Tilfældet med Malsighuset, proponerede Forstanderskabet Bangsbostrand Skole. Der til begav man sig, og da Skolen er frit beliggende og vel indrettet efter Omstændighederne, besluttede man at tage den, og faa den indrettet endnu idag. Formanden i Forstanderskabet tilskrev derfor den Mand, hvor Skolelæreren, der erklærede sig villig til at fløtte, skulde bo.

Det paalagdes derfor, at Skolen endnu idag maatte ryddes og indrettes til at modtage Syge, hvoraf Sognet i et Huus har to. Ligeledes gjordes Forstanderskabet ansvarlig for, at der straks haves Liighus og Liigkister i Beredskab.

1) Malsighuset laa paa Baader Mark ca. 20 Meter nord for den nuværende Tornshedevej, og dets Beliggenhed kendetegnes endnu ved en lille Træplantning. Huset maa have ligget godt isoleret, og det har rimeligvis hørt under Bangsbo. Det var beboet af to Arbejderfamilier i to Toværelseslejligheder. Huset var sidst beboet i 1885, men stod derefter ubeboet, til det faldt sammen. I en Indberetning fra Distriktslægen til Amtet af 12. September skriver han om Malsighuset: »I Flade Sogn var et Hus bestemt til Sygehus, som i den Tilstand, det forevistes, maatte anses særlig skikket til en Choleramiasma (om en saadan findes)«.

Da Sogneforstanderskabet befandtes endnu, uagtet de til samme gjorde Opfordringer, ganske uforberedte, tilstedes for de Syges Skyld nogle Requisiter tillaaens fra Lazarethet i Frederikshavn, hvad man fra Kjøbenhavn af Reservegenstande havde, men forbeholdt Herredsfogden fuldstændig Vederlag for alt, hvad Sognet faar tillaaens. Lægen fordrede derfor, at de Syge, der allerede er, nemlig i Lars Pallesens Huus, skulde flottes snarest mulig til dette Sygehus.

Herredsfogden kunde endnu ikke undlade at fremhæve, at Forstanderskabet ikke, uagtet alle Opfordringer, havde skaffet Folk til at gaa Ærinder og Vagter, men havde søgt ufuldkomne Midler med at tilsige i Flæng, hvoraf da følger, at mange upaalidelige Mennesker kommer i Værk, der forsømmer deres Patienter. Herredsfogden har saaledes personligt maatté sørge for Budskab til Formanden og de andre Forstandere.

Hvad angaar Leveringen af Mad og andre Fornødheder til Sygehuset, da fremhævedes det, og paatog Gaardmand Chr. Pæregaard og jeg med de andre strax at sætte det fornødne igang. Mødet hævdedes.

E. Begtrup Steenstrup. Meyer. Søren Jakobsen.
Ole Jensen. Christen Pedersen. Jens Madsen.
Ole Chr. Nielsen.

For Afskriftens Rigtighed.

E. Begtrup.

Flade Præstegaard, d. 7. September 1853.

Man skulde nu tro, at Forstanderskabet efter denne kraftige Tilrettevisning havde faaet Fart i Tingene, men det gik ganske anderledes. Næste Dag skriver Distriktslægen til Herredsfogden:

Da der endnu intet er foretaget fra Flade Sogns Side, og saaledes ingen har været tilstede til at assistere de antagne Opvartningskoner¹⁾ med den iaftes Kl. 11 afdøde Kone, saa at de nu i 10 Timer have maattet opholde dem med den syge Mand og Liget i et lille

¹⁾ Petrea Nielsen og Juliane Juncker, der sammen med to andre var udlaant fra Suhmsgadens Kolerallasaret i København.

Værelse, hvor Regnen er strømmet ind over de sunde, den Syge og Liget, og da Opvartningskonerne fremdeles klager over at lide Mangel paa de første Fornødenheder og navnlig nogenlunde passende Føde og Sove-sted, skulde jeg ikke undlade tjenstlig at indberette dette, og udbede mig Deres Assistance til de Syges og Opvarterpersonalets Tarv, samt Iværksættelsen af de øvrige som nødvendig ansete Foranstaltninger.

Frederikshavn d. 3. September 1853.

Ærbødigst

Jørgen Meyer.

Til Herredsfogedkontoret i Frederikshavn.

Dagen efter maa Distriktslægen ud med en endnu skarpere Skrivelse:

Da der endnu, 24 Timer efter min Requisition til Herredsfogedkontoret af Gaars Dato, ei er truffen Foranstaltninger med den cholerasyge Mands Forplejning i Flade Sogn, samt Iværksættelsen af de med Forstanderskabet i Møde d. 2. aftalte fornødne Forholdsregler med Hensyn til eventuelle Cholerapatienter, og da Sognet endog ved slet Behandling mod de paa Amtets Foranstaltning anskaffede Sygeplejersker, og dels ved Antagelsen af en i Sognet bekendt svagelig og drikfædig Person til de Syges Opvartning, synes at kaste Haan og desavouere de i Mødet d. 2. tagne Beslutninger, skulde jeg ikke undlade at opfordre til en bestemt og alvorlig Indskriden i denne Anledning.

Frederikshavn d. 4. September 1853.

Ærbødigst

Jørgen Meyer.

Til Herredskontoret i Frederikshavn.

Hvad var det, der fik Præsten som Sogneforstanderskabets Formand til fuldstændig at tilsidesætte de givne Paalæg? Jo! Han havde faaet endnu en Modstander i sine egne Sognebørn.

Den 2. September blev der til Herredsfogden ind-

sendt nedenstaaende Andragende undertegnet af 39 Beboere i Bangsbostrand:

„Vi undertegnede Beboere af Bangsbostrand tillader os med Ærbødighed og Tillid at henvende os til vor ærede Øvrighed.

Da vi erfarede, at den Bestemmelse var gjort, at Bangsbostrand Skole skulde anvendes til Cholerasygehuus, paakom der alle en stor Forfærdelse, idet vi ikke kunde skjønne andet, end at det vilde være det samme som at bringe den forfærdelige Sygdom midt ind i vor By. Vi er derfor alle som en fuldkommen enige om paa en sømmelig og lovlig Maade at virke for at faa denne Foranstaltning, hvorved vi formene, at vore og vore Familiers Liv udsættes for aabenbar Fare, omgjort, og henvender os i den Anledning til vor højtærede Øvrighed, hvis Velvillie og Omsorg for alle Jurisdiktionens Beboere vi ved at paaskjønne, med ærbødigt og indstændig Begjæring om, at et andet Sted, som ikke ligger denne tæt bebyggede By saa nær, maatte blive gjort istand for at modtage de syge.

Sogneforstanderskabet, til hvem vi have henvendt os, har lovet, saafremt Hr. Overauditoren ingen anden Bestemmelse kræver, strax at ville anvende den fornødne Bekostning paa Malsighuset for at dette kunde blive et passende Locale for Cholerasyge.

Forhaabende at Hr. Overauditoren ikke vil tage os dette vort Andragende, som vi frembære med al Tillid og Respect, ilde op, og fordriste os til, at ogsaa vor Stemme i denne Sag maa høres, undertegne vi os

ærbødigt

(39 Navne).

Bangsbostrand Skole d. 3. September 1853.

Herredsfogden tager imidlertid intet Hensyn til dette Andragende, for nu skal den gode Præst have at vide, hvad det kan koste at sidde Øvrighedens Paalæg overhørig. Han skriver:

Igaar modtog jeg den hoslagte Mælding fra Distriktslægen, hvori haardeligen klages over Misligholdelse fra

Forstanderskabets Side af de nødvendige Forholdsregler mod Choleraepidemien, hvorom Forstanderskabet saa bestemt, bønligt og alvorligt var anmodet i Mødet i Forgaars. Da det tillige berettes fra Sognets hidtil ene virksomme Mand, der ikke er i Sogneforstanderskabet, at der intet skete til Realisation, anmodede jeg tvende paalidelige Personer, der strax gik i Værk med at hjælpe paa Sognets Forsømmelser.

Disse Petersen og Sørensen blev imidlertid ved selve Forstanderskabets Formands Ytringer og Forhold standse i deres Virksomhed, og da jeg var fraværende i et andet Forstanderskabsmøde, troede de det rigtigst ikke at foretage sig videre, siden selve Formanden ikke vilde have det besluttede udført.

Ved min Hjemkomst modtog jeg et Andragende fra Bangsbostrandere, der stadfæstede et Udsagn, der ogsaa bragtes, at Sogneforstanderne fremdeles havde i Sinde at byde Malsighuset til Sygehuus, noget Menneskeligheden dog skulde synes at umuliggjøre, om det ei selv kunde indse dette Huuses Uforsvarlighed. Sogneforstanderskabet har selv paavist Bangsbostrand Skole, og afslog mine Forslag om Flade Skole eller en anden Bygning, fordi Bangsbostrand Skole var billigst. Da denne Skole ei kunde kasseres, og den ei er saaledes beliggende, at den kan medføre nogen Fare for de omboende, maatte Lægen og jeg antage den.

Jeg har nu modtaget den hosfølgende Skrivelse og Klage af Dags Dato fra Distriktslægen. Denne følger ligesom den af Gaars Dato i Gjenpart.

Af Herredets Sognekommuner er intet truffet, der i den Grad har givet Anledning til Klager som Flade og Gærum, der foruden Opfordringer fra Lægen og mig har mødt al redebon Assistance.

At Sognepræsten er den, der efter Forordningen af 19. Juni 1831 § 7, fornemmelig staar til Ansvar er tidligere anført.

Jeg har nu tilsagt ridende Bud, der øjeblikkelig kalder Sogneforstanderne til Præsten, og jeg har paalagt Sognefogden at indfinde sig for at bringe mig Svar, at jeg derefter kan tage øjeblikkelige Forholdsregler paa Sogneforstanderskabets Regning og Ansvar.

At der derhos maa klages til højere Sted over Forfømmelserne kan jeg jo ikke videre end henstille til det Hensyn, Forstanderskabet selv maatte tillægge det ogsaa i Medborgeres Omdømme. Jeg maa i højeste Grad beklage, at være nødt til saadanne Forholdsregler og Skridt.

Endnu maa jeg tilføje, at det skulde være ganske særdeles Grunde, der turde foranledige ringeste Opsætelse i Svar og Virksomhed, thi der har været Tid nok, og jeg er end ikke i Besiddelse af Indberetning fra Forstanderskabet om dets Virksomhed eller Modstanden derimod igaar.

Horns Herreds Kontor d. 4. September 1853.

M. W. Steenstrup.

Næste Dag kommer saa en Afskrift af Sogneforstanderskabets Forhandlingsprotokol.

Sammenkaldt af Herredsfogden var Sogneforstanderskabet forsamlet i Præstegaarden d. 4. September i Anledning af Cholerasygdom.

Paa Grund af de haarde Beskyldninger, som indeholdtes i Herredsfogdens Skrivelse af Dags Dato, om total Uvirksomhed fra Sogneforstanderskabets og Præstens Side o. s. v., fandt sidstnævnte sig foranlediget til at give følgende Oplysninger:

Det er Sogneforstanderskabet bekendt, at det i Møde d. 9. August, hvor den af Amtet beskikkede extraordinaire Distriktslæge Hornemann var nærværende, besluttedes og approberedes af sidstnævnte, at man skulde forskaffe Malsighuset til Sygehuus, om saadant behøvedes, og da saavel Lægen som Forstanderskabet var enige i den Mening, at det vilde blive et meget sjældent Tilfælde, at nogen skulde ønske at bringes fra deres eget Hjem, ansaaes det den Gang ikke heller fornødent at foretage videre end at underrette Huusets Beboere om, at de maatte være beredt paa at udflotte strax, naar det forlangtes. Imidlertid var Forstanderskabet stedse beredt til at gjøre et ordentlig Sygehus istand, og at det ikke er sket kommer ikke af Hensyn til Udgifterne,

thi derom er intet betænkeligt yttret, men af den Grund, at det har været os umuligt at skaffe de nødvendige Folk som Sygevogtere, Opvartere og Tilsynsmænd, uden hvilket en saadan Anstalt vilde være uden Nytte. Det er Sogneforstanderskabet bedst bekendt, hvilken Umage vi i den Henseende har gjort os uden at opnaa noget.

Atter maa vi gjentage med Hensyn til flere henkastede Yttringer, at vi bød hvilken som helst Betaling. At vi skulde henkaste flere hundrede Daler af Sognets Penge for at gjøre noget, som man siger, uden at dette noget kunde gavne Sagen, fandt vi vilde være uforsvarligt. Med Hensyn til de Tilfælde, som have vist sig i Flade, er sket, hvad der efter Omstændighederne kunde gjøres, og jeg maa ganske paatage mig Beskyldningerne for den totale Uvirksomhed, som er mig ligesom de andre tillagt. Det første var hos Søren Vejmand i Flade. Vi forordnede Sognets Mænd skiftevis for at holde Vagt baade for at hindre Samquem med uvedkommende, en Forholdsregel, som ogsaa Dr. Hornemann havde fundet nyttig, og for at være de Syge behjælpelige i enhver Maade med Ærinder. At denne Vagt ikke holdtes ordentligen kan jeg ikke gores ansvarlig for, jeg selv besøgte de Syge flere Gange, hvilket være sagt, da Herredsfogden foreholder mig mine præstelige Pligter, gav dem Tilbud om Penge, Hjælp o. s. v. Efterat de syge var afhentede til Frederikshavn Sygehuus, fik jeg Familien i Nærheden til at sørge for Børnene, indtil jeg og Jens Madsen med megen Umage fik en god Kone til at tage til dem, indtil Forældrene kom hjem. Da Melding skete om det andet Tilfælde hos den gamle svenske Kone i Baader, sattes der ligeledes Vagt, som besørget meget godt, idet Pæregaard stadig saa til og vaagede over, at Vagten holdtes rigtigt. Denne besørgete alt, hvad den gamle Kone ønskede og trængte til, jeg selv kom til hende og berettede hende. Det tredje Tilfælde var hos Lars Pallesen¹⁾, ogsaa der blev af Pæregaard og mig vist al Omsorg, idet vi som paa hvert Sted venligen opfordrede dem til at give til Kende,

¹⁾ Lars Pallesen blev snart efter flyttet til Frederikshavns Lazareth, hvor han døde.

hvad de i nogen Henseende ønskede, ogsaa ham berettede jeg efter hans Ønske. Den anden Familie, som boede i Huset, fik vi strax fløttet, og saaledes blev de tvende Lejligheder ganske overladt til de to gamle Folk, og den Opvartning, de behøvede.

Nogle københavnske Vaagekoner lejedes til dem i Huset at pleje dem, og Bepising af dem blev tinget af Niels Murer, hvor Kosten efter alles Sigende er særdeles god, de skulde have to Gange Kaffe om Dagen o. s. v. Disse¹⁾ Koner svarede imidlertid ikke til Forventningerne og vare som det lader til henhørende til Hovedstadens værste Afskum. Den første, som kom, trak en Mandsperson med sig, med hvem hun laa i Seng til Klokken 11, og Lars Pallesens Kone, som dengang var rask, forsikrede Pæregaard, at hun maatte selv gøre alt, og Vaagekonen gjorde slet ingen Ting. Pæregaard overvældede de med Grovheder. Saasnart vi derfor kunde faa et ordentlig Menneske til at opvarte de Syge, lod vi dem gaa. Den som nu er der, Væver Mejer, er hverken, som Docteren siger, svagelig eller drikfældig, hvilket kan bevidnes af Pæregaard og Skolelærer Holm, som er hans Naboer. Hvad Oprettelsen af et Sygehuus i Bangsbostrand Skole angaar, som hovedkulds vedtoges iforgaars, da vil Sogneforstanderskabet erindre, at jeg gav den Erklæring, at hvad jeg gjorde, det gjorde jeg af Trang som Ordre fra Herredsfogden, hvilken Erklæring de andre Medlemmer tiltraadte, ligesom jeg med flere erklærede, at jeg ikke vilde tage Ansvaret paa mig for at anlægge Cholerahuus saa nær ved Bangsbostrand. Paa vor bestemte Protest frafaldt Docteren sin Paastand, om at de syge Lars Pallesens skulde fløttes derop, noget der vilde være saa meget mere utilladelig, som de havde yttret indstændig Begæring om at blive og dø i deres Huus. Jeg har nu givet en Fremstilling af Sogneforstanderskabets Fremgangsmaade, og navnlig fremhævet min Virksomhed, fordi jeg er den, paa hvem Herredsfogdens Skrivelse hovedsageligen er rettet.

De, som nu vil klage over mig, vil det nu komme an paa en højere og tillige retfærdig Dom. Jeg maa

1) Resten er skrevet med Præstens Haand.

nu gjøre Sogneforstanderskabet bekendt med, hvad jeg igaar paa Grund af Tidens Hastighed maatte beslutte paa Forstanderskabets Vegne. Den hele Bangsbostrands Befolkning er i heftig Bevægelse over den tagne Beslutning at bruge Bangsbostrand Skole til Lazaret, og insisterede paa det ivrigste, at denne Foranstaltning skulde omgjøres. Jeg maatte som den eneste Tilstedeværende tage den Beslutning, hvis Rigtighed jeg nu fremstiller, at anvende saadan Bekostning paa Malsighuset, at det kunde blive brugeligt til det eventuelle Lazaret. De Grunde, som foranledigede mig til at suspendere Sagen med Bangsbostrand Skole, var følgende. Vi har set, at en Cholerasyg ved sin Ankomst har antændt Epidemien i Frederikshavn, det samme maatte ogsaa befrygtes for Bangsbostrand, der har sin naturlige Beliggenhed langs Kysten, og desuden ganske sanner den forfriskende Luft fra Vestsiden. Skolen ligger som bekendt paa et Punkt, hvor Landevejen støder til Sognevejen, altsaa kunde ingen Passage finde Sted uden at komme tæt forbi Sygehuset, og enhver ved, hvor meget alle gruer for det. Endelig ventede jeg ogsaa, at Bangsbostrandernes indstændige og alvorlige Ønsker i denne Sag vilde omstemme Herredsfogden, da det dog aabenbart var noget, hvori de var retmæssigen interesseret. Da det nu er beordret, at der skal være et Lazaret, og det skal ske strax, saa havde jeg intet andet Valg end som sagt at lade Malsighuset indrette. Naar det da er færdig, saa maa en upartisk Commission bedømme, om det er godt nok eller skal casseres.

I denne Meddelelse fandt de øvrige Forstandere ingen videre Grund til Bemærkninger, og de billigede Formandens Beslutning, at indrette Malsighuset til Sygehuus, hvorom de det nærmere aftalte.

Begtrup. Ole Chr. Nielsen. Chr. Pedersen.
Jens Madsen.

Afskriftens Rigtighed attesteres.

Begtrup.

Denne Afskrift af Forhandlingsprotokollen er bilagt med følgende Skrivelse:

S. T. Overauditor By- og Herredsfoged Stenstrup,
Ridder af Dannebrogen!

I Skrivelse af Dags Dato har Deres Velbyrdighed i meget kraftige Udtryk forbeholdt Sogneforstanderskabet i Almindelighed og mig i Særdeleshed en Mængde Synder, vi skulde have gjort os skyldige i. For Tiden vil jeg kun svare for mit Vedkommende, som De synes at ville særlig til Livs, at jeg i denne Sag har gjort alt, hvad min Samvittighed byder mig, og vedkjender mig ikke nogensomhelst Forsømmelse eller Forglemmelse, idet jeg vil og kan godtgjøre, at der er vist de Cholerasyge al den Omhu og Lindring, som muligt var. Jeg ser derfor med stor Rolighed imøde Udfaldet af den Klage, som De truer med at indgive.

At Sogneforstanderskabet skulde have foreslaet Bangsbostrand Skole til Lazareth er en Paastand, som jeg maa modsige¹⁾, da jeg udtrykkelig mod denne Skole fremhævede den altfor nære Beliggenhed ved Byen, en Indvending, som jo rigtignok Docteren afviste som ugrundet.

I det samme Møde blev det udtrykkeligen vedtaget, at de Syge i Baader ikke skulde bringes til Skolen, og Løftet herom blev endvidere gjentagen til Pæregaard baade af Docteren og Deres Velbyrdighed samme Morgen, som Pedersen og hans Folk kom om Formiddagen. De kjøbenhavnske Sygevogtere har opført sig saa slet og uforsvarligt, at vi ikke mere kan have med dem at gjøre.

Vi har nu gjort Anstalter til at indrette Malsighuset til Sygehuus, og Arbejdet er allerede i Gang.

Iøvrigt reserverer jeg imod alle Urigtigheder, som er os paabyrdede saavel i Deres Velbyrdigheds som i Distriktslægens Skrivelser.

Flade d. 4. September 1853

Begtrup.

Det har nu alligevel ikke været saa stort bevendt

1) Se Afskriften af Sogneforstanderskabets Protokol over Mødet d. 2. September Side 244.

med Præstens Rolighed, thi næste Dag sender han Herredsfogden nedenstaaende Skrivelse:

„S. T. Hr. Overauditør By- og Herredsfoged Stenstrup, Ridder af Dannebrog.

Igaar Aftes medens jeg var forsamlet med Forstanderskabet og troede, at Ubehagelighedernes Maal var fuldt for den Dag, kom to Mænd fra Bangsbostrand med den mundtlige Ordre, at jeg skulde have et Sygehuus i Stand til idag, da de ellers paa Sogneforstanderskabets — det er paa min Regning — vilde lade det indrette, de maatte vide, at selv om jeg ogsaa vilde, saa kunde jeg ikke opfylde deres Ordre, og jeg kan derfor ikke sige andet end gjør nu det værste. Et maa jeg kun spørge om, er det efter Loven tilladt at fløtte nogen Mand, enten han er Greve eller Husmand, ud af sit Huus mod hans Ønske og Villie. At det er Lars Pallesens Villie og indstændige Ønske at maatte blive, det kan erfares ved at forhøre Madam Aalbæk, da jeg ikke kan vente, at mine Ord blive troede. At Docter Meyer absolut vil have den svagelige Mand udfløttet, kan jeg aldeles ikke forklare mig uden som Stivsind.

Hele Huuset er til Raadighed, og Penge er der nok af. Er det Værelse, de ligger i, ikke tilpas, saa er der et dobbelt saa stort midt i Huuset, som beboes af Lars Nielsen. Hvad skulde der være i Vejen for, at de saa blev bragt derind. At det Fredag Nat regnede ned i Huuset er jo beklageligt, men det gjorde det i ethvert Huus i Flade Sogn, hos mig baade paa Loft og i Stuer. Endnu en Gang Tak for den Dag igaar! Den skal jeg ikke glemme mine to forhenværende Venner.

Ærbødigst
Begtrup.

Flade Præstegaard 5. September 1853^a.

Desværre lader han sig ikke nøje med dette Brev, men sender en lang Redegørelse til Amtet og sender Herredsfogden en Afskrift af denne:

„Da jeg af en Skrivelse af 4. September fra Her-

redsfogden er underrettet om, at han vil indgive Klage over mit Forhold i Choleraepidemien, og da en Klage formodentlig ogsaa vil komme til Deres Højvelbaareheds Erklæring, finder jeg mig foranlediget til at vedlægge en Afskrift af, hvad der er tilført Sogneforstanderskabets Forhandlingsprotocol, men yderligere til min Retfærdiggjørelse at tilføje følgende.

Fra den Tid af, da Cholera udbrod i Frederikshavn og bortrev mange Mennesker især næsten alle, som havde med de Syge at gjøre, opstod blandt Landbefolkningen en Frygt for denne Syge, som lagde de allerstørste Vanskeligheder i Vejen for dem, der skulde træffe Foranstaltninger mod dennes Fremgang. Denne Frygt gik til en Yderlighed, saadan at de, der ikke har erfaret det, neppe kunne gjøre sig Begreb. Exempelvis vil jeg kun anføre, at Haandværksfolk forlod et Huus, hvorpaa de arbejdede, fordi dets Beboere løseligen omgikkes Børn af Cholerasyge, at Sognefogden selv erklærede, at han heller vilde betale hvilkensomhelst Mulct end staa Vagt uden for et Cholerahuus, at det næsten var umuligt at faa Bud til Frederikshavn efter Medicin o. s. v. Denne overvættes og haardnakkede Angst forarsagede, at jeg og Forstanderne uagtet al optænkelig Umage, og skjøndt vi bød hvilkensomhelst Betaling, ingen kunde faa til at betjene de Syge, eller bringe de døde til Graven. Nu brød Sygdommen ud paa nogle Steder i Sognet. Jeg gik straks til de Syge og ydede dem den Trøst og Hjelp, jeg formaaede, beskikkede Sognemændene til skiftevis at holde Vagt og besørge alle Ærinder for Huusets Folk, opmuntrede Naboerne til at yde al venlig Hjelpes Assistance, og taled ved hver Lejlighed med Kraft imod den uchristelige og ubarmhertige Frygt, som havde betaget Folk. Min Familie kan bevidne, hvorofte jeg er hjemkommen fra disse Besøg syg paa Legem og Sjæl baade af legemlig Anstrængelse og Sjælelidelse, over at jeg ikke kunde overvinde den forstokkede Frygt, der hindrede Mennesker fra en virksom Hjelp.

Jeg er gaaet til et Huus, hvor der laa to Syge og 1 død, fuldt og fast bestemt paa og beredt til selv at tage den døde af Sengen og lægge ham i Kisten, hvil-

ket imidlertid heldigvis ikke skete, da Frederikshavn, hvor den døde hørte hjemme, imidlertid havde ladet Liget hente. Jeg har haft den yderste Umage med at faa en Kone til at tage til nogle smaa Børn, hvis Forældre var afhentet til Sygehuuset i Frederikshavn.

Jeg har paa et Sted, som beboedes af to fattige Familier, af hvilke den ene fik Cholera, strax bortskaffet de andre, som ogsaa slap for Sygdommen, og jeg kan i det Hele, hvordan Dommen bliver iblandt Mennesker, for Gud trøste mig med, at jeg ikke har været den total uvirksomme og uværdige Præst, som Herredsfogden og Docteren vil gjøre mig til, men at jeg sandeligen hos hver af de Syge selv har været, og udrettet, hvad jeg kunde og formaaede. Jeg kan bevidne, og ingen skal kunde modsige det, at de Syge baade har faaet aandelig Trøst, og alt, hvad de ønskede, for saa vidt det stod til mig.

Hvad jeg har anført er sagt til min egen Roes, og hver Mand er daarligst Dommer i sin egen Sag, men jeg maatte sige det til min egen Retfærdiggjørelse, da Klagen mod mig er stræng og haard. Saaledes forekaster Sognefogden i Flade mig, at jeg handlede uforvarlig, fordi jeg vilde have Sognets Mænd til at gjøre Vagt. Herredsfogden og Docteren er enig i at tillægge mig total Uvirksomhed og skammelig Forsømmelse af en Præsts og Formands Pligter under saadanne Omstændigheder, og en Forsamling af Beboere i Bangsbostrand tilraabte mig, at jeg gjorde jo slet ingen Ting. Herredsfogden ytrer sig blandt andet i ovennævnte Skrivelse af 4. September saaledes: „Af Herredets Sognecommissioner er intet indtruffet, der i den Grad har givet Anledning til Klager som Flade-Gærum, der foruden Opfordring fra Lægen og mig har nydt al redebon Assistance. At Sognepræsten er den, der efter Forordning af 19. Juni 1851 § 7 fornemlig staar til Ansvar er tidligere udhævet.“

Andetsted siger han om en Mand i Bangsbostrand Chr. Pæregaard, hvis første fortjenstfulde Virksomhed jeg ingenlunde vil formindske, at han er den eneste virksomme Mand i begge Sogne.

Han truer mig med Execution, fordi jeg ikke har

kunnet faa et Lazareth istand, da jeg ikke kunde faa noget Personale uagtet al optænkelig Umage, og med Klage til højere Vedkommende og Tab af Medborgeres Agtelse. Saaledes anklages jeg fra alle Sider, som jeg selv mener uretfærdig, men man kan lettest være blind for det, der *angaar en selv.

Saa meget er vist, faar mine Anklagere Ret, har jeg vist mig saa forsømmelig, saa uvirksom, saa døv for Menneskelighedens Fordringer, som de beskyldte mig for i en Tid og Sag som denne, da maa det være Amtets Pligt, naar Sagen kommer dertil, at indstille mig til Afsked. Det er fuldstændigt retfærdigt, og jeg forlanger og ønsker ingen Skaansel.

Kun det beder jeg inderligen om, at Sagen maa fremmes hurtigen. Min Sundhed og Sindsro lider dagligen, og jeg faar ingen Ro, før Sagen faar en Ende. Herredsfogdens Brev er oplæst i Sogneforstanderskabet, og hele Sognet ved, at jeg skal under Anklage. Min Stilling som Embedsmand er umuliggjort, indtil Dommen er faldet.

Forsaavidt Klagen maa være stilet til Forstanderskabet i det Hele taget, da maa jeg forud erklære, at jeg ved, baade af skriftlige og mundtlige Ytringer, at der stiles til mig, og det ved hver Mand i Sognet.

De andre Forstandere er angersløse i den Sag. Jeg har ikke klaget over dem, og kan ikke klage. Al Ansvar kommer paa mig som Præst og Formand,

allerærbødigst
Begtrup.

Flade Præstegaard d. 5. September.

Dagen efter maa Herredsfogden have skrevet til Pastor Begtrup — Brevet foreligger ikke — at han intet har haft at gøre med Udsendelsen af de to Mænd, der mødte ved Sogneforstanderskabets Mode hin mindeværdige 5. September, thi nu maa Præsten gøre sit første Tilbagetog. Det sker i følgende Brev:

S. T. Overauditor By- og Herredsfoged Stenstrup,
Ridder af Dannebrog!

Da jeg af Deres Velbyrdigheds Brev af Forgaars ser, at Budskabet, jeg Søndag Aften modtog ved Jens Sørensen og Johannes Suhr, skrev sig fra en Misforstaaelse, tilbagekalder jeg herved, hvad jeg derpaa skrev som grundet i gale Forudsætninger baade det til Dem og det om Docter Meyer.

ærbødigst
Begtrup.

Flade Præstegaard d. 8. September 1853.

Sagens Kærne — Sygehuset — kan han imidlertid ikke komme udenom, og da Herredsfogden d. 9. spørger om, hvad det bliver til, svarer han den 12. med en lang Forklaring af, hvilke Forbedringer der er foretaget ved Malsighuset og meddeler, at det snart er færdigt. Nogle Dage efter meddeler han, at det er færdigt, og kan besees ved Henvendelse til Sognefoged Ole Nielsen Raaholt.

Paa dette Tidsrum maa imidlertid baade Herredsfogden og Doktor Meyer have opgivet Præsten. Der foreligger ikke flere Skrivelser fra deres Haand, og det sees ikke, at Malsighuset nogensinde er bleven beset.

Saa faar Pastor Begtrup ogsaa den længe tiltrængte Ro, hans Sind kommer i Ligevægt, og den 16. September skriver han følgende Brev til Herredsfogden:

Højstærede Hr. Overauditor!

Jeg har i de forløbne 14 Dage befundet mig i en sygelig og pirrelig Tilstand, som gjorde mig uskikket til at se Forholdene i deres sande Lys. Desværre er jeg derved blevet foranlediget til at miskjende Mænd, om hvis hæderlige og retsindige Charakter, jeg burde være overbevist, og krænket dem paa en Maade, som nu højlig smerter mig. Nu da jeg er kommen til roligere Besindelse af Sagen, maa jeg tilstaa, at De i hele denne

Sag ikke blot har handlet, som Deres Stilling bød dem efter Pligt og Samvittighed, men ogsaa med al mulig Skaansel og Delikatesse, saa at jeg ene har mig selv at takke for alle Ubehageligheder, der falder i min Lod.

Det vilde jeg dog all kunde finde mig i, blot jeg ikke ved min ubesindige Hidsighed tillige havde saaret og krænket dem, der er uden al Uret mod mig. For dette beder jeg i al Oprigtighed om Tilgivelse, og vil med beredvillig Sindelag give en yderlig Oprejsning (Erklæring til Amtet eller paa anden Maade), som man vil begjære til Værn mod Følgerne af min Ubesindighed.

I Haab om at denne Tilstaaelse maa bidrage til at skaffe mig Deres ædelmodige Tilgivelse undertegner jeg mig med sand Højagtelse

Deres Ærbødige
Begtrup

Flade Præstegaard d. 16. September 1853.

Pastor Begtrups Forsvarsskrivelse var imidlertid gaaet til Amtet, og den 19. September beder det Herredsfogden om hans Yttringer i den Anledning. Man maa tænke sig, at denne har bedt Amtet om, intet at foretage ved Sagen, og sende Papirerne tilbage, hvilket skete d. 23. September.

— — — —

Striden var endt og de tre forhenværende Venner havde atter rakt hinanden Haanden for Publikums Øjne; de kunde nu rolig gøre det, thi medens Kampen stod paa, var Stridens Genstand — Patienterne — døde.

GAMLE STEDNAVNE I VENDSSYSEL.

Ved S. C. SORTFELDT.

(Fortsat fra Side 129).

De følgende Stednavnegrupper er ikke som de foregaaende ordnede i Rækkefølge efter Alder. For mange Stednavnes Vedkommende har man endnu ikke naaet noget Resultat paa dette Omraade, men flere af de i det følgende nævnte Stednavne er uden Tvivl meget gamle.

9. *Stednavne med Endelsen -bjerg eller -borg.*

Om Stednavne med Endelsen -borg eller -bjerg skal der siges, at flere af disse Navne er meget gamle, men dog ikke af de ældste. Sogneavnene og Navnene paa større Landsbyer har sikkert deres Oprindelse langt tilbage i den hedenske Tid, medens andre Navne synes at være af yngre Dato. De ældste Navne paa -borg og -bjerg er absolut yngre end Lev- og Løsetiden, idet man maa gaa ud fra, at i Regelen er de ældste Landsbyer paa en Egn bleven de største, fordi de Nybyggere, som kommer først, vel nok som Regel har taget de bedste og mest bekvemme Bopladser, og i den Tid, da den ældste Sogneinddeling fandt Sted (Svend Estridsens Tid), valgte man uden Tvivl den største Landsbys Navn til Sogneavn, hvorfor man ikke ret tit træffer Lev- og Løse- navne tæt ved de ældste Navne paa -borg eller -bjerg. Men ved Valget af Sognebyen har der selvfølgelig

mange Tilfælde været taget Hensyn til forskellige Omstændigheder, som man nutildags ikke er i Stand til at udrede. Hvorfor man f. Eks. ved Sogneinddelingen har delt Levbyen Harrislev i to Dele og lagt den nordre Del til Vennebjerg Sogn, er ikke let at forstaa. Den Smule Lavning, som der findes mellem Nørre- og Sønder-Harrislev, har vel ikke kunnet give Anledning til en saadan Adskillelse. Sogneavnene og Navnene paa de største Landsbyer med Endelsen -borg eller -bjerg synes at være af samme Alder som Navnene paa -sted eller um; dog er det muligt, at adskillige vestjyske Navne paa -borg er endnu ældre. Smålandsbyerne med denne Endelse er derimod langt yngre, hvad man kan se paa Forledet, der er et Ord fra en senere Tid.

Hvilken af disse to Endelser, enten -borg eller -bjerg, der er den ældste, ved man ikke. Hvis de vestjyske Navne er de ældste, faar man det Indtryk, at Borgnavnene er ældst, da der i Vestjylland findes flest Navne med Endelsen -borg, men sandsynligvis er det Terrænforholdene paa Stedet, som har givet Anledning til, at Stednavnene har faaet den ene eller den anden Endelse. En B o r g synes at være et højt noget udbredt Bakkeparti med brat Affald mod en Sø eller en Mose, medens Bjerget er en enkelt større Bakke, der hæver sig op fra temmelig flade Omgivelser, f. Eks. Vennebjerg. En Vanskelighed angaaende denne Forklaring fremkommer dog ved, at flere af disse Navne har skiftet Endelse i Tidernes Løb, saaledes Hundborg i Thy, der efter Terrænforholdene paa Stedet er et ægte Borgnavn, men i Valdemar Sejrs Jordebog af 1231 staves Navnet „Hunbiærg“. Godt og vel 100 Aar senere staves Navnet Hwndburgh, og i den paafølgende Tid har Navnet denne Endelse. Heltborg i Thy staves i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede Heldberg, skønt Terrænforholdene nær-

mest svarer til Navnet Borg. Landsbyen Vestbjerg i Sulsted Sogn hed 1355 Vestreburgh, og Terrænet svarer ogsaa bedst til Navnet Borg, idet man maa gaa ud fra, at det ved Landsbyen liggende Bakkeparti har givet Byen Navn.

Overgangen fra -bjerg til -borg synes i visse Tilfælde at være foregaaet i det 13de Aarhundrede; saaledes hed Viborg 1231 Vibjærgh, men 1317 Wiburgh, men hvor stor Betydning, man tør tillægge en enkelt Stavemaade, er ikke saa let at afgøre.

I hele Danmark kender man 28 Sognavne med Endelsen -borg og 55 Sognavne, der ender paa -bjerg.

Forledet af disse Navne er for næsten alle jyske Sognavnes Vedkommende en enkelt Stavelse, medens der paa Øerne træffes Navne, hvor Forledet bestaar af flere Stavelser, hvilket menes at være Tegn paa, at Ønavnene stammer fra en senere Tid.

Forsaavidt man kan tyde Forledet af Navnene paa -borg -bjerg, synes de næsten alle uden Undtagelse at pege hen paa Stedets Naturforhold¹⁾, men her maa vi huske paa, at disse Forhold kan have forandret sig meget, siden Navnene blev til. De vestjyske Navne paa -borg -bjerg er de vanskeligste at tyde, hvad der ogsaa er Tegn paa høj Ælde. Et Par af Herredsnavnene nordfor Limfjorden ender paa -bjerg, nemlig Vennebjerg (1231 Winæbiærg) og Hundborg (1231 Hunbiærg); den ældste Herredsinddeling er saavidt man kan skønne fra Tiden før Aar 900.

I Vendsyssel har 4 Sognavne Endelsen -bjerg: Vennebjerg, Rubjerg, Raabjerg og Mosbjerg. Desuden skal nævnes Landsbynavnene Rønnebjerg (Vrejlev Sogn), Flyvbjerg (Jerslev), Vaarbjerg (N. Sundby S.), Vestbjerg (Sulsted) og Østbjerg (Hammer).

¹⁾ Se dog G. Schütte: Offerpladser, 1918; disse Navne kan maaske ogsaa have Persons- eller Dyrenavne som Forled.

Mange Gaarde og Huse har ogsaa Navne, der ender paa -bjerg eller -borg. Om Alderen paa disse Navne er det ikke saa let at have nogen Mening; de er dog sikkert flere Hundrede Aar gamle.

a) Sogne- og Landsbynavne paa -bjerg.

Vennebjerg (1231 Winæbiærg) er Navnet paa den mægtige Bakke, hvorpaa nu Kirken med sit høje Taarn knejser. Da det er Herredsnavn, er det meget gammelt, og Forledet har sandsynligvis sin Oprindelse af det ældgamle Ord „vin“, der betyder Græsgang. Ordet „vin“ er saa gammelt, at der hverken paa Island eller i de nordiske Kolonier fra Vikingetiden findes Spor af dette Ord. Man tør derfor sige, at Ordet „vin“ er ældre end Vikingetidens Begyndelse (ca. 800)¹⁾.

Rubjerg (1406 Rwgberg) kaldes det mægtige Bakkeparti, der sydvest for Vennebjerg ude ved Kysten ender med en stejl Klint ud mod Stranden. Klintens højeste Bakke naar 237 Fod over Havfladen, og Bakkepartiet har forhen været anderledes og af langt større Udstrækning, da Havet i Tidernes Løb har skyllet Klintens vestlige Del bort. Navnets Forled indeholder sikkert det oldnordiske Ord „hryggr“ (plattysk rugg), der betyder Højderyg eller brat Affald fra en Bakke, og denne Forklaring passer godt med Naturforholdene paa Stedet.

R a a b j e r g (ca. 1330 Robyærgh) ligger ved Vendssels Nordøsthjørne, og Navnet har uden Tvivl sin Oprindelse af det oldnordiske Ord „ra“, der betyder Af-

1) Sogne navnet Vennebjerg er dog næppe saa gammelt som Nabo-byen Harrislev, der stammer fra Folkevandringstiden, da den sidste By ved Sogneinddelingen har været saa stor, at man har delt den i to Dele og lagt den nordlige Del til den mindre Landsby Vennebjerg. Man maa nemlig antage, at de større Byer almindeligvis er de ældste.

krog eller Hjørne. Det er ikke let at faa Rede paa, hvorledes Terrænforholdene oprindelig har været paa denne Egn, da næsten det hele er overdækket med Flyvesand, og mange af Flyvesandsbakkerne er af anselig Højde.

Ordet „ra“ kan foruden at betyde et afsides liggende Sted, tillige betyde en fra den dyrkede Mark udskydende Kile af dyrket Jord eller et Sted, der er omgivet af Højder, saaledes at Stedet ikke kan ses i Frastand. En af disse Forklaringer maa engang have passet paa Forholdene i Raabjerg.

M o s b j e r g (1419 Musbergæ) betyder Bjerget ved Mosen. Byen ligger paa en Bakke med et Mosedrag rundt om. Mosbjerg ligger inde i det østvendssyselske Skovomraade, hvorfor man maa antage, at den ikke kan være særlig gammel. Den er dog sikkert ældre end Torpbyen Maastrup, der hører til Mosbjerg Sogn.

R ø n n e b j e r g (1431 Rønnebierre) er Navnet paa en Landsby i Vrejlev Sogns østlige Del, og her laa Børglum Herreds gamle Tingsted. Rønnebjerg er sandsynligvis „den stenede Holm“; Navnet kan ogsaa betyde Bakken med Rønnetræer, men den første Forklaring passer godt til Forholdene i gamle Dage.

V a a r b j e r g (1252 Wordberg) ved N. Sundby har Navn efter det gamle Ord „ore“, der ifl. Dr. Marius Kristensens Forklaring betyder „det af Bymarken, som ikke blev dyrket, og som tildels laa hen i Hede og Skov“.

V e s t b j e r g (1355 Vestræburgh), Sulsted Sogn, og Ø s t b j e r g, Hammer Sogn, er Navne paa to Landsbyer, der er opkaldte efter Beliggenheden af to Bakkepartier. Vi lægger Mærke til, at det første Navn oprindelig havde Endelsen -borg.

F l y v b j e r g, Jerslev Sogn; Betydningen af dette

Navn kendes ikke; det synes at være af temmelig ny Oprindelse.

b) Adskillige Navne paa Gaarde og Huse ender paa -bjerg eller -borg. Hvor gamle disse Navne er, derom ved man intet med Sikkerhed. Da Betydningen af de fleste af disse Navne synes at være lige til, er der ingen Grund til at tro, at de er særlig gamle. Man maa dog huske paa, at Betydningen af Forledet godt kan være en anden end den, Nutidsformen tyder paa¹⁾. Her skal nævnes:

Stenbjerg (1472 Stenberg), Borglum, er Navn paa to Gaarde, der ejedes af Børglum Kloster; Hybjerg, Tolstrup; Foldbjerg, Vraa; Faldbjerg, Bjergby; Hunbjerg, Astrup; maaske af Pers. Huni; Solbjerg, Astrup; Faarbberg, Ugilt; Egebjerg, Ugilt (1463 Jegeberg); Blæsberg, Mosbjerg; Studsbjerg, Skjærum (1638 Studtzberg), med hellig Kilde, maaske af stut σ : Okse; Fladberg, Flade; Risbjerg, Understed; Haldbjerg, Understed, af Hald, σ : Skraaning; Gedbjerg, Volstrup (1638 Geddeberg); Pandbjerg, Torslev; Grebjerg, Gjøel, maaske af greidr, σ : bekvem, let (Jord, som er let at bearbejde); Skindbjerg, Ø. Hassing (1386 Skindberig); Bastbjerg, Ulsted (1494 Bastbjerg), af Basten paa Træer.

Troldborg, Raaberg; Knasborg, do; Fredborg, Elling; Skreborg, Hormested, af skrind, σ : mager Jord, eller skrej, σ : Skraaning; Hvidborg, Lendum; Kyllingborg, Karup; Silkeborg, Torslev, af sil, σ : stilleflydende Vand i Bække eller Jordlag, „ke“ er muligvis en Afslutningsendelse; Silkeborg kan ogsaa være et Opkaldelsesnavn; Tøttenborg, Flade; Sigtenborg, Ugilt, Forledet minder om Navnet Sigton i Norge. Sig

¹⁾ f. Ex. Lemmergaard i Hjermslev S. = Lyngbjerggaard.

o: Sigurd, Tun o: indhegnet Plads; Grønborg, Thise; Dommerborg, Hune; Kikkenborg, Hammer; Ryborg, Ø. Hassing; Vendelborg, Ulsted, og Kokkenborg, Dronninglund.

10. *Stednavne med Endelsen -dal.*

Sogne- og Landsbynavne med Endelsen -dal er temmelig sjældne i Danmark. I Norge er disse Navne hyppigere, men det hænger vel sammen med de norske Naturforhold. I Landet nord for Limfjorden og i Himmerland findes der dog adskillige Navne med denne Endelse, men i det øvrige Danmark er der næsten ingen af den Slags Navne. I Viborg Amt har jeg fundet 5 Navne, i Vejle og Ringkjøbing Amter er der kun et Par Navne i hvert Amt; i Randers, Aarhus og Ribe Amter samt paa Øerne er der ingen.

Man maa antage, at i Landets forskellige Egne er de ældste Bebyggelser efterhaanden bleven udvidet til hidtil uopdyrkede Egne, og de nyanlagte Landsbyer har saa faaet Navne i Overensstemmelse med Tidens Skik (Mode) og tillige med Hensyn til de forskellige Dialekter af det gamle Tungemaal. Derfor falder forskellige Stednavnes Bægrænsning ofte sammen med Sproggrænserne for Landskabsmaalene.

Hvor gamle Navnene med -dal er, ved man ikke, men en Del af dem er dog sikkert ældre end Sogneinddelingen. Det ser ud til, at denne Stednavneendelse har været paa Mode i Tiden omkring ved Aar 1000, thi de Danske, der ved denne Tid erobrede England, brugte ofte denne. I Normandiet, hvor Vikingerne bosatte sig omtr. Aar 900, træffer man enkelte Stednavne med Endelsen -dale, f. Eks. Crodale, Dieppedale o. fl. Disse Navnes Forled indeholder i Regelen et Ord, der paa en eller anden Maade sigter til de stedlige Forhold. Personnavne forekommer sjældent.

Kun fire Stednavne i Danmark med Endelsen -dal er bleven Sognavne, og deraf findes de tre i Vendsyssel, alle beliggende i Nordsiden af det mægtige midt- og østvendssyselske Skovomraade. Det fjerde Sognavn hedder Dal og ligger i Himmerland, noget syd for Aalborg.

Sindal (1419 Syndale) er „den søndre Dal“. Navnet udtales Søndal.

Mygdal (1571 Migdall) af oldn. mikill eller mygla ɔ: stor; „den store Dal“.

Asdal (1486 Aaszdall), af as ɔ: lang smal Bakke, og Dal, „Dalen ved Aasen“.

En Del vendsyselske Gaardnavne og enkelte Landsbynavne ender paa Dal. **Græsdal** i Taars og **Klærupdal** i Hørnsted er nærmest Landsbyer, medens **Haabendal**, **Aasted**, **Torndal**, **Flade** og **Hammer**, **Østerdal**, **Flade**, **Rævdal** og **Guddal**, **Gjærum**, **Stendal**, **Karup** og **Understed**, **Bastrupdal**, **Hellevad**, er Gaardnavne. Særlig gamle kan disse Navne dog ikke være, da de alle ligger i den østlige — sildigste bebyggede — Del af Vendsyssel, og enkelte af dem er maaske af temmelig ny Oprindelse (efter Udskiftningstiden). Et Gaardnavn — **Kibsdal** i Hellum — kommer maaske af Kjyws ɔ: Kornblomst.

11. *Stednavne med Endelsen -mark.*

En Mark (islandsk mørk) er maaske oprindelig Navn paa en med Skov bevokset Strækning. Ved Mark forstaar vi nu et Omraade, hvor der ikke findes Træer. Mark kan ogsaa betyde Grænsen for et Omraade.

Vort Lands Navn har denne Endelse, hvorfor den maa have være brugt meget langt tilbage i Tiden. Navnet Danmark kendes fra Slutningen af det 9de Aarhundrede og staves da „Denemearc“. Paa Jellingestenene

nævnes ogsaa Landets Navn; paa Thyras Runesten staar „Tanmark“, og paa den store Sten staar, at Harald Blaa-tand vandt hele „Tanmaurk“.

Navnet „Daner“, der er vort Folks Navn, nævnes hos sydeuropæiske Skribenter allerede paa Folkevandrings-tiden. Danmark betyder derfor „Danernes Mark“. Navnene Finmarken og Telemarken i det høje Nord kan nævnes som Eksempel paa, at denne Endelse ogsaa har været brugt i andre Lande.

Mange af de Stednavne, der ender paa -mark, har først — maaske gennem mange Aarhundreder — været Marknavne, og saa senere, f. Eks. i Udskiftningstiden, er Stedet bleven bebygget, og Navnet bevares nu, enten som Landsbynavn eller som Gaardnavn.

Der findes et stort Antal Marknavne i Danmark, men de fleste af dem er nu ved at gaa i Glemme. I Markbøgerne fra 1683 og i Udskiftningsprotokollerne fra Tiden omkring ved Aar 1800 træffer vi de gamle Marknavne, hvoraf sikkert de fleste er mange Hundrede Aar gamle. Kun faa Steder i Danmark er Marknavne overgaaet til at blive Navne paa Landsbyer, og kun 5 Sogne-navne har denne Endelse, nemlig Jetsmark i Vendsyssel, Kvislemark i Sorø Amt, Lidemark og Fensmark i Præstø Amt, samt Notmark i Sønderjylland.

I Thisted, Aalborg og Ringkjøbing Amter er der ingen Landsbyer, hvis Navne har denne Endelse, medens der f. Eks. paa Møen findes 7 Landsbyer, der ender paa Mark.

Forledet kan være et olddansk P e r s o n n a v n, men hyppigere er det vistnok et Ord, der siger noget om Forholdene paa Stedet, f. Eks. Pillemark paa Samsø (af Piletræ), Kvislemark og Tornemark paa Sjælland. Kvislemark ligger i Nærheden af to Aaers Sammenløb, og Tornemark har vel nok engang i Fortiden været bevoget med tornede Planter.

I Vendsyssel har vi følgende Navne:

Jetsmark (1340 Eitismarck) er opkaldt efter et olddansk Personnavn Ete eller Etær, maaske den første Nybygger paa dette Sted.

Skulsmark og **Vestermark** i Ingstrup Sogn. Det første Navn minder om Mandsnavnet Skule eller Kvindenavnet Skuld, der begge er Navne, som vi kender fra Oldtidsagnene. **Stenmark** i Hune, **Tornmark** i Hune, **Dalmark** i Vejby, **Tronsmark** (1638 Trunsmarck) i Bindslev, af Personnavnet Trund, og **Nymark** i Rakkeby og Alstrup Sogne.

12. Stednavne med Endelsen -toft.

Toft, oldnordisk topt, er oprindeligt et Stykke Jord nær ved Huset; det er den første Mark ved selve Boligen, der indhegnedes og opdyrkedes.

Landsbynavnene paa -toft, der anses for at være jævnaaldrende med Navnene paa -by, har sikkert ofte et **Personnavn** eller **Dyrenavn** som Forled. Ogsaa andre Forhold synes at gøre sig gældende, særlig med Hensyn til Stedets **Naturforhold** eller **Plantevækst**.

I Aalborg, Aarhus, Vejle og Ribe Amter er der ingen Toftnavne, og i det øvrige Nørrejylland træffer vi kun ganske enkelte, saaledes paa Mols, hvor der er to Sognenavne, nemlig Nimtofte og Vistoft. Toftnavnene findes særlig i Odense Amt, paa Lolland og i Sorø Amt; ogsaa Sønderjylland har mange af disse Navne, hvoraf flere er Sognavne.

I Vendsyssel er der kun et Par Navne med denne Endelse, nemlig **Ørtoft** (Volstrup) og **Kartoft** (nu Tidemandsholm) samt enkelte andre Gaardnavne. **Ørtoft** har Navn efter or ɔ: Grus, og **Kartoft** af kjarr ɔ: Kær.

13. *Stednavne med Endelsen -ager.*

I Randers Amt er der 4 Sognavne med Endelsen -ager, og de ligger alle i Landet nord for Kaløvig; i Hjøring, Aalborg, Viborg og Thisted Amter er der ingen Sognavne med denne Endelse, og paa Sjælland træffer vi kun et enkelt Landsbynavn. De øvrige Amter i Danmark har en Del Landsbynavne og enkelte Sognavne med Endelsen -ager.

„Ager“ betyder en opdyrket Strækning, og denne Endelse har været brugt allerede i Torptiden. Forøvrigt findes der en Mængde Marknavne, som har Endelsen -ager. Naar en hel By har denne Endelse, er det uden Tvivl en Samling Agres Fællesnavn, der benyttes som Landsbynavn.

I Vendsyssel har ingen Sognavne denne Endelse; vi træffer kun Landsbyer og Gaarde.

Gulager (1430 Guldager), Vrejlev, er sandsynligvis „den gule Ager“ eller „de gule Agre“. Navnet har maaske sin Oprindelse af, at Stedet engang har været bevokset med Planter, som har baaret gule Blomster.

Saksager, Vrejlev, Gaardnavn. Forledet Saks betegner noget indeklemmt ved Situationen eller kommer af et Personnavn.

Haldager (1446 Halager), Vadum Sogn. Hald betyder det samme som Helde, altsaa „noget, der helder eller skraaner“. Paa Halden er det samme som paa Skraaningen.

Risager (1446 Riisagger), Jetsmark og flere Gaardnavne, af „ris“ ∴ Kratskov.

Bjørnager, Mosbjerg, maaske af Personsnavnet Bjørn eller Bjarni.

Underaare (1330 Wnderager), Serrislev, ligger lavere end Omgivelserne. Navnet maa være gammelt, da det har undergaaet saa stor Forandring.

14. *Stednavne med Endelsen -bæk.*

En Mængde Stednavne i Danmark, ogsaa i Vendsyssel, har Navn efter en Bæk. Forledet fortæller os vistnok i de fleste Tilfælde noget om *Naturforhold* angaaende Bækken eller dens Omgivelser. Alderen af disse Navne er sikkert meget forskellig; de var paa Mode omkring ved Aar 1000 og findes baade i Normandiet og Danelagen. I Nordsjælland og paa Lolland er der ingen af den Slags Navne.

De fleste af Navnene paa -bæk er ikke vanskelige at forstaa, f. Eks. *Aalbæk*, *Stensbæk*, *Hesselbæk*, *Lanngbæk*, *Lerbæk*, *Elbæk*, *Solsbæk* og *Mogensbæk*; andre Navne indeholder Ord, der ikke længere bruges i Sproget, og i saa Fald er det ikke altid let at finde Betydningen, da de gamle Former ofte er i høj Grad fordrejede. Sognavnet *Dybe* (*Lemvigegnen*) hed 1340 *Dybek*, hvorfor dette Navn maa anses for at være meget gammelt, da ogsaa *Endestavelsen* er slidt og derfor ukendelig. I Vestjylland forekommer Navnet *Skjærbæk* hyppigt; i Sønderjyllands nordvestlige Del er dette Navn blevet Sognavn. Et af de mærkeligste Navne paa -bæk er dog *Vonsbæk*, der i Sønderjylland er Sognavn og 1413 skrives *Odensbæk*, hvad der tyder paa, at dette Navn stammer fra den hedenske Tid og indeholder Odins Navn.

Mange Bæknavne har Navn efter den Hulning, hvori Bækken løber, saaledes *Holbæk*, *Hulbæk*, *Hvolbæk*, *Hullebæk* o. fl.

De vendsysselske Navne paa -bæk, som indeholder gamle Ord, er foruden de allerede nævnte følgende:

Albæk (1328 *Albæk*) er Vendsyssels eneste Sognavn paa -bæk og er sandsynligvis opkaldt efter en lille Bæk, der løber til *Vorsaa*. *Al* er en dyb Rende, og

Bækken har vel sagtens engang løbet nede i en saadan dyb Rende, deraf Navnet; jvf. Albæk og Rendbæk i Saltum S.

V o g n s b æ k (1530 Wonsbæk), Skjærum Sogn; Navnet har sikkert i meget gammel Tid heddet Odinsbæk; Gaardnavn.

V r a n g b æ k, Understed Sogn og V. Brønderslev Sogn. „Vrang“ er noget, som vender avet, en Bagside. Hvorledes Landsbyen kan have faaet Navn efter dette Ord, vides ikke.

G r y d b æ k, Jerslev Sogn, af grjot ɔ: stenet, gruset Jordbund.

S u l b æ k, Volstrup, maaske af Suel ɔ: Svale. I Bækbrinkerne kan Svalerne engang have haft Redehuller, deraf Navnet; nogle Huse har nu antaget dette Navn.

K y l l e s b æ k, Raabjerg, af islandsk kyll ɔ: Bæk, Kilde.

S t a b æ k, Uggerby, ligger ved Aaen. Et oldnordisk Ord stød betyder Landingsplads. Navnet Stadil i Vestjylland har samme Oprindelse.

R e n d b æ k, Saltum og Aaby; Navnet kommer maaske af „Ræi“ ɔ: en smal Fordybning i Jorden.

Starbæk, Ø. Hassing, har vel Navn efter Stargræs.

Endvidere skal her nævnes Donbæk og Tøsbæk i Vendsyssel, men Betydningen af disse Navne kender jeg ikke.

15. *Stednavne med Endelsen -vad.*

„Et Vad“ er et Vadested, hvor Vandet er saa lavt, at man kan vade over. Ordet Vedel eller Vejle har samme Betydning. Enkelte Landsbynavne med denne Endelse er Sognavne, f. Eks. Gjødvad (1487 Gedeuadt) i Viborg Stift, Skjolde (1203 Skjaldwath) ved Vejle, Estvad (1340 Edswath) og Eyvad (1340 Eywath) i Ringkjøbing Amt, Holevad og Tved (1250 Twywath) paa Fyn.

I Sønderjylland er der tre Sognavne med Endelsen -vad, nemlig Oksevad, Hellevad og Egvad. Sognavnene med denne Endelse er sikkert gamle, og Forledet har i de fleste Tilfælde en lignende Betydning, som de i det foregaaende nævnte Stednavne med Endelsen -bæk. I Normandiet forekommer denne Endelse, idet „vieux“ kan betyde det samme som det oldnordiske vad.

De vendsysselske Stednavne med denne Endelse er Landsbynavne, kun et enkelt er Sognavn, nemlig

H e l l e v a d (1431 Helliswad) er Vendsyssels eneste Sognavn med denne Endelse. Ifølge Axel Olrik skal Hellevad være „det hellige Vadested“, og at der sydfor Byen ligger en Høj, „Harhøj“, der maaske har Navn efter harg, o: hedensk Offersted, peger i samme Retning, men der kan ogsaa tænkes andre Løsninger paa dette Spørgsmaal. Forledet kan være et Personnavn, eller det kan komme af det vendsysselske Udtryk „gaa i Hæel“, o: gaa i Bløde. Hvis dette sidste Udtryk ligger til Grund for Navnet, maa Hellevad i gamle Dage have været et slemt Vadested, hvor man let kunde „gaa i Bløde“.1) Helle eller Hel er et meget almindeligt Forled til yngre danske Stednavne, f. Eks. Helledy, Helholm o. s. v. I Sønderjylland hedder et Sogn ogsaa Hellevad.

H o r s v a d, Ugilt, af Hors, o: Hest (Hundyret).

H e s t v a n g (1499 Hestewadh), Understed.

S t a v a d, Thise, udtales Sta-av, maaske af oldnordisk stafr, der betegner en smal Halvø eller et Næs, som stikker langt frem (Stavad stikker ogsaa frem mel-

1) Redaktionen anser det for utvivlsomt, at »Hellevad« betyder Vadet gennem en »Bløde«, ligesom de talrige »Hellede« i Vendsyssel stedse synes at have været Moser og Sumpe. Forøvrigt var der i Vendsyssel andre Hellevad end i Hellevad Sogn, saaledes mellem Rubjerg og Jelstrup Sogne og i V. Brønderslev S.

lem Ryaa og den store Vildmose). Navnet kan ogsaa have en anden Betydning (se foran ved Stabæk).

L o d s k o v v a d, Raabjerg. Lodskov er Lovskov i Modsætning til Naaleskov.

S t e n v a d e r n e, Vraa, D y b v a d, Skjæve, Ø r v a d, Hørby (af ørr, ɔ: Gius, Smaasten) o. m. fl. er ikke vanskelige at finde Betydningen af. Derimod er G a a s e r, gl. F. Gasevør, Ø. Hassing, temmelig omdannet; Betydningen af dette sidste Navn er sikkert Gaasevad.

(Fortsættes).

„SMØRKRÆMMEREN“.

Ved JENS THISE.

Der er noget af Eventyrets Glans over dette Navn, der i sin Tid var kendt over hele Vendsyssel — ja langt ud over Landsdelen. De ældre Slægtled beundrede ham og følte sig stolte over, at han var en af deres egne — ikke en, der ved Fødsel eller Rigdom var bleven favoriseret paa andres Bekostning, men ved Flid og Forudseenhed havde drevet det saa vidt, som ingen af hans fra Ungdommen jævnbyrdige turde vente at naa. Med Beundringen fulgte en Slags Tilfredsstillelse over, at de hver især uden smaalig Misundelse havde været med til at bygge paa hans Lykkeslot; thi enhver Klat Smør, de bragte ham, den være aldrig saa harsk, bitter eller vandet, dannede dog alligevel det solide Grundlag og var et nødvendigt Led i hans Opkomst og Udvikling.

Smørkræmmerens Historie er i sig selv saa interessant, at jeg mener, det godt kan forsvares at give den Plads i Landsdelens Historie. Den er et Bevis for, hvorledes Viljestyrke, Snildhed og Vovemod parret med nogle af Vendelboernes Karaktertræk: Stejlhed, Fantasi og Handelslyst formaar at bringe Indehaveren af disse Egenskaber frem i forreste Række.

Den 16. Februar 1823 fødtes i Kirkholm i Vejby en Dreng, der i Daaben fik Navnet Jens Peter Lassen¹⁾.

¹⁾ Denne Levnedsskildring er bygget paa skriftlige og mundtlige Meddelelser fra Gaardejerne Stefan Andreasen, Smidstrup, Jens Iversen Jensen, Hundeleiv, og Gæstgiver Pedersen, Vrejlev, m. fl. J. Th.

Faderen, Laust Kirkholm — Fæster under Børglum Kloster — og Moderen, Karen Kirkholm, mindes endnu af de ældre. Laust Kirkholm maatte i sine sidste Aar til Stadighed holde Sengen; men var altid livlig og interesseret. Naar han sad i Sengen med den traditionelle

J. P. Larsen..

røde Toplue paa Hovedet, kunde han for en undrende Samtid fortælle om de henfarne Tider, drage Sammenligninger og slutte med en Hovedrysten, saa Huekvasten slaskede ham om Ørene, og et overbærende: „Joses, ja — a ka haaw e!“

Jens Peter syntes ikke i Opvæksten at være udsty-

ret med ualmindelige Evner i nogen Retning — tvertimod. Man betragtede ham snarere som indskrænket og lidt sær; men op imod Tyveaarsalderen vaagnede det slumrende Handelstalent. Om hans første Skridt paa Handelsvejen er Menerne delte. En mener, at det var en sølvbeslagen Merskumspibe — en Arv efter en Slægtning — der baade blev Anledning og Indledning. Jens Peter var ikke sikker paa, at han forstod at optræde bag en saadan Indretning med den rette Værdighed og solgte Piben for 13 Rigsdaler, og denne Kapital begyndte han straks at omsætte og øge ved at handle med Uld.

Andre mener, det var Smørret, der fik ham paa Gled, og fortæller, at han en Dag kom ind til deres Nabo — den sydlige Kirkholmgård — og forespurgte, om de ikke havde lidt Smør at undvære? Konen i Gaarden var lidt tilbageholdende med Svaret; hun tænkte, han var sendt ind for at laane Smør og nærede visse Betænkeligheder; thi Jens Peters Hjem var kendt for at være mindre propert. Omsider aabenbarede han sig som Handelsmand, idet han siger: „A haa tentj, a wil te aa praangh med Smør“. Enden paa Forhandlingen blev, at han drog af Gaarde med 4 Pund Smør.

Bortset fra hvilken af Beretningerne, der er den rigtige, eller at de begge er rigtige, det er blot Førsterangspladsen, de strides om, saa er der intet, der virker imponerende; de er mere prægede af Forsigtighed end Vovemod. Jens Peter aner ikke endnu, at han gaar med Marskalsstaven i Tornystret.

Jens Peter tiltusker sig endelig saa meget Smør af højst forskellig Ælde, Smag og Farve, at der er nok til en Fjerding, og i et lille Rum i Hjemmets østre Fløjhus fik Smørret en værre Omgang, inden det blev sat i Træ.

Med Smørfjerdingen paa en Trillebør kørte han nu den milelange Vej til Lønstrup, hvor Købmand Kabell blev hans første Modtager. Jens Peter gjorde adskillige Ture paa den Maner, men det tilfredsstillede ikke i Længden. Desværre manglede han den nødvendige Driftskapital, og fra Hjemmet var der ingen Hjælp at vente. De forsigtige Forældre vilde paa ingen Maade opmuntre Sønnen til flere og mere vilde Spekulationer. I sin Kvide henvendte han sig til Naboerne om et lille Laan og reddede paa den Maade saa mange Femrigsdalersedler, at han til sidst var Ejer af 100 Rigsdaler. Nu syntes hele Verden at staa ham aaben.

Kort efter havde han 4 Fjerdinger færdigpakkede, og med Faderens Befordring kørte han Smørret til Lønstrup. Det er forstaaeligt, at det har været med en egen Stolthed og Lykkefølelse, han har holdt sit Indtog i Købmand Kabells Gaard med et lille Læs Smør. Hvilken Forandring fra Trillebøren, hvis Hjul borede sig dybere og dybere i det løse Sand og Rebet over Nakken, der skar dybe Furer i hans brede Skrut — til Piskens lystige Smæld over de brede Hesterygge. Nu kunde han smide Tømmen til Staldkarlen. Jo, han var bleven en anden, Trillebøren hørte Fortiden til.

Jens Peter fik Smørret betalt med klingende Mønt; Dagen efter gik Kabell fallit.

Hvor meget Jens Peter end vadskede og æltede Smørret, kunde det selvfølgelig ikke blive nogen prima Handelsvare, dertil var det for uensartet og daarligt. Dets Ophav, Mælken, var ved sit lange Ophold paa Hylderne rundt i Stuen bleven saa mættet med Støv, Tørverøg, og forskellige andre Ingredienser, at det meget nødtigt indgik nye Forbindelser. Der maatte søges til gamle Husraad eller kloge Koner, inden Smørret under timelange Mishandlinger af Floden lod sig udskille trods

de trætte Husmødres Graad og Forbandelser. Heldigt for Jens Peter, at Lurmærket ikke den Gang spøgede, og at Nordmændene ikke var kræsne; de optog alt i bedste Mening — ogsaa Smørret. Deres Nationalfølelse var paa den Tid mere udviklet end Smagen, hvis man skal tro de gamle Linier:

„Han spiste raaden Sild og Torsk,
dog var han glad; thi han var norsk“.

Hjemmet blev snart Jens Peter for snævert. Vinge-fanget blev større; han følte Livsmodet bruse, og trods de brave Bymænds Hovedrysten købte han Aar 185 * Nørgaard i Smidstrup for 4000 Rigsdaler. Svogeren, Thomas Nørgaard, Smidstrup, maatte kautionere for det meste af Beløbet. I Nørgaards lave Bygninger indrettede han Butik, Lagerrum og Smørpakkeri m. m. og begyndte nu at drive Høkerhandel sammen med Smørforretningen, og nu voksede Omsætningen stærkt, særlig efter at han var bleven gift med en Pige, M e t t e N i e l s e n, født paa Krøgholt i Mygdal 26. Novbr. 1820 — og altsaa 3 Aar ældre end Jens Peter Lassen. Hun skildres som en stor, stærktbygget Kvinde med nærmest grove Ansigtstræk og med en sikker og selvbevidst Op-træden. Det blev snart klart for alle, at hun var en god Makker og et lykkeligt Fund for den unge Hand-elsmand. Hun blev anset for at være Sjælen i det hele, og hendes Haand sporedes over alt. Hun paatog sig at føre Bøgerne, og i det nye, endog efter vore Begreber store og monumentale Stuehus, de lod opføre, havde hun som oftest sin Standplads for Bordenden i den rummelige Dagligstue, hvor hun opvartede Kunderne med Kaffe og var haard med Romflasken, naar hun troede, der var en fordelagtig Handel i Udsigt. Hun gik heller ikke af Vejen for en Firkort, selv om Indsat-sen var høj, og med Klør Knægt som Bundsforvant bjer-

gede hun sig mangan Specie. Det var jo en Ære for Kunderne at spille med Mette og Jens Peter; men Æren var dyrekøbt, det skulde Mette nok sørge for. Under Spillet sad hun altid med Pengene i Forklædet, og det

Mette Nielsdatter

har selvsagt været med et smørret Smil, hun har strøget Gevinsten til sig.

Det næste Skridt til Udvidelsen af Handelen var, at Jens Peter Lassen og Hustru — „Smørmette“, som hun kaldtes i daglig Tale — rejste om og opkøbte Slagte-kreaturer. Paa Markeder var hun særlig en kendt Skikkelse. Hendes Ord og Bud faldt saa rapt og overbe-

visende, at den sølle Synder, inden han rigtig fik summet sig, var kommet langt neden for det Tal, hvor han havde tænkt at „staa fast“.

Naar de efter et Marked mønstrede de indkøbte Kobler, maatte Jens Peter indrømme, at Mette paa dette Omraade var hans Overmand. Ikke saa sært, at Vendelboerne, der jo siges at være fødte Handelsfolk, fik Respekt for det snarraadige Kvindfolk.

Nørgaards forsømte Jorder blev efterhaanden bragt i Kultur, og Affaldet fra de store Slagtninger ydede en ikke uvæsentlig Andel til dette. Der opkøbtes ogsaa Svin baade i levende og slagtet Tilstand. Husrum til saa store Oplag var der ikke Tale om; der kunde til Tider henligge Hundreder af Tønder med Kød og Flæsk i lange Rækker paa Agrene uden for Gaarden ventende paa gunstig Lejlighed til at gaa til Norge. Varerne udskibedes over Løkken eller Frederikshavn.

Straks ved Overtagelsen af Nørgaard fik Jens Peter tre Sødskende i sit Brød, nemlig Mariane, Niels Henrik og Anders Mølbak, og at han og Mette ikke alene har forstaaet at udnytte Tyer:dets Dygtighed, men ogsaa skattet den, turde fremgaa af dette, at de blev der i en længere Aarrække og flyttede med til Løkken, da Jens Peter og Mette senere bosatte sig der. Hver af de tre Sødskende havde sit Speciale; Anders var Butikssvend og hed i daglig Tale „Anders Butik“, Niels Henrik forestod Slagtning og Saltning, og Mariane tog sig af Smørret. Ingen dødelig fik Lov til at overvære Smørbehandlingen; den var hendes Hemmelighed.

Der kørte til Stadighed en eller flere Vogne rundt i Landsdelen og samlede Smør baade hos Gaardmanden og Husmanden — alt toges med, saa det har temmelig sikker været en noget broget Blanding, Ekspeditionen hjembragte. Men Marianes kraftige Næver var den Gene-

ralnævner, hvorigennem de mange forskellige smaa Brøker forvandlede til en stor Enhed — en udmærket Handelsvare. Det var heller ikke udelukket, at Datidens Handelsfolk søgte at fastslaa Enheden og hæve Smørrets Renomme ved at anvende et opdigtet Gaardnavn — „Smorbrynden“, som den kaldtes, og mens det glørøde Stempel aad sig ned i Dritlens Laag, og Trærøgen kildrede Købmandens Næse, var det, som om alle Smørrets urene Aander var besværget og uddrevet med det samme; Etiketten var da i al Fald i Orden. Det maa dog bemærkes, at jeg ikke har nogen Oplysning om, at Jens Peter brugte denne Fremgangsmaade. Han lod maaske Smørret tale for sig selv, hvad det som Regel var gammel nok til.

Foruden Smørret forestod Mariane ogsaa Husførelsen. Mettes Virkefeldt var Bogerne, Kunderne, Kaffen og Kortene.

Omsætningen steg Aar for Aar, og Lageret kom efterhaanden til at omfatte alt, hvad Kunderne havde Brug for. Der kunde til Tider være et Liv og Røre i Nørgaard som paa en Markedsdag. Ja, selv de største Købmandsgaarde i Hjøring kan paa de travleste Dage næppe fremvise et saa livligt Billede.

At Lassen i sin Iver efter at glæde andre og gavne sig selv ikke smaaligt kunde sidde og granske sin Høkerbevilling i alle dens Enkeltheder, er forstaaeligt om ikke tilgiveligt, og Lageret kom da ogsaa med Tiden til at omfatte mere, end der kunde forsvares overfor Loven. Skønt Forholdet som Regel var det bedste mellem Købmand og Kunde, saa ingen af disse kunde tænkes at spille Angiver, kunde Øvrigheden dog ikke i Længden blive uvidende om Forholdene, dertil gik Lassen alt for aabenlyst til Værks, og en skønne Dag indfandt Politiet sig for at lade deres Argusøjne titte i hver eneste Potte paa Hylderne.

Gæstgiver A. F. Pedersen, Vrejlev Kro, der var i Huset som Plejeson, giver et livligt Billede af Visiteringen¹).

„A laa ejj i en bette Alkaawseng aa war syg, da a høer Mett' raaeb: „Men Gu' bewaars, dæ haar wi Poletije! Marianne, Illen uk aa Kakkel saa haste, som do ka, aa saa Bøgeren derej“. Jov, I ka trov, di fæk travlt. Poletije tøwer jo entj længh, e-en di war ejj, aa saa bløv dæ jo en spørren an; men Mett war entj faaknyt. Jens Peter var entj hjemm, aa hon wæst e-en Beskien hverken om Bøger heller ontj, di fæk aa sitj dem for. Politije faanam gaat nok aapaa Kakkel, men e-en tentj øwer aa sitj ej itj i.

Di jemmelrut de hiele, aa saa wijst e sæ, de war ulovle omtrentj oltj, de dæ war i Butikken ette djæ Begreber. Mett jow no gaat Nar æ dem, men di snagt i he Potter aa Skuffer. Sinn wa di uw aa progh i Halmi i Laaen; men der faj di e-en Ting, enda oltj Twiste wa fielt der. Men ilywal faj di saa møj, dæ skul flie Wuvn te aa transportire dæfraa, aa di war hielt i Willeree, hons di skul jør. Osse her wæst Mett Roe. „Wi haar trej Spæj Hest, di ka I læjj; faa nær I ræsser med sont i Lajning, skal wi lig gaat ha Wuvnn te Byj etter nytj Faasyning; wi er maanner Folk aa før i stuer Husholling“. Aa di fæk s'gu Lov aa betaael gaat. Jov, sont saa wa Mett entj te aa spøgh med. Kren Issing fæk e gammel Skab aa skul tjyer med. Mett fæk ham lest te Sijj aa betrowe ham, de de Skab wil hon entj ha te Hjørring for aldri de. Dæ war nue deri, dæ wil ryw oltj faa liet i Njæssen aa Poletije, hvis di fæk e aa sitj. No skul haj tjør aabag, aa nær haj kam ligh faa Dami, skul haj vri i Groben, sont haj ku wæltj uk i Wontj. Wun war e lig gaat med aa Hesten faa Resten osse, baare haj ku slæp gaat fro e, aa de ku haj jo sajt, nær haj wa betentj aapo e. De jik akkeraat, som Mett ønske.

¹) Naar Jens Thise lader Gæstgiver Pedersen, Vrejlev Kro, tale Vendelbomaal, er det en digterisk Frihed, som Redaktionen har ment at burde se gennem Fingrene med, da Skildringen derved faar mere Farve.

Skabe kam entj te Hjørring dæj Gaang. Naa hiel uwentje kam Poletije no entj. Dæj gammel Praakkerater Luj ha wes jij Jens Peter e Nøvs om e; men haj war entj faaknyt, haj tu Wuvr hjem aapaa en frisk aa hajelt lig galt. Dæ blev for Proces i maanner Ohr, aa livant Rakten de jik te, saa waj Jens Peter s'gu; faa di ha jov djæ Finger faa bree aa taa mier med dem, end di ha Lov te.

Ja, der skul i skrækle Hoben Pengh te aa dryw saa stuer en Forretning — no bøgge haj jo osse i sværdeli Raalling i Nørgaard med Tjæller aaje de hiele — saa de war entj saa sæet, Pengen ku entj faasloe. De hentj tit haj kløj sæ aapaa Armi aa saae: „Hons Fanen skal a jor? A haa let Pengh i Da“. Blæes med de, saae di saa, do er gue nok faa dem.

Men de war jej Gaang, da war haj s'gu ved aa ha drat nier. Haj hajelt saa møj grow med i Grosserer Larsen i Tjebenhavn, aa saa kam der jej Da en riji Stafet med e Telegram, de hvis entj dehæ Grosirer fæk 10,000 Riggsdaaler uopholdeli, jik haj fallit. Da wa Jens Peter i bette Kaael. „Aah, Herre Gu', hons skal a jor?“ jamre haj. „Wi haa 24,000 tegue ved ham, aa wi eje kaski entj de hall. Wi ma ha spæntj for øjeblikkeli“. Naa wi spæntj for aa kam te Hjørring oltj de, Hesten ku ræk uk. Wi kam ej te dæj gammel Niels Muvnsen. „Ja, no er e s'gu skit, Niels Muvnsen“. „Ja, jeg har s'gu hørt det“. „Hvant skal a jor e? — hvant skal a jor e?“ „Jeg ved det s'gu ikke“. „Ja, a skyller jo dæ olleree aa wil nøe fli hverken dæ heller ajer i Faa-læjnhjæ“. Niels Muvnsen trøste de bæst, haj ha læer; men Pengh war haj entj dresti ved aa fli ham. „Ja, saa ma a hen te mi gue Ven, Bogholder Nielsen i Baanki“. Wi kam derhen, aa Jens Peter bejører: „Ja, i Da sir e sørgeligt uk, Nielsen“. „Aah, det er vel ikke saa galt“. „Jov, de er pinigalt, her skal Di sitj“, aa Jens Peter rov Telegramme op aa Lommen „— aa a skylle Dem jo i Forvej“. „Ja, jeg er kun et enligt Menneske — kan jeg forlise det, jeg har tilgode, kan jeg ogsaa vove 10,000 til“, aa Jens Peter fæk Pengen. I ka trov, de lætent aajer ham; haj blev e hiel ontj Meesk.

Wi kam te Smedstrup i en Faart. Wej wa gal, men wi tjyer, saa Skitte sprøjte wos om Øren.

Saasnaat wi kam hjem, bløv der spæntj nytj Hest for. Wi skul noe Postwun ved Brøjsle Kraavr; for Jens Peter wil aa Stæ te Tjøbenhavn med de samm. Wi noj Posten; men Hesten wa sygh længh etter. Da Jens Peter kam te Tjøbenhavn, wa der lut for Grosereri. Jens Peter war kras aa spovr: hvordan Grossereri ku faasvaær aa rungenier ham aa maanner ajer? „A haar 10,000 Rigsdaaler i Fekken, ka wi saa faa lukke op?“ Aa de bløv dæ saa, aa Jens Peter telegrafire hjem te Smidstrup, dæ no wa Krisen øwestoen, aa dæ stu i Telegramme, de a skul hentj ham i Wrejle Kraavr med dæj guvl Hest. A kam faa sient aa Stæ, aa Maj wa gal. „Dej Satans Knæjt, do haa tjyer faa still!“ Naa, de wa jo entj saa sæet, haj længtest etter aa kom hjem; faa no lysent e jo.

Rygtet om Lassens Pengevanskeligheder rygtedes snart over hele Landsdelen og vakte stor Bestyrtelse. De fleste Kunder havde mere eller mindre tilgode hos ham, og nu gjaldt det jo om at bjerger saa meget som muligt i Form af Varer. Det blev et ligefremt Kapløb, og Lageret tomtcs. Men Lassen havde endnu gode Handelsforbindelser i Aalborg, og to Spænd Heste gik uafbrudt og hentede Varer hjem, saa Storstedelen af Kunderne blev nogenlunde tilfredsstillede, selv om de ikke altid fik det, de havde mest Brug for. En Gaardejer fra Sejlstrup Mark fik saaledes en hel Skæppe Korender, hvad vel nok maa siges at være lidt rigeligt af denne Vare. Men Lassen gned sig paa Armen af Tilfredshed; thi nu fik han rømmet op og en Mængde uku-rante Ting afsat til fuld Pris. Da man fik at vide, at Lassen havde klaret Skærene, vandt han Kundernes Til-lid paany, og det gamle Forhold blev genoprettet.

Lassens Vogne kørte om i alle Sogne i Hjørings

Omegn, og Købmændene var baade duperede og ærgelige over den haarde Konkurrence, han paaførte dem. Hvordan han kunde være tjent med at hente Smørret i flere Miles Omkreds, køre det til Smidstrup og bagefter til Løkken, var dem en Gaade.

I Aaret 1858? mageskiftede han Nørgaard med Aagaard i Smidstrup, der tilhørte exam. juris Simonsen. Nørgaard blev takseret til 16,000 og Aagaard til 32,000 Rigsdaler. Her fortsattes Handelen, og Gaarden blev ombygget i stor Stil. Til Laden hentedes en Ladning usædvanligt smukt Tømmer i Drammen i Norge. Svogeren, Thomas Nørgaard, der havde Part i Aagaard, blev betænkelig ved Lassens store Byggeforetagender og tilbød 1000 Rigsdaler for at slippe ud af Kompagniskabet; men hvem skildrer hans Overraskelse, da Lassen paa sin sindige Maade siger: „A wel ji dæ 1000 Rigsdaler, aa saa wel a hyjr mæ siel“.

Lassen købte 4 Hedelodder og en Del Huse, der laa ham i Vejen, og Aagaard kom tilsidst op paa 183 Tdr. Land.

Min Hjemmelsmand, Gæstgiver Pedersen, fortæller, at Aagaard var i en sølle Forfatning, da Jens Peter modtog den. „No elendi Rajsels Tjyer aa entj no Fuer. Men sinn wi kam owe Wentjen ræst Jens Peter aa Mett uk aapaa Hajlen aa kam tebagh med 20 Tjyer, aa di Mett ha tjøbt pas møj bedst te Pengen.

Haj wa nue iltjer ij e i di Tjyer. Dæ wa hverken Næt helle Davrov. Nær a kam fraa Hjørring, ku Jens Peter sto i Don aa raaeb: „Ja, de er galt, do skal aa Stæ med Brøv ijen; men saa ma do wæ aa brugh Fæen rap. De jæller om aa kom føst“, saae Jens Peter, aa a ka entj wæ, om dæ wa nun aa di ajer Tjømæjer, dæ fæk saa maanne Telegrammer som haj. Nej, haj wæst oltir gue Beskien, aa haj pust dem s'gu, hvor haj kujj“.

Om hans travle Færden fortæller Boghandler P. Christensen, Brønderslev, et morsomt Træk i sin Bog „Smaa-træk og Skitser“:

Som Jens Peter Lassen en Morgenstund kunde staa allerbedst og afgøre en Forretning med en Kunde inde i sit Kontor, kunde han fare ud i Butiksdøren og raabe paa en af Karlene, saa det gjaldede i Gaarden: „Jens, Jens! Hug dæ i din Stowel, hydr ej aa faa e Bæ te Daawri aa smøer i Wuvn te Hjørring“, og saa foer han ind igen.

Vi lader igen Gæstgiver Pedersen have Ordet:

„Jej Da kam haj stormi hjem fraa Hjørring aa wa gal i Skrallen. De wa men haj bøgge, da wa der jo osse særli møj aa ta Waahr — flywer haj hen te Muv-reri aa bejojer aa himmel op, om entj Drengi ku fli ham di Stien, haj skul brugh? Jov, de ku haj da nok. „Ja, saa ma do s'gu osse nok ta dem nue rasker. Do skal her ha 2 Mark om Dawi, do stælle jo baade Kost aa Løn“.

Aah, ja, sont war haj; men Tjenesfolken ku ilywal gaat lij ham, aa Mett lisaa nær. Kaffetjill war oller kold, aa Kaffe wa jo entj almejele dæj Gaang; men de faasto sæ, di ha jo heller entj laantj te Skoffi.

Næ Grossireri fraa Tjopenhavn skul komm, saa bløv der braast. Saa skul a uk aa tjøb Duwer te ham. Mett ga en Mark faa Parre; men saa skul a jo pas aa tjeby dem sont, a ku ha ninn Procenter.

Mett ku entj blyv ved aa svaær te de grumme Jav. Hon war jo en stuer før Kuen. Føst saa hon sæ Bøgeren fraa, saa fæk wi en naask Daem, Jeanette Svinke, kaltj di her. Si hon ku s'gu før Bøger — aah josses, ja — hon bløv sinn jyv med i Broer te dæj righ Maaten — ja Maaten tjent osse somtir en Skjælling ved wos. Jeanette stu hovt i Hyllen ved Jens Peter, aa da hon skul jyvtes, saa haj te her, de hon mat ta dæj bæest

Kov i hiele Nøest; men di skul siel wær om nue aa jitj i⁴.

At Aagaard ikke i Længden kunde tilfredsstille Lassen som Handelsmand, kan man godt forstaa, dertil laa den for afsides. Først i Tredserne forpagtede han den ud og købte Købmand Søren Levinsens Forretning i Løkken. Han havde længe haft det store Maal i Sigte at kunne eksportere Varer paa egne Skibe, nu var han rykket det betydeligt nærmere. Han købte først Skonerten „Frederik d. VI“¹⁾ og senere en lille Slup, som han døbte „Kirkholm“²⁾ efter Hjemmet³⁾. Førstnævnte gjorde 10 à 12 Ture aarlig væsentlig til Norge, men ogsaa til Sverrig og enkelte Gange til England. Lasten var jo altid Levnedsmidler og der hjembragtes fra Norge og Sverrig næsten udenlukkende Tømmer. Til England blev der en Tid udskibet en Mængde Kreaturben⁴⁾, og man fik Kul eller Stentøj med hjem.

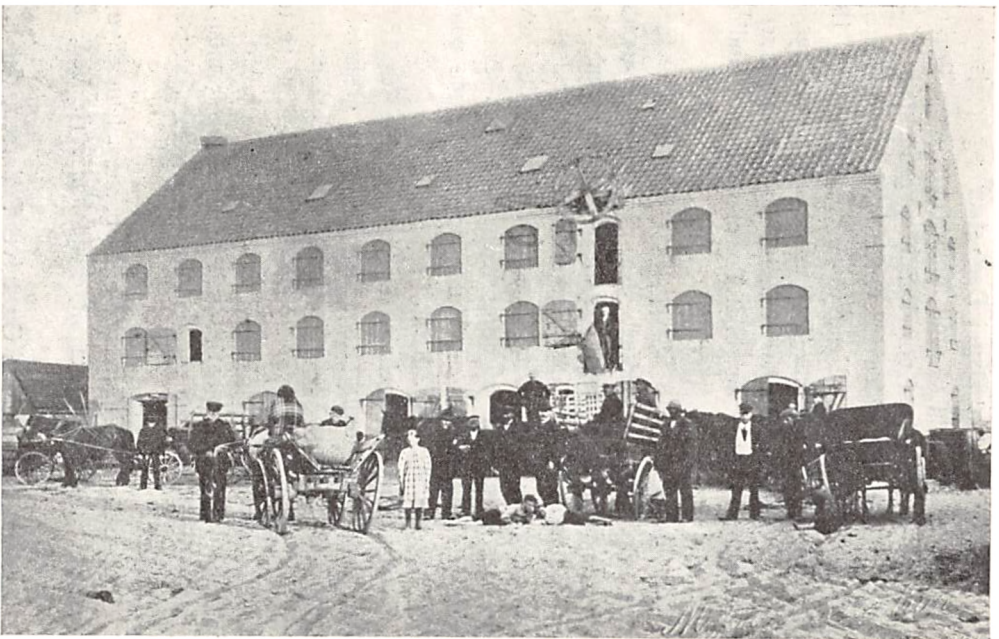
1) Frederik d. VI lastede 2400 Td. Korn (Havre)

2) Kirkholm lastede 400 Td. Korn.

3) Forøvrigt var Lassen vist en Tid Ejer af en tredje Skude, som sank ovre ved den svenske Kyst, men nok blev hjerget igen.

4) »1821 fremkom der en ny Udførselsartikkel, som slet ikke fik saa ringe Betydning i Tidens Løb, nemlig Kreaturben, der eksporteredes til England. Der blev en hel Mani for at samle Ben, da denne Udførsel tog sin Begyndelse, og da det netop var i de samme Aargange, man nedlagde de gamle Kirkegaarde inde i Byerne og efterhaanden tog dem i Brug til Bebyggelse, afgav de ogsaa en Del af deres Overflod af Ben til Eksporten. Mængder af Menneskeben vides at være udførte fra flere Byer, saaledes fra Odense og Rødby, og maaske er Resterne af vor Bys Forfædre gaaet samme Vej; men det at være en »nyttig Borger« var jo anset for at være noget nær den højeste Dyd, og kan man saa egentlig tænke sig nogen skønnere Lød for et »Borgerdyds« Menneske end at komme i Benmøllen og gøre Nytte til sidste Gran?»

C. Klitgaard: »Aalborg Handelsstands Historie S. 149«.

Pakhuset i Løkken

Ogsaa i Løkken forstod Lassen at gøre sig gældende og sætte Spor. Han lod opføre et stort 3 Lofts Pakhus, der endnu den Dag i Dag staar og knejser over sine Omgivelser som et stolt Minde om Byens Storhedsperiode, da indtil $\frac{1}{7}$ af vore Landbrugsprodukter udskibedes fra Løkken. Stortiden forsvandt, da Landmændene gik bort fra Kornsalget. Vendsysselbanens Aabning 1871 gav Byen sit Grundskud. Pakhuset var ligesom Lassens øvrige Byggeforetagender ualmindelig solidt opført — $\frac{3}{4}$ Alen tykke Mure og solidt Tømmer, mest Strandingsgods.

Jens Peter Lassens Ry som Handelsmand fæstnedes under Opholdet i Løkken. Nu var han Købmanden; men ude i Oplandet holdt man fast paa det gamle Navn „Smørkræmmeren“. Om Forretningens Størrelse faar man et godt Begreb, naar man hører, at de Prøver, Bønderne medbragte af deres Korn, naar de kom for at sælge, blev smidt i en Tønde, og der kunde paa en Dag indkomme 6 Skp. Korn.

Lassen var en Vovehals. Et Aar indkøbte han 13,000 Td. Korn — væsentlig Rug. En Del blev udskibet fra Sundby til Løkken. I en saadan Tid maatte han lægge Beslag paa to andre af Byens Pakhuse. Folk rystede paa Hovedet og mente det at være vild Spekulation og Galmandsværk, der maatte ende med et Knald; men Resultatet blev: Lige saa mange Tønder Korn lige saa mange Daler tjent.

Omegnens Handelsmænd blev baade misundelige og duperede. Det var, som alt, hvad han rørte ved, blev til Guld.

Den tidligere omtalte Gæstgiver Pedersen, der havde været hos Lassen i 8 Aar, tjente paa den Tid hos Købmand Schibbye, Hjøring. Denne spurgte en Dag Pedersen: Du kender jo denne her J. P. Lassen fra Løk-

ken. Mon han ikke vil købe alt mit Korn, det er mig komplet umuligt at sælge det nogen Steds. Tag den røde Hest og rid ned og spørg ham ad. Ja, han kan godt købe hele Kassen. „A kam saa nier te mi gammel Haasbaaj aa spovr, om haj wil tjyeb Skibys Kuen? Haj lov aa gne sæ paa Armi: „Ja, tho ka haj entj skels we e ajer Steer, saa for haj aa komm med e“. Ja, aa saa skul a høer etter, om do entj wil tjyeb Gorri osse? „Ja, de wæ a s'gu entj; men no skal a kom derop“.

Lassen købte saa Kornet til 27 Mark Tønden; men han forlangte godt Maal; for Kornet svandt en Del ved at skumple paa Vogne fra Hjøring til Løkken. De første Læs kunde ikke svare Maal, og der kom Besked tilbage paa, hvad der manglede. Næste Gang tog Lassen kgl. Maaler, og saa maatte Schibbye neje sig. Kornet steg, og Lassen tjente styrtende Penge.

Gamle Chr. Pedersen, fhv. Sognefoged i Løkken, har sejlet en Del for Lassen saavel med Skonnerten „Frederik d. VI“ som med Sluppen „Kirkholm“¹⁾. Da Pedersen sidste Gang gik ud fra Løkken med „Frederik d. VI“ bestemt til Norge, traf det ind med vedvarende Snevejr og Storm, og da Skuden som sædvanligt var lastet til det yderste, fandt Pedersen det risikabelt at fortsætte og lagde ind til Skagen. Derfra fik han sendt Forespørgsel til Løkken, om han maatte losse en Del af Dækslasten der, da han under de indtrufne Forhold fandt det voveligt at fortsætte. Dette Forlangende blev meget unaadigt optaget. Mette, der var syg og senge­liggende, udbrød, da hun horte det: „De waar s'gu osse e Paahet. Haj ka fejj te Englaj, aa ka entj fejj te Naarre“. Lassen, der af Natur var noget hidsig, lod

1) »Kirkholm« ejedes senere af Chr. Jensen Gaarn fra Grønhøj og laa endnu for et Par Aar siden som »oplagt« i Teglgårdshavn i Aalborg. C. K.

den samme Tone være gældende i Svaret til Skipperen. Chr. Pedersen maatte altsaa fortsætte og naaede ogsaa Christianssand i nogenlunde god Behold. Han følte sig imidlertid en Del krænket i sin Skipperværdighed over Lassens Svar, saa meget mere som han havde taget en god Styrmandseksamen og var sig bevidst at kunne føre en Skude saa godt som nogen. Han frasagde sig derfor ved Hjemkomsten Førerskabet af „Frederik d. VI“. — Senere blev han dog Fører af Sluppen „Kirkholm“ i en længere Aarrække og blev gift med Mariane.

Lassen og Mette var meget godgørende og afholdte af Smaafolk. Efter at være flyttet til Løkken vedblev Handelssamkvemmet med Hjemegnen uforandret, og naar Smidstrupboerne gjorde deres Juleindkøb, fik de altid Masser af Føde- og Butiksvarer med hjem til de Smaakaarsfolk, som Lassen og Mette kendte fra gammel Tid og vidste trængte til en lille Haandsrækning.

Lassen havde en Søn uden for Ægteskab, og da denne Søn skulde giftes, gik hans Moder ind til Mette og fortalte hende, hvorledes Stillingen var. Sønnen vilde giftes, men de havde ikke noget at sætte Bo for. Hun vilde gerne bede om lidt Hjælp. Mette tilkaldte Lassen, hun syntes jo nok, at Sagen nærmest angik ham. „Hvad skal vi ji ham?“ „Ja, tho de komme da an aapaa dæ, bette Mett“. Resultatet af Forhandlingen blev, at Moderen fik en Anvisning paa 4000 Rigsdaler, hvilket jo efter den Tids Forhold maa siges at være en anselig Sum at sætte Bo for.

Der er ogsaa opbevaret Træk om Lassens faste Karakter, der ofte kunde udarte til Stejlhed. Skuderne skulde jo helst lastes paa en Dag, hvilket var et haardt og brydsomt Arbejde. Var det Kødtønderne, det gjaldt, blev disse paa Vogne kørt saa langt ud i Havet som muligt, læsset i Baade og sejlet ud til Skuden. En Gang

gik Arbejdet lidt trægt. Det blev Aften, og skønt man ikke den Gang kendte til 8 Timers Arbejdsdag, blev Folkene dog gnavne over den lange Arbejdstid, lidt paavirkede af Spiritus var de formodentlig, der sparedes jo ikke paa Opstrammere en saadan Dag, og saa lod de en Tønde trille udenbords. Men efter den søde Kløe kommer den sure Svie. Folkene fik selv Lov at betale Kødet. Larsen gav ikke Pardon.

En Gang havde han solgt en gammel udlevet Hest, han havde haft i mange Aar. En Nat kort efter hører han noget gaa og skramle ved Vinduet. Han rejser sig og gaar ud. Det er den gamle Hest, der er funden hjem. Han sætter den paa Stald. Næste Morgen køber han Hesten tilbage, og den blev skudt.

Lassen havde kun boet i Løkken i faa Aar, da Byens Nedgangsperiode begyndte, og resolut rykkede han sine Teltpæle op og flyttede til København for der at begynde en Grossererforretning. Fra denne Periode foreligger der ingen autentiske Beretninger; men det synes, som han ikke har befundet sig vel i de københavnske Kredse, eller ikke kunnet finde Traaden i Grosserer-verdenens Mysterier; thi allerede først i Halvfjerdserne flyttede han paany til Vendsyssel og begyndte som Købmand i Nørresundby.

Lassen fik ikke sin trofaste Medhjælp, Mette, med tilbage til Vendsyssel. Københavnerluften har formodentlig kun daarligt passet til hendes brede Bringe. Hun døde 2. Marts 1869 af Sukkersyge. Lassen lod hendes Lig balsamere og hensætte, til han engang kunde faa Tid til at gøre hende Følgeskab. Ventetiden blev 11 Aar.

I Sundby byggede han ligeledes et stort Pakhus i samme Stil og med samme Grundighed som det i Løkken.

Lassen fik i Sundby at mærke, at Tiden var bleven

**Pakhuset i N. Sundby
med hele Husstanden. Lassen staar i Samtale med
Sagfører A. Olesen.**

en anden; Nordmændene var mere kræsne end forhen. De tog ikke længer saa resolut imod alt det gamle Randselkød, Danskerne undte dem. Han led ogsaa store Tab ved Kornspekulationer og skal have udtalt, at han tabte 100,000 Rigsdaler paa en Dag og tilføjet: „Skal a ha flier aa døj Slavs Støe, saa er a faere“.

Lassen og Mette havde ingen Børn sammen. Han giftede sig igen kort før sin Død med sin daværende Husholderske, med hvem han havde to Børn, Søn og Datter. Sønnen kom af Dage ved et Uheld med et Jagtgevær, og Datteren blev derved eneste Arving til Aagaard og en ret betydelig Formue.

Lassen og Mette havde flere Plejebørn; men ingen var dem rigtig efter Sindet, paastaar et af dem — den før omtalte Gæstgiver Pedersen.

„Da a ræst fraa dem, græe di bue tov, aa Jens Peter saae: „Ja, do haa jo entj wil lærer nue. De er bløwen taae fraa døj gall Sijj. Hons skul wi jø ved dæ, do will jo heller entj te Søs. Men prøv no Werden, de haar a faat Lov te — døj er witj aa bree, aa gor e dæ gaat helle galt, kom baare ijen“. Ja, sont saae haj saamæj; men hvant skul a lærer nue? dæ wa jo e-en der wil loes med mæ. Nej, a skul lærer aa spel Kort, aa saa prøv om a ku kom Werden ijemmel aapaa døj Maae.

Ja, a war jo uw ved ham Dawi førri, haj døjj. Haj ku entj snak; men haj nikke te mæ, haj tjæj mæ nok. Huvsholleren — ja, tho no war e da hans Kuen — spovr: „I haa wal entj no Mellemræning? faa no er e ved aa wæ skit med ham“. Ja, tho ræen fritj er wi wal entj, seer a. Haj fæk jo di haltreds Rigsdaler, de wa sat uk te mæ. Saa tu hon en Hujekronesæel aa laa aapaa Bryste aa ham, aa saa nikke haj ijen aa hon fly mæ Sæelen. Men a glemte pinnede, a skul ha hat Rentjer for 30 Ohr. De wa wal jaen ved aa ku jij jen te. Nej, hellens fæk a entj nue etter ham.

Ja, de jik wes møj skjøvt for ham di sist Orringer.

Hans Personael wil ræen aa baar beluks ham; men dæj 4de Februar doje haj. A war uw te hans Begrawels. De war entj sue maanner hæ fraa Wendsyssel — dæj gammel Segelcke aa Bjørnbak aa non flier. Fraa Aalborre wa der heller entj maanner. A trovr entj, di lij ham. Bjørnbak saae osse: „Her kan man se, alt hvad disse Mennesker har virket, og alle de, di har hjulpet, og saa møder der kun saadan en lille Klat til Begravelsen. Det vidner ikke om, at deres Samtid har forstaaet dem“. Aah, ja, saamøj! sont som di to Meesker haa tummelt aa dowe, aa saa fæk di i Grujen saa let for e“, — sluttede min Hjemmelsmand med et Suk.

Jens Peter Lassen og Mette blev begravet i en fælles Grav paa Nørresundby Kirkegaard 11te Februar 1880. Mettes balsamerede Lig var samme Dag pr. Skib ankommen fra København, og nu blev de jordede ved hinandens Side.

Jordefærden er omtalt i „Aalborg Stiftstidende“ for 12/2 1880, men Bladets Opfattelse er ikke den samme, som Gæstgiver Pedersens, det nævner nemlig hans talrige Ligfølge og ledsager Omtalen med en længere Nekrolog, hvoraf citeres nogle Linier:

„J. P. Lassen havde ikke gjort sig bemærket udenfor den egentlige Handelsverden eller vundet sig noget stort Návsn i højere Kredse; men han var en Stotte for mangan Smaamand, og flere kan takke ham i hans Grav for, hvad de er. Det viste sig da ogsaa i hans talrige Ligfølge fra hvilken Klasse i Samfundet, han var udrundet, og hvor han havde sine Venner.

Han afgav et slaende Eksempel paa, hvad der kan udrettes ved medfødte Anlæg, Flid og Udholdenhed; thi han havde aldeles intet lært i sin Ungdom -- ikke engang at skrive eller regne; men han havde lige fuldt et Blik paa Handelsforholdene, som man maatte forbavses over, og forstod i Hovedet at udregne, hvad mangan en øvet Handelskommis næppe formaade -- i al Fald ikke saa

hurtig — at udføre med Pen og Blæk. Redelig var Manden i hele sin Færd, og foruden sin Godgørenhed mod Trængende, han kendte til, meget paaskønsom mod enhver, der støttede ham med Raad og Daad“.

Ja, ud over dette er der ikke stort at tilføje. „Stiftstidendes“ Karakteristik af Manden er sikkert rigtig. Han var ingen Bekræftelse, snarere en Undtagelse fra Reglen. Til Trods for, at han ingen Ting havde lært, anviste hans medfødte Anlæg eller Instinkt Vejen, han skulde gaa, saa han kom paa rette Hylde, og det er dog først og fremmest en Hovedbetingelse for at kunne udrette noget her i Verden, at man føler, man har Rod i sin Gerning og lever og aander i den.

Der tegner sig da et Billede af en jævn, bramfri Mand med et livligt Temperament og en Snarraadighed og Hurtighed i Opfattelsen, der laa over det almindelige Lavmaal. En Mand, der vidste, at „Imorgen er en Skælm“ — som regnede med Minutter, hvor vi andre ødsler med Timer og Dage. Hidsig og opfarende — i næste Øjeblik godmodig og gødgørende. En varmblodig Vendelbo, der let lod sig rive med af sine Følelser, hvis kraftige Næver var som skabt til at indfri Ordene med Handling, og til andre Tider beleven og kvindekær. En Mand, der vejrede Chancen før andre og derved kom forrest i Kapløbet. En yderst sammensat Natur; men alligevel kendte Vendelboerne saa mange af deres egne Dyder og Lyder i Smørkræmmerens Liv og Væremaade. Der var noget beroligende i dette at vide, at han var et skrøbeligt Lerkar som alle de andre, selv om han til dagligt bedre forstod at skjule det, og det var et Spørgsmaal, om det ikke var Mette, der fra først af værgede Karret for Knubs og Stød, indtil det blev helbrændt nok til selv at staa for Skud.

Jeg stod en kold Vinterdag uden for Jens Peter Lassen og Hustrus Gravsted paa Nørresundby Kirkegaard. Som et Liglagen dækker den nyfaldne, jomfruelige Sne over Stedets Forkrænkelighed. Graven er omgivet af et Jerngelænder. Taks, Tuja, Bregner og Efeu titter op gennem Sneen. Den graa polerede Granitsten fortæller intet ud over Fødsels- og Dødsdag. Der er intet straalende Udraabstegn, der over for Efterslægten tolker Længslen og Kærligheden. Der er intet „elsket og savnet“ — intet Skriftsted. Kun det forretningsmæssige: hvornaar de kom, og hvor længe de blev her; men nyt grønnes og gammelt glemmes. Verden larmer videre. Det er ikke til dågligt, nogen standser ved Smørkræmmerens Grav.

Udenfor Kirkegaarden pulserer Livet i al sin Umidelbarhed. Det er det unge Danmark, der her styrer deres Kjelke ned ad Bakkeskraaningens.

Ja, Modsætningerne mødet. Livet er mangfoldigt, og Hindringer er kun til for, at de skal overvindes. Jeg ser paa de nikkende Bregner paa Smørkræmmerens Grav og de blussende Barnekinder paa Bakkeskraaningens, og jeg synes at kunne høre Herolden udraabe: **K o n g e n e r d o d — K o n g e n l e v e !**

VENDSYSSELSKE VEJFORHOLD I MIDTEN AF DET 18. AARHUNDREDE.

Ved C. KLITGAARD.

I en Indberetning fra Sognepræsten i Jelstrup-Lyngby, Poul Jensen, skrives bl. a. 1638: „Imellem Hundeleve Mark og Sejlstrup Mark findes en Bæk kaldet Sælbæk. Vesten Byen imellem Hundeleve og Jelstrup løber en Aa, kaldes Fit, haver sin Udspring af Vennebjerg Bakker og sin Flod sønden om Sejlstrup Kirke ned gennem Konningbro udi Liver Aa og omsider i Havet“.1) Tager man Generalstabens Kort for sig, skulde man mene, at den her nævnte Kongebro maatte være den senere Kirkholm Bro, idet Aaen mellem Vejby og Rakkeby Sogne paa dette Kort kaldes Liver Aa, men der kan dog næppe være Tvivl om, at Kongebroen, der vel har ligget til det kongelige Slot Sejlstrup, er den nuværende Smidstrup Bro, som paa Generalstabens Kort betegnes „Kornum Bro“, en Benævnelse, der nu er ukendt, og som formentlig er en Fordrejelse af Konning Bro. Der har dog ogsaa i gammel Tid været Bro over Aaen ved Kirkholm, men senere lod man denne Bro forfalde, og ved Midten af det 18. Aarhundrede synes den allerede længe at have været borte, hvorfor Færdslen mellem Vejby og Sejlstrup ad denne Vej var næsten umuliggjort. Hertil kom

1) Indberetninger til Ole Worm, trykt i Jydske Saml. 4. R., I Bd., S. 88.

endvidere, at ogsaa den gamle Vej omkring Sejlstrup Kirke var blevet nedlagt, idet Assessor Arnold Dyssel, som 1689—1714 ejede Sejlstrupgaard, havde ladet Jorden norden og vesten for Sejlstrup Kirke opbryde og besaa lige op til Kirkegaardsdiget, hvorfor han ikke tillod Færdsel derover¹).

Da Oberst Jens de Poulsen blev Ejer af Børglum Kloster (1757—1772) ønskede han imidlertid denne Vej til Hjøring genoptaget, og da det særlig var hans Fæstere i Vejby, der havde Fordel af den, fik han dem til at fremkomme med Kravet, ligesom han ogsaa fik Feltskær Nikolajsen i Hjøring til at virke for Sagen, der mødte stærk Modstand hos den daværende Ejer af Sejlstrupgaard, fhv. Købmand i Hjøring Peder Biering. Der rejste sig heraf aarelange Retssager, hvorunder Vejby Mændene repræsenteredes af Christian Worm, senere Byfoged i Hjøring, som var deres Sagfører; men denne Sag er for udstrakt og af for ringe Interesse til, at vi her skal følge den i dens Forløb; vi skal nøjes med at fremdrage de Punkter, som tjener til Belysning af Vejforholdene i denne Egn i „gamle Dage“, et Emne, som hidtil kun er meget lidt berørt i den foreliggende Literatur.

Vejby Mændene aabner Felttoget 22. Oktober 1765 ved til Børglum Birketings Ret at kræve udmeldt 8 Synsmænd til at undersøge Forholdene; efter Loven skal de føre deres Varer til nærmeste Købstad — Hjøring — og falbyde dem paa Akseltorvet der, men Forholdene tvinger dem til at søge saadanne Afveje, som ikke alene er af halvanden Gangs Længde, men ogsaa, naar de er opblødte, er saa farlige, „at de ikke om Vinterdage uden største Fare og Varernes Fordærvelse kunde overføres“,

¹) Børglum Kloster Birks Tingbog 1767, fol. 379.

uagtet der, fast som lige Linie, skal forefindes gamle Hjulveje fra Vejby forbi Sejlstrup Kirke og Sejlstrupgaard til Hjoring, hvoraf de første lang Tid har været ubrugelige, dels fordi der har manglet Bro over Kirkholmen Aa, og dels at den norden derfor liggende ældgamle korte Vase over Kjæret ikke er vedligeholdt af Lodsejerne.

Der udmeldtes saa af Retten efter Forlangende 8 Granskningsmænd, der dels skulde undersøge Forholdene i Almindelighed og dels besigtige de Veje, som Talen var om, nemlig: 1) V e j e n over Kirkholm Bro og videre, 2) V e j e n vest om ad Hundeleve og 3) V e j e n øst om ad Stenvad, hvilke Veje de tillige skulde opmaale, for at de kunde dømme om, hvilken der var den korteste og bedste Vej fra Vejby til Hjoring. Samtlige Lodsejere (Herremænd og Præster), gennem hvis Ejendomme de nævnte Veje gik, indkaldtes for Børglum Kloster Birke-ting 5. November 1765 for at paahøre Udmeldelsen af 8 uvildige Granskningsmænd og den følgende Tingdag — 12. November — for at paahøre Gransknings- og Maalingstogets Afhjemling.

Til at bistaa den gamle Birkefoged, Lars Pedersen i Skjøttrup, der var over 70 Aar, og som led af Stensmerter, blev konstitueret Otto Lindam af Sæby, som var Jurist, og som paa hñ Tid var konstitueret Skriver ved Børglum Birk; Lars Pedersen vilde nemlig nodig helt gaa af efter 40 Aars Tjeneste, da han i saa Fald maatte „geraade i betlende Armod“; men denne vidtloftige Sag kunde han ikke ene magte.

Til Granskningsmænd blev udmeldt 4 Mænd fra Skjøttrup og 4 fra Vittrup, alle Fæstere under Børglum Kloster, hvorfor Peder Biering mente, at de ikke var uvildige, 3: upartiske. Granskningen blev saa foretaget 7. og 8. November og blev afhjemlet paa Tinget 12. Novbr. 1)

1) Børglum Kloster Birks Tingbog 1765, fol 287.

Synsmændene mødtes i Vejby og samlede sig vesten for Byen ved Ledet, hvor Udgangspunktet toges ved en stor Sten ved Vejen. Herfra gik de til Kirkholmen til det vesterste Sted; Vejen var meget god og 4045 Alen lang.

Fra Kirkholmen gik de videre og fandt — ligesom det ogsaa blev berettet dem af Beboerne i Kirkholmen — at nogle af de gamle Veje paa Kirkholmens Grund var afgravet til Blandjord, og Resten for nogle Aar siden gjort til Agerland med Ploven. Noget længere vester og nord paa fandtes endnu brugbar Vej til Kirkholmens Aa, og ved Enden af Vejen fandtes en lille Vase paa 30 Alen; fra Kirkholmens Led til Vasen var 395 Alen og til Enden af Vasen altsaa 425 Alen, og fra Vasen over Aaen var 7 Alen. Skjønt der paa Grund af Efteraarsregnen var Højvande i Aaen, fandt de i Aaen Pæle, af hvilke de kunde skønne, at der tidligere maatte have været Bro over Aaen. Strækningen paa begge Sider Aaen hørte til Vejby By og Børglum Klosters Gods indtil en gammel Vase paa et Stribelkjær, „som sagdes ej alene at have været brugt til Vej, men endog at høre til Aastrup og til en Gaard derunder beliggende i Hundeleve“. „Bemeldte Strækning fra Aaen og til vi naede Bakken paa nordre Side“ var 295 Alen, og derpaa syntes højst at kunne avles $\frac{1}{4}$ Læs Hø. Over Bakken laa en „klar, dyb og gammel Hulvej“, hvor der fandtes bekvemt Grus og Grund til at istandsætte Vasen med uden derved at skade nogen Lodsejer. Hulvejen førte til Sejlstrup Kirkevad, og i Vejen udmundede 4 gamle Hulveje, som kom vest fra, blandt andet en, som kom fra den „ældgamle“ Snesbro¹⁾. Fra det sidst maalte Sted

1) Da Aaen mellem Børglum og Jelstrup Sogne 1919 blev reguleret, fandt man Rester af det gamle Vadested »Snesbro«, og ved Vadestedet fandtes endvidere forskellige interessante Gen-

og over Kirkevasen, hvor der efter Udseende i forrige Tider havde været en oplagt Vase, skjönt Grunden i sig selv var fast og sandig, befandtes at være 780 Alen. Jorden, som Vejen gik over, tilhørte en Bondegaard i Hundeleu under Aastrup Gods.

Efter at de var komne over Kirkevadet, forefandt de en gammel afløjet Hulvej gaaende tæt op til og norden om Sejlstrup Kirkedige og nu besaaet med Rug; skjönt der laa en for alle kjendelig bred Sti, der hvor Vejen synligt viste sig at have gaaet, nedlagde Fuldmægtigen ved Sejlstrup, Anders Kjær, dog saadant Forbud mod Granskningsemændenes Færdsel der, „at man maatte skrækkes for de af ham gjorde Trusler — — —,

stande, som det lykkedes Medlem af vort Samfunds Bestyrelse, Gaardejer Jens Iversen Jensen i Hundeleu, at komme i Besiddelse af, og som derefter blev indsendt til Nationalmuseet til Bestemmelse. Genstandene var følgende:

1) Et Jernsværd, enegget, noget leformig og af ca. 66 cm Længde (lidt over 1 Alen) og 6 cm bredt. Forarbejdningen er ikke særlig omhyggelig, dog viser et Par parallelle Linier paa Klingens Sider, at den gamle Vaabensmed har forsøgt at give Sværdet en vis Udsmykning. Selve Vaabnet er ret tungt, og der har skullet en ret kraftig Arm til at fægte med det.

2) En Spydspids af Jern, 23 cm (9 Tommer) lang og $4\frac{1}{2}$ cm ($1\frac{3}{4}$ Tm.) paa det bredeste Sted, i Virkeligheden et meget smukt Stykke Smedearbejde fra hin Tid. I Skaftullet sidder endnu en Rest af den almindeligvis henimod 5 Alen lange Spydstage. Denne har været fastholdt af to Nagler. Forholdsvis har Spydbladet taget ringe Skade af den tusindaarige Henliggen paa Aacns Bund.

Baade Sværdet og Spydets skal henføres til Oldtidens Slutning, den yngre Jernalder eller Vikingetiden. De er forarbejdede af særdeles godt Materiale.

3) To Hestesko, om hvilke Nationalmuseet siger, at de er »af meget gammel Form« og tilhørte altsaa sikkert den ældre Middelalder, ja, rækker maaske ogsaa helt tilbage ad Vikingetiden til. Forøvrigt er der flere Gange ved tidligere

hvorover vi for ikke at fare ilde maatte nødsages at gaa uden om og eftermaale — — — 130 Alen. Videre herfra — — — og til den alfare Kirkevej 140 Alen, fra samme Vej til den almindelige brede Vase, som gaar forbi Sejlstrup — — — 1350 Alen. Fra Vasen ad Vejen ligefrem til sydøst Hjørne af Sejlstrup Lade, hvor en Vej løber til Smidstrup — — — 1395 Alen. Herfra forbi Sejlstrup Molle til den nye Vase vedtager sammesteds — — — 575 Alen.

Derefter tog vi Vejen over den nyanlagte Vase til Harridslev By, som vi adspurgte os til højeste Nødvendighed var anlagt til hver Mands Nytte, men endnu ikke fuldfærdiget, da derpaa mangler 2de smaa

Oprensninger paa samme Sted fremkommet lignende Hestesko. Det er vel overvejende sandsynligt, at alle disse Sko er tabte i det Køre- eller Vadested, som fandtes, førend Broen byggedes. Og mange af Middelalderens Broer stammer vist fra de senere Valdemarers Tid.

4) En lille Pilespids har oprindelig været en almindelig Flintflække, som kun ved en simpel Tildannelse er gjort anvendelig til Jagt efter Fugle eller mindre Pattedyr.

5) En Sænkesten, der er en naturlig afrundet Flintknold, der muligvis har været anvendt som Lod til et Fiskenet eller andet Fangstredskab.

Endelig er der ved Reguleringen fundet flere Hjortegevirer, der jo vidner om, at Vendsyssel tidligere har haft en fra Nutiden forskellig Fauna.

Nationalmuseet udtaler bl. a., at de fundne Sager hører til dem, som jævnlig findes ved gamle Aaovergange.

Endvidere kan nævnes, at i Nærheden af Snesbro fandtes for et halvt Hundrede Aar siden en større Værktøjssamling fra Mellemjernalderen, bestaaende bl. a. af Økse, Hammer, Celter, Hulmejsel, Smalmejsel, File, Syle, Kniv m. m. Det hele var nedlagt i et stort Lerkar et Par Meter under Mosens Overflade.

De sidstfundne Genstande vil blive opbevarede i Museet i Hjøring.

Broer at istandbringe, som med ringe Umage og med Sten kunde fuldføres; samme Vej vi overgik med Fornøjelse tilligemed de øvrige i Henseende til den og deres Grundes Godhed i denne Tid“ og befandtes — — — 3000 Alen. Fra og igjennem Harridslev By til Aastrup Mark begynder er — — — 1105 Alen, over Aastrup Mark og den dergaaende Vase samt de til Aastrupgaard hørende Broer lige til Aastrup Borgegaard — — — 2000 Alen, alt i god Stand. Derfra ad Vasen til Aastrup Mølle, over Aastrup Ejendom, som befandtes meget god — 2010 Alen, og endelig fra Aastrup Mølle forbi Vandsted lige til Hjørings vestre Bom 4790 Alen ad ganske god, sandig Vej“. Vejen fra Vejby over Sejlstrup til Hjøring var saaledes 22,047 Alen eller henimod 2 Mil.

Den følgende Dag gik Granskningsmændene saa fra Hjøring over Vandsted, Aastrup, Harridslev og til sydøst Hjørne af Sejlstrup Lade — — — 13,480 Alen. Fra Sejlstrup Lade over Smidstrup Bro til øverst paa Bakken paa søndre Side af Aaen — — — 1400 Alen, Vejen nogenlunde god. Derfra til Smidstrup By 2215 Alen, Smidstrup Mark var meget slem af Kvæg (∴ Kviksand) og Klæghuller samt Vandpytter. Igennem Smidstrup over Heden til østen lige for Stagsted — — — 2330 Alen. „Denne Vej overfarede vi med største Kiedsommelighed og større Viderværdigheder formedelst de der os paa samme mødte u—overkommelige Klæghuller og Moradser, da vi næppe med største Nød samme kunde overgaa og ikke i Tøbrøde (∴ Tøbrud) efter vores Skønnende ansees mulig at overfare. Derfra atter taget den nærmeste Vej ad Stenvad over den fælles Hede og over Rævskevad eller Bæk¹⁾ til Stenvad og sønden for den vesterste

¹⁾ Det maa være den samme som Elbæk; de er vel komne over ved Vestergaard.

Gaard i Stenvad, som vi ligeledes eftermaalte og bestaar af 6945 Alen¹. „Paa denne Vej fandt vi fast ved hvert Fodtrin Sige, dybe Moradser, Vandpytter, Slumper, Anstødssten, dybe og snevre Veje, ja saadanne slemme Hulbakker, at tvende velbespændte Vogne, som kørte bag efter os, nær havde med Bæster og samt (3: alt) blevne sat i Morads, hvilket fornemmelig traf ved Sønder Vraa Fald, hvor de, som korte paa disse tomme Vogne, bleve nødt til at afstaa for at se dem selv samt Vogne og Bæster frelste, ligesom og ved nordre Side af Sønder Vraa Led, hvor Bæsterne formedelst Morads og Klæghuller nær havde bleven tilsat, og ved Stenvad fandt vi Vadet¹) af den Bæskaffenhed, at enhver maatte ræddes at tage derover, efterdi de derudi værende Klæghuller og det dybe Vand, som i samme befandtes, der gik ind af Vøgnene, gav os selv Betænkning at overgaa den Vej til bemeldte Vestergaard i Stenvad“.

Fra Vestergaard gik Vejen vest paa til Maaer Skjellet²), 1010 Alen nogenlunde god Vej; fra Maaer-Skjellet over Heden og Fælle dvadet norden om Vollerup til Vejen, der gaar fra Vollerup til Vejby — — 1400 Alen; Vejen meget slem med Huller, Bloder og Anstødssten. Fra denne Vej, som løber i nord-vest over Heden, forbi Dalmark over Vejby Sluse³) til Ledet og Udgangsstenen — — — 4340 Alen, slem Vej med Huller, Bloder, Pytter og Sige. Hele Vejen

1) Resten af Vadet, der laa lidt øst for den nuværende Stenvad Bro, blev fjernede i Efteraaret 1916 af Andreas Jensen Drivsholm. Der fandtes en Mængde Sten og svære Træpæle. Der har dog været mindst 3 Vad her — Stenvaderne — nemlig et paa hver Side af den nuværende Vej og et noget længere mod Øst.

2) 3: Markskellet?

3) »Slusen« er Navnet paa Lavningen vest for Broen lige syd for Vejby By.

fra Hjøring til Vejby omad Smidstrup og Stenvad 3 3, 1 2 0 Alen eller $2\frac{3}{4}$ Mil.

Samme Dag gik Mændene videre fra Stenen ved Vejby Led og vest paa over Vejby Mark, Børglum Bys Enge, Børglum og Uslev Hede¹⁾ norden om Klosterets Fald og Østergaards Mark i Vittrup, hvortil var 7210 Alen. Vejen faldt overmaade besværlig og vanskelig med Sige, Pytter, Moradser og Klæghuller, saa man kun med stor Besværlighed kom frem.

Tredjedagen — 9. Novbr. — granskede Mændene endelig det sidste Stykke af de omhandlede Veje, idet de fra det omskrevne Udgangspunkt ved Østergaards Led i Vittrup satte Kursen over til Næskjærbro, som var blevet anlagt fra først af af Frederik Kjær til Børglum-kloster²⁾, efter at et Menneske havde tilsat Livet der i Højvande³⁾. Vejlængden var 2015 Alen, og Vejen nogenlunde god. Fra Næskjærbro gik Vejen over Ru-

¹⁾ Uslev eller Aarslev Hede laa, hvor Christiansdal nu ligger. Sandsynligvis har Mændene maattet tage sønden om Kragesig (mellem Tidselbak og Christiansdal) der i tidligere Tid var en Sø (1638 Kragedam), i hvilken Fiskeriet laa til Børglum Kloster. Det var sandsynligvis ved denne Dam (pontus cornicus), at Bønderne i Følge Ælnod forsamlede sig 1086, da de begyndte Oprøret mod Knud den hellige, som da opholdt sig paa Børglum Kongsgaard. 1598 udgik kgl. Ordre til, at det Marked, som hidtil havde været holdt ved Børglum Kloster, fremtidig skulde holdes ved Aarslahøj paa Klosterets Mark, da det var Bønderne i Børglum By til Besvær, fordi det holdtes i deres Høst og iøvrigt var dem ubelejligt for Ildbrands og anden hændelig Ulykkes Skyld. Ved Forordningen af 12. Maj 1602 blev Markedet helt afskaffet tillige med mange andre Smaamarkeder i Vendsyssel. Aarslahøj har utvivlsomt ligget paa Aarslev Hede.

²⁾ 1715—38 Ejer af Børglum Kloster.

³⁾ Broen nævnes dog i Præsteindberetning fra 1638 som navnkundig, den er altsaa senere gaaet til Grunde ligesom Broen ved Kirkholm, muligt ødelagt under Svenskekrigen for at volde Fjenden Afbræk.

bjerg Hede til Helle vad, 3430 Alen, som befandtes opfyldt med Pundser, Huller og Moradser, særdeles en Sig kaldet Hvolsig Dal, hvor de medfølgende 2de Vogne, som var tomme, næppe kunde komme over, og Hestene var nær bleven siddende fast, saa Mændene ej skønnede, at det var muligt, at nogen kunde komme over uden Livsfare om Vinteren og naar det indfaldt med Tøbrud. Hellevadet eftermaaltes til 100 Alen, og det var ligeledes meget farligt og slemt og blødt i begge Ender, og paa begge Sider var det indgravet med Tørvegrave. Fra Vadet, hvor der ogsaa var en slem Lerbakke med store Huller og Klæg, maalttes Vejen til nord for Gjølstrup Led, hvor Vejene samles og løber nord paa, og der var 1040 Alen. Endvidere maalttes Vejen fra Gjølstrup Led sønder paa gennem Gjølstrup og Gjølstrup Hede til Grønningskjær (2335 Alen) og derfra til Næskjærbro (1195 Alen) for at se, hvor stor Forskellen var mellem disse to Veje mellem Næskjærbro og Gjølstrup Led, og om det var muligt at komme over Grønningskjær. Sidstnævnte Vej var paa det første Stykke maadelig og igennem Gjølstrup By og noget sønder paa var den meget slem med Ler, Huller, Pytter og Klæg, men den var altsaa en Del kortere end Vejen om ad Hellevadet. Fra Gjølstrup Led begav de sig gennem Jelstrup til Hundele vad, hvortil der var 3490 Alen. Vejen var god fra Gjølstrup til Jelstrup, undtagen om Jelstrup Kirkedige, hvor der var nogle Klæghuller. Derefter maalttes Hundele vad, der var 370 Alen langt. „Dette bekendte hæsige Sted fandtes meget dybt op imod ostre Ende blødt med Ler og Klæg“, dernæst var fra Vadet en stor Lerbakke, op ad hvilken der løb adskillige Veje, „som var saa forskrækkelige, somme med Vældhuller og Lerpuntser, at det var med Nød, at de medfølgende tomme Vogne,

som var vel bespændt, kom derover. Det blev os derhos berettet af en Mand i Hundeleve, at han havde været med at drage mange op, som der havde kørt i Bløde, hvilket han og selv havde prøvet“. Videre begav de sig over den slemme Lerbakke igennem Hundeleve By, igennem Bakkerne østen for Hundeleve, i nordøst langs Siden af Hundeleve Markdige til Husene østen Marken, hvor Vejen løber lige frem til Grindstedbro i Nordøst. „Denne Vej var meget hæsliig med Huller og Pundtser samt Klæg“ og blev maalt til 2540 Alen. Derefter maalt Vejen over Hundeleve og Harridslev Heder, Sønder og Nørre Harridslev Marker til Grindstedbro, som var 7470 Alen, Vejen nogenledes undtagen over Hederne, hvor der var Pundtser, Huller og slemme Haller; Broen befandt sig i Stand med Vaser for Enderne, men vesten for — ned ad Bakken — var slemme Væld og Klæghuller.

Fra Grindstedbro gik Vejen over en Lerbakke og et Stykke Hede igennem Givrup, og fra Broen til Vejen, som norden for Givrup gaar til Hjøring, var 1825 Alen, overalt slem med Huller, Pundtser, Haller og Klæg, saa den gennem Givrup var fast uoverkommelig, hvorfor de medfølgende Vogne maatte køre en anden Vej deromkring. Saa maalt Vejen fra sidstnævnte Sted over Givrup og Høngaards Marker, Lundergaards Vase, forbi Lundergaard til „Holvejs Bakke“ over et lille Vad, ialt 3925 Alen, og Vejen overalt slem som den foregaaende, og endelig maalt fra Holvejs Vad over Hjøring Mark til Byens vestre Bom — — — 950 Alen. Fra Vejby om ad Hellevadet til Hjøring var der 34,365 Alen og om ad Grønningkjær 33,325 Alen; om ad Stenvad-Smidstrup var der som foran nævnt 33,120 Alen og omad Kirkholm-Sejlstrupgaard kun 22,047 Alen.

Da Granskningsmændene havde endt deres Tog, gik de ind til Købmand Anders Holm i Hjøring og laante en justeret Alen for at eftermaale det ene Hjul paa Maalervognen, og det befandtes da, at Hjulet rigtigt holdt 5 Alen i Omkreds.

Efter denne Beskrivelse af de vendsysselske Veje og Vadesteder forstaar man bedre, at et Vidne 7. August 1764 paa Børglum Klosters Birketing oplyste, at han mange Gange havde kørt med sit Herskab mellem Børglum Kloster og Løkken paa 2 Timer, og at han ogsaa troede, at der kunde køres paa $1\frac{1}{2}$ Time. Vejlængden er ca. $\frac{3}{4}$ Mil.

1767 sees der dog at være blevet lagt en midlertidig Bro over Kirkholm Aa, og Vasen blev istandsat. Biering sagde, at det var sket til „Pøbelens Tjeneste“ og nedlagde 26. Maj Forbud mod, at nogen ad den Vej kom over Sejlstrupgaards Mark¹⁾.

Peder Biering afstod 1766 Sejlstrupgaard i Forpagtning til sin Svigersøn, senere Justitsraad Erik Hansen Wilsbech, og ogsaa med ham havde Vejby Mændene Strid angaaende Vejen til Hjøring over Kirkholm Bro og Vasen, der var saa vigtig for Færdsele mellem „Thyl-land, Hanherrederne, Blokhusene, Løkken og Skagen“²⁾, som og for den lokale Samfærdsel. Den 2. November 1793 mødte Justitsraaden i egen Person med en stor Arbejdsstyrke og medførende Spader, Skovle, Jernstænger og Brændevin for at ødelægge Vasen, men Sognefogden fra Vejby, Jens Skaiberg, mødte da med 2 Vidner og lyste Fred over Vejen samt forbød dens Ødelæggelse. Justitsraaden og hans Folk af begge Køn

1) Børglum Birks Tgb. 1767 fol. 437 b.

2) Børglum Birks Tgb. 1765 fol. 280 b.

tog dog intet Hensyn hertil, og Sognefogden konfiske-
rede saa 8 Jerngrebe, 15 Spader, 1 Træskovl og 3 Jern-
stænger, som han 13. Novbr. s. A. lod beskrive og vur-
dere ved Birkefogden. Der blev nedsat en kongelig
Kommission ($^3/_{10}$ 1794 og $^5/6$ 1795) til at dømme i Sa-
gen, og den gav Vejby Mændene Medhold ved Dom af
 $^{11}/_{10}$ 1796. Sagen kom senere for Højesteret.

KIRKERNE I VENDSYSSEL o. 1735
EFTER
„AALBORG STIFTS BESKRIVELSE
I NØRRE JYLLAND“

FORFATTET AF MAG. ALBERT THURA.

Ved C. KLITGAARD.

(Fortsat fra Side 155).

HORNS HERRED

i Vendsyssel haver efterfølgende Kirker: (1) Sindal og Adstrup, (2) Skagen, en Kjøbstæd, (3) Mosberg og Hørmested, (4) Bierby og Mygdal, (5) Hoorne og Aasdal, (6) Tornby og Vistrup, (7) Raabierg, (8) Tversted, Bindslef og Ugerby, (9) Elling og Tolne, (10) Hirtsholmen, tilsammen 18 Kirker.

Sindal og Adstrup.

a) Om Sindal Kirke. Sogne-Præstens, Hr. Berthel Frandsen Bruuns¹⁾ d. 1. Juni 1732 skriftlige mig indsendte Relation haver efterfølgende i Munde, at Sindal (Sindahl) er af den gamle Helvadero²⁾ kaldet Siøndahl, hvilket han mener at skal være saa meget, som Siunedahl, formedelst det deilige Siun og den smukke Prospect, som er her, frem for paa mange andre Stæder i Herredet, nu formedelst Skov — Agre og Enge, nu formedelst Kirkens angeeneme Situation og Siirlighed,

1) F. 1668, d. 1742.

2) Forfatteren Niels Heldvad, 1564—1634; men hvor har han omtalt Siøndahl?

Red.

som bestaar der udi, at paa Kirkegaarden findes en Del store Træer og Busker, baade Bøøg, Hassel og Torne, men paa den Sønder-Side af Kirken gandske tæt op imod Muuren staa to meget storé Bøge-Træer, og lige som de kunde være neden fra under Muuren opvoxte; Greenene og Toppen paa dem gaa sammen og mestendeel paa samme Side skiuler Kirke-Taget. Samme Træer som vel er troligt, ere nogle hundrede Aar gamle, og ere langt høiere end Kirken i sig selv.

En Bonde, vel troligt, en Adels-Mand, ved Navn Las Fues¹⁾, som boede paa en Bondegaard, Togholt i Sindal Sogn, har givet en smuk Kalk og Disk til Kirken, hvorpaa dette læses :

„Denne Kalk hører til Sindahl Kirke,
som Las Fries i Togholt lod giøre“.
Og vejer den 32 Lod. 1577.

I Kirken er en siirlig, dog liden Alter-Tavle, før gandske forfalden, men af Kirkens Patron Hr. Volf Abraham Unger²⁾ og hans Frue Helene Kirstine v. Møsting, paa Deres egen Bekostning, til Guds Ære og Kirkens Siirat, repareret og igien opsmykket. 1713.

Under Altergulvet er en muuret hvålt Begravelse, hvor udi 7 Adels-Liig ere nedsatte.

1. Hr. Admiral Eenevold Kruses sl. Frue, Sophia Sandberg, som var føød paa hendes Fæderne Gaard Qvelstrup, d. 17. September 1587, og udi hendes Alders 62 Aar døde paa hendes Gaard Baggesvogn d. 24. November 1649.

2. Sal. Jomfru Anne Kruse, føød 1624 mellem

¹⁾ Var Selvejerbonde og antagelig Søn af Herredsfoged Jens Fuus, hos hvem Christian III skulde overnatte, hvis han 1546 kom i Herredet. Lars Fuus var ogsaa Herredsfoged.

²⁾ Til Baggesvogn, se senere.

d. 8. og 9. Februar Kl. 12 paa hendes Fæderne-Gaard Tulsted, og døde paa hendes Gaard Baggisvogn 1687, da hun havde levet 63 Aar 1 Maaned 3 Ug. og 3 Dage.

3. Sal: Jomfr: Birgitte Kruse føød paa Lundenes d. 22. Juli 1626 og døde paa Baggisvogn d. 15. April 1695, da hun havde levet 68 Aar, 8 Maaneder, 3 Uger og 3 Dage.

NB. Her maa til disse to Adels-Jomfruers priselige Efter-Mæle mældes, at 1669 d. 29. Martii, lode de til Guds Ære, og de fattiges Tarv, tæt ved Sindals-Kirke-Dige oprætte et Hospital¹⁾ for 12 nødlidende Lemmer, foruden en Opvarterske, som tillige med dennem skulde have sin Underholdning, saa vel som sin visse Løn. Hvorom Fundatsen, som samme Aar 1669 d. 5. April er confirmeret, videre formælder.

4. Sal. Junker Thøger Kruse, som døde paa Baggisvogn udi sit Alders 3die Aar. (NB. Disse 3 sidste, neml. Anne, Birgitte, og Thøger Kruse var alle bem.te Frues, Sophie Sandbergs Børn).

5. Sal. Jomfr. Margrete Sandberg til Tulsted; hun var strænge Ridders, Ulrich Sandbergs og Frue Birgitte Maltis Dotters Dotter, føød paa deres Fæderne-gaard Qvelstrup d. 1. Jan. 1589 og døde udi Viborg d. 27. Febr. 1647, da hun havde levet 58 Aar, 7 Uger og 5 Dage.

6. Et adeligt Liig nedsat i tvende Kiister, som begge ere af Ælde saa fortærede, at mand igiennem dem kand see det gandske Liig helt, holden og uforandret, undertagen at det er gandske sortagtigt. Af Liig-Klæderne sees nogle Stykker endnu uforandrede. Om begge hendes Hænder ere bundne soorte Taftes-Baand, som endnu i det Aar 1732 siintes at være ubeskadigede. Beslag og Gravskrivt paa Kisten er aldeles borte. Ældgamle

¹⁾ Baggesvogns Hospital.

Folk meener, at denne Jomfru har heddet Elſe Sandberg, ſom døde paa Baggisvogn hos hendes Søſter, Fru Sophie Sandberg.

7. Sl. Volf Abraham Unger, Herre til Baggisvogn, paa hvis Kiſte ſtaar ſkreven udi en poleret Staal-Plade midt paa Laagget:

„Her under hviler

Den Høiædle og Velbaarne, nu Himmelsalige

V o l f A b r a h a m U n g e r

fordum Herre til Baggisvogn.

Hans Fader var den Høiædle og Velbaarne Herre

Claus Unger til Villerup,

Hans Moder, den Høiædle og Velbr.

Fru Barbara Galt.

Hans Far-Fader, den Høiædle og Velbaarne Herre,

Hans Volf Unger.

Hans Far-Moder, den Høiædle og Velbr.

Fru Birthe Kaas.

Den ſal. Herres Indgang til Verden var paa Villerup, d. 10. Jul. 1682. Hans gudelig Adgang til Ægteſkab med Høiædle og Velb. Jomfr. Helene Kiſtine v. Møſting, var d. 26. Jul. 1709. Udi hvilket Ægteſkab han avlede en Dotter, neml. Høiædle og Velbr. Frøken Hedevig Juline Unger. Hans Fremgang i Verden varede ikkun i 40 Aar og 10 Maaneder og 2 Dage. Hans Udgang og Afskeed fra Verden ſkeede paa Baggisvogn d. 12. Mai 1723.

I Graven nedlagt hans Legem og Muld

I Himlen der glimrer hans Siæl meer end Guld,

I Livet han havde Urolighed nok,

I Doden han fløttet til Englenes Flok,

I Dommen henſtilles for Thronen med Fryd,

I Naade han lever med Krone bepryd“.

Hvilket Vers med Grav-Skrivten B. F. B. er vel forfærdiget af bem.te Sognepræſt Hr. Berthel Frantzen Bruun, efterdi diſſe 3 Bogſtaver B. F. B. her under findes.

I Kirken midt i Gangen imellem Stolene ligger en

blaa Steen, smukt udhuggen og midt paa i en Oval er skrevet:

„Her under hviler ærlig og velagte Mand, sl. Jens Pedersøn, som boede i Aasen i Sindahl Sogn, og døde 1643 d. 12. Dec. med sin kiære Hustru, ærlig og gudfrygtig Qvinde, Maren Niels Dotter, som hensov i Herren 1657 d. 27. Sept. Gud give Dennem med alle tro Christne en glædelig Opstandelse. Vær tro indtil Døden, og jeg vil give dig Livsens Krone! Hvo som overvinder, hannem vil jeg give at æde af Livsens Træ, som er i Guds Paradis. Apoc. 2. Formedelst Troen til Christum ere vi alle Guds Børn“.

Niels Erichsen¹⁾ Anne Jens Dotter.

Noget længer nede i Kirken ligger en anden Steen meget siirligen udhuggen. De 4re Evangelister er hver i sit Hjørne af Stenen, Christi Korsfæstelse og hans Opstandelse findes paa to smaa Ovaler. Nok findes paa Stenen skrevet:

„Her under hviler den hederlige og høiagtbare, nu sal. Mand, Jens Nielsen Schyt²⁾, som var barnefødd i Aasen 1643 d. 20. Sept., deponerede til Rostok 1664 d. 21. Maj. Havde Aasen udi Fæste i 33 Aar. Levede i Ægtskab 15 Aar med sin Hustru, Mette Thomes Dotter³⁾, barnfødd i Sundby 1664 d. 25. Febr. Og stood Deres Brøllup sammestæds 1686 d. 16. Jun. Deres Ægteskab er velsignet af Gud med 3 Børn, 2 Sønner og 1 Dotter, hvis Navne herunder findes. Døde saa den sal. Mand udi fornævnte Aasen 1701 d. 14 Apr. i sit Alders 58 Aar.

Siden levede hans efterladte Enke udi Aar, boede og døde 17 d udi hendes Alders⁴⁾ Gud give dennem en glædelig Opstandelse. Sl.

1) Bistrup, f. 1613, d. 1668. Søn af Pastor Erik Christensen Bistrup i Sindal. Boede efter sin Svigerfader paa Aasen i Sindal. Er begravet i Hjøring.

2) Søn af ovennævnte Niels Eriksen paa Aasen.

3) Kjærulff, se mine »Kjærulfske Studier«, S. 292 og 467.

4) Hun ægtede 1705 Claus Svendsen Bønsdorff, Forpagter paa Odden.

Niels Jenson Schyt. sl. Anne Jens Dotter Schyt. Thomas Jens. Schyt.

Neden for, paa samme Sten, staar i en anden smuk Sirat udhugget dette Vers:

„Jeg som lagde denne Steen
Paa min salig Husbonds Been,
Og hos vores Lives Frugt,
Som i næste Grav er lukt,
Ønsker at jeg udi Fred,
hvile maa paa samme Sted.

NB. Ældgamle Folk i Sindals Sogn har for 30 a 40 Aar siden fortalt, at paa en Sindal Præstegaard nær hosliggende Mark, kaldet Tuskind Høje, skal have i gamle Dage boet en gammel Adels-Mand, som har havt Navn af Thor eller Thue Scheel, som skal der have havt sin Gaard, og brugt ald Jords-Monnet, hvilket nu siden er delt imellem Sogne-Præsten, og endel af Sogne-Folkene. Og kaldes det vel Tuskind-Høje af bem.te Thor Scheel eller Thue Scheel, contracte qvasi Thor Scheels-Høje, eller Thue Scheels Høje.

b. Adstrup.

Under Altergulvet i Adstrup Kirke er en gevælt muuret Begravelse, til hvis Vedligeholdelse gives aarliggen 5 Rdlr. af de 1000 Rdlrs. Rente-Penge, som sal. Mad. Anne Jorgens Dotter Hald¹⁾ 1715 gav til 8te fattige paa Bøgsted-Gods. Hvilken Almisse, som Velbr. Hr. Buge til Bøgsted, efter Fundatsen, continuerer med at give hvert Aar om St. Hansdag og 3die Juledag til 8te Nødlidende, hver Gang 15 Mk. til enhver; nok til Skoleholderen ved Paaske-Tider 5 Rdlr. Og til bem.te Begravelse 5 Rdlr., gjør den Summa 50 Rdlr., som er Renten af bem.te 1000 Rdlr.

¹⁾ Til Bøgsted.

I samme Begravelse findes 14 Liig-Kister, store og smaa. Men de fleste Liig-Kister kan ei sige, hvo der har ligget i dem, efterdi Bogstaver og Skrivt ei kand kiendes. Dog findes paa nogle af Kisterne nogen Efterrætning, som herefter følger.

1) Paa Jomfr. Anne Sophie Seefeldts Kiste findes en udpuklet Messing-Plade med latinske Bogstaver, hvoraf sees, at hun var føød paa Oxholm, hendes Fæderne-Gaard 1654, flyttede til Mølgd., som var hendes egen Gaard, 1703 d. 24. Apr. og der døde, da hun havde levet 49 Aar¹⁾).

2) Otte Seefeldt til Mølgd.²⁾, som var hendes Broder, food paa Oxholm 1641, døde paa Mølgd. d. 29. Oct. 1697 og var 56 Aar gl. Begge disse vare Knud Seefeldts og Karen Frises Børn.

3) Jomfr. Margrete Sandberg³⁾, food paa Bøgsted St. Hans Aften 1665 og døde d. 27. Juli samme Aar.

4. En anden Jomfr. Margrete Sandberg, føød paa Bøgsted d. 4. Jul. 1666 og levede kun 15 Dage.

5. Findes her 5 store og 3 smaa Kister, hvis Beslag er bortkommet, saa at mand nu ei veed Efterretning om, hvo deri ere begravede⁴⁾).

6. Peder Jensøn til Bøgsted, paa hvis meget smukke og prægtig beslagne Kiste staar skrevet paa Laagget i en forgyldt Plade:

„Her hviler ædle, Højagtbare og Hoifornemme Peder Jenson food i Kiobh. d. 23. Jun. 1647, levede et fornojeligt og meget christeligt Ægteskab med ædle Gud-

1) Datter af Knud Seefeld og Karen Friis.

2) o: Oluf.

3) Datter af Ulrik Sandberg og Sofie Schested.

4) Bl. a Henrik Sandberg til Bøgsted † 1651, Mette Viffert til Hørbylund † 1597 og Morten Krabbe til Bøgsted † 1566.

og Dyd-elskende Mad. Anne Jørgens Dotter Hald i 29 Aar, 3 Maaneder og 4 Dage. Døde paa Voergaard d. 16. Mai 1713, der han havde levet i Verden 65 Aar, 11 Maaneder, 2 Uger og 3 Dage.“

„Her ligger begravet, den som var begavet med Dyd og Forstand;

sin Gud han tro tiende,
sin Næste vel meente
en redelig Mand.
Han døde i Herren,
dog lever i Æren
ved priseligt Navn,
giem, Kiste, de Beene,
thi Siælen den reene
har Gud i sin Faun.

7. Mad. Anne Jørgens Dotter Hald til Bogsted, døde der d. 20. Mai 1728. Hendes Kiste er med sort Baj betrækket.

Paa den norre Side oppe i Alter-Gulvet er en mægtig stoor Steen indsat i Muuren. Den er $3\frac{1}{2}$ Alen høi, og $2\frac{1}{2}$ Alen breed. Derpaa er særdeles smukt og næt udhugget en Mands-Person med Harnisk paa, og et Fruentimer i ældgammeldags Habit. Paa begge Sider af Steenen findes deres 16 Anhær, og neden under een, for sin Ældes Skyld, gandske ulæselig Skrivt. Dog kan deraf sluttet, at Mandens Navn har været *Morten Krabbe* til Bogsted¹⁾. Fruens Navn er gandske udsløtt, saa at mand ei veed, af hvad Familie hun har været²⁾.

Ved Funten staar to gammeldags Træbilleder; det eene er Jomfru Maria med Barnet Jesus paa Armen. Det andet holder en sammenlagt Boog i Haanden, og paa Boogen et Lam liggende.

Ved Skrivtestolen staar et Billede af lige Størrelse med de andre, som holder en Kalk i Haanden. Over

1) Død 1566.

2) ♂: Mette Viffert.

Chors-Døren hænger den korsfæstet Christus med igien-nemborede Hænder og Fødder og aabnet Side, og med Torne-Kronen paa Hovedet. Ved Siderne er tægnet det Aarstal 1674.

Paa den høire Side af Crucifixet oven over de overste af Fruentimerstolene staar en Tavle af Billedhugger-Arbejde. Paa Tavlen sees 4re af de gamle Helgene. Oven over er Aarstallet 1656, neden under læses disse Oord: „Een Ting beder jeg af Herren, den havde jeg gierne, at jeg maatte blive i Herrens Hus ald min Lives Tiid, at skue den skønne Guds-Tieneste og at besøge hans Tempel. Psalm. 27 v. 4.“

Paa nørre Siden, midt i Kirken, hænger en Tavle, hvorpaa Christus staar med ald Verdens Klode i sin Haand. Runden om Tavlen findes adskillige Malinger. Neden for staar skrevet:

„A^o 1670 haver jeg Soren Christenson i Adstrup, givet denne Tavle til Adstrup Kirke, Gud til Ære og Kirken til Beprydelse.

Christus ist mein Leben,
Sterben ist mein Gevin.
„Christus er mit Liv,
At dø er min Vinding“.

Choret er malet med Apostlenes og nogle af Propheternes Efterlignelser. Neden under staar:

A^o 1650 lood ærlig og velb. Jomfr. Cathrine Margrete Sandberg dette Pulpitur ziire, Kirken til Ære og Beprydelse.

Christus er hendes Haab alleene
i Livets og i Dødsens Ende.

Skagen Kiøbstæd.

I Skagen Kirke strax uden for Alteret, findes paa en Steen dette tegnet:

„Her hviler den hæderl. og vellærde Mand, Hr. Christen Pedersøn Aalbek, fordm Sogne-Præst her i

Skagen 16 Aar; han døde d. 16. Oct. 1646 i sit Alders 43. med sin kiære Hustru, ærlig og gudfrygtig Qvinde Anne Niels Dotter, som i Herren hensov d 16 . . og ligger her under 3 af deres Børn.

Cippus Memorialis, quem in obitu pio ac placido Beati Rever: viri Prædicti Lubens in perpetuam ipsius recordationem relinquere voluit Ejus Successor Petrus Nicolai Mittlf. P. ibidem Prim. qvi Pie in Domino obiit . .

Ligsten, som ved fornævnte salige, velærværdige Mands fromme og rolige Bortgang hans Efterfølger Peder Nielsen Middelfart, der var Førstepræst sammesteds og døde front i Herren . . . , frivillig vilde efterlade til evig Erindring om ham (c: Forgængeren).

Strax ved Alteret staar et stoort Skab med endeel Billeder af Alabaster ovenpaa.

Paa en Tavle findes dette:

A^o 1601 d. 21. Apr. placide in Domino obdormivit Pius et Eruditus Vir, D. Paulus Nicolai F. olim. Ecclesiae hujus Pastor vigilantissimus, Binis Foedere Connu-
biati junctus Lectissimis Matronis, Priore Ingarda Lau-
rentii F. Pie in Domino defuncto A^o 1595 . d. 5. Jun.
Posteriore, Anna Laurentii Fil. in Christo Feliciter
mortua A^o . . d

Aar 1601 d. 21. April hensov roligt i Herren den fromme og vellærde Hr. Poul Nielsen, to Gange forenet i Ægteskabs Pagt med de udmærkede Hustruer 1) Inger Laursdr., som døde front i Herren Aar 1595 d. 5. Juni, 2) Anna Laursdr., som døde saligt i Christo Aar . . . d

Strax hos findes paa en Minde Tavle dette:

„Her neden for ligger begravet hæderl. og vellærde Mand Peder Thomæsøn, Latinske-Skole-Mester i Skagen, fødd i Hjøring, som døde 1655 d. 17. Aug: med sin kiære Hustru, ærlige og gudfrygtige Qvinde Elle Niels Dotter, food her i Præstegaarden, og døde 16 . . . d . . . og deres kiære Børn. Gud give dem en glædelig Opstandelse.“

Neden i Kirken findes et Choor, hvorpaa staar tegnet: 1586 blev dette Choor giort.

Jens Terchelsen, Raad-Mand. Jørgen Jensøn, Raadmand. Claus Ibson, Raad-Mand, Kirkeværger. Oluf Andersøn, Raadmand. Niels Lauridsen, Borgemester. Berthel Stephensen, Raad-Mand. Knud Christensen, Raad-Mand. Lars Pedersøn, Raad-Mand. Mathiis Pedersøn, Raadmand. Mathiis Brandt, Byfoged. Søren Nielssen, Raad-Mand. Morten Nielsson, Kirkeværger.“

Denne korte Berætning om Skagens Kirke har jeg fra Sogne-Præsten, Hr. Mathias de Hemmer¹⁾, dateret fra Skagen d. 5. Jul. 1732. Mand seer ellers af denne sidste Inscription i Kirken, hvor skion en Kiøbstæd Skagen maa have været i forrige Tider, da 1586 Byen var foruden sin Borgemester og Byfoged forsynet med 9 Raad-Mænd²⁾. Capellanerne i Skagen ere tillige Rectorer i Byens latinske Skole.

Mosberg og Hørmested.

Om disse 2de Kirker har jeg aldeles intet at mælde, efterdi Sogne-Præsten, Hr. Lauridts Andersen³⁾ i sin af Dato 25. Oct. 1729 indsendte Relation, skriver, at om disse Kirker er slet intet at optægne.

Bierby og Mygdal.

a. Bierby.

Om disse Sogner har jeg følgende Efterrætning fra Hr. Christen Madtsøn Gassum⁴⁾ af 29. Mai 1732:

1) F. 1692, d. 1753.

2) Det store Antal Raadmænd skyldtes dog den Omstændighed, at Skagboerne jo ofte var fraværende for at sælge Fisk eller for at fiske.

3) Nim, f. 1664, d. 1740.

4) F. 1684, d. 1735.

Bierby er quasi Bjergeby, for de mange Bierges Skyld, som der sees; ja Kirken ligger selv saa høit et Stæd, at den mange Miile kand sees, og snart saa langt, som mennisklig Øjesyyn kand strække sig. Saa er og Byen og Kirken, særdeles Sonden, Vesten og Nør omkring ringet med mangfoldige store Høje, Bakker og Bierge, saa at der næppe i Landet skal findes Mage eller Liige til slig Byens og Kirkens Situation.

Kirken er gandske overtækt med Bly; hvorudover de gamle har ladet opsætte en Bly-Jagt ovenpaa Kirken, bestaaende af en Skytte med sin Bysse, en Hund, en Hiort og en Hare; og mælder velbem. te Hr. Christen Gassum, at han ei der i Landet har fundet sligt, uden paa Serritslef Kirke i Børglum Herret, det dog Stædets Sogne-Præst forhen ei har given mig tilkiende. Paa den søndre Side af Kirken findes i en Sten, udhugget en Mands-Person, 6 a 7 Alen fra Jorden. Nogle af de gamle have havt den Meening, at dend, som først har bygget og funderet denne Kirke, skal have været af den Statur — Vext og Høide, hvorom de gamle, som har fortaldt dette, faær at have og beholde Deres Meeninger for sig selv.

I Syd-øst Hiørnet paa Kirkegaarden sees en udhuggen Steen, just som en halv Maane, hvor under siges en gammel katolsk Bisp, som var bleven spedalsk, at skal ligge begravet, og som nogle Aar boede i Østergaard i Bierby Sogn. Paa Steenen er udhugget et Lam med Kors over, og Bispen selv iligemaade udhuggen bag ved Lammet og Korset. Men ingen Bogstaver til Underrætning ere at finde paa Stenen.

b. Mygdal.

Mygdal meenes at betyde saa meget som Megendal, fordi der findes mange Dale der. I Kirken findes et

aabent Begravelse, i hvilken En af de gamle Lunge r¹⁾ staar, begravet endnu i heel og holden Kiste. I Mygdal Sogn ligger Odden Hovedgaard, hvis gamle Adels-Beboere har givet 3 anseelige Almisser, som af Stædets Herskab bliver, endnu den Dag i Dag er, redeligen uddelte til Sognernes fattige Lemmer. Thi:

1. Sl. Fru Sophie Brahes²⁾ Capital giver aarligen Rente 33 Rdr. 2 Sk., hvilke og aarligen uddeles d. 24. Dec. Til denne Almisse er lagt aarlig Landgilde af en Joord i Hiøring Sogner, kalden Bidstrup, Fundatsen er dateret Odden d. 7. Apr. 1656.

2. Sl. Hr. Christen Scheels³⁾ til Fusinge etc. Capitals Rente, 15 Rdr. siger 15ten Rdr. uddeles aarligen d. 2. Apr.

3. Ilige Maade sl. Hr. Christen Scheels Rente-Penge, 15 Rdr. uddeles hvert Aar d. 1. Jul.

Disse begge Almissers Fundatzer ere daterede i Odden d. 21. Nov. 1656 efter velbm.te Sogne-Præstens Hr. Gassums egenhændige Berætning.

Hoorne og Asdal.

a. Hoorne.

Denne By, saa vel som det heele Herret, som kaldes Hoorns Herret, er kaldet af Hoorn, fordi Landet i dette Herret gaar ud til Skagens Rif som et Hoorn.

Ellers fra Sogne-Præsten, Hr. Rasmus Basballe⁴⁾ har jeg faaen om Kirkerne nogen Underrætning baade d. 29. Oct. 1729 og d. 14. Julii 1732, hvoraf jeg følgende har samlet.

1) Christoffer Lunge til Odden, d. 1565 i Slaget paa Falkenberg Hede.

2) Til Birkelse og Odden, d. 1659.

3) D. 1659.

4) F. 1690, d. 1738.

I Hoorne Kirke findes paa Prædike-Stolen efterfølgende Oord:

Tria opera boni Concionatoris: Adscendere in Suggestum; Discere! aliqvid, et rursus descendere e Suggestu. 1559¹⁾ P. P. M., hvilke 3 Bogstaver betyder Sogne-Præsten, Peder Pederson Møller²⁾ som da levede.

NB. Ellers om disse Oord har en høi Herre gjort mig den Ære for nogle Aar siden at skrive mig til, og forlangede min Betænkning over de Ord: „Dicerialiqvid“, da den Talemaade „Dicerealiqvid“ syntes fordægtig, og aliqvid kunde hart ad betyde nihil. Jeg svarede i min underdanige „missive (o: Brev)“, at jeg kaldte „aliqvid“ for at være noget og „Nihil“ for at være intet.

Og jeg forklarede de latinske Oord, som findes paa Hoorne Prædike-stool saaledes ungefær: 3 Poster bør en good Prædikant tage i Agt; Først at gaa op paa sin Prædike-stool (med Hiertens Andagt og good Forberedelse) for det andet, at tale noget (der kand være til kraftig Opbyggelse for Meenigheden, og til Opvækelse for Tilhørerne) og for det 3die at gaa need igien af Prædike-stolen³⁾. Da der i en kort Tiid kand siges meget got paa Prædikestolen, og mand bør ei at gøre Prædiken aldt for lang, at man ei skal gjøre Tilhørerne keedsommelige, og selv være skyldige i, at de forglemme, hvad Præsten har sagt.

Sogne Præsten Hr. Rasmus Basballe har sat Aars-tallet første Gang at være 1559 og anden Gang 1592. I Kirken findes en Begravelse, hvori sl. Hr. Andr.

1) Se nedenfor.

2) Peder Cornificius, o: Horne.

3) En lignende Indskrift skal have staaet paa Ingstrup Prædike-stol. Den kan jævnføres med Luthers: Tritt frisch auf, thue's Maul auf, hör bald auf. (Gaa rask op, luk Munden op, hör snart op igen).

Thomæsøn Hiøring¹⁾ Sogne-Præsten, er begravet, hvis Liig endnu skal ligge heel og holden, da han dog, for meer end 70 Aar siden er dødd og begravet.

b. Asdal.

Fra Sogne-Præsten Hr. Rasmus Basballe mældes, at i denne Kirke findes ei andet end nogle papistiske Billeder af en gammel Alter-Tavle. Ellers har jeg fra Mag. Wilhelm Rogert²⁾ i Hvidberg denne Efterrætning, som lyder saaledes:

„Udi dette Sogn er en Hov-Gaard, Asdal, som ligger paa et Biørg, af en gammel og fast Bygning reissende sig høit op i Vejret, hvor meenes i forrige Tiiderne at have boet een ved Navn Carl Pølse, hvilken med en falsk Laterne, som han stak ud af Taarnet, skal have forvoldet, at mange, der tænkte at være Skagerak forbi, stødte paa hans Forstrand, ved hvilken Ulykke han samlede sig store Midler. Der hænger paa Asdal en Side Flæsk med halv Hovet og Fødder ved, som meenes, siden hans Tiid at have hængt der.“

NB. Om denne Post understood jeg mig at sende min underdanige „Missive“ (j: Brev) den 15. Aug. 1739 til hans højgrevelige Excellence Hr. Stadtholder Grev Christian Rantzov³⁾, som og fra sin Gaard Brahesborg daterede sit gunstige Svar d. 19. Sept. 1739 af følgende Indhold:

„at man veed ingen tilfor-ladelig Efterrætning, angaaende den falske Fyrr, hvorefter Skibe skulde være forvildede og strandede. De ældste Folk, som nu leve, sige, at det er en opdigtet Fabel; ellers sige de, efter deres Forfædres Berætning, at der skal have været 2de Ejere til Asdal og Odden, nemlig Brunk og Carl Pølse,

¹⁾ D. 1651 eller 54. Liget var endnu ufortæret 1777.

²⁾ F. 1697, d. 1750. Efterlod sig flere topografiske Samlinger, bl. a. vedrørende Vendsyssel, som nu findes i kgl. Bibliotek.

³⁾ Ejer af Asdal.

men hvo den første var eller hvo af dem, der har ladet bygge det ene Fløj af Borge-Gaards-huuset, der kaldes Brunkhuuset, kand man ei faa udspurt. Paa bem.te Brunkhuus har ikke været noget Taarn, men Huuset har vel været een Etage højere, end det nu er, hvilken Etage for mange Aar siden skal være nedtagen, af Frygt, at Under-Muuren ei kunde bære den. Den ommældte Fleske-Side hænger der endnu, men er ikke bekiendt, at nogen dermed haver nogen Overtro. Gamle Folk sige, at den er af et Vild-Sviin, der er skudt paa Asdals eller Odens Ejendom, og efter Skuddet falden udi Skiellet, hvorefter Grundenes Ejere skal have gjort hver sin Paa-stand, at faa dette Sviin. I Sagen skal derefter være dømt saaledes, at Sviinet skulle deeles imellem bem.te 2de Gaardes Ejere. Og af det Sviin skal den halve Part være, som endnu hænger paa Asdal.

Tornby og Vidstrup.

a. Tornby.

Fra Sogne-Præsterne sl. Hr. Iver Nielson Iversen¹⁾ af Dato 28. Oct. 1729 (2de Maaneder før hans Døod) og Hr. Anders Brøndlund²⁾ af 23. Maj 1732 har jeg faaet skriftlig Underrætning om disse 2de Kirker, hvor af dette meddeles den gunstige Læser.

Tornby Kirke skal muligen have sit Navn af Taarnet, som den Kirke frem for mange andre i dette Herred er prydet med; og er de Seilende til stoor Nytte, saa som Staden er kun $\frac{1}{4}$ Vejs fra Havet, og Kirke-Taarnet kand sees 3 a 4 Miile i Søen. I Kirken paa den nørre Side af Muuren i Altergulvet findes et gammelt Epitaph. over 2 Præster, som ligger der under begravne; følgende er der at læse:

J. H. S. Apoc: Salige ere de døde, som dø i Herren etc.

Optimam Viaticum Pietas.

o: Fromhed er den bedste Rejssekost.

¹⁾ F. 1683, d. 1729.

²⁾ F. 1702. d. 1760

1580 d. 10. Apr. døde hæderlig og vellærde Mand, sal. Hr. Peder Viborg, fordm Herreds-Provst udi Hoorns-Herret, og Sogne-Præst udi Tornby og Vidstrup Sogner udi 25 Aar og ligger her begravet æt. 59.

1612 d. 4. Mai døde hæderlige og gudfrygtige Qvinde, sl. Birgitte Mads-Dotter af Tornby Præstegaard levede med sl. Hr. Peder Viborg udi 25 Aar og med sl. Hr. Peder Lauridsøn udi 32 Aar, og ligger her begravet imellem dem æt: 74.

1618 d. 8. Nov. er hæderlig og vellærde Mand, Hr. Peder Lauridsøn, hensovet udi Herren efter han havde været Sogne-Præst til Tornby og Vidstrup Kirke udi 39 Aar, og ligger her begravet æt. 68.

Nederst paa Tavlen staar Marc. 13. Vogter Eder, vaager og beder, thi I vide ikke, naar Tiden er.

Midt i Kirken ligger en Steen med følgende Inscript.:

Heic reconduntur ossa viri Rev. ac. Docti Dni Clementis Gothardi Horsenensis¹⁾ Qvi postquam hujus Loci Pastor exstitisset Annos tres Mensesq. 4 placide in Domino obdormivit 1650 æt: 30 nec non conjugis Annæ Severini Bhiæ, animam Piam Deo reddentis A^o 16 . . . æt. Eorumq. Filiil Clementis et. Filiæ Christentientiaë, hujus quidem 6. Febr. A^o 1649 Illius vero 12. Mai 1650 demortui.

Her gemmes Støvet af den velærværdige og vel-lærde Hr. Clemens Gertsen Horsens, som efter at have været Præst paa dette Sted i 3 Aar 4 Maaneder rolig hensov i Herren 1650, 30 Aar gl., ligeledes af hans Hustru Anna Sørensdtr. Bie, der overgav Gud sin fromme Sjæl Aar 16. . . , . . . Aar gl., samt deres Son Clemens og deres Datter Christence(?), hvoraf sidstnævnte døde d. 6. Febr. 1649, førstnævnte d. 12. Maj 1650.

Ellers findes i Tornby Sogn en Høi, hvor Kong Jernskiold, efter alle Mands Sagn, skal være begravet, og findes der øverst paa Højen en Steen af en mægtig Tykkelse, som er 5 Alen lang og 2¹/₂ Alen breed, paa

¹⁾ Præsten Clement Gertsen Horsens.

hvilken Steen hans Naun fordum skal have staaet, men nu af Ælde er udslættet og udslidt.

NB. Hvo den Konge, Jernskjold, skal have været, veed jeg ikke, men saaledes nævnes han af Sogne-Præsten Hr. Anders Brøndlund. Om han skal have været Hiarneskiald, en Poët, som for et Vers, det han gjorde over Kong Frode, blev Konge i Danmark efter ham, veed jeg og meget mindre, men vil lade andre derom dømme. Det synes ellers for mig rimeligt, at Almuen og gemeen Mand kand muligt nu sige Jernskiold i Stæden for Hiarneskiald, i hvor vel jeg i en saa mørk og tvivlsom Sag slet intet forvist tør rette og slutte.

Nok ere her baade Sønder og Nør adskillige Høje, hvis Lige der i Egnen neppe skal findes. Gemeen Mands Berætning er, at der skal være Kæmper begravet, som vel og er rimeligt. Saa som først sees store Under-Steene, siden over dem igien 2 Alen fra Joorden lagde saa store Steene, som 100 Mænd næppe skulle kunde med ald Magt flytte eller rokke afstæd. Og ellers samme Høie, paa 10 a 12 Alens Længde, og enddog større, har store Steene, hvormed de ere omringede.

b. Vidstrup.

Vidstrup Kirke, som er Annexet til Tornby Sogn, ligger i Hornsh. men hører til Venneberg Herred. Om denne Kirke er mig ei noget meddelt.

Raaberg.

Sogne-Præsten, Hr. Niels Mygind¹⁾, som har 1732 d. 27. Mai indsendt mig en Relation om sin Kirke mælder om adskillige Derivationer til Stædets Naun, at det skal hedde enten Raaberg, qvasi Mons Caprearum, ∴ Raairs Berg, muligen af Raaer, som i forrige Tiider

¹⁾ F. 1675, d. 1761.

kand have været her i Mængde da der omkring Kirken var fuldt af Skove, hvor nu findes Sandbierge; eller og Roberg eller Roeberg, qvasi Roligt Berg, saa som i de Tider, da Sognet var udyrkt eller lidet dyrkt, skal have været her en roligt Tilflugt og da rosomt Stæd at bo paa, eller og Roberg af en gammel Helgen, ved Navn Robertus, hvoraf somme vil meene, at Sognet og Kirken skal have sit Navn. Imidlertid mælder han, at en Præste-Søøn, føød her paa Stæden, skal have ladet sig kalde med Til-Naun Caprimontanus, 'sc. af Caprea¹⁾ et Monte²⁾ som var den første Derivation.

Han var sal. Hr. Madts Jensøns³⁾ Søn og kaldede sig Claudius Matthiæ Caprimontanus.

Hvad Kirken angaar, da findes her en Alter-Tavle med rar Billedsnider-Arbeide. Inden i Tavlen under et af Træ kunstigen giort Forhæng findes: Ved Norder Siden i fuld Corpus en gammel Mand med forgyldt Krone paa Hovedet, et langt udslaget Haar, og langt breedt Skæg, af et meget ærbart og graviteesk Aasyyn, med en Kaabe bedækket; omfavner med den højre Arm vor Frelzers Jesu Christi Billede, hudstrogen, tornekronet og med igiennemstungne Side, og holder i sin venstre Haand Jordens trinde Klode. Paa den sønder Side staar et Fruentimmer, som skal være Jomfr. Maria, ligeledes ziiret med en forgyldt Krone, og med en Kaabe bedækket, holdende i sin højre Arm det lidet Barn Jesum, som haver en trind Klode i Haanden. Imellem bem.te Mands- og Qvindes Personer ved Deres Fødder et lidet Billede holdende en Food med begge Hænder. Paa Alter-Tavlens noøre Dør staar øverst et Fruentimmer med 2de Børn, et større i den højre og et mindre i den venstre Arm. Nederst paa Døren staar et andet Qvinde-

1) Dyrenavnet Raa. 2) Bjerg.

3) Præst her 1658, d. 1667.

billede med et lidet Barn i hver Arm, hvilke 2de Børn holder med begge Hænderne en oplukt Boog, som ligger paa Fruentimmerets Bryster. Ved Fruentimmerets højre Side staar et lidet Barn, som rekker op til Moderen med den højre Haand; ved den venster Side staar et lidet Barn med en opladt Boog i begge Hænder. Paa den sønder Dør staar øverst et Fruentimmer med et lidet Barn paa sin højre Arm, paa den venster Side staar et andet Barn, som rækker op til Moderen med den højre Haand; Nederst paa Døren et andet Fruentimmer med en Perle-Krands om Halsen, omfavnende et Barn, der staar ved den højre Side. Alle benævnte Billeder ere med Kaaber beklædede. 3de Monumenter eller Gravskriverter findes nederst i Alter Gulvet.

1. Paa Sønder Siden. Her ligger Hr. Claus Nielsen, som var den 5te lutherske Præst i Raabierg, og hensov i Herren d. 8. Junii 1658.

2. Midt paa Gulvet: Hæderl. og meget vellærde Mand, sl. Hr. Mads Jensen, fordum Sogne-Præst her til Raaberg 1667.

Cui Musæ et Charitas riserunt, funere raptum
Jam flent Matthiam, ridet et ille Polo.

Muser og Gratier smiled til Mads; men Dyden bortrev ham nu de ham hædre med Graad; han skænker Himlen sit Smil.

(Oversættelsen usikker).

3) Paa den norder Side: En Christen Klenodie er Himmerig, som er funden og vunden i Døden, af den hæderlige, nu Sl. Guds Mand Hr. Enevold Lauridsen, der som en tro Siæle-Sørger forestood Raaberg Meenighed 38 Aar, døde i hans Alders 67. A. 1713¹⁾.

NB. En Tolder af Skagen skal ellers i forrige Tider hav ladet bygge 4 Fag Bindings Værk til denne Kirke i den Vester-Ende. Men hvad Aar og i hvad Præsts

¹⁾ F. 1644.

Tiid det skede, og hvad denne Tolder hedder, veed velbemt. Hr. Niels Mygind ei at referere.

Tversted, Bindslef og Ugerby.

Sogne-Præsten Hr. Peder Bering¹⁾ har 2de Gange givet sin Relation ind, efter sl. Bisp Thestrups Forlangende, neml. d. 1. Nov. 1729 og d. 2. Sept. 1732, og begge Gange mælder, at om disse 3 Kirker er ikke det allerringeste at mælde, hvorved jeg da ogsaa maa lade det forblive.

Elling og Tolne.

a. Om Elling Kirke.

Efter Sogne-Præstens Hr. Peder Jensen Fru-gaards mig den 10. Novbr. 1729 og 9. Juli 1732 tilsendte mældes dette: At Kirke Sognet skal muligen have sit Navn af Elle-Træer, som i gamle Dage siges at have været der i Mangfoldighed.

Kirken har et Taarn paa sig, som er de Søfarende og Sejlende til stoor Nytte paa deres Rejser.

Over Skrivtestolen findes en Tavle fæstet paa Muuren med denne Overskrift:

„Jesus siger Joh. 14. Jeg er Vejen, Sandhed og Livet. Der kommer ingen til Faderen, uden ved mig. Neden paa Tavlen læses: Denne Tavle er Hr. Christen Jensøns²⁾, Præsten i Ellinge og Tolne-Sogner, og hans kiære Hustroe, Kathrine Hans Dotters, giort i hans Alders 44. Aar og hendes Alders 30 Aar. 1668.“

Paa samme Væg neden for hænger en lang og smal Træ-Tavle, hvorpaa staar afmalet en Jomfr: men Skrivten, som der før har været, er af Ælde hentæret og ukiendelig.

1) F. 1694, d. 1761.

2) F. 1624, d. 1694.

Midt i Kirken paa en anden Tavle findes dette:

„Den højeste Viisdom, det mand veed Denne Levnet at dø, hedder det; vilt du leve ævindeligt, i Tide lær at dø, det raader jeg dig.“

Nederst paa Tavlen: „Hensov i Herren ærlig Mand Jens Bjørnsøn¹⁾ i Strandbylund og hans Hustru Berthe Mouridts Dotter, som Herren kaldede d. 15. Jan. Gud give dem en glædelig Opstandelse“.

b. Tolne.

Om denne Kirke, som er Annex til Elling, skal intet være at mælde.

Hirtzholmen.

Fra dette Stæds Sogne-Præst har jeg aldeles ingen Underrætning havt; dog har jeg faaet fra en anden good Mands Haand denne Relation, at Hirtzholmen, en Fisker-Ø, Øst Nordost fra Fladstrand i Havet beliggende, har været i forrige Tider Annex til Elling, men blev 1641 bevilget sin egen Præst. Sl. Christen Scheel paa Bangsbo har givet 300 Specie Rdr. Capital til Hielp til hans Underholdning. Ved denne Ø ligger en anden Ø kaldet Græsholm. Er ubeboet, hvor deres Chreaturer svømmer over for at græsses. Imellem Fladstrand og Hirtzholm ligger 2de Steen-Dysser udi Havet kaldede Kiølpen og Deget, hvoraf den inderste gjør Havnen sammesteds, og ellers er en liden Festning, som ligger under Command. i Fladstrand.

¹⁾ Jens Bjørnsen Kaas levede henimod Aar 1600. Hans Datter Ane, f. 1586, var gift med Borgmester Niels Iversen i Aalborg.

SMAASTYKKER.

GAMLE STEDNAVNE I VENDSYSSEL.

Under Behandlingen af dette Emne i Aarbogen 1919, skriver S. C. Sortfeldt, Side 113: „I et gammelt Kvad om Helge Hundingsbane nævnes Sigersvold, Sigersletten. Lidt Syd for Baskjær ligger endnu Siverslet, som mulig har faaet Navn efter Levfolkenes Sejr over Gydingebygdens Indbyggere.“

Hertil maa bemærkes, at der i den ældre Edda findes flere Helgeskvad, omhandlende to Helte, H. Hundingsbane og H. Hjarvardson; i begge findes Stedsangivelser, der kan henføres til Vendsyssel. Det synes, at begge Helger har haft Tilhold i sydnorske Fjorde, og derfra er jo ikke ret langt til Løkken og Tornby paa Vendsyssels Vestkyst, der hvor Sortfeldt mener, at Dænerne har gjort Landgang.

I Kvadet om Helge Hjarvardson siger Valkyrjen:

»Sværd jeg ved ligge paa Sigarsholm
Fire færre end femfold ti.«

En Kamp med 46 Sværdkæmper er jo ikke noget stort Slag i moderne Forstand, men svarer godt til en Strid med et Vikingebaadlag og en mindre Bygds Mænd. Senere fortælles, at Helge paa Sigarsvolde falder i Kamp mod Alv, Hrodmars Søn.

Om den anden Helge, Hundingsbane, siges, at hans Fædrearv er Ringsted, Solfjeld, Snefjeld og Sigarsvolde; skal dette virkelig være Ringsted paa Sjælland, Sieverslet i Vendsyssel og nogle Fjeldbygder i Norge, har Helges Gods ligget noget spredt.

I Vølsungkvædet synger Helge:

»Hamal lar Fartøj flyde for Skrænt,
Hjemsted har vi hist paa Læsø.
Bier paa Bør vi i Brunavaag
Øster vi tænke Tog at friste.«

Saaledes kan der godt synges fra et Vikingskib,

som ligger for Modvind i en af Aamundingerne paa Vendsyssels Østkyst.

Da Sigruns Brødre har dræbt Helge, hendes Husbond, byder de hende Land og Byer i Bøde; bl. a. „Vandelsve“, dette kan oversættes Vendelboernes Helighed (Hjoring?).

I de med Helgeskvadene beslægtede Kvad om Sigurd Fafnersbane nævnes Limfjorden som Gjukungernes Bosted, men Sigurdssagaen stammer fra tyske Rhinegne, og naar danske Skjalde stedfæster disse Heltekvad paa dansk Grund, er det en poetisk Frihed, som ikke har meget med Historie at gøre. Der er ogsaa Forskere, som mener, at de tvende Helgers Togter er gaaet til Vendernes Lande ved Østersøens Kyster, ikke til Vendelboerne.

I det hele omgaas de gamle Skjalde meget frit med deres Stof uden Tanke for, at vi nu 1000 Aar senere søger at finde de Steder, hvor de besungne Heltegeringer gik for sig. Da Helge Hjardvardson ligger døende ved Sigarsvold, sender han Svenden Sigur med Bud til Svava. Svenden melder da:

»Faldt her i Morges ved Frekasten
Budlung baaret bedst under Sol.«

Dette Frekasten kommer saa ofte igen som Navn paa en Slagplads i disse Kvad og nævnes i Flæng med Sigarsvold og Sigarsholm, at man fristes til at anse det hele for poetiske Omskrivninger for „Slagmark“. Og saadanne har de vidtbefarne og stridbare Daner sikkert haft nok af, baade i og udenfor Vendsyssel.

Axel Holm.

I Aarbogen for 1919, nærværende Binds Side 120, har S. C. Sortfeldt fremsat den Formodning, at Stednavnet Fielsted (1419 Fiælstæde) i Sindal Sogn er sammensat af Mandsnavnet Fili og -sted. Nogle Linjer i Forvejen har Forfatteren udtalt, at den nordligste Gennemhugning af Vendsyssels mægtige Skovomraade gaar over Bøgsted, Fielsted, Hørmested og Aasted, og jeg tror derfor, at Fielsted snarere betegner Vadestedet over Uggerby Aa, end at Navnet indeholder et Personnavn.

Vi har da ogsaa i Nærheden af Bebyggelsen Fielsted en Felbakke, og disse Navne staar sikkert i Sammenhæng med hinanden. Et af vore Sogne har Navn efter et saadant Vadested, nemlig Sevel — Søfel (Vadestedet ved Søen), og Forledet „Fel“ indgaar forøvrigt i adskillige Stednavne i Betydning Vadested (jvf. Axel Olrik i Danske Studier 1911, S. 5 ff.), ligesom det kendes fra Norge og Sverige.

Hvornaar Ordet er gaaet af Brug i Jylland, ved jeg ikke; hverken Molbech eller Feilberg har det i deres Ordbøger, men at Ordet endnu var i Brug 1638 ses af en Præsteindberetning fra Gjol, i hvilken Præsten Soren Andersen siger, at man kan age og gaa over Vejlen paa Nørside ad tvende Fælsted eller Kørested. (Jydske Saml. 4. R., 1. Bd., S. 105).

C. Klitgaard.

PRIVATE PENGESEDLER.

I Aarbogen 1917, Side 144, findes meddelt Navnene paa en Række Mænd, der her i Vendsyssel udstedte private Pengesedler i „de gale Pengetider“ for godt 100 Aar siden. Denne Navnefortegnelse kan, efter hvad Fuldmægtig, cand. jur. Axel Ernst i Nyborg har været saa elskværdig at meddele Redaktionen, suppleres med følgende Navne:

Fladstrand: Johan Kahlen, uden Aar, Toldinspektør Dr. phil. H. J. Wolters 1814, Apoteket (Fladstrand og Hjøring) uden Aar.

Hjøring: Apoteket (Fladstrand og Hjøring) uden Aar, Frantz Hüche 1810, C. C. Nielsen 1809 og 1811 (Billede i Jørg. H. Niensens „100 Aar“).

Skagen: David Jensen 1810.

Sæby: P. G. Lausen 1813, Ole Marcus 1811.

Der kendtes hidtil ca. 250 forskellige Sedler fra hele Danmark, hvoraf kun enkelte fra Sjælland og Fyn, men ikke mindre end 48 fra Aalborg By og — som man ser — er en Mængde fra Vendsyssel; jo længere man kom bort fra Hovedstaden, des føleligere blev nemlig Manglen paa Skillemønt.

C. K.

NORDEN FOR LOV OG RET.

I Oscar Arlauds „Bevingede Ord“ hedder det S. 532: „I „Nationaltidende“ 14. Febr. 1897 fortælles, at „Ret- tens Embedsmænd i Dronninglund-Sagen mod Drabs- mændene i Skjæve i Vendsyssel følte sig saa overvæl- dede af den Bunke Forbrydelser, der kom for Dagen ved denne Lejlighed, at en af dem skal have ladet de Ord falde, at Vendsyssel laa nord for Lands Lov og Ret, og saaledes opstod det bekendte bevingede Udtryk“. Hertil føjer Arlaud: „Den brave Vendelbo har dog her kun benyttet en forlængst allerede bekendt Talemaade, hvis første Oprindelse taber sig i Tidernes Mørke“. Desværre oplyser Arlaud ikke, hvor han tid- ligere har truffet denne Talemaade angaaende Vendsys- sel, men man bør dog ikke af den Grund drage hans Udsagn i Tvivl. Imidlertid er det vist, at dette „bevin- gede Ord“ netop 1841 blev, om man saa maa sige, for- nyet, og man ser ofte udtalt, at det er Christian VIII, der skal have anvendt det. Dette passer dog næppe, thi i „Aalborg Stiftstidende“ Nr. 224 for 1841 siges der, at Udtrykket skyldes en højtstaaende Embedsmand i Kø- benhavn; man kunde da gætte paa daværende Professor Tage Algreen-Ussing, der i de foregaaende Aar som kgl. Kommissarius havde haft den store Strandingskandale her oppe under Behandling, hvilken endnu ikke var slut- tet, da Drabsagen fra Skæve opstod, men man kunde ogsaa gætte paa den daværende Justitsminister, Kancelli- præsident Poul Christian Stemann, der i Embedsmedfør maatte beskæftige sig med begge de opsigtsvækkende Affærer, som for en Tid hendrog hele Landets Opmærk- somhed paa disse nordlige Egne; — at kalde Kongen en højtstaaende Embedsmand vilde næppe i Datiden falde nogen ind.

C. Klitgaard.

EN ALTERGANG I AABY.

Fredag 18. Januar 1695 var paa Kjær-Hvetbo Her- reders Ting af Hr. Jens Nielsen Winter, Kapellan til Aaby og Biersted, indstævnet Anne Nielsdatter Thyboes, tilholdende i Fristrup i Aaby Sogn, angaaende „den

grove Forseelse og Misgjerning, som hun skulde have ovet og begaaet udi Sakramentet tvende Gange udi Aaby Kirke, saa som den 10. Juni om Søndagen udi næst afvigte Aar 1694, saavel som ogsaa tilforn sammesteds den 18. Februar, som var Fastelavns Søndag samme Aar“. Samtidig var som Vidnespersoner indstævnet 4 Kvinder af Aaby Sogn.

Margrete Laursdatter, Peder Pedersens Hustru i Haven i Aaby Sogn, vidnede, at den første Søndag efter Trefoldigheds udi næstafvigte Aar 1694 var hun med andre Guds Born af Aaby Menighed tilligemed fornævnte Anne Thyboes oppe for Herrens Alter udi Aaby Kirke at annamme det hellige Sakramente, Kristi Legeme og Blod, og da saa hun, at Hr. Jens Winter ogsaa meddelte Anne Thyboes af Vinen og Brødet, men da Anne havde annammet den velsignede Kalk, saa Margrete, at hun straks efter „udspruttede“ Vinen af sin Mund, saa den spildtes baade paa Gulvet og paa hendes Klæder, og Margrete kunde heller ikke se eller formærke, at Anne Thyboes nedsank det hellige Brød, som hende i Sakramentet var meddelt, men det forekom Margrete, at hun udtog det senere, saa som hun ikke havde nogen Hoste eller Svaghed tilforn. Et andet Vidne, der ligeledes havde været til Alters sammen med Anne, havde nok set, at der blev spildt nogle Draaber Vin paa Gulvet; men hun havde ikke set, hvem der spildte dem, da der var en Person mellem hende og Anne Thyboes. Et tredje Vidne havde derimod set, at Anne Thyboes bojede sit Hoved og lod Vinen udgaa af sin Mund, og hun skønnede ikke, at Anne Thyboes havde Hoste eller anden Svaghedstilfælde.

Hr. Jens Winter gjorde saa Spørgsmaal til Anne Thyboes om den Vin, som Hr. Hans Tanche (Sognepræsten) rakte hende udi sit Hus for kort Tid siden til en Prove, om hun kunde bruge Vin i Sakramentet eller ikke, hvilket Forsøg skete efter Biskoppens Ordre — af hende blev agtet at være af lige Værdighed med den Vin, der blev rakt hende i Sakramentet, og hertil svarede hun jo, den var lige saa god, som Vinen hun fik i Kirken. Hr. Jens Winter spurgte saa, om hun brugte Vinen til sin Saligheds Sag sidste Gang hun gik til Guds Bord i

Aaby Kirke, hvortil Anne svarede, at det var saa koldt, saa hun ikke kunde bruge den; thi dersom man nu rakte hende Vin og Brød, da kunde hun ikke „for Kuld og Frøst fortære det“. Anne tilstod ogsaa, at hun tilforn, da hun gik til Guds Bord, havde spildt noget af Vinen, som hende udi Sakramentet blev meddelt. Hr. Jens Winter kunde ikke noksom forundre sig over Annes grove og store Uskønsomhed paa det hellige Sakramente, at hun — som tilforn er meldt — agtede den Vin, som ikke var consecreret (∴ indviet), og som blev rakt hende udi Sognepræstens Hus af Hr. Hans Tanche selv, lige saa god og værdig, som den velsignede Vin i Sakramentet, og med en god Samvittighed kan sige, at hun tyende Gange i Sakramentet har udspruttet Vinen, saa den har runden hende paa Klæderne og Hr. Jens Winter selv paa Fingrene, og Resten bleven staaende paa Gulvet, hvilket han samme Tid efter Gudstjenesten havde vist mange Godtfolk.

Og Hr. Jens Winter begærede saa Tingsvidne angaaende, hvad der var passeret i Retten, og Herredsfogden spurgte Anne, „om hun kunde nedsynke af sin Mund i sin Hals og Legeme Kristi Legem og Blod, som hun i Sakramentet blev meddelt“, hvortil hun svarede nej, at hun kunde ikke nedsynke det.

Saavidt Tingbogen; — Sagen er derefter gaet til Biskoppen, og i Bispearkivet (Capsa A. Loc 9. Fasc 5) findes Genpart af Tingsvidnet; men det vides ikke, hvorledes Sagen er sluttet; formodentlig har Biskop Jens Bircheroed kunnet indse, at den gamle affældige og af „Kuld og Frøst“ forkomne Anne Thyboes ikke var klar over, hvad man havde for med hende, nemlig at gøre hende til en Heks, og da man lod hende erklære sig over, hvilken Vin — den indviede eller den uindviede — hun agtede højst, har hun taget Udgangspunkt i sin Smag og fundet begge Slags lige gode, og de var vel ogsaa af én Tønde.

C. K.

KIRKETYVERI.

Natten mellem 26. og 27. December 1843 blev der begaaet Indbrud i Brovst Kirke og bortstjaaet 2 røde Alterklæder, 1 rød Silke-Messehagel med Kors bag paa samt den ene af Kirkens store Alterstager, der vejede $12\frac{1}{2}$ Pund Stykket.

Det gamle Alterklæde var af rødt Fløjl kantet med ægte Solvgaloner, og paa Klædet var med Guld og Sølv broderet 2 adelige Vaabener med Aarstallet 1757 og Navnene Hans Rudolph Grabou og Margrethe Øllegaard Rantzau (Bratskovs daværende Besiddere). Paa den stjaalne Alterstage stod formodentlig ligesom paa den tilbageblevne: „Kiestenn Nielsdater + Tomins Pederson i Nør-Skvsgaardt“, samt et Bomærke (Hagekors) og et Jesu-Monogram (Aalborg Stiftstid. 1 og 2 — 1844).

C. K.

MODENS OFFER.

I Stormen i Slutningen af Januar 1863 kom to Sy-piger om Aftenen gaaende hjemad ad Vejen mellem Sæby og Aalborg. Den ene var efter Datidens Mode klædt i Krinoline, og da de ved Idskov kom paa Broen over Vorsaa, kom Vinden ind under hendes Klæder, loftede hende i Vejret og slyngede hende over Rækværket ud i Aaen. Først efter mange Anstrængelser lykkedes det den anden Pige at faa hende op, men hun var da død. (Aalborgposten ^{27/1863}). Var det passeret ca. 200 Aar før, vilde man utvivlsomt i Tildragelsen have set et Udslag af Guds Vrede over Menneskenes Hoffærdighed.

C. K.

LITERATUR.

Siden Udgivelsen af Aarbogen for 1919 er Redaktionen blevet bekendt med et Værk, der udkom 1918, og som er af ikke ringe lokalhistorisk Interesse, nemlig Johannes Knudsens Bog om Søkortdirektør Jens Sørensen (1646—1723) udgivet ved Marineministeriets Foranstaltning ved „Det kongelige danske Søkort-Arkiv“. I Værket, der er ledsaget af en hel Del Kort, er bl. a. gengivet Jens Sørensens udførlige Beretning om hans Milevognsrejse 1695, paa hvilken han opmaalte Vendssels Vestkyst m. m.

I „Historisk Tidsskrift“, 9. R I Bd. S. 398, har ovennævnte Redaktør Johannes Knudsen endvidere offentliggjort en Afhandling om hollandsk Indflydelse paa Navngivningen i Færvandene omkring Danmark, og der gores heri udførligt Rede for, hvad man til de forskellige Tider har forstaaet ved Skagerrak, Kattegat m. v. og for disse Navnes sproglige Betydning.

I Anledning af „Hjøring Handelsstandsforenings“ 50 Aars Jubilæum 3. Marts 1920 har denne Forening udgivet et smukt illustreret Festskrift, i hvilket der ogsaa gives et Rids af Byens Historie. Blandt Billederne kan særlig fremhæves Hjøring ca. 1670 efter Resens Atlas, hvilket formentlig ikke tidligere har været reproduceret. Festskriftets Tekst skyldes Postmester C. Klitgaard.

I April 1920 fejrede „V. Brønderslevs Sogns Spare-og Laanekasse“ sit 50 Aars Jubilæum, og i den Anledning lod Sparekassen udgive et anseligt og interessant

Skrift omhandlende den Udvikling, Brønderslev By har gennemgaaet i de 50 Aar, hvilket vil sige hele Stationsbyen Brønderslevs Historie, thi Byen fremstod jo, efter at Jernbanen 1871 var aabnet gennem Vendsyssel. Bogen er forsynet med en Rigdom af Billeder, og Teksten er udarbejdet af Landinspektør C. Jungersen, der kender hele denne Udvikling af Selvsyn.

Albæk-Voer Kommunes Spare- og Laanekasse hedder en lille Oversigt ved And. S. Hedegaard; foruden Teksten indeholder den Billeder af Sparekassens tidligere og nuværende Bestyrelse.

30. Maj 1920 fejrede „Hjøring Amts landøkonomiske Selskab“ sit 75 Aars Jubilæum; der udkom vel intet Festskrift i den Anledning, men den lokale Dagspresse bragte nogle Jubilæumsartikler, som indeholder gode Bidrag til Selskabets Historie, og som derfor kan komme til Nytte i Fremtiden.

I „Saml. til jydsk Historie og Topografi“, 4. R. III Bd., har Kredslæge K. Carøe behandlet en Række jydsk Benbrudslæger, Kvaksalvere m. fl., og der findes heri omtalt adskillige af vort Amts „kloge“ Mænd og Koner. Endvidere har Jeppe Aakjær i „Skivebogen“ 1919 omtalt nogle vendsysseliske Rakkere og Natmandsfolk. Pragtværket „Danske Herregaarde“, der i Fjor bragte C. Klitgaards Beskrivelse af Birkelse, har senere bragt lignende Beskrivelser af Kokedal (ved Louis Bobé) og af Oxholm og Vrejlevkloster (ved cand. mag. Vilh. Lorenzen); den sidstnævnte Monografi indeholder desværre adskillige kedelige Trykfejl. I „Aalborg Amts Aarbog“ for 1919 har Kredslæge K. Carøe biograferet den bekendte Homøopat, Pastor L. D. Hass i Hals, og endvidere bringer samme Aarbog Fortsættelse af C. Klitgaards Fortegnelse over Gildebrødre i Guds Legems Lav 1537—1624, blandt hvilke mange Vendelboer.

„Hjørring og Omegns broderlige Skytte-
laug“ har i Anledning af sit 25 Aars Jubilæum (1895
—1920) udsendt et rigt ill. Hefte „Streifskud“, afskudt
af H. Chr. Vølund, Torp Pedersen og K. P. Tingsig.

Af Svend Dahls og Th. Dossings „Tidsskrift-In-
dex“ er udkommet Aargangen 1918, der ligesom de 3
foregaaende Aargange er et fortrinligt Hjælpemiddel til
Orientering indenfor Tidsskrifternes brogede Indhold.

MEDDELELSER FRA BESTYRELSE OG REDAKTION:

Som omtalt i forrige Aar bog S. 165 skulde allerede
Aarbogen for 1919 have bragt en Fortegnelse over
Tidsskriftsliteratur vedrørende Vendsyssel. Redak-
tionen har ogsaa fra Forfatteren, fhv. Bibliotekar Chr.
Heilskov modtaget en saadan, men da den som Del af
et større Værk omhandlende Tidsskriftsliteratur for hele
Landet er anlagt efter andre Principer, end vort Sam-
funds Bestyrelse maa ønske, idet f. Eks. Literatur ved-
rørende Aalborg Stift, af hvilket Vendsyssel jo udgør
Hovedparten, ikke er medtaget under Hjørring Amt,
ligesom Literatur vedrørende det sydlige Vendsyssel,
(Aalborg Amt) jo heller ikke er medtaget, har man øn-
sket Hr. Heilskovs Fortegnelse udvidet, og man har der-
for atter i Aar maattet udskyde Udgivelsen.

Samfundet har siden Udgivelsen af sidste Aar bog
rejst Mindestene ved den hellige Kilde i Under-
sted, og der vil i indeværende Aar blive rejst en saa-
dan ved „Vor Frue Kilde“ vest for Thise Kirke, hvis
Stensætning desværre synes at være fjernet for mange

Aar siden, Kilden i Understed, der ligger paa privat Ejendom, er fredet ved tinglæst Deklaration, og Samfundet bringer herfor sin Tak til Ejeren, Hr. Gaardejer Jens Møller, Damsgaard, ligesom vi ogsaa takker d'Hrr. Lærer Nielsen i Understed, Grd. Ole Jensen, Østergaard, Grd. Lars Larsen, N. Dal, Grd. Carl Mortensen, S. Dal, Grd. Niels Jørgensen, Kiis, Husmd. Jens Jensen, Gadholt og Understed Karup Kommune for deres Medvirkning ved dette Mindesmærkes Bevaring.

I „Dansk historisk Fællesforenings“ Instruktionskursus i September 1919 deltog paa Samfundets Vegne Lærer P. M. Rørsig, og ved Fællesforeningens Aarsmøde i København 6.—7. September 1919 som ogsaa ved Aarsmødet i Kalundborg 19.—21. Juni 1920 var vort Samfund repræsenteret af Postmester C. Klitgaard.

Som det vil ses af de nedenfor givne Meddelelser om Generalforsamlingen i indeværende Aar, har man desværre nu maattet skride til den i Fjor bebudede Kontingentforhøjelse, saa Medlemskontingentet for i Aar og fremdeles, indtil andet vedtages, bliver 3 Kr. i Stedet for som hidtil 2 Kr. I Forhold til den Stigning, der har været paa Trykningsomkostninger, Papir, Porto o. s. v., er Forhøjelsen kun beskeden, og de fleste tilsvarende Samfund har da ogsaa forhøjet fra 2 til 4 Kr.; men vi haaber at kunne klare os med den vedtagne Forhøjelse, naar vi da ikke svigtes af vore tidligere Medlemmer, men vedblivende maa have Tilgang, og ligeledes haaber vi, at de Kommuner, Institutioner m. fl., der hidtil har ydet Samfundet økonomisk Støtte, ikke alene vil fortsætte, men at deres Antal ogsaa vil øges.

Med Aarbogen 1920 er 3. Bind af „Vendsysselske Aarbøger“ sluttet, og der vil senere blive udsendt Titelblad og Register til det.

Det vil utvivlsomt være en stor Del af Medlemmerne bekendt, at fhv. Trafikminister Thomas Larsen i længere Tid har arbejdet med en større Redegørelse for Vendsyssels politiske Historie i Tiden 1848—1900. Manuskriptet til dette omfattende Værk er nu færdigt, og da Udgivelsesforholdene for Tiden er saa vanskelige, har Bestyrelsen anset det for paakrævet, at søge Bogen udgivet ved historisk Samfunds Foranstaltning, og man har i den Anledning truffet forskellige Forberedelser. Th. Larsens Skildring er efter samstemmende Udsagn fra Mænd af forskellig politiske Anskuelse fuldstændig fri for partipolitisk Farve, og en udsendt Subskriptionsindbydelse er da ogsaa tiltraadt af en stor Del Politikere, Universitetsprofessorer og andre uden Hensyn til Parti-standpunkt. Men da Bogen, der danner et Sidestykke til samme Forfatters „En Gennembrudstid“, er af langt større Omfang end hint Arbejde, 6—700 Sider, og da den er gennemillustreret, vil Udgivelsen med de nuværende Priser paa Bogtryk, Papir m. v. langt overstige Samfundets Kræfter, og vi maa derfor henvende os til vore Medlemmer om at støtte Udgivelsen gennem Subskriptionstegning, der kan ske hos Samfundets Bestyrelsesmedlemmer og Repræsentanter saavel som hos Amtets Boghandlere. Vi maa endvidere bede vore Repræsentanter rundt om i Sognene om at virke for denne Sag, saa den kan føres igennem og Vendsyssels Befolkning faa Æren af at have bragt dette Værk frem, et historisk Monument, som ingen anden Landsdel har Magen til.

Bogen vil kunne foreligge i Løbet af 1921, og Pri-

sen vil antagelig blive 10 Kr. pr. Eksp., men for at lette Anskaffelsen, vil der blive leveret to Halvbind, og hvis Subskriptionen vinder tilstrækkelig Tilslutning, vil Samfundets Medlemmer kunne vente Nedsættelse i Prisen.

Samfundet har fortsat med Anskaffelsen af saavel ældre som nyere Literatur, der vedrører Vendsyssel, og det er bl. a. lykkedes at erhverve et Eksempplar af Olaus Olavius: Oekonomisk-physisk Beskrivelse over Schagens Kiøbstæd og Sogn (1787), en Bog, der nu sjældent kommer i Handelen. Af andre Nyerhvervelser kan nævnes Johannes Knudsen: Søkortdirektør Jens Sørensen 1646—1723 (i hvilken bl. a. findes Jens Sørensens Beretning om hans Opmaalingsrejse i Vendsyssel 1695) samt følgende Herregaardsbeskrivelser: Birkelse, Kokkedal, Oxholm og Vrejlev Kloster (Særtryk af danske Herregd.).

Disse Bøger saavel som Samfundets tidligere Erhvervelser — f. Eks. Aarbøger fra andre Amtssamfund — udlaanes til Medlemmerne fra Folkebogsamlingen for Hjøring og Omegn.

12. Maj 1920 afholdt Samfundet sin aarlige Generalforsamling. Formanden aflagde Beretning om Virksomheden.

Medlemsantallet var pr. 31. Marts 1920 1320 + 14 Supskribenter, ialt 1334; der har saaledes i Aarets Løb været en Fremgang af ca. 100, og Samfundet hævder vedblivende Stillingen som den største af Landets historiske Foreninger.

Aarbogen 1919 er trykt i 1800 Eksemplarer, og med Aarbogen for 1919 udsendtes tillige Register og Titelblad til Aarbøgerne 1917—18, der danner 2. Bind af

„Vendsysselske Aarbøger“. Aarbøgerne 1915—16 har længe været udsolgt; og af 1917—18 samt af Thomas Larsens „En Gennembrudstid“ er kun en Beholdning af ca. 125 Ekspil.

Af Tilskud har Samfundet modtaget følgende, for hvilke Formanden takkede:

Staten 200 Kr., Hjøring Amt 300 Kr., V. Brønderslev, Bjergby-Mygdal, Saltum-Hune, Mosbjerg, Volstrup, Flade-Gærum, Vejby-Sejlstrup og Jerslev Kommuner hver 10 Kr., Raabjerg Kommune 5 Kr., Ugilt 15 Kr., Vraa-Emb 25 Kr., Dronninglund Kommune 50 Kr., Hjøring Købstad 100 Kr., „Vendsyssels Tidende“ 100 Kr., Frederikshavns Sparekasse 20 Kr., Skagens Sparekasse 20 Kr., Løkken Sparekasse 15 Kr., Hellevad-Ørum Sparekasse 10 Kr., Hjøring Sparekasse 25 Kr. og Hjøring Diskontobank 50 Kr.

Regnskabet (se nedenfor) oplæstes af Kassereren og godkendtes; det viste et Overskud paa 307 Kr. 99 Øre.

I Stedet for Borgmester Barfoed, der paa Grund af Bortrejse var udtraadt af Bestyrelsen, valgtes Gaardejer Jens Madsen Møller, Thise (Forfatteren Jens Thise).

Som Anerkendelse af det Arbejde den tidligere Formand, nuværende Civildommer Barfoed i Odense, har udrettet i den Tid, han ledede Samfundets Administration, vedtog Generalforsamlingen at udnævne ham til Æresmedlem, en Sympatitilkendegivelse, som Hr. Barfoed kvitterede for med Tak.

Efter at have givet Meddelelse om Opsætning af Mindesten, Anskaffelse af Bøger og andet indledede Formanden en Diskussion om Kontingentforhøjelse, idet der henvistes til samme Sags Behandling paa Generalforsamlingen 1919 (se Side 170). Forhøjelsen var

nu en tvingende Nødvendighed, og der rejste sig heller ikke Stemmer derimod; det besluttedes at forhøje det ordinære Aarskontingent fra 2 Kr. til 3 Kr. og det nedsatte Kontingent (Medlemmer af andre Samfund) fra 1 til $1\frac{1}{2}$ Kr. Endvidere vedtoges at forhøje Prisen paa tidligere Aarbøger i Boghandelen, saa at de fremtidigt koster 4 Kr. pr. Ekspl., og samme Pris gælder for Ths. Larsens: „En Gennembrudstid“.

Formanden sluttede derefter Generalforsamlingen med en Tak til dem, der havde støttet Samfundet i det forløbne Aar; dets kraftige Udvikling skyldes særlig to Faktorer, nemlig Repræsentanterne i de forskellige Egne og den vendsysselske Dagspresse, som stedse har vist Samfundet stor Opmærksomhed.

I et paafølgende Bestyrelsesmøde genvalgtes Postmester C. Klitgaard, Vraa, til Formand og Redaktør, Lærer N. P. Petersen, Hjøring, til Sekretær og Gaardejer Jens Iversen Jensen, Hundeleve, til Kasserer. Skriftudvalget bestaar af C. Klitgaard, N. P. Petersen og Lærer P. M. Rørsig, Hallund.

FORTEGNELSE

over

NYE MEDLEMMER.

- Andersen, O., Hotelejer Vraa
 — Rud. Blok, stud med., København
 Andreasen, A., Borgmester, Hjøring
 — A., Murer, Hundeleve
 Arensbach, Clara, Stenum
 Arildsen, Uddeler, Hundeleve

- Bertelsen, G., stud. theol., Vraa
 — H., Grd., Manna
 Bindslev Ungdomsforening
 Birkbak, J., Husejer, Gærum
 Christensen, Alb., Brygger, Flade
 — Chr., Grd., Kragdrup
 — C. L., Afholdsvært, N. Sundby
 — Chr. P., Husejer, Vraa
 — K., Frk., København
 Christiansen, E., Proprietær, Sejlstrupgaard.
 Damsgaard, L. L., Lærer, Karup
 Dynesen, J. A., Fotograf, Brønderslev
 Eriksen, Manufakturhandler, Pandrup
 Frederiksen, N., Træhandler, Hjøring.
 Grønbæk, K., p. t. Tommerup
 — Villiam, stud. theol., København
 Hansen, Sognepræst, Hjøring
 Hassing, Arthur, Guldsmed, Hjøring
 Hauschildt, Bankdirektør, Vraa
 Heerfordt, Otto, Grosserer, Hjøring
 Heilesen, M., Isenkræmmer, Vraa
 Heiselbæk, V., Grd., Bindslev
 Hjorth, Chr., Fiskehandler, Skagen
 Holmen, Chr., Grosserer, Hjøring
 Houbak, H., Landmand, Bjergby
 — Søren K., Grd., --
 Isaksen, Ludv., Banefordm., Sindal
 Jakobsen, E., Tømrer, Vittrup
 — J., Grd., Ørum
 Jensen, Smed, Hørby
 — A., Husejer, Moselund
 — Carl, stud. polyt., København
 — Jakob, Proprietær, Nielsminde
 — Jens, Grd., N. Vraa

- Jensen, J. P., Husejer, Skulsmark
 — N. M., Grd., Ø. Hassing
- Johansen, Anne Marie, Skodsborg
 — Joh., Grd., Krabdrup
- Kjeldsen, Niels Chr., Grd., Brødslev
- Kjær, Anders, Købmand, Høgsted
- Knudsen, Chr., Lærer, Ø. Hornum
- Kragh, Lærer, Hørnsted
- Kræmmergaard, Proprietær, Ravnsholt
- Larsen, Uddeler, Bjergby
 — L. P., Cigarhandler, Hjøring
 — Otto, Uddeler, Vidstrup
 — Sigv., Tranget
- Lisborg, P. Proprietær, Lyngø
- Løth, Chr., V. Tversted
- Madsen, Ant., Husejer, Ø. Holmen
 — J., Lærer, Aasen
- Mikaelsen, J., Husejer, Ravnstrup
- Mickelsen, Aksel, Sløjdscoleforst., København
- Mortensen, J. P., Sognefoged, Arentsminde
 — M., Karup
- Møller, Peder, Grd., Hundeleve
- Nielsen, Ant. L., Grd., Ø. Brønderslev
 — Ant. P., Smed, Gistrup St.
 — Chr., Husejer, Skarndal
 — Jens, Dræningsmester, Børglum
 — N., Kantor, Brønderslev
 — N. P., Skomager, Agersted
 — N. P., Grd., Agersted
 — P., Grd., Lemb
 — Thorv., Ungkarl, Hallund
 — Th. Chr., Husejer, Vidstrup
 — Viggo, Grd., Sejlstrup
- Nørbæk, Svend Aage, stud. med. København

- Nørgaard, Proprietær, Villerup
— Karl, Grd., Hæstrup
Pallesen, Arne, Gartner, Bøgildgaard
Pedersen, Mælkehandler, Hjøring
— P. J., Lærer, Hallund
Rotbøll, H., Forpagter, Christiansdal
Sandholm, Chr., Typograf, Hjøring
Skov, P., Murermester, Sindal
Skræm, Snedkermester, Jerslev
Sletten, Mejeriejer, Agersted
Smith, K. J., Grosserer, København
Sørensen, Chr., Propriet., Beith
— Evald, N. Tversted
— Jens, Grd., Sønderbroen
— Jul., Husejer, Ørum
— N. L., Grd., Røgelhede
Thomsen, Manufakturhandler, Pandrup
Vase, Ole, Grd., Asdal
Weienkopf, N., Arbmd., Uggerby
Vestergaard, Grd., Klastrup
Østergaard, A., S. Harridslev
— A. J., „Messen“, Frøstrup
— P. C., Grd., Trøgdrup.
-

Regnskab over Indtægter og Udgifter i „Historisk Samfund for Hjørring Amt“

— i Aaret 1919 —

<p>Overskud fra forrige Aar Kr. 234,02</p> <p>Tilskud fra Staten Kr. 200</p> <p>„ fra Hjør. Amt (f. 1918-20) „ 700</p> <p>„ „ 6 Pengeinstituter. . „ 140</p> <p>„ „ 12 Sognekommuner . „ 135</p> <hr style="width: 20%; margin-left: 0;"/> <p style="margin-left: 20px;"><i>Medlemsbidrag:</i></p> <p>1320 Medlemmer à 2 Kr. Kr. 2640</p> <p>14 — á 1 „ . . . „ 14</p> <hr style="width: 20%; margin-left: 0;"/> <p style="margin-left: 20px;">Solgte Aarbøger „ 198,00</p> <p>Refunderet for Særtryk „ 33,25</p> <p>Refunderet Porto „ 189,95</p> <p>Renter „ 10,75</p> <hr style="width: 20%; margin-left: 0;"/> <p style="margin-left: 20px;">Balance Kr. 4494,97</p>	<p style="text-align: center;"><i>Aarbogen 1919.</i></p> <p>Trykning og Hefkning . Kr. 2309,75</p> <p>Forfatterhonorar „ 537,00</p> <hr style="width: 20%; margin-left: 0;"/> <p style="margin-left: 20px;">Kr. 2846,75</p> <p><i>Ekspedition og Porto „ 291,01</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Administration:</i></p> <p>Porto, Bekendtgørelser, Tryksager, Rejseudgifter, Telefon Kr. 153,77</p> <p>Honorarer „ 600,00</p> <hr style="width: 20%; margin-left: 0;"/> <p style="margin-left: 20px;">„ 753,77</p> <p><i>Helligkilderne „ 140,20</i></p> <p><i>Konting. til dansk hist. Fællesf. „ 30,00</i></p> <p><i>Indkøb af Bøger til Bogsaml. „ 71,00</i></p> <p><i>Særtryk „ 33,25</i></p> <p><i>Andre Udgifter „ 21,00</i></p> <hr style="width: 20%; margin-left: 0;"/> <p style="margin-left: 20px;">Ialt Kr. 4186,98</p> <p>Overskud „ 307,99</p> <hr style="width: 20%; margin-left: 0;"/> <p style="margin-left: 20px;">Balance Kr. 4494,97</p>
--	--

Nærværende Regnskab med tilhørende Bilag, Kassebog m. v. er revideret, og derved er intet fundet at erindre.
Hjørring, 12. Maj 1920.

J. P. Thomsen.

Nis Gertsen.